

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI KADIN VE AİLE
POLİTİKALARININ KAMU YÖNETİMİNE YANSIMASI:
AKTÖRLER, PAYDAŞLAR VE PARADOKSLAR**

AYŞE ALİCAN

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL**

ISPARTA – 2013

Bu tez Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 2129-D-10 No'lu Proje ile desteklenmiştir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DOKTORA TEZ SAVUNMASI
SINAV TUTANAĞI**

Tez Savunması 2

(İkinci kez sınava girenler için)

Tarih: 27/6/2013

Enstitü Yönetim Kurulunun 7/6/2013 tarih ve 93389805-302.14/971 sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Bilim Dalını Seçiniz Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi Ayşe ALİCAN'ın "1980 Sonrası Kadın ve Aile Politikalarının Kamu Yönetimine Yansıması: Aktörler, Paydaşlar ve Paradokslar" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 27/6/2013 tarihinde saat 13:30'da toplanmış ve aday tez savunmasına almıştır.

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Yönetmeliğinin 39. Maddesi uyarınca adaya dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

☒ **Tezin kabul edilmesine**

(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Gereği için arz olunur.

☐ **Tezin reddedilmesine**

(Öğrenci, yeni tez konusu belirleyecektir.)

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Prof.Dr.Songül SALLAN GÜL	
Üye	: Prof.Dr. Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI	
Üye	: Doç.Dr. Muharrem GÜNEŞ	
Üye	: Yrd.Doç.Dr. Nilüfer NEGİZ	
Üye	: Yrd.Doç.Dr. Hakan Mehmet KIRIŞ	

Ekler :

- 1) Tez Değerlendirme Jüri Raporları
- 2) Sınav soru tutanağı,

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği; MADDE 39

(4) Tez sınavının tamamlanmasından sonra jüri tez hakkında salt çoğunlukla kabul, ret veya düzeltme kararı verir. Bu karar, EABD Başkanlığına tez sınavını izleyen üç gün içinde Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Yeni tez konusu bu Yönetmeliğin 38 inci maddesinde yer alan esaslara göre belirlenir.

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form sınavdan sonra danışman tarafından düzenlenerek ilgili Anabilim Dalı Başkanlığı aracılığı ile 3 gün içinde Enstitüye teslim edilir.		

T.C.
SÜLEYMAN DEMİRELÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum "Türkiye’de 1980 Sonrası Kadın ve Aile Politikalarının Kamu Yönetimine Yansıması: Aktörler, Paydaşlar Ve Paradokslar” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Ayşe Alican
27.06.2013

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Türkiye’de 1980 sonrasında kadın ve aile politikalarının neler olduğu ve bunun kamu yönetimine nasıl yansıdığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öncelikli olarak Türkiye’de 1980 sonrası kadın ve aile politikaları tarihsel, kurumsal ve uygulama modelleri açısından ele alınmıştır. Özellikle kadın politikalarında belirleyici olan ve aktörler olarak tanımlanan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün ve aile politikalarında belirleyici olan Aile Araştırma Kurumu, TBMM Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu ve Kadının Statüsü Birimlerinin çalışma faaliyetleri incelenmiştir. Yine çalışmada hem aile hem de kadına yönelik birim ve çalışmaları kapsayan ve paydaşlar olarak belirlenen kamusal örgütsel yapılardan SHÇEK ele alınmış ve SHÇEK’e bağlı olarak hizmet veren Aile Danışma Merkezleri ve Toplum Merkezlerinin faaliyetleri ve programları değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkması ve olgunlaşmasında verdiği destek kadar hayatın her alanında ve her konuda zaman-mekân gözetmeksizin her şeyi danışabilme olanağı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Songül Sallan Gül’e öncelikle teşekkür etmek isterim. Çalışmaya başladığım dönemden itibaren yapıcı eleştirileri ve önerileri ile yol gösteren Prof. Dr. Şaban Sitembölükbaşı’na, Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Avşar Negiz’e, Yrd.Doç.Dr. Hakan Mehmet Kiriş’e ve yoğun çalışma temposu içinde zaman ayıran ve Isparta’ya gelen Doç. Dr. Muharrem Güneş’e buradan teşekkürlerimi sunmak isterim.

Çalışma boyunca gerekli dokümanları bana sağlayan ve ellerinde bulunan bütün bilgileri paylaşan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’ne, Aile Araştırma Kurumu’na, Bursa, Erzurum, İstanbul, Gaziantep, Mersin, Adana, Antalya, Diyarbakır, Van, İzmir, Trabzon, Muğla ve Sivas Valiliği’ne ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri çalışanlarına, Aile Danışma ve Toplum Merkezleri yöneticilerine sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Yine çalışmam boyunca ve özellikle çalışmanın son dönemlerinde bana vermiş oldukları manevi ve teknik desteklerinden dolayı Prof.Dr. Hüseyin Gül, Yrd.Doç.Dr. Bülent Şen, Arş.Gör. Fatih Kahraman’a ve Yrd.Doç.Dr. Cem Ergun’a, beni her zaman destekleyen ve motive eden aileme ve bu çalışmada desteği olan herkese çok teşekkür ederim. Gerek yüksek lisans gerekse doktora eğitimim boyunca sabırla yardımcı olan üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi çalışanlarına da teşekkürlerimi sunmak isterim.

Türkiye’de 1980 Sonrası Kadın ve Aile Politikalarının Kamu Yönetimine Yansıması:

Aktörler, Paydaşlar ve Paradokslar

Ayşe Alican

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 337 Sayfa, Haziran 2013

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Songül Sallan Gül

ÖZET

Türkiye’de Cumhuriyetle beraber, uzun yıllar kadın olgusu, kadının aile içindeki statüsü bağlamında ele alınmış, modernizmin evrimci bakış açısıyla aile dönüşürken, kadının eşitlikçi konumunun gelişeceği umulmuştur. Özel alana yönelik doğrudan bir müdahale ya da kurumsal bir yapının varlığına ise gereksinim duyulmamıştır. 1980’lerin apolitik toplumsal gündeminde yeni yeşeren kadın hareketi ile beraber sivil inisiyatif ile kadın hem özel, hem de kamusal alandaki statüsünü sorgulamaya başlamıştır. Bu süreç toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıklara karşı mücadelenin fitilini yakmıştır. Kamunun konuya müdahil olması da, 1980’lerin sonlarında başlamış, kadının toplumsal statüsünü yükseltmek ve ayrımcılıklara karşı mücadele etmede kurumsallaşma süreci başlamıştır. 1985 yılında kadına yönelik politikaların geliştirilmesinde Türkiye’nin Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi’nin (CEDAW) imzalamasıyla başlayan devletin sorumluluk alma süreci, merkezi devlet içinde kurumsal yapıların gelişmesini olanaklı kılmıştır. 1989 yılının sonunda kadının toplumsal statüsünü artırma ve kadına yönelik ayrımcılıkla mücadele faaliyetlerini yürütecek bir kamusal irade olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSGM) kurulmuştur. Aynı yıl yeni sağ politikaların etkisiyle aileye yönelik araştırmaları esas alan Aile Araştırma Kurumu (AAK) da oluşturulmuştur. Türkiye kadın ve aileye ilişkin kurumsal mekanizmaların

geliştirilmesinde dengeleyici rol oynamaya çalışmış, bir yandan muhafazakar siyasal iktidarların, diğer yandan yeni liberal politikaların etkisiyle kurumsal mekanizmalar gelişirken, ayrımcılıkla mücadelede kadın örgütleri sivil inisiyatif etkin rol oynamıştır.

Avrupa Birliği (AB) uyum politikalarıyla birlikte, kadının güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için atılması gereken somut adımlar ve yasal gereklilikler tartışılmaya açılmış, Türkiye'nin değişen refah politikaları doğrultusunda kurumsal mekanizma ve politika uygulamaları ve modelleri ortaya çıkmıştır. Konuya artan duyarlılık, yasal düzenleme ve kurumsallaşma sürecine hız kazandırmıştır. 2003'den itibaren ise, kamu politikalarının uygulanabilirliğini ve etkinliğini artırmak için kurumsal yapıların yerelleşme olanakları ve politikaları oluşturulmuştur. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik geliştirilen ulusal eylem planlarının odak noktası aile içi şiddet ve istihdam politikaları olmuştur. Ancak tüm bu önlemlere ve kurumsal gelişmelere karşın Türkiye toplumsal cinsiyet eşitliğini anaakım haline getirememiş ve İnsani ve Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endekslerindeki riskli ülke olma konumunu sürdürmüştür. Bunda Türkiye'de izlenen yeni liberal piyasa odaklı ekonomik politikaların yanı sıra sosyal alanda halen baskın konumunu sürdüren ataerkil muhafazakâr aile odaklı bakışın rolü büyüktür. Ayrıca ülkemizdeki siyasal iktidarların eril yapıları sürdürme istekleri, kurumsal iktidar ilişkileri ve ideolojik çatışmalar, kadın ve aileye ilişkin kamu ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği süreçlerini olumsuz etkilemekte ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikaların başarı düzeyini azaltmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de kadın ve aile politikaları kamu politikaları bağlamında ele alınmakta, bu politikaların tarihsel bağlamı ortaya konularak 1980 sonrasına odaklanılarak, süreçte, kurumsallaşma dinamikleri, paradokslar, aktör ve paydaşlar incelenmektedir. Kadın ve aile politikaları refah politikaları bağlamında tartışılmakta, Türkiye'de uygulanan politika ve kurumsal yapıların modellenmesi oluşturularak, eleştirel ve kadın bakış açısıyla konu irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile politikası, kadın politikası, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın hareketinin kurumsallaşması, kamu politikası.

ABSTRACT

With the foundation of Republic, the women fact has been taken into consideration within the context of women's status in family, while transforming the family through evolutionist point of view of modernism, the improvement of women's egalitarian status has been neglected for a long time. The presence of an institutional structure or a direct intervention devoted to private sphere has not been considered a necessity. The women's movement just emerging on the apolitical social agenda of 1980's launched to examine the women's status in both private and public sphere. The process triggered the struggle against the discrimination. The intervention of public in the issue launched at the end of 1980's, the process of institutionalization started in 1990's. In the name of developing policies on women, taking responsibility process of the State initiating with Turkey's signing CEDAW in 1985 enabled the improvement of the institutional structure within the central state. General Directorate on the Status of Women as a public willpower to advance women's social status and carry out combating actions for the discrimination against women was founded at the end of 1989. Within the same year, Family Research Institution grounded on the family researches was also structured through the influence of new right policies.

In parallel with EU integration policies, the concrete paces needed to be set for providing women empowerment and gender equality and legal requirements were come up for discussion. The increasing sensitivity for the issue accelerated the process of legal regulation and institutionalization. Since 2003, the localization opportunities and policies of the institutional structures have been formed in order to increase the feasibility and efficiency of public policies. However, although having all precautions and institutional structures and developing action plans for providing gender equality, Turkey is still among the risky countries regarding to providing for the prevention of domestic violence and gender equality. Here, the role of follow-up new liberal market based economic policies and the patriarchal conservative family based policies still sustaining dominant positions in social sphere in Turkey have great influence. In addition, the will of political powers is related to carry on masculine structures, institutional power relations and ideological clashes affect the collaboration processes in

a negative way, and decrease the achievement level of the policies on providing gender equality. In this study; women and family policies are dealt with in terms of public policies, and institutionalization dynamics, paradoxes, actors and shareholders are examined in the period of late 1980s focusing on the historical context of these policies. In addition; women and family policies are discussed in terms of welfare policies, and the subject is scrutinized with a critical and women point of view generating models of Turkish policies and institutional structures

Key Words: Family politics, women politics, gender mainstreaming, institutionalization of the women's movement, public policy.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
TABLolar LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1
ÇALIŞMANIN KONUSU	6
ÇALIŞMANIN AMACI	12
ARAŞTIRMA SORULARI	14
ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	18
KADIN VE AİLE POLİTİKASINI AÇIKLAYICI KAVRAMLAR VE KURAMLAR	18
1.1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL TEMELLERİ.....	18
1.1.1. Kamusal Alan/Özel alan.....	18
1.1.2. Kadın Politikası	20
1.1.3. Aile Politikası.....	21
1.1.4. Eşitlik.....	22
1.1.5. Fırsat Eşitliği.....	23
1.1.6. Ataerkil Sistem.....	24
1.1.7. Toplumsal Cinsiyet.....	26
1.2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELLERİ.....	30
1.2.1. Kadın ve Aile Politikalarını Açıklayan Kuram ve Yaklaşımlar	30
1.2.2. Kalkınmada Kadın Yaklaşımı (Women in Development-WID) Bütünleştirme Yaklaşım	31
1.2.3. Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Yaklaşımı (GAD).....	33
1.2.4. Kadın ve Aileye İlişkin Feminist Yaklaşımlar.....	34
İKİNCİ BÖLÜM	46
ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİN KADIN VE AİLEYE İLİŞKİN DÜZENLEMELERİ	46
2. 1. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE KADIN VE AİLE.....	46
2.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADIN ON YILI.....	48
2.3. KADINA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ (CEDAW).....	49
2.4. PEKİN+5.....	52
2.5. AMSTERDAM ANTLAŞMASI VE KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİNİN ANA PLAN VE POLİTİKALARA YERLEŞTİRME YAKLAŞIMI (GENDERMAINSTREAMING).....	55
2.6. KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ AÇISINDAN AVRUPA SOSYAL ŞARTI	58

2.7. İSTANBUL SÖZLEŞMESİ.....	60
2.8. DÜNYA AİLE ÖRGÜTÜ (WFO).....	62
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	65
DEVLETİN KADIN VE AİLE POLİTİKALARINA YAKLAŞIMI VE ÜLKE DENEYİMLERİ.....	65
3.1. DEVLETİN KADIN VE AİLE POLİTİKALARINA BAKIŞI.....	65
3.2. AİLE POLİTİKALARININ KAPSAM OLARAK DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜ	72
3.3. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE KADIN VE AİLE POLİTİKALARI.....	78
3.4. REFAH DEVLETİ UYGULAMALARI VE AİLE POLİTİKALARI.....	81
3.5. ÜLKELERİN SİYASAL VE EKONOMİK REJİMLERİNE GÖRE AİLE POLİTİKALARI MODELLERİ	88
3.6. AVRUPA VE İSKANDİNAV ÜLKELERİNİN KADIN VE AİLE POLİTİKALARINA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİ.....	91
3.7. AİLE POLİTİKALARI KONUSUNDA ÜLKE DENEYİMLERİ.....	94
3.7.1. İsveç Modeli.....	100
3.7.2. Hollanda Modeli	105
3.7.3. Norveç Modeli.....	106
3.7.4. Fransa Modeli.....	109
3.7.5. İngiltere Modeli	112
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	114
TARİHSEL SÜREÇTE TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİ VE AİLEYE YÖNELİK POLİTİK DÜZENLEMELER	114
4.1. OSMANLI KADIN HAREKETİ: MODERNLEŞME SÜRECİ VE KADININ KAMUSAL ALANDA GÖRÜNÜRLÜĞÜ VE KADINLARIN BİREY OLMA MÜCADELESİ.....	114
4.2. CUMHURİYET DÖNEMİ VE KADINLARIN YURTTAŞLIK HAKLARI (1923-1950).....	125
4.3. 1980'LERE KADAR TÜRKİYE'DE KADIN VE AİLE POLİTİKALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ	129
4.4. 1960-1980 DÖNEMİ TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI MÜCADELESİ: MEŞRULUK ARAYIŞI VE DURGUNLUK YILLARI.....	132
4.5. 1980'Lİ YILLARDA KADIN HAREKETİ: ÇOKLU MÜCADELELERİ VE KURUMSALLAŞMA SÜRECİ	135
4.6. 1990'LARDA TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİNİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ	141
4.7. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ SAĞLAMAYA YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KADIN POLİTİKALARI.....	146
4.7.1. Kadınlara Yönelik Geliştirilen Eğitim Politikaları.....	147
4.7.2. Türkiye'de Kadın İstihdam Politikaları	155
4.7.3. KADINA YÖNELİK ŞİDDET POLİTİKALARI.....	158
4.7.3.1 Dünya'da Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Yasal Düzenlemeler ve Kamusal Destek Mekanizmalar.....	158
4.7.3.2 Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Kurumsallaşma Süreci	162
4.8. TÜRKİYE'DE AİLE POLİTİKALARI VE AİLE POLİTİKALARININ TEMEL DAYANAKLARI.....	169
4.9. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI KADIN VE AİLE POLİTİKALARI	171
4.10. TÜRKİYE'DE AİLE POLİTİKASI'NIN TEMELİNİ OLUŞTURAN KANUNLAR.....	179
4.10.1 Anayasa	180
4.10.2. Medeni Kanun.....	181
4.10.3. Türk Ceza Kanunu	183
4.10.4. Ailenin Korunmasına Dair 4320 Sayılı Kanun ve Aile Mahkemelerinin Kurulması	188
4.10.5. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun.....	191
4.10.6. İş Kanunu	194
4.10.7. Devlet Memurları Kanunu.....	195

4.10.8. Nüfus Planlaması Hakkında Kanun.....	196
4.11. TÜRKİYE'DE YASAL DÜZENLEMELER DOĞRULTUSUNDA AİLE VE KADIN POLİTİKALARI	199
BEŞİNCİ BÖLÜM	205
TÜRKİYE'DE KADIN VE AİLE POLİTİKALARINA YÖN VEREN KURUM VE KURLUŞLARIN İNCELENMESİ ..	205
5.1. AİLE ARAŞTIRMA KURUMU.....	205
5.1.1. Aile Araştırma Kurumu'nun Yapısı ve Tarihçesi	205
5.1.2. Yeniden Yapılandırılan Aile Araştırma Kurumu'nun Teşkilat Yapısı, Personel ve Bütçe Durumu	206
5.1.3. Aile Araştırma Kurumunun Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmaları	212
5.1.4. Aile Araştırma Kurumu'nun Gerçekleştirmiş Olduğu Çalışmalar	222
5.1.5. Aile Araştırma Kurumu'nun İşbirliği Süreçleri ve Farklılaşan Hizmet Anlayışı.....	228
5.2. KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (KSGM).....	231
5.2.1. KSGM'nin Kuruluşu ve Amaçları.....	232
5.2.2. KSGM Tarafından Gerçekleştirilen Çalışmalar	234
5.2. TÜRKİYE'DE KADININ STATÜSÜ BİRİMLERİ.....	240
5.2.1. Bursa Kadının Statüsü Birimi.....	244
5.2.2. İstanbul Kadının Statüsü Birimi.....	245
5.3. TBMM KADIN-ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU.....	246
5.4. KALKINMA PLANLARINDA KADIN VE AİLEYE YÖNELİK POLİTİKALAR.....	251
5.5. HÜKÜMET PROGRAMLARINDA KADIN VE AİLE POLİTİKALARI	258
5.6. TOPLUM MERKEZLERİ.....	263
5.6.1. Toplum Merkezleri Kadın ve Aile İçin İşlevleri	263
5.6.2. Toplum Merkezlerinin Kadına Yönelik Çalışmaları.....	266
5.6.3. Kadın ve Aileye İlişkin Faaliyetleri İncelenen Toplum Merkezleri.....	269
5.7. AİLE DANIŞMA MERKEZLERİ.....	273
5.7.1. Kadın ve Ailenin Güçlendirilmesinde Aile Danışma Merkezleri'nin Rolü	273
5.7.2. Aile Danışma Merkezlerinin Kadın ve Aileye İlişkin Hizmetleri.....	275
ALTINCI BÖLÜM	281
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	281
KAYNAKÇA	290
EKLER	306
EK 1: ARAŞTIRMA KAPSAMINDAKİ İL VALİLİKLERİNDEN GELEN BİLGİLENDİRME YAZILARI.....	306
EK 2: AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İLE DİĞER KURUMLAR ARASINDA YAPILAN PROTOKOLLER	311
ÖZGEÇMİŞ	330

KISALTMALAR

AAK: Aile Araştırma Kurumu

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AÇEV: Ana Çocuk Eğitim Vakfı

AFDC: Bağımlı Çocuklu Ailelere Yardım

AGİK: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AIDS: Acquired Immuno Deficiency Syndrome

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AKKD: Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Ana Vatan Partisi

ASAGEM: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

BKH: Binyıl Kalkınma Hedefleri

BM: Birleşmiş Milletler

CEDAW: Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi

ÇATOM: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DYP: Doğru Yol Partisi

GAD: Gender and Development

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GREVİO: Kadına Karşı Şiddet ve Aile İçi Şiddetle Mücadele Uzmanlar Grubu

HIV: Human Immunodeficiency Virus

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

KİHEP: Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı

KSGM: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

İKD: İlerici Kadınlar Derneği

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Partisi

STK: Sivil Toplum Kurumu

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

ŞNT: Şartlı Nakit Transferi

ŞÖNİM: Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezleri

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK: Türk Ceza Kanunu

TMK: Türk Medeni Kanunu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNDP: United Nations Development Programme

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UAÖB: Uluslararası Aile Örgütleri Birliği

WFO: Dünya Aile Örgütü

WID: Women in Development

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Aile Politikalarını İçeren Ana Konular	96
Şekil 2: Türkiye'de Kadın Politikalarının Geliştirilmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yapı	143
Şekil 3: Türkiye'de Geleneksel Aile Modelinin Yeniden Üretilmesine Yardımcı Olan Etkenler	171
Şekil 4: Türkiye'de Kadın ve Aileye İlişkin Yasal Düzenlemelerin Temel Dayanakları.....	202
Şekil 5: İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları	203
Şekil 6: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Merkez Teşkilatı.....	209
Şekil 7: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Taşra Teşkilatı	209
Şekil 8: <i>Aile Araştırma Kurumu Yayınlarının İçerik Olarak Yıllara Göre Tematik Analizi</i>	213
Şekil 9: Aile Araştırma Kurumu'nun Hizmet Çıktıları	228
Şekil 10: Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü'nün Hizmet Sunum Modeli.....	231
Şekil 11: Kadınların İlerlemesinde Ulusal Düzeyde Kurumsal Mekanizmalar Döngüsü.....	243
Şekil 12: Kadın Erkek Eşitliği Komisyonunun Faaliyetleri ve Çıktıları.....	247
Şekil 13: Kalkınma Planlarının İçerik Olarak Tematik Analizi.....	252
Şekil 14: Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kadın ve Aile.....	256
Şekil 15: Hükümet Programlarında Kadın ve Aileye İlişkin Temaların İçerik Olarak Analizi	258
Şekil 16: Aile Danışma Merkezleri Hizmet Sunum Modeli	276

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yeni Adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na Aktarılan Bütçe	211
Tablo 2: Yeni Adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Personel Durumu	211
Tablo 3: Toplum Merkezleri Hizmet Sunum Modelleri	267

GİRİŞ

"Türkiye'de 1980 Sonrası Kadın ve Aile Politikalarının Kamu Yönetimine Yansıması: Aktörler, Paydaşlar ve Paradokslar" konulu bu çalışmada kadın ve aileye ilişkin kamusal politikalar, kurumlar, faaliyetler, yasalar çerçevesinde incelenerek Türkiye'nin kadın ve aileye yönelik politikaları dönemler olarak analiz edilmiş ve modellemeler geliştirilmiştir. 1980'li yıllar yeni feminist hareket ile birlikte, toplumsal cinsiyet kalıplarını, egemen kültür tarafından belirlenen kadınlık, erkeklik kimliklerini ve rollerini sorgulayarak ataerkil değerlere karşı önemli bir toplumsal hareket başlatmıştır. Bu hareketin kazandırdığı ivme dönemin apolitik ortamından da yararlanarak kadınların hak mücadelelerini resmi düzeye taşımış ve resmi düzeye taşımış ve kurumsallaşma sürecine hız kazandırmıştır. Türkiye'de kadın hakları ile paralel olarak aile politikalarının da kurumsal düzeyde tartışıldığı ve bir kamu politikası haline geldiği yıllar 1980'lerin sonu olmuştur. Ancak aile politikaları ülkemizde uzun yıllar öncelikli olarak bir nüfus politikası olarak düşünülmüş ve doğurganlık ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Daha sonra aile gelir destek programları, yoksulluk yardımları gibi politikalar uygulanmaya konulmuştur.

Ülkemizde 1980'lerle birlikte yeni sağ siyasal iktidarlar, devletin küçültülmesi ve piyasaların güçlendirilmesi için refah devletinin sosyal yardım programları alanını kısıtlamaya başlamışlardır. Devletin çekildiği alanlarda geleneksel dayanışma kurumlarının ve ailenin yeniden canlandırılması amaçlanmıştır. Refah devletinin yurttaşlık temelli sosyal yardım programlarının yerine bireysel sorumluluğa dayanan çalışma refahında kamu dışı aktörlerin, piyasanın ve gönüllü kuruluşlarla ailelerin daha fazla rol alması gereği kamu politikalarına yön vermiştir. Temelde neo liberalizm, devlet ile piyasa arasındaki ikilemi reddederek yerine zorunluluk ve özgürlük arasındaki ikilemi koymakta ve zorlayıcı olmayan bir refah sistemi içinde piyasanın yanında her türlü gönüllü örgütlenmenin ağırlık kazanması gerektiğini ileri sürmektedir. Öte yandan neo liberalizm, refahla ilgili kamusal tercihleri daha iyi yansıtabilmek için refah işlevlerinin adem-i merkezileştirilmesini ve refah sisteminin bireyleri güçlendirici

olması için yeni yöntemler bulunmasını önermektedir”¹. Ülkemizde 1990'lardan sonra kadın ve aile politikalarında bu yönde bir eğilimin olduğu belirtilebilir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra yerel örgütlenme biçimleri yaygınlaşmış ve yerelde kadın erkek eşitliğini sağlayıcı kurumsal mekanizmalar oluşturulmuştur.

Tüm dünyada 20.yüzyıl boyunca yaşanan değişimler, refah devletinin dönüşümü, değişen değerler sistemi, istihdam biçimlerinin farklılaşması ve demografik eğilimler, kadın ve aile politikalarını farklı biçimlerde etkilemiş, kadınları kalkınmacı yaklaşım çerçevesinde istihdama daha fazla katmaya çalışırken, çalışmayanlara yönelik sosyal devlet alanını sosyal yardımlar dolayımı olarak genişletmiştir. Bu doğrultuda geliştirilen politikalar aile ve iş yaşamını uyumlulaştırmaya ve toplumsal cinsiyet eşitliğini, sağlamaya yönelik kadın odaklı politikaların geliştirilmesine olanak tanımıştır. Gelişen kadın hareketi kadınların çalışma başta olmak üzere kamusal alandaki haklar alanını geliştirmiştir. Çalışmayan kadınlara yönelik sosyal güvenlik ve yardım alanının boyutları artmıştır. Ancak özellikle Batı Avrupa, Amerika ve İskandinav ülkelerinde doğurganlığın giderek düşmesi, tek ebeveynli aile modelinin yaygınlaşması, boşanmaların artması, evlilik dışı doğumlardaki artış ve bireysel yaşamın giderek yaygınlaşması, aile yapısını ve istihdam ilişkilerini dönüştürmüştür. Bu gelişmeler hem aile modellerini, hem de aileye yönelik politikaları, kadının toplumsal konumu bağlamında yeniden tartışmaya açmıştır. Refah devleti ülkelerinde aile ödenekleri ve aileye yönelik yardımlardaki maliyet artışlarının nedeni, devlete bağımlı hale gelmiş olan refah yardımlarının cömertliğine bağlanmıştır. Çözüm de “çift ebeveyni çalışan, çekirdek aile modeli” olduğuna dikkat çekilmeye başlanmıştır. Bu model kadınların ev hizmetlerini yerine getiren bakıcı rollerinin yanında, çalışan statüsünü temel alan bir aile modeli olarak, aile ve iş yaşamının uyumlulaştırılmasına yönelik olan politikaları gündeme taşımıştır².

Fraser (1994), Avrupa örneğinde toplumsal cinsiyet bakımından refah devleti sosyal politikalarını kadınlar açısından dört ana strateji çerçevesinde ele alır. Bunlar;

¹ Alev Özkazanç, *Siyaset Sosyolojisi Yazıları: Yeni Sağ ve Sonrası*, Dipnot Yayınları, Ankara, (2007) ss. 125-126.

² Joya Misra-Stephanie Moller- Michelle J. Budig. Work–Family Policies and Poverty for Partnered and Single Women in Europe and North America, *Gender and Society, Sociologists for Women in Society*, 2007, Vol. 21, no.6, 804-827, <http://gas.sagepub.com>, (11.8.2008); Serap Özen Kapız, "İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002, c. 4, S.3, s.139-153; İpek İlkaracan, *Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları*, Metis Yayınları, 2011, İstanbul.

bakıcı, kazanç sağlayıcı³, bakıcı ve kazanç sağlayıcı, hem bakıcı ve hem de kazanç sağlayıcı. Bu stratejiler arasında farklılıklar olmasına rağmen, bu gruplandırmalar refah devleti stratejilerinde var olan cinsiyet hakkındaki örtük cinsiyetçi varsayımları ortaya çıkarmıştır⁴. Yeni sağın devlet yerine, piyasada çalışarak bireyin kendisinin ve ailesinin refahını artırmasına dayanan yeni refah rejiminde, iki ebeveynin de çalıştığı ama, kadının bakıcı rolünü de sürdürdüğü geleneksel çekirdek aile modeline bir geri dönüş ve aile odaklılık savunulmaya başlanmıştır. Artık, aile, sosyal dayanışma ilişkilerinde refahının artırılması gereken bir birim değil, kendi başına yeterli olması gereken ekonomik bir birim ve temel sosyal güvenlik kurumudur. Bu durum ailenin bir bütün olarak ele alınıp desteklenmesinden çok, özel risk gruplarından yola çıkarak hizmetlerin geliştirilmesi eğilimini güçlendirmiştir. Bu dönemde ailenin ve sosyal dayanışma ağlarının desteklenmesi yönündeki sosyal güvenlik ve sosyal hizmet politikalarına ağırlık verilmiştir. Aileyi koruyucu politikaların daha çok tüm aileler için değil, sosyal risk taşıyan özel gruplara (özürlüler, yaşlılar, yoksullar gibi) yönelik anlayışı kabul edilmiş, bu alanda kurumsal sosyal yardım ve hizmet mekanizmaları geliştirilmiştir.

21.yüzyıla gelindiğinde ise, pek çok ülkede aile politikalarının alanı muhafazakâr bir biçimde yeniden yapılandırılmaktadır. Kadın ve aile politikaları, iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılmasına odaklanılmaktadır. Ancak kadınların geleneksel rolleri çerçevesindeki aile içi sorumluluklarının eşitlikçi dönüşümü sorununa devletin müdahil olma isteği görülmemektedir. Eviçi sorumluluklar (çocuk bakımı, yaşlı ve engelli hizmetleri) ait alan aileye, yerel yönetimlere, piyasa hizmetlerine ve uluslararası kuruluşların hibe programlarına bırakılmakta, toplumsal cinsiyet anaakımlaştırmada devletin sorumluluğu *hakem devlet* sürecine indirgemektedir.

Çalışan ailelere yönelik destek alanları yeniden tanımlanmakta, çocuk bakım ve kreş olanaklarının geliştirilmesi ve özellikle kadın çalışanlar için esnek çalışma olanaklarının artırılması gündeme gelmektedir. Çalışan yetişkinlerin esnek çalışma

³ Fraser, Nancy, "After The Family Wage: Gender Equity and The Welfare State", *Political Theory*, Vol.22, No.4, 1994, p.591-598; Katarina Boye, "Work and Well-being in a Comparative Perspective-The Role of Family Policy", *European Sociological Review*, 2011, Vol.27, No.1, p.18.

⁴ Nancy Fraser-Linda Gordon, A Genealogy of Dependency: Tracing a Keyword of the US Welfare State, in *Sign*, 1994, Vol. 19, No. 2; Songül Sallan Gül "Türkiye'de Yoksulların Sosyal Hakları Alanında Cinsiyetçi İzler", *Küreselleşme, Yeni Eşitsizlikler ve Yurttaşlık Uluslararası Sempozyum*, 16-17 Mart 2012, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

olanaklarının artırılarak, istihdama dâhil edilmeleri öne çıkarılmaktadır⁵. AB'nin aile politikalarında 2010 Barselona toplantısı önemlidir. Bu toplantıda doğurganlık, çocuk bakım olanaklarının ve kadın istihdamının artırılması konuları, aynı zamanda kadın politikalarının da odağında yer almıştır. Ancak, aile ve kadın politikalarının uygulayıcılarının-aktörlerinin kim olacağı sorununa yanıt verilmemiş, sosyal devletin temel sorumlulukları ihmal edilmiş, yeni liberal bir bakışla konu bireylerin ve ailenin sorumluluğuna bırakılmıştır. Bir başka ifadeyle devlet, aile ya da kadının kendisinin hangisinin bu sorumlulukları ne kadar alacağıdır⁶. Ulusal düzeyde ülkeler toplumsal cinsiyet eşitliğine direnseler de kadınların gelişimini izlemek için bir "ulusal mekanizma" -bakanlıklara bağlı kadın birimleri, bağımsız genel müdürlükler ya da tüm bir bakanlık biçiminde- oluşturmak durumunda kalmışlardır.

Misra ve diğerleri (2007) günümüzdeki aile ve kadın politikaları göz önüne alındığında, değişen refah devleti doğrultusunda son yıllarda kadının ücretli işgücüne katılımını destekleyen küresel eğilim karşısında, geleneksel aile odaklı politikaların da geliştiğini ve farklı aile modellerinin desteklendiğine dikkat çekmektedirler⁷. Ülkemizde ise, kadın politikaları daha çok aile odaklı olarak ele alınmakta, geleneksel aile modeli çerçevesinde kadının istihdama katılımını artırmada daha çok, ev eksenli ve haneye gelir getirici faaliyet ve çalışmaların desteklendiği görülmektedir⁸.

⁵ Özellikle AB ülkelerinde, Avrupa Komisyonun 2005 yılı Lizbon toplantısında, yetişkin çalışanlardan oluşan çift ebeveyne dayanan aile modelinde kadınları daha fazla sürece dâhil etme çabası söz konusudur. Aile politikaları kapsamında; çiftlerin çocuk sahibi olmalarına ve çalışmalarını teşvik edecek ebeveyn izinleri, aile ve iş yaşamının uyumlulaştırılması ve çocuğun okul çağına kadar ebeveyn izni gibi programlar geliştirilmektedir. Bu konudaki tartışmalar için bakınız: Jane Lewis, *Gender and Welfare in Modern Europe, Past and Present*, 2006, Issue Supplement 1, pp.39-54.

⁶ Gerda R., Neyer, "Family Policies in Western Europe Fertility Policies at the Intersection of Gender Policies", *Employment Policies and Care Policies*, Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft, 2005/1; Gerda R., Neyer-Gunner Andersson, "Consequences of Family Policies on Childbearing Behavior: Effects or Artifacts?", In *Population and Development Review*, 2008, Vol. 34, No. 4.

⁷ Misra,-Moller,-Buding, a.g.m; Saniye Dedeoğlu, "Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Cinsiyet Eşitliği Politikaları, Kadın İstihdamı ve İstihdam Dışılık" *Çalışma ve Toplum*, 2009, s.21, s:45.

⁸ Bu konudaki tartışmalar için bakınız: İpek İlkkaracan- Pınar İlkkaracan, "Kuldan Yurttaş: Kadınlar Nersinde?", 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.77-90; Dedeoğlu, a.g.m., 2009, s:45-49; Gülay Toksöz, *Kalkınmada Kadın Emeği*, Varlık Yayınları, 2012, İstanbul; Deniz Kandiyoti, "Bargaining with Patriarchy", *Gender and Society*, Special Issue to Honor Jessie Bernard, 1988, Vol. 2, No. 3, p.279; Gülay Toksöz, *Türkiye'de Kadın İstihdam Durumu Raporu*, ILO, 2007, Ankara.

Ülkemizde kadın politikaları üzerine yapılan çalışmalar kadın haklarının gelişimi, kurumsal yapı ve dinamikleriyle kadın haklarına odaklanmaktadır. Baroların kadın merkezlerinin yayınlarının yanında üniversite kadın merkezlerinin çok sayıda çalışması kamusal alanda eğitim, iş yaşamı ve siyasete kadın katılımı ve kadının insan haklarının gelişimini ve mücadelelerini içermektedir. Ülkemizde aile politikaları üzerine yapılan çalışmalar ise daha çok medeni kanun, iş kanunu, sosyal güvenlik yasasındaki değişimlerin analizleri ile aile üzerine yapılan saha araştırmaları ve Aile Araştırma Kurumunun basılı çalışmalarına dayanmaktadır⁹.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de bu sürecin gelişimini ele almak, kamu yönetimine yansımalarını kurumsal, yasal ve sosyolojik boyutlarını karşılaştırmalı olarak toplumsal cinsiyet ve kamu politikaları perspektifinden değerlendirmektir. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde kadın ve aile politikalarını açıklayan kuramlar değerlendirilmiş, aile politikası, kadın politikası, eşitlik, kamusal alan/özel alan, fırsat eşitliği, toplumsal cinsiyet kavramları açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde uluslararası sözleşmelerin kadın ve aileye ilişkin düzenlemeleri tartışılarak, bu sözleşmelerin Türkiye'deki kadın ve aile politikalarını nasıl şekillendirdiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde kamu politikaları açısından devletin kadın ve aileye bakışı değerlendirilerek, kadın ve aile politikalarındaki tarihsel gelişmeler ve ülkelerin aile politikaları değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye'de kadın ve aile politikalarının tarihsel gelişimi, kadın politikaları konusunda temel alanlar olan eğitim, istihdam ve şiddet politikaları değerlendirilmiş ve bu politikaların kamu yönetimi ile ilişkisi analiz edilmiştir. Çalışmanın son bölümünde öncelikli olarak kadın ve aile konusundaki yasal düzenlemelerin neler olduğu tartışılmış, özellikle yasaların kadın ve aileye ilişkin düzenlemeleri ortaya konmuştur. Ayrıca Türkiye'de kadın ve aile politikalarına yön veren aktörler konumunda bulunan eski adıyla Aile Araştırma Kurumu yeni adıyla Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü¹⁰ ve KSGM'nin

⁹ Selma Acuner (1999), *Türkiye'de Kadın-Erkek Eşitliği ve Resmi Kurumsallaşma Süreci*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

¹⁰ Bu çalışmanın başlangıç aşamasında Aile Araştırma Kurumu Başbakanlığa bağlı Genel Müdürlük olarak faaliyet gösterirken, 08.06.2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır. Bu nedenle bu çalışmada 08.06.2011

kurumsal yapısı ve çalışmaları Türkiye'nin kadın ve aile politikalarına hangi açıdan baktığı analiz edilmiştir. Yine kurumsallaşma açısından ve kadın ve aile konusunun bir devlet politikası haline nasıl dönüştüğünü anlamak için 1980'den sonra kurulan hükümetlerin hükümet programları incelenmiş dönemsel olarak kategorilere ayrılarak hükümetlerin kadın ve aileye bakışı analiz edilmiştir. Bunun yanında Beş Yıllık Kalkınma Planları incelenerek kalkınmada kadın ve aile konusu hangi açıdan ele alındığı, ne tür politik önlemler alınması gerektiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Kadın ve aile politikalarının düzenlenmesinde ve kararların alınmasında belirleyici aktör konumunda bulunan Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu incelenmiş, çalışmaları analiz edilerek son dönemlerde kadın ve aileye ilişkin politik bakış belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde son olarak paydaşlar olarak değerlendirilen ve yerel kamu hizmet birimleri olan kadının statüsü birimleri (sadece Bursa ve İstanbul'da oluşturulmuş ve faaliyetlerine devam etmekte), aile danışma merkezleri ve toplum merkezlerinin kadın ve aileye yönelik hizmetleri ortaya konmuştur.

Çalışmanın Konusu

Ülkemizde kadın ve aile politikalarına ilişkin süreç ve çalışmalar daha çok kadın haklarının gelişimi ve yasalar bağlamı olarak ele alınmıştır. İş ve sosyal güvenlik yasalarında annelik haklarının korunması ve kadınlara karşı ücret eşitsizliğinin önlenmesinin iş yasalarında yer alması ise, 1970'li yıllara kadar çok da mümkün olmamıştır. Özel hayatta, ailede karı-koca ilişkilerinde egemen olan ataerki ilişkiler sorgulanmamış, ailenin sorumluluk ve sorunları kadınların görevi olarak görülmüştür. Bir başka ifadeyle 1970'lere kadar ailedeki ataerki sorgulanmamış, bir modernleşme sorunu olarak görülmüş, ancak ailede gerçekleşemeyen eşitlikçi dönüşüm, kadınların kamusal alandaki rol ve statülerini belirlemiş, kentli, eğitimli ve orta sınıf¹¹ kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği sembolik bir görünüm sergilemiştir.

dönemine kadar olan süreçte Aile Araştırma Kurumu kavramı kullanılmış, 2011 Haziran sonrası dönem için Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü kavramı kullanılmıştır. Ancak bu çalışmada her iki birimin şuana kadar yaygın adlarının bilinen kısaltmaları (KSGM, AAK) kullanılacaktır.

¹¹ Şirin Tekeli, "Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme", 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Ed: Ayşe Berktaş Mirzaoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, İstanbul, ss.337-346; Hande B., Gedik, " Feminist Hareketler", *Yeni Toplumsal Hareketler*, ed: Bilban Kartal ve Belkız Kümbetoğlu, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2345 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1342, Eskişehir, 2011, ss.104-129.

Türkiye’de kadın politikalarının Cumhuriyet’in ilk yıllarının devletçi/erkek feminizmi¹² olarak da tanımlanan dönem haricinde gelişimi 1980 sonrasına denk gelmektedir. 1980’lerle birlikte kadın hareketi kadının toplumsal konumunu kamusal alanda olduğu kadar özel alanda da tartışmaya açmış ve kadın haklarını politik gündeme taşımıştır. Ancak çelişkili bir biçimde 1980’li yıllardan itibaren kadınların toplumsal statüsünün artması ve ayrımcılıklarla mücadelede devletin rolünü ve sorumluluğunu öne çıkaran kurumsal yapıların geliştirilmesi kadın hareketinin kazandırdığı ivmeyle ortaya çıkmıştır. Ayrıca uluslararası kadın kuruluşlarının ve çalışmalarının öncülüğü, Avrupa Birliği uyum süreci ve uygulanan neo-liberal politikalarla birlikte süreç gerçekleşebilmiştir.

Feminist gruplar ve örgütlenmeler, 1975 Yılı Dünya Kadın Kongresi sonrasında, 1986 yılında Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW) Türkiye tarafından imzalanmasıyla ve 1995 yılında Pekin’de toplanan IV. Dünya Kadın Kongresinin belirleyici rolü, kadın politikalarında devletin rolünü tartışmaya açmıştır. Kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesinde devletin rolünün belirlenmesinde ve sorumluluklarını yerine getirmesinde kadın hareketi belirleyici bir güç olmuş, kadın örgütleri AB uyum sürecini¹³ de yanlarına alarak kurumsal yapıların oluşumuna destek vermişlerdir. Benzer biçimde; Avrupa Sosyal Şartı, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyeleri, Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonu, Milenyum Kalkınma Hedefleri, AB

¹² Cumhuriyet’in ilk yıllarında demokratik, laik modern Türkiye’nin kurulmasında kadının statüsünün iyileştirilmesi gerekliliğine olan inançla birlikte kadının erkekler gibi kamusal yaşamda görünür olması istenmiştir. Bu amaçla eğitim, çalışma yaşamı, seçme ve seçilme hakkı gibi devlet eliyle düzenlemeler söz konusu olmuştur. Şirin Tekeli bu dönemde kadının kamusal alanda görünür olmasına yönelik düzenlemeleri "devlet feminizmi" olarak adlandırmaktadır. Şirin Tekeli, "Emergence of the New Feminist Women in Turkey" in *The New Women's Movement: Feminism and Political Power*, ed: Drude Dahlerup, Sage Publications, 1986, London, pp. 179-199; Yeşim Arat, "1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi". *Toplum ve Bilim*, 1991, s.53, ss.41-54.

¹³ Bu konudaki tartışmalar için bakınız; Acuner, 1999; Selma Acuner-Ceren İşat, "Avrupa Birliği Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları ve Türkiye," *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*, TÜSİAD-KAGİDER, İstanbul, 2008, s.301-383; Ceren İşat-Aysun Sayın-Nevin Şenol, *Avrupa Birliğine Giriş Sürecini İzleme Programı Kadınlar ve Erkekler İçin Eşit Fırsatlar: Türkiye*, Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkez, Açık Toplum Enstitüsü, 2004, İstanbul. Songül Sallan Gül-Aysun Sayın-Devrim Vural, "The Importance of Employment Policies in Poverty Reduction and its Reflections on Women Employment in Turkey", 2006, METU Social Policy.

Müktesebatı Türkiye'nin kullandığı, toplumsal cinsiyete duyarlı üst politika belgeleri de ülkemizde kadın ve aile politikalarının geliştirilmesinde belirleyici olmuştur¹⁴.

1980'lerle birlikte, birçok ülkede kadına ve aileye yönelik kurumsal yapılar kamu politikalarının odağında yer almaya başlamıştır. Türkiye'de ise kadın erkek eşitliğini sağlamayı hedefleyen kamu politikalarını tasarlayıp yürütecek, devletin temel yapısı içinde bir kurum oluşturma fikrinin başlangıç noktası 1980'lerin sonuna denk düşer. 1980'li yıllarda gelişen kadın hareketi yaptıkları protesto gösterileriyle kamusal ve özel alandaki kadın olgusunu politik gündeme taşımışlar ve kamu politikalarının geliştirilmesine öncülük etmişlerdir¹⁵. Devlet kurumları içinde "kadın sorunu" başlığı altında bir politikanın resmen tanınması ilk kez 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bünyesinde "Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu'nun" kurulması ile gerçekleşmiştir. İzleyen süreçte kadın ve aile politikalarında bir denge arama çabası her iki politika alanında da devletin merkezi yapısı içinde devlet bakanlığı bünyesinde genel müdürlük düzeyinde birer kurumsal yapı oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. Ülkemizde bu süreç çelişkili bir biçimde, merkeziyetçi bir bakışla geliştirilen kadın ve aileye yönelik kamusal kurumlar; bir yandan hem kadının statüsünü ve haklarını geliştirmeyi hem de kadın-erkek eşitliğini sağlamayı hedeflerken, diğer yandan da sosyal alanın inşasında aile odaklılığı temel almışlardır.

Kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik ulusal düzeyde bir politika oluşturmadan sorumlu esas kurum, (KSGM) 1990 yılında kurulmuştur. Ancak bu kurum kurulduktan sonraki ilk yıllarda hukuki statüsü belirsiz bir biçimde faaliyetlerini sürdürmüştür. Önce Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlanan kurum, daha sonra Başbakanlığa bağlı olarak, bir Devlet Bakanlığı'nın bünyesinde genel müdürlük düzeyinde bir yapı haline getirilmiştir. Bu durum kadın sorununun Başbakanlık düzeyinde, politika uygulanmasını gerektiren bir mesele olarak kabul edildiğinin de bir

¹⁴ Bu konudaki tartışmalar için bakınız: Deniz Kandiyoti, "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları: Gelecek İçin Geçmiş Bakış", (iç.) *Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Bilanço 1975-2010*, der: Serpil Sancar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.33-52; İsat, Şenol ve Sayın, a.g.e.

¹⁵ Bu konudaki tartışmalar için bakınız; Songül Sallan Gül, *Türkiye'de Kadın Sığınmaevleri Erkek Şiddetinden Uzak Yaşama Açılan Kapılar Mı?*, Bağlam Yayınları, 2011, İstanbul; Acuner, a.g.e., 1999; Nazik S. Işık, "1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler", *90'larda Türkiye'de Feminizm*, Der: Bora A., Günel A., İletişim Yayınları, İstanbul, 2007. Şirin Tekeli (1995) "1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar", *1980 Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, der: Ş. Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.15-50; Aylin Moraloğlu, "80'li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar", http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1161.pdf.

göstergesi olmuştur¹⁶. Bu örnek, Türkiye’de kadın erkek eşitliğini sağlamanın bir “kamu sorumluluğu” olduğuna dair ilk resmî kabul olmuştur. 2002 yılından itibaren de, bu kurum, hem kadın politikalarını belirlemek hem de ulusal ve yerel düzeyde uygulamasını sağlamak hedefini benimsemiştir. 1997 yılında KSGM’nin koordinasyonunda ve valilikler bünyesinde 13 ilde kadının statüsü birimleri kurulmuştur. Devletin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını hazırlamak; yasama, yürütme ve yargı kurumlarını bu doğrultuda harekete geçirmek; bakanlıklar ve kamu kurumlarındaki merkezi ve yerel uygulamaları koordine etmek ve izlemekle görevli etkili ve yetkili bir mekanizma oluşturmaktır. Bu nedenle KSGM’nin, bu görevi yapacak şekilde, merkezde ve yerel düzeyde yeniden örgütlenmesi, gerekli kadroların ve kaynakların sağlanması, kamunun yeniden yapılandırılması ve yönetim anlayışının geliştirilmesi yaklaşımı çerçevesinde gerekli görülmüştür.

Aile politikalarının geliştirilmesine yönelik ilk kamusal kurum ise, KSGM ile aynı tarihte kurulan AAK’dır. AAK uzun yıllar aile üzerine araştırmalar ve aile şuraları yapmıştır. Yapısal işlevselci bir bakışla ailenin sosyal değişme sürecinde işlevsel değişimini anlamayı ve geleneksel rol ilişkilerini korumayı hedefleyen araştırmalara destek vermiştir. Bu kurum, ailenin bütünlüğü temelinde kadın bakış açısını görmemezliği nedeniyle feministlerin yoğun eleştirisine maruz kalmıştır. Siyasal iktidarlar da 2000’li yıllara kadar, bu kurumdan fonksiyonel olarak yararlanmamışlardır. Özellikle 1991 yılında Doğru Yol Partisi (DYP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) koalisyonuyla birlikte kurum, etkinliğini yitirerek, araştırmalarını durdurmuştur. Ancak 2002 yılında siyasal iktidara gelen hükümetle birlikte AAK, değişime uğrayarak aileyle ilgili politikaların belirlenmesinde doğrudan rol oynayan etkin bir kurum haline gelmiştir. 13 Kasım 2004’de 5226 sayılı yasa ile Başbakanlık Aile ve Sosyal

¹⁶ Acuner, 1999; Kandiyoti, 2011; Nevin Şenol vd. (2010) “Türkiye’de cinsiyet eşitliği politikaları ve kurumsallaşma”, *Kadın Dostu Kentlere Doğru, BM Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı*, 2 Temmuz 2009, http://www.unfpa.org.tr/turkeytr/rapyay/kadin_dostu_kentler_2010.pdf, (11.4.2012) Ankara; Selma Acuner-Songül Sallan Gül “Türk Kamu Yönetiminde Yönetici Kadınlar,” *Amme İdaresi Dergisi*, 1993, c.28, S.3, s. 77-92; Saniye Dedeoğlu, "Equality, Protection or Discrimination: Gender Equality Policies in Turkey", *Social Politics*, 2012, Vol.19, no. 2, , pp.269-290, <http://sp.oxfordjournals.org/> by guest on (24.10.2012).

Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne (ASAGEM) dönüşmüştür. Aile odaklı çözüm politikaları oluşturmak şeklinde hedefini tanımlayan Kurum, 2004 tarihinden itibaren düzenlediği aile şuralarında aileyi etkileyen sosyal sorunlara odaklanmış, operasyonel çözüm önerileri sunmaya başlamıştır. Son yıllarda yeni yönetim modelini¹⁷ uygulayarak yerel aile çalıştayları düzenlemiştir. Aile politikalarının oluşturulmasında sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve merkezi yönetim arasında işbirliğine öncelik tanıyan kurum, son on yılda muhafazakâr aile¹⁸ politikalarının uygulamasına dikkat çekmektedir.

2000'li yıllar ise, kadın ve aile politikalarında yeni kurumsal yapıların ortaya çıktığı ve yerel uygulayıcıların geliştiği yıllar olmuştur. Yeni sağ politikaların devletin yeniden yapılandırılmasında merkeziyetçi yapıların yerine, yerel süreçlerin öne çıkarıldığı yönetim modeli, Türkiye'de de benimsenmiştir. Lin'in (2008) de vurguladığı gibi, yönetim, devletin aktörleriyle devlet dışı olanların etkileşime geçmesini öngörmekte, kurumsal yapı ve dinamiklerde çok boyutlu koordinasyonunun sağlanmasını hedeflemektedir. Sosyal ağların kendi kendisini organize edebilmesinin, örgütlerin çalışmasını ve diğer örgütlerle işbirliğini devletin belirli ölçülerde daha

¹⁷ Yönetişim kavramı 1990'lı yılların sonunda BM, IMF, OECD gibi örgütler tarafından yayınlanan raporlarda sıkça kullanılmasıyla birlikte kamu yönetimi literatürüne girmiş bir kavramdır. Bu kavram daha çok niteliği değişen devlet-yurttaş ilişkilerini açıklamakta kullanılan bir kavramdır. OECD yönetişim kavramını "bir ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının yönetiminde sahip olunan güç ve yetkilerinin kullanımı" olarak tanımlamaktadır. Yönetişim kavramı, çok aktörlü ve etkileşimli ilişkileri içeren ve birlikte yönetme, birlikte düzenleme, kamu-özel sektör ortaklığı felsefesine dayalı bir yönetim sürecidir. Biz bu çalışmada yönetişim kavramını kadın ve aile politikalarının ana belirleyici kurumları olan AAK ve KSGM'nin yerelde son yıllarda gerçekleştirdiği işbirliği süreçlerinde, kamu ve özel sektör aktörlerinin sürece dahil edilmesi, diğer kurum ve kuruluşlarla gerçekleştirilen protokollerin işleyiş dinamikleri ve ilişkiselliklerini açıklamada belirleyici bir kavram olduğu için kullanmaktayız. Bu konudaki tartışmalar için bakınız: Mehmet A., Çukurçayır, "Çok Boyutlu Bir Kavram Olarak Yönetişim", *Çağdaş Kamu Yönetimi I*, (Ed: Muhittin Acar, Hüseyin Özgür), Nobel Yayıncılık, Ankara, 2003, s.260; Coşkun Can Aktan, *Değişim Çağında Devlet*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2003, s.176; Sonay Bayramoğlu, "Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim", *Praksis*, 2002, s.7, s.97.

¹⁸ Bu çalışmanın temel konusu AKP Hükümetinin kadın ve aileye ilişkin uygulamaları olmasa da, AKP aile kurumunun güçlendirilmesi amacıyla kadınlarının statüsünün yükseltilmesi yönelik politikalar üretmektedir. Özellikle hükümetin kadınların istihdama katılımını artırmaya yönelik politika ve projelerinde, nüfus ve doğurganlık politikalarında ve aile içi şiddetin önlenmesi konusunda "güçlü aile" anlayışı merkezi konumdadır. AKP döneminde Kadın ve Aileden Sorumlu Bakanlığın ismi değiştirilerek Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmuştur. Yeni sağ iktidarlar tarafından sivil toplumun bir parçası olan aile modern toplumda devlet dışındaki refahın ana ögesi olarak görülmüştür. Çocuk ve yaşlı bakımı ve işgücünün yeniden üretimi yurttaş olarak kadınlardan beklenmiştir. Çalışmaları durumunda ya da zorunluluğunda da kadınların doğurganlıklarının korunması anlayışı doğrultusunda haklar geliştirilmiştir. Destekleyici gelir programları yoluyla kadının özel alanda aile kurumu içindeki rolü, çoğu kez erkek eşin evi geçindirebilme durumuna bakılmaksızın desteklenmiştir. Anne olma statüsü kadınların aile dışındaki kamusal rol ve statülerinin üstünde görülmüş, kadınlar siyasal ve ekonomik hak ve talep alanlarından uzaklaşmış ya da uzaklaştırılmışlardır.

serbest bırakmasıyla olanaklı olabileceği anlayışına dayanan bu yaklaşım, merkezi yönetsel yapılar yerine, yerelde yerelin kendi süreç ve dinamikleriyle biçimlenen, güvene dayanan, operasyonel çözümlerin ve mekanizmaların daha etkin olacağını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda ülkemizde de, kadın politikalarında yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin, özellikle de kadın kuruluşlarının, daha fazla rol almasına olanak tanıyan düzenlemeler yapılmış ve politikalar uygulamaya geçirilmiştir. Kadına yönelik kurumsal yapı ve politikalar, kadının insan haklarının tanınması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadına karşı ayrımcılıkların önlenmesi, kadın istihdamının artırılması, iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılması ve aile içi şiddetle mücadeleyle temel almıştır.

2013 yılına gelindiğinde ülkemizde kadın ve aile politikalarını belirleyen ve icracı kurum olma özellikleriyle ortaya çıkan merkezi kamu kurumu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıdır. Bunun alt birimleri de Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğüdür. Bugün aynı Bakanlığa bağlı bu iki birim değişen kurumsal ve politik nitelikleriyle süreçte belirleyici konumda görünmektedirler. Bakanlığın yaklaşık iki yıllık sürecine rağmen birbirinden ayrı iki farklı duruşla çalışmalarına devam etmektedirler. Kamu politikaları anlamında yerelleşme süreci yaygınlaştırılmaktadır. Yerelde de, kadının statüsü birimleri, Aile danışma merkezleri, toplum merkezleri ve 6284 sayılı yasa kapsamında kurulması öngörülen ve şuana kadar 13 ilde kurulan 'Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri', merkezi kurumun politikalarının uygulayıcıları ve/veya ana işbirliği organlarıdır. Aslında bu süreçte bütün kurumlar içerisinde etkin rol oynayan bir başka kamu kurumu da Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na (SHÇEK) bağlı 'toplum ve aile danışma merkezleridir'¹⁹. Bu kurum her iki politika alanında da etkin rol oynamakta, sosyal yardım ve hizmet alanlarının yanı sıra, personel (psikolog, sosyal hizmetçi vb.) destekleriyle de icracı kuruluş olma özelliğini politikalara yansıtmaktadırlar.

Her ne kadar kadın ve aile politikalarının oluşumunda farklı düzeylerde sayıları giderek artan kamusal örgütsel yapılar olsa da, bu kurumlar ve işbirliği yaptıkları diğer kurum ve kuruluşlar arasında hizmet modelleri, benimsedikleri yönetim anlayışları ile ideolojileri arasında önemli farklılıklar ve çelişkiler söz konusudur. Bu da, aile ve kadın

¹⁹ Bakanlığın yapısında gerçekleştirilen değişiklikle birlikte aile danışma merkezleri ve toplum merkezleri Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır.

politikalarının geliştirilmesine ve aktörler arasındaki işbirliği süreçlerine çoğu kez olumsuz yansımakta ve ülkemiz açısından toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında engeller oluşturmaktadırlar. Ancak hem aile, hem de kadın politikaları açısından 21.yüzyılda ülkemizdeki odak tartışma alanı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve kadın istihdamının geliştirilmesi konularında ulusal eylem planlarının hazırlanması ve iller düzeyinde koordinasyonun sağlanması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın Amacı

1980'lerin sonlarına kadar Türkiye'de kadın ve aile politikaları özel alan, bir tabu olgu olarak görülmüş, kamu politikaları alanında doğrudan bir müdahale alanı ya da doğrudan bir kurumsal yapı oluşturulmamıştır. 1990'lı ve 2000'li yıllarda kadın ve aileye yönelik kurumsal yapı ve politikalar geliştirilmiş, kadının aile ve toplumdaki konumunu güçlendirecek politikalar tartışılmaya başlatılmıştır. KSGM'nin (ilk kuruluşunda Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü olan ve daha sonra Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'ne dönüşen) kurulmasından sonra kadın konusunun gündemde tutulması, sınırlı da olsa SHÇEK'in, aileye ve kadına yönelik hizmet ve yardımlar programlarının kapsamını geliştirmesine olanak tanımıştır. Toplum Merkezi Projeleriyle 1993 yılından itibaren kentlerin kaynaklara ulaşmada güçlük çeken ve dezavantajlı konumdaki yörelerde yaşayan öncelikle kadın, çocuk, genç, özürllüleri hedeflemiştir. Aile Danışma Merkezleri ise, 1997 yılında kurulmuştur. Bu alandaki bir başka gelişme 1998 yılında yürürlüğe giren ve aile içi şiddetten mağdur olan kadını koruyucu yasal önlemlerin alınmasını sağlayan 4320 sayılı "Ailenin Korunmasına Dair Kanun"un uygulanması amacıyla kadın konukevleri (kadın sığınmaevi) olmuştur. Şiddete uğradığı kişilerden kaçan ve izinin bulunmasını istemeyen kadınların can güvenliğinin sağlanabilmesi ve şiddet uygulayan kişilerin iz sürmesi nedeniyle olabilecek olumsuz olayların önlenilmesi amaçlayan kadın konukevleri önemli işlev görmektedir.

Türkiye'de kurumsal anlamda kadının konumunun güçlendirilmesi ve kamusal destek mekanizmalarıyla görünürlüğünün sağlanmasında aynı Bakanlığa bağlı iki farklı birimin bakış açısının çelişkisi söz konusudur. Bunlardan birincisi; Aile Araştırma Kurumudur. AAK konuya kadın sorunları açısından değil, aile yapısının desteklenmesi

açısından bakarak kamusal destek mekanizmaları oluşturmaktadır. İkinci kurum ise kadın ve aile politikalarına kadın sorunları açısından bakan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüdür. Bu iki kurum kadın erkek eşitliğini sağlamada ikili bir yapı oluşturmuşlar, zaman içinde ortak bir çalışma anlayışı geliştirmeden ve bir işbirliği ortamı oluşturmadan, ayrı rotalarda çalışan iki kurum olma özelliğini sürdürmüşler ve sürdürmektedirler. Türkiye’de tarihsel süreç içerisinde bakıldığında aile politikaları daha çok sosyal hizmet anlayışı içerisinde düşünülürken, kadınlara yönelik destekleyici ve güçlendirici politikalar uluslararası taahhütler ve AB sürecinde düşünülmüş ve kamusal sorumluluk olarak resmî kabul görmüştür.

Bu çalışmada Türkiye’de özellikle 1980 sonrası kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik yasal süreç ve kazanımların uygulama yöntem ve sorunlarına farklı bakış açılarına sahip iki kurumun hizmet sunum modelleri incelenerek, kurumların kadın ve aileye ilişkin politika, süreç ve modellerdeki bakış açılarına açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Türkiye’de özellikle yasal süreçlerin ve kadınların kazanımlarının uygulanabilirliğinde ciddi kurumlararası eşgüdüm, zihinsel dönüşüm, kaynak ve kurumsallaşma sorunu söz konusudur. Bu sorunların aşılabilmesi için hizmet sunum modellerinin geliştirilmesi ve tüm paydaşların, aktörlerin eşgüdümlü çalışması gerekliliği söz konusudur. Özellikle bu çalışmada; kadın ve aileye yönelik politikaların ve yasaların uygulanması ve yaygınlaştırılmasında etkin rol oynayan aktörlerle ve kurumlarla görüşmeler yapılmış, kadın ve aileye yönelik hizmet sunumları hakkında bilgi alınarak, çalışmaları ve faaliyetleri değerlendirilmiştir. 2012 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı oluşturularak bu bakanlığa bağlanan ve SHÇEK bünyesinde faaliyet gösteren Aile Danışma Merkezleri ve Toplum Merkezleri, merkez yerel ilişkisinin incelenmesi bakımından 13 ilde Kadının Statüsü Yerel Birimleri bu çalışmanın paydaşları arasında yer almaktadır. Özellikle paydaşlar arası diyalogun geliştirilmesi, etkinliklerinin belirlenmesi, kadın ve aileye yönelik hizmet sunum modellerinin saptanması, koruyucu hizmetlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde hizmet standartlarının ve süreçlerinin belirlenmesi, erk ilişkilerinin sorgulanması, hukuksal kazanımların uygulanabilirliği sorunlarına çözüm bulunması bakımından büyük önem taşımaktadır. Kadınların insan haklarını geliştirme ve bu konuda bilinçlendirme çalışmaları yapmak amacıyla valilikler bünyesinde açılan ve faaliyet gösteren 'Toplum Merkezleri' ve 'Aile Danışma Birimleri'

son yıllarda özellikle AB uyum çalışmaları ekseninde yaygınlaşmıştır. Ancak kurumsallaşma düzeyinde istenen düzeye ulaşmış değildir. AAK'nın politika ve uygulamaları ile KSGM'nin özellikle kamunun yeniden yapılandırılması süreciyle yerelde etkinlik ve sürdürülebilirliği sağlamak ve erişimi etkin hale getirmek için oluşturdukları 13 ildeki Kadının Statüsü Yerel Birimleri incelenerek, kadın ve aile politikalarının uygulama süreç ve dinamikleri aktörler, paydaşlar ve paradokslar ekseninde irdelenmiştir. Çünkü kadına ve aileye yönelik hizmet veren kuruluşların yeniden yapılandırılması, teşkilat, personel ve mevzuat açısından ihtiyaçlarının karşılanması ve kuruluşlar arasında eşgüdümün sağlanması politikaların uygulanabilirliği, erişimi ve devamlılığı açısından sorun alanı olarak önemini korumaktadır. Yine kamu yönetiminde reformla gerçekleştirilmeye çalışılan adem-i merkezîyetçi yapıda yerel yönetimlerin üstlendikleri hizmetlerin kabul edilebilir düzeyde yerine getirebilecek personel, teknik ve yönetsel kapasitelerinin yeterliliği de sorgulanmamaktadır. Projeler ve uluslararası yükümlülükler bağlamında oluşturulan yereldeki aile danışma, toplum merkezi, kadının statüsü birimleri gerekli alt yapı ve donanımına sahip olmadan oluşturulmuş birimler olma özelliği göstermektedir. Yine bu birimlerde eşitliğin ve hizmete erişimin nasıl sağlanacağı sorunu göz ardı edilmekte, bu süreçte kadının güçlendirilmesine yönelik faaliyetler sınırlı düzeyde kalabilmektedir. Bu nedenle paydaşlar arası işbirliği sürecinin politikalarının sürekliliği ve uygulanabilirliği açısından da nasıl bir öneme sahip olduğu sorgulanması gereken bir süreçtir. Her ne kadar 2012 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde birleştirilmiş olan bu kurumların yaklaşık iki yıllık süreçte bir değişim gözlenmemişse de gelecek çalışmaların koordinasyonunda aile ve kadına yönelik kamu politikalarının geliştirilmesinde tarihsel sürecin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bu çalışma bu anlamda geçiş sürecinde olan bir kurumun eski ve yeni yapısını analiz ederek Türkiye'nin aile ve kadın konusunda icracı kurum olan Bakanlığın kadın ve aileye ilişkin bakış açısını da belirlemeye çalışmaktadır.

Araştırma Soruları

Bu çalışma Türkiye'de kadın ve aile politikalarının kurumsal ve uygulama modelleri ele alınmakta, aşağıda belirtilen 4 hipotez çerçevesinde sınanmaktadır.

Soru 1: Türkiye'de 1980 sonrası kamu kurumlarının geliştirdiği aile politikaları kadınları güçlendirmekten çok, geleneksel aile rol ve sorumluluklarını temel almaktadır.

Soru 2: Türkiye'de aile politikaları doğurganlık politikaları temelinde tanımlanmaktadır.

Soru 3: Türkiye'de 1980 sonrası kadın politikaları, toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirmek ve anaakım politikalarını bir kamu politikası haline getirmekten çok, kadına yönelik şiddetin önlenmesi odaklı olarak gelişmektedir.

Soru 4: Türkiye'de kadın ve aile politikalarına yön veren kurumlar ile ilgili birimler arasında bilgi ve koordinasyon sorunu devam etmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Türkiye’de 1980 sonrası kadın ve aile politikalarının kamu yönetimine yansımalarını ele alan bu çalışmada, kadın ve aile politikaları tarihsel, kurumsal ve uygulama modelleri açısından değerlendirilmiştir. Kadın politikası kadınların toplumsal statüsünün geliştirilmesi ve güçlenmesine ilişkin olarak alınan bütün karar, kurum ve uygulamalar kapsamında ele alınmış, aile politikaları çerçevesinde ilgili kamu biriminin, aileye yönelik plan, program, proje ve hizmetleri incelenmiştir. Bu iki politika alanına ilişkin olarak süreçte belirleyici olan aktörler ve paydaşlar söz konusudur. Aktörler olarak tanımlanan kurumsal yapılar aile politikalarında Aile Araştırma Kurumu, kadın politikalarında ise, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, TBMM Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu ve Kadının Statüsü Birimlerinin çalışma faaliyetleri değerlendirilmiştir. Paydaşlar olarak belirlenen kamusal örgütsel yapılar ise hem aile hem de kadına yönelik birim ve çalışmaları kapsayan SHÇEK ele alınmıştır. SHÇEK'e bağılı olarak hizmet veren Aile Danışma Merkezleri ve Toplum Merkezleri değerlendirilmeye dahil edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında kadın ve aile konusunda çalışmaları ile öne çıkan STK'lar da paydaşlar olarak değerlendirilse ve devlet politikaların belirlenmesi sürecinde yönetişimin içinde kabul etse de, sürece dahil etmediğı için ayrı bir başlık altında değerlendirilmemiş ve STK'lar ile görüşme kapsamına alınmamıştır. Ancak çalışmada STK'ların kadın ve aile politikalarının uygulama sürecindeki eğitimlere destek verme ve politikaların uygulanabilirliğindeki rolleri değerlendirilmiştir.

Paradokslar olarak tanımlanan olgu ise, kurum, yasa, faaliyetlerin kadın odaklı ve aile odaklı bakış açısıyla geliştirilmesi ve ikili bir yapı ortaya koymasıştır. Yine kadın ve aileye ilişkin konularda kurumlararası eşgüdüm ve işbirliği süreçleri paradokslar olarak ifade edilmektedir. Çünkü ülkemizde kadın ve aileye ilişkin düzenlemelerde bulunan, araştırmalar yapan, politika üreten, politikaları uygulayan kurumlar birbirinden bağımsız ve birbirinin sorumluluk alanına girmeden faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu durum kadın ve aileye ilişkin düzenlemelerin başarısını zayıflatmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılmasıyla bu süreç önlenmeye çalışılsa da, ülkemizde halen eşgüdüm ve işbirliği süreçleri beklenen düzeyde geliştirilememiştir.

Çalışmada öncelikli olarak kadın ve aile politikalarının kamu politikaları alanında odak noktası aile olduğu için, aileye ilişkin kurumsal yapı, süreç ve modeller değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de aile odaklı çalışmalarıyla ön plana çıkan ve adında da 'aile' kavramı yer alan ve daha sonrada Bakanlığa adını veren Aile Araştırma Kurumunun yapısı, işleyişi, yapmış olduğu faaliyetlerin dökümü çıkarılmış ve dönemsel olarak kadın ve aileye bakışı kategorilerle açıklanmıştır. Devletin kadın politikalarını analiz etmek için de kuruluş amacı; kadının toplumsal statüsünü yükseltmek ve kadın erkek eşitliğinin sağlanmasını amaç edinen Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün amaçları belirlenerek, yapmış olduğu çalışmalarda dönemsel olarak kadın ve aileye bakışı ve işbirliği süreçleri değerlendirilmiştir. Bu tezin özgün boyutlarından biri olan ve refah devleti modellemeleri temelinde Türkiye'nin aile ve kadın politikası modelleri, çalışma kapsamında geliştirilmiştir. Modellerin geliştirilmesinde Türkiye'de kadın ve aile konusunun 1980'lerden sonra kurumsallaşma süreci, hükümet programları, kalkınma planları ve ilgili kurumların tarihsel gelişim, faaliyet ve politika önerileri temel alınmıştır. Ayrıca yasalarda, hükümet programlarında, kalkınma planlarında belirlenen hedef ve programların uygulamaya yansıyor yansımadığını görmek ve 1980 sonrası yeni sağın kamu politikalarının önemli bir parçası olarak kabul edilen yerelleşme çabalarını incelemek için de, 13²⁰ ilde kurulan Kadının Statüsü Birimlerinin yer aldığı illerdeki aile danışma merkezleri ve toplum merkezlerinin faaliyetleri incelenerek, yeni sağ politikaların kadın ve aileye ilişkin yerelleşme süreçleri tartışılmıştır. Ayrıca bu kapsamda 13 ilde, valilik bünyesinde kadın

²⁰ Bu iller; Bursa, Erzurum, İstanbul, Gaziantep, Mersin, Adana, Antalya, Diyarbakır, Van, İzmir, Trabzon, Muğla ve Sivas'dır.

ve aileden sorumlu birimlerle; eşitlik birimi, kadının statüsü birimi, aile danışma merkezi ve toplum merkezi ile gerçekleştirilen görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Saha sürecinde İstanbul ve Bursa dışında kadının statüsü birimleri oluşturulmadığı, konu hakkında yerel bürokrasinin hiçbir bilgiye sahip olmadıkları da saptanmıştır.

Araştırmada elde edilen kurumsal veriler, faaliyet raporları ve diğer dokümanlar nitel araştırma teknikleri bağlamında içerik analiz tekniğiyle değerlendirilmiş, kadın ve aile politikalarına ilişkin ana temalar çıkartılarak kategorilerle analiz edilerek, kurum ve kuruluşların faaliyetleri refah devleti ve modellemeleri üzerinden Türkiye'ye özgü modeller geliştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN VE AİLE POLİTİKASINI AÇIKLAYICI KAVRAMLAR VE KURAMLAR

1.1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL TEMELLERİ

1.1.1. Kamusal Alan/Özel alan

Kamusal alan, kadının ekonomik ve toplumsal açıdan eşitlenmesini ve kendini gerçekleştirmesini mümkün kılabilen ev dışındaki kurumsal alanlar olarak tanımlanmaktadır²¹. Yunan felsefesinde kamusal-özel ayrımı, siyasetin kamusal dünyası ile aile ve ekonomik ilişkilerin özel dünyasına dayanmaktadır. Modern dünyada ise bu ayrım, ev ile işin ayrılmasına, toplumsal cinsiyetlere göre belirlenmiş bir geleneksel işbölümünün temeli olarak kullanılmaktadır²². Özel alan mümkün olduğunca devletin dokunmadığı ve karışmadığı bir alan olarak belirlenmiştir. Kamusal alan ve özel alan ayrımı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açan ve bu nedenle de toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı meşrulaştıran bir anlam taşımaktadır. Liberal feministlerin savunduğu kamusal alan özel alan ayrımı, özel alanın ev içi alan olarak tanımlanmasıyla birlikte, kadının aile içinde maruz kaldığı ayrımcılık yok sayılmıştır ve kadının geleneksel cinsiyet rolleri meşrulaştırılmıştır²³. Aynı zamanda ev içi alana dokunulmaması gerektiği, özel yaşamın dokunulmazlığı ve aile yaşamının mahremiyeti gibi düşüncelerle de desteklenmiştir²⁴. Özel/kamusal ikiliği liberalizmin söyleminde bir

²¹ Meral Özbek, "Giriş: Kamusal-Özel Alan, Kültür ve Tecrübe", (iç.) *Kamusal Alan*, ed: Meral Özbek, Hil Yayınları, İstanbul, 2004, s.465.

²² Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1993, s.380.

²³ Liberal teoremin merkezinde yer alan kamusal alan özel alan ayrışmasında olduğu gibi, sosyalleşme sürecinde kadın ve erkeğin yaşam alanları ayrıştırılır. Kadınlar doğurma ve besleme yetenekleriyle özel alanda var olurlar. Bu süreçte yetenekler, toplumdaki kadın ve erkek arasındaki farklılıkları belirler. Gündelik hayatta kadınlar politik alandan uzaktırlar. Cinsiyete dayalı işbölümüne göre kadınlar yeniden üretimin işlevleriyle sınırlandırıldıklarından kamusal alanın uzağındadırlar. Bir yandan çocukların bakımı, ev işi kadınları kamusal alanın dışına itmiştir. Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri bu ikincilleştirmenin en önemli desteğidir. Feminist hareket kamusal alan özel alan ayrımından hareketle ev içi emeğin görünür hale getirilmesi, ailenin kadınlar açısından anlamının sorgulanması temelinde mücadele vermiştir.

²⁴ Ayşe Gündüz Hoşgör, "Kalkınma", *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, ed: Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner, Anadolu Üniversitesi Yayını No:2312, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1309, Eskişehir, 2011.

yandan (sivil) toplum/devlet ayırımına karşılık gelirken diğer yandan da ev-içi/ev-dışı ayırımına karşılık gelmektedir. Pateman'a göre, “liberalizm, sivil toplumu ev-içi yaşamı olarak atfedilenlerden soyutlayarak kavramlaştırdığı için, ev-içi yaşam kuramsal tartışmada “unutulmuş” halde kalır. Böylelikle özel ile kamusal arasındaki ayırım, sivil toplumun içindeki, erkekler dünyasının bir ayırımı olarak yeniden kurulur” Özel/kamusal ikiliğinin modern biçimi, ev-içi-aile-ev emeği kavramlarını doğallaştırmaya ve evrenselleştirmeye çok elverişlidir. Bu da kadınların özel alanda maruz kaldıkları baskı ve ezilme biçimlerinin doğallaştırılması demektir. Pateman'a göre kadınlar yurttaş olduklarında bile erkeklerle aynı biçimde yurttaş değildirler; kadınların kamusal varoluşlarıyla erkeklerinki arasında hep bir asimetri bulunmakta ve bu durum kendisini kadınların eğitime ve ücretli işgücüne katılım biçimlerinde, siyasete katılımlarında ortaya koymaktadır²⁵.

Cinsiyete dayalı ayrımcılığın temelinde cinsiyete dayalı aile içi işbölümü yatmaktadır²⁶. Buna, özel alanın, yani aile ve siyasetin, ekonomi ve eğitim gibi ev dışını kapsayan kamusal alanın, bir karşıtlık ve astlık/üstlük oluşturacak biçimde bölünmesi kaynaklık etmektedir. Özel alan ve kamusal alan arasındaki ayırma ise, erkeklerin toplumda daha fazla görünürlüğe sahip olan kamusal alanda üstlendikleri sorumluluklar neden olmaz. Aksine, kadınların birincil sorumluluklarının özel alanda ve hanede üstlenmelerine ilişkin beklentiler yol açar. Erkeklerin özel alandaki sorumlulukları, daha soyuttur ve daha az birebir emeğe dayalı işlerde görülür. Ancak kamusal alandaki rolü sayesinde erkek; baba, koca, evin reisi olarak karısı dâhil, tüm aile üyeleri üzerinde otorite sahibi olarak görülür. Bora'nın da belirttiği gibi, özel yaşamın düzenlenme biçimi erkeklerin kamusal alana katılımını özendirirken, kadınların katılımını olumsuz yönde etkiler²⁷. Özel alanla bütünleştirilen kadın, zaman içinde kamusal alana girebilme olanağı kazansa bile sorumlulukları özel alandan soyutlanamaz ve kadının özel alanı

²⁵ Carole Pateman, “Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme”, der: John Keane, *Sivil Toplum ve Devlet*, Çev. Aksu Bora, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.

²⁶ Heidi, I., Hartman, “The Family as the locus of Gender, Class and Political Struggle: The Example of House Work”, *Theorizing Feminism*, Der. A. C. Herrmann ve A. J. Stewart, Westview Press, Oxford, 1994, p.173-174.

²⁷ Bora, 2004, a.g.m.

daha az değerli görülür. Wallby'e göre bu, ataerki temelli bir sömürü ilişkisinden kaynaklanır²⁸.

1.1.2. Kadın Politikası

Kadın politikaları, kadınların ilerlemesini ve güçlenmesine ilişkin olarak alınan bütün kararlar ve uygulanan politikalarlardır. Burada politika yapma görevi devletin sorumluluğundadır ve devlet kadın-erkek eşitsizliğini ortadan kaldıracak ulusal mekanizmaları oluşturma sorumluluğunu üstlenmiştir²⁹. Devlet kadın politikaları oluştururken, ilgili tüm aktörlerin yapısını (kamu bürokrasisi, sivil toplum vb) toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını göz önüne almasını sağlayacak şekilde yeniden düzenler. Özellikle kadınların toplumsal yaşamda karşılaştıkları sorunlar toplumda pek çok konuyla bağlantılı olduğu için devlet bütünlükçü bir yaklaşımla konuyla ilgili faaliyet gösteren tüm kurum ve kuruluşların işbirliği içinde hareket etmeleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışını tüm ana plan ve programlara yerleştirmesi gerekmektedir³⁰. Bu bağlamda da kadın politikalarında ulusal eylem planları önemli birer araç olarak görülmektedir³¹. Ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının kamu politikalarına yerleştirilmesinde itici güç Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'dür. Genel Müdürlük ulusal ve uluslararası yükümlülükler doğrultusunda hayatın her alanında ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında cinsiyet eşitliği politikalarını yerleştirmeye çalışmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği demokrasinin temel bir ilkesi, sürdürülebilir kalkınmanın da koşullarından biri olmakla birlikte toplumu güçlendirmenin temelinde de kadınların güçlendirilmesinin önemli bir unsur olduğu gerçeği bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle kadınların toplumsal konumlarına dayalı mevcut engellerin aşılması ve buna yönelik tüm önlemlerin alınması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu da ülkelerin geliştirecekleri kadın politikaları ile mümkün olmaktadır. Kadınların kamusal alana çıkmalarını sağlayan eğitim politikaları, istihdam politikaları, siyasete katılımlarının

²⁸ Sylvia Wallby, "Feminism in a Global Age", *Economy and Society*, 2002, Vol. 31, No 4.

²⁹ Acuner, 1999.

³⁰ Gender Mainstreaming, *Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practice*, Final Report of Activities of the Group of Specialists on Mainstreaming, Strasbourg, May 1998, pp.13-15; İsat, Şenol ve Sayın, a.g.e.

³¹ KSGM, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*, Ankara, 2008, ss.15-16.

sağlamasına yönelik düzenlemeler, aile içi ilişkileri düzenleyen kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesine yönelik geliştirilen politikalar kadın politikaları olarak değerlendirilmektedir.

1.1.3. Aile Politikası

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde; aile toplumun doğal ve temel birimi olarak nitelendirilmekte ve toplum ile devlet tarafından korunması gerekliliğine değinilmektedir. Genel olarak aile politikası çocuk yardımından, aile planlamasına, sosyal yardımlardan gelir aktarımına, vergi muafiyetlerinden, konut siyasetine kadar pek çok kararı içeren ve ailenin bütünlüğünü ve tam iyilik halini amaçlayan plan, program, proje ve hizmetler paketi olarak tanımlanmaktadır³². Literatürde aile politikaları kavramı pek çok çalışmada ele alınarak tartışılmakta ve tanımlanmaktadır. Aile politikası kavramını irdeleyen Kamerman ve Kahn'a³³ göre, devletin bir bütün olarak doğrudan aileye yönelik gerçekleştirdiği bütün faaliyetler aile politikasıdır. Örneğin; çocuk bakım olanakları, çocuk refahına yönelik programlar, aile danışmanlığı, aile planlaması, aile gelir destek programları, vergi indirimleri ve konut vb. programlar aile politikalarının kapsamındadır. Aile politikaları doğrudan aile ile ilgili her şeyi kapsadığından aslında bir anlamda normlaşma sürecini analiz etmekte ve aileyi biçimlendirmektedir. Bu süreçte devlette asli olarak belli bir biçimdeki aile modelini ve/veya aile örgütlerini desteklemekte ve güçlendirmektedir. Bir anlamda aile politikaları, hükümetlerin ya da iktidarların, ailenin kurumsallaşmasını ve yapısallaşmasını sağlayan araçları durumundadır.

Aile politikaları bir yandan belirli biçimlerdeki aile yapılarını desteklemekte ve aileyi norm olarak kurumsallaştırmakta; diğer yandan da bu normları yansıtmaktadır. Feministlere göre ise, aile politikaları eril devletin yapısını anlamak bakımından toplumsal yapıya ışık tutan politikalarlardır. Bu politikalar doğrudan doğurganlıkla ilişkili olabileceği gibi, toplumdaki sosyal, toplumsal cinsiyet, ekonomik sınıf ya da ırk ilişkilerine yönelik olarak da değişebilmekte ve partnerlik, ebeveynlik, sosyal statü,

³² Nevin Türkaslan, "Aile Sosyolojisi", Ed. M. Tuna, *Sosyolojiye Giriş*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2012, ss. 210-225; Senem, Burkay Aslan, "Değişen Dünya'da Aile Politikaları", *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*, ed. N. Adak, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2012.

³³ Sheila Kamerman-Alfred J., Kahn, *Childcare, Parental Leave and the Under 3s: Policy Innovation in Europe*, Westport, CN: Greenwood Publishing, 1991.

vatandaşlık gibi farklı tanım ve kavramlarla ifade edilebilmektedir³⁴. Aynı zamanda aile politikaları birçok ülkede sosyal gruplar arasındaki ayrışmaları ve eşitsizlikleri yapılandırmaktadır. Kamu-özel sektör çalışanları, sigortalı ya da sigortasız, evli, dul ya da bekâr, yabancı ya da yerli gibi tanım ve kategorilerle eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları temellendirmekte ve pekiştirmektedir³⁵.

Kamerman ve Kahn aile politikasını sınırları çizilmiş bir politika olmaktan çok bir bakış açısı olarak tanımlarken, çoğu aile politikasını siyasal nitelikli önlemler olarak tanımlamaktadır. İkinci bir bakış ise aile politikasını; ailenin bir kurum olarak korunması, güçlendirilmesi, temel fonksiyonlarını yerine getirebilmesi ve karşı karşıya kaldığı sorunların çözülmesi için ulusal ve uluslararası resmi kurum ve kuruluşlar tarafından ortaya konan her türlü yasal düzenlemeleri, idari kararları ve uygulamaları "aile politikası" olarak tanımlamaktadır. Bütün bu tanımlamalardan sonra bir ülkede aile politikasından söz edebilmek için en az üç koşulun olması gerekir. Bunlar;

- Aile politikasının aile konusunda politik bir bakışa sahip olması
- Somut bir amacın saptanmış olması (şiddet, boşanma, yoksulluk, çocuk işçiliği vb. gibi nedenlere dayanarak oluşturulan politikalar)
- Politik önlemlerin saptanması (Aile politikaları başlığıyla bir bakanlığın kurulması ve bakanın atanması şeklinde olabileceği gibi, aileye dönük önlemlerle de bu gerçekleştirilebilir)³⁶.

1.1.4. Eşitlik

Aslında, eşitlik bir ilke olarak bütün demokratik kapitalist toplumların siyasal ideolojisinin temel parçalarından birini oluşturmuş ancak iş uygulamaya -özellikle de kadınlar veya bastırılmış gruplar söz konusu olunca- gelince fazlaca bir gelişme sağlanamamıştır³⁷. Kapitalizmde eşitlik “yasa önünde eşitlik” anlamına gelmiş ve dayanağı sınıflı toplumun temel eşitsizliklerini dikkate almadığı için bireyleri

³⁴ Ann Shola Orloff, "Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States", *American Sociological Review*, Vol.58, Issue:3, 1993, pp.303-328.

³⁵ Neyer-Andersson, a.g.m., pp.699-724.

³⁶ Kadir Canatan, "Dünya'da ve Türkiye'de Aile Politikaları", (iç.) *Aile Sosyolojisi*, Der. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım, Açılımkitap, İstanbul, 2011, s. 217-234.

³⁷ Bu konuda bakınız: Juliet Mitchell-Ann Oakley, *Kadın ve Eşitlik*, Çev: Fatmagül Berktaş, Yelken Matbaası, İstanbul, 1984; Acuner, 1999, s.43; Sallan Gül, 2006.

genelleştirmiştir. Burada tezin konusu açısından toplumsal cinsiyet eşitliği ve devletin rolü önem kazandığı için konuyu "toplumsal cinsiyet ve devlet" bağlamında açıklamaya çalışacağım. Cinsiyetler arası eşitlik kavramı, hem uluslararası antlaşmalar, sözleşmeler, tavsiyeler veya kararlarda hem de ulusal düzeydeki metinlerin birçoğunda, insan haklarının temel ilkelerinden biri olarak yer almaktadır. CEDAW sözleşmesinin temel hedefi toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı önyargıların ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. Burada eşitlik kadınların ve erkeklerin kamusal hizmetlerden yararlanma ve hizmetlere aynı koşullarda katılma anlamında bir eşitliktir. Kadınların eşitlik bağlamında talep ettikleri hakları üç noktada toplamak mümkündür. Bunlar çalışma yaşamında eşitlik, aile yaşamında eşitlik ve sosyal yaşamda eşitliktir.

Ülkemizde tarihsel olarak modernleşme süreciyle beraber 1850'lerin sonlarında başlayan kadın haklarının gelişimi ve eşitlik mücadelesi, çoğu kez sivil ve medeni kanunlar çerçevesinde ele alınmış, devletçi bir feminizmle gelişmiştir. Modernleşmenin dayandığı fırsat eşitliğinin ve haklar alanının aile içindeki ilişkileri dönüştüreceği beklentisiyle toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır. 1980'lerle beraber gelişen kadın hareketi ve Avrupa Birliği uyum süreci, kadınların toplumsal statüsünün artması ve ayrımcılıklarla mücadelede devletin rolünü ve sorumluluğunu öne çıkarmıştır. 2000'li yıllarda devlet yasalarda kadınların lehine olan maddeleri çıkarmış ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayıcı düzenlemelerde bulunmuştur. 2000'li yılların sonunda ise daha çok devlet güçlendirme politikalarına yönelmiş ve politikaların merkezine aileyi almış ve aile üzerinden politika geliştirmiştir.

1.1.5. Fırsat Eşitliği

“Fırsat eşitliği”, “olumlu eylem/olumlu ayrımcılık/fırsat önceliği” gibi politika önerileri soyut eşitlik anlayışını aşma ve ayrımcılığa uğramış toplumsal gruplara kamusal alanda fırsat sağlama ve destek verme amacıyla ortaya çıkmıştır. Fırsat önceliği³⁸ politikaları, esas olarak kadının göz önüne almakta ve bu yaklaşımla liberal kökenli soyut birey tanımının sınırları kırılmaya çalışılmakta ve kadınların kadın

³⁸ Fırsat önceliği kavramı 1995 yılında Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) tarafından Sinop'ta yapılan ve akademisyenler, gönüllü kuruluşların da katıldığı Kadın Politikaları toplantısında "olumlu ayrımcılık" (positive discrimination) kavramının yerine kullanılması kararlaştırılmıştır.

olmaktan doğan ve erkeklerden farklı beklentileri, çıkarları, sorunları olan bir toplumsal grup olduğu kabul görmeye başlamaktadır³⁹. Bu bağlamda devlet kadın erkek eşitliğini sağlamak için uluslararası yükümlülükler doğrultusunda pozitif ayrımcılık uygulamaları ile fırsat eşitliğini sağlamak durumundadır. Kadın hareketi bu bağlamda kimi sosyal politika düzenlemelerinin içeriğine müdahale etmekte, kadınların toplumsal yaşamdaki eşitsizliğini görünür kılarak bu konuların eşitlik düzenlemeleri içinde özel önlem politikaları dâhilinde yer almasını istemektedir. Eşit toplumsal sonuçlar için üretilen eşitlik politikaları da olumlu eylem/olumlu ayrımcılık/fırsat önceliği şeklinde tanımlanan özel önlemler almayı gerektiren politik açılımlardır. Dezavantajlı gruplar için sonuçlarda eşitlik sağlanıncaya kadar bu gruplar lehine eşitsizliğin görüldüğü alanlarda mevcut eşitsizliği çözmeye yönelik destekleyici politikaların uygulanmasıdır. Ayrım yapmama ilkesi altında çözilemeyen sorunlar için bir açılım sunan bu politikalar kamusal ve özel alana ilişkin düzenlemeleri birlikte ele almayı gerektirmekte ve toplumsal yaşamda eşitlik sağlanıncaya kadar yani sonuçlarda eşitliğe ulaşıncaya kadar dezavantajlı gruplardan yana özel önlemlerin alınmasını, bir başka deyişle bu grupların yarışa eşit başlama noktasına getirilmesini amaçlamaktadır⁴⁰. Ancak o zaman fırsat eşitliği sağlama yaklaşımından bahsetmek ve uygulamak mümkündür. Örneğin kadın hareketinin bu politik açılımlarla ilgili sonuçta eşitlik sağlamaya yönelik talepleri içerisinde; çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet rollerini eşitleme çerçevesinde özellikle bakım ile ilgili konular ve kadınların kamusal alanda temsilinin arttırılması için kota istemi yer almaktadır.

1.1.6. Ataerkil Sistem

Ataerkillik kavramı, en genel tanımlamayla erkek aile reislerinin otoritesi üzerine kurulu toplumsal sistemleri tanımlamak için kullanılmıştır. Günümüzde bu kavram erkek tahakkümünü yansıtan daha genel bir anlamla yüklüdür⁴¹. Ataerkil sistem, bir cins olarak toplumda kadınların ezilmesi sonucunu doğuran kurumsal ve kültürel düzenleme ve uygulamaları ifade eder. Genel olarak tanımlandığında ise

³⁹ Sallan Gül, 2006; Acuner, 1999, s.43-44; Bryan Turner, *Eşitlik*, Çev: Bahadır Sina Şener, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 1997, s.36-37.

⁴⁰ Eliane Vogel-Polsky, *National Institutional Machinery in the Council of Europe Member States to Promote Equality Between Women and Man*, Council of Europe, EG (93) 2 def., Strasbourg, 1994, pp:5.

⁴¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.47.

ataerkil sistem erkek iktidarıdır. Ataerkil sistem kadın emeği, kadın cinselliği, bedeni ve doğurganlığının denetlendiği toplumsal sistemdir⁴². Walby, ataerkil zihniyetin sadece özel alanda değil, kamusal alanda da varlığını sürdürdüğünü iddia eder ve bu ataerkilliğin değişen siyasal ve ekonomik koşullarda değişik şekillerde yeniden üretildiğine dikkat çeker⁴³. Kandiyoti, Ortadoğu toplumlarında bir cinsiyet rejimi ideal tipinden söz eder ve buna "klasik ataerkillik" adını verir. 'Klasik ataerkillik', Türk toplumunda bugün hala aile hayatını normatif düzeyde yöneten temel cinsiyet rejimidir ama kentsel alanda 'ataerkil aile' hakim bir yapı değildir. Kadın cinselliğinin bastırılmasına ve erkek akrabaların kadın akrabaları kontrol altında tutmasına dayanan "ataerkil ahlak", aile şerefine bir göstergesi ve statü sembolü olarak korunmaktadır⁴⁴. Kandiyoti, ailedeki iş bölümünün ve egemen ilişkilerin devamında kadınların emeğine el konulmasının yer aldığını, ancak bu el koyuşun günlük pratikler sırasında gerçekleşen ataerkil pazarlıklar sayesinde mutlaklaşmadığını savunmuştur⁴⁵.

Ataerkil toplumun geleneksel değerleri toplumda büyük ölçüde varlığını koruduğundan kadınlar üzerindeki “iyi eş, iyi anne” olmak, yani “ideal kadın” modeli önem taşımaktadır. Koray’a göre bu kadının sömürsüdür. Bu ideal kadının çifte sömürü koşullarını yaratmaktadır⁴⁶. Kadınlar üzerindeki ataerkil toplum değerleri ve baskı kadının çalışma yaşamındaki rolleriyle çatışmakta bu çatışma kadının ikincil ve güçsüz konumunu pekiştirmekte ve kadını hem iş hem de toplum yaşamındaki olumsuz koşullarını değiştirme gücünden yoksun bırakmaktadır⁴⁷.

⁴² Fatmagül Bertay, "Feminist Teoride Açılımlar", (iç.) *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, ed: Yıldız Ecevit ve Nadide Karkner, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2312 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1309, Eskişehir, 2011, s.3-4.

⁴³ Sylvia Walby, *Theorizing Patriarchy*, Cambridge: Basil Blackwell, 1990, p.59.

⁴⁴ Ayşe Durakbaşı, *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s:87.

⁴⁵ Yıldız Ecevit, "Türkiye'de Kadın Emeği Konulu Çalışmaların Feminist Tarihçesi", (iç.) *Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Bilanço 1975-2010*, der: Serpil Sancar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.137.

⁴⁷ Meryem Koray, "Türkiye'de Kadın Hareketinin Soru ve Sorunları", (iç.) *75. Yılda Kadınlar ve Erkekler*, ed: Ayşe Bertay Mirzaoğlu, Türkiye İş Bankası İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, s.366.

1.1.7. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet⁴⁸; insanların eril ve dişil olarak, üremeye dayalı bölünmesi kapsamında veya bu bölünmeyle bağlantılı olarak örgütlenmiş pratik anlamına gelmektedir⁴⁹. Toplumsal cinsiyet (gender) toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve bu nedenle içeriğı toplumdan topluma olduğı kadar tarihsel olarak da değışebilen "cinsiyet konumu" ya da "cins kimliğı" dir. Toplumsal cinsiyet sadece cinsiyet farklılığını ifade etmekle kalmaz aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de belirtir⁵⁰

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak kadın ve erkekler için toplumsal olarak oluşturulmuş roller ve öğrenilmiş davranış ve beklentilere işaret etmek için kullanılır. Fransız feminizminin öncü isimlerinden Simone de Beauvoir “kadın doğulmaz, olunur,” ifadesiyle kadın olmanın toplumsal olarak yaratıldığını altını çizmiştir⁵¹. Günümüzde toplumsal cinsiyet, ataerkillik, kapitalizm ve sınıf gibi olguları anlamak ve kesiştiğı noktaları kavramak, egemenliğini ilan etmiş görünen yeni sağ politikaları ve küresel ilişkileri sorgulamak bakımından oldukça önemlidir. Connell’in de belirttiğı gibi, toplumsal cinsiyet sorunlarını göz ardı eden endüstriyel ve milliyetçi militanlıkla, giderek etkisi artan muhafazakârlık, tüm dünyada güç ilişkilerini dayatan erkek kalıplarını pekiştirmektedir⁵². Cinsten farklı olarak (erkekler ve kadınlar arasındaki biyolojik farklılık), cinsiyet toplumsal olarak öğrenilmiş davranıştır ve erkeklik ve kadınlık ayrımını yapan beklentilerdir. Kadınlara kendi durumlarından hoşnut olmaları öğretilmiştir. Kadının kendi durumundan hoşnut olmaması onun kişisel başarısızlığına bağlanmaktaydı. Dünyada sınıfsal ve ırksal roller gibi cinsel roller de açıkça ve kesin olarak belirlenmiştir⁵³.

Biyolojik cinsiyet kimliğı genetik ve anatomik özelliklere bakılarak belirlenirken, toplumsal olarak öğrenilmiş cinsiyet kazanılmış bir kimliktir. Kültürel

⁴⁸ Toplumsal Cinsiyet: Biyolojik benliğimizden (sex) öte bir kavramdır. Toplumdaki kimliklerin, doğal, biyolojik olarak belirlenmesinden öte, kültürel, siyasal, ekonomik ve toplumsal olarak inşa edildiğini ve toplumdan topluma, kültürden kültüre değışebileceğini gösteren bir kavramdır.

⁴⁹ Robert W. Connell, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s.190.

⁵⁰ Fatmagül Bertay, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s.16.

⁵¹ Birkalan Gedik, a.g.e., s.107.

⁵² Connell, a.g.e., s.42.

⁵³ Shelia Rowbotham, *Kadın Bilinci Erkek Dünyası*, Çev. Şükrü Alpagut, Payel Yayınları, İstanbul, 1998, s.14.

olarak belirlenmiş toplumsallaşma yoluyla, erkek ve kadın kimliklerini üstlenmek için nasıl erkek ve dişi olunur öğreniriz. Aslında, toplumsallaşma boyutu öyle güçlüdür ki, biyolojik cinsiyetin açıkça belli olmadığı (hermaphroditism) veya yanılma durumlarında (genetik olarak erkek olan bebeğin penisinin yokluğu asılsız bir dişi kimliğine neden olur) bile şüphe götürmeyecek cinsiyet kimlikleri oluşturulmaktadır.

Toplumsallaşma teorisi, toplumsal cinsiyet oluşumunu, toplumsal normların kazanılması ve içselleştirilmesi olarak görmektedir. Bu yaklaşımın argümanı; çocuk büyürken toplum da, çocuğun önüne cinsiyete uygun bir kurallar, şablonlar ya da davranış modelleri dizisi konmaktadır. Belirli toplumsallaştırma etkenleri özellikle aile, medya, arkadaş grupları ve okul söz konusu beklenti ve modelleri somutlaştırarak çocuğun bunları sahipleneceği ortamlar hazırlamaktadır. Toplumsal modeller ya da kurallar az ya da çok içselleştirilirler. Bunun sonucunda normalde belirli bir cinsiyetin toplumsal beklentileriyle örtüşen bir toplumsal cinsiyet kimliği ortaya çıkar. Psikanaliz ise, toplumsal cinsiyet oluşumunu normatif kural koymalardan çok iktidar ve gereksinim ile karşı karşıya kalmanın etkisi olarak görür⁵⁴.

Toplumsal cinsiyet, ırk ve etnik köken gibi, iktisadi düzende kadına ve erkeğe farklı mevkiler vermektir. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet, aynı iktisadi konumda bulunan kadının ve erkeğin farklı ücretlendirilmesinin de dayanağı olduğu gibi kamusal alan ile özel alan arasında hiyerarşi kurmak ve kadını bu alanlardan ikincisine mahkûm etmek de toplumsal cinsiyetin bir ürünüdür⁵⁵.

"...pek çok faaliyetin toplumsal cinsellik içinde kadının tabi konuma itilmesi ve kadın olarak tanımlananların sınırları kesin olarak belirlenmiş dar bir alana mahkûm edilmesi pek çok kültürde ve birbirinden son derece farklı üretim sistemlerinde görülmektedir"

*"Diğer siyasi akidelerde de bulunabileceği üzere erkek üstünlüğünün nihai kaynağı fiziksel güç değil, biyoloji ile ilgisi bulunmayan bir değer dizgesinin kabulüdür."*⁵⁶

Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım ilk başta "biyoloji kaderdir" ifadesine itiraz getirmek için kullanılmıştır. Aynı zamanda cinsiyet biyolojik anlamda ne denli geri çevrilemez görünürse görünsün toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa

⁵⁴ Connell, a.g.e., s.254.

⁵⁵ Shelia M. Pelizzon, *Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme*, Çev. İhsan Ercan Sadi ve Cem Somel, İmge Kitapevi, Ankara, 2009, s.376.

⁵⁶ Pelizzo, a.g.e., s.15-17.

edildiği savı kullanılmaktadır. Feminist kuramcılar toplumsal cinsiyetin, cinsiyetin kültürel yorumu olduğunu ya da kültürel olarak inşa edildiğini iddia ederler⁵⁷.

Walby toplumsal cinsiyeti açıklarken ataerkil ilişkilerde tek bir temelin olmadığını savunur. Ona göre birçok kuramcı ataerkil ilişkilerde tek bir temelin olduğunu ve bunun da toplumsal cinsiyete ilişkin her şeyi belirlediğini iddia eder. Ancak Walby toplumsal cinsiyet ilişkilerini açıklarken 6 yapıdan bahseder. Bunlar; eviçi üretim, istihdam, devlet, şiddet, cinsellik ve kültürdür. Bu yapılar değişik biçimlerde birbirlerine eklenirler ve ataerkinin farklı biçimlerini yaratırlar. Bu biçimleri, kamusal ve özel olmak üzere iki temel grupta toplamak mümkündür. Özel ataerki, ataerkil ilişkilerin ev içindeki egemenliği olarak tanımlanırken, kamusal ataerki de istihdam ve devlet egemendir. Özel ataerkil ilişkide baskın strateji, kadını özel alanda kalmaya zorladığından ve kamusal faaliyetlerden uzak tuttuğu için dışlayıcıdır. Kamusal ataerkinin baskın stratejisi ise ayrımcıdır, çünkü tüm alanlara girmelerine izin verilmesine rağmen, kadınlar burada ayrımcılığa uğramaktadırlar⁵⁸.

Genel olarak 'Toplumsal Cinsiyet' kavramı, kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal ilişkileri belirli bir bağlama göre tanımlamakta, erkeklerle kadınlar ve erkek çocuklarıyla kız çocukları arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin sosyal olarak nasıl kurulduğuna değinmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyetin getirdiği roller dinamiktir ve içeriği zamana ve yere göre değişmektedir. Toplumsal cinsiyet ilişkileri, hayatın birçok alanında erkeklerin daha baskın olduğu, kadınların genellikle ikinci plana itildiği eşit olmayan güç ilişkisi içermektedir⁵⁹. Toplumsal cinsiyet ilişkileri altı konuda kuramsallaştırılır. Bunlar ev içi üretim, istihdam, devlet, şiddet, cinsellik ve kültürdür. Walby'e göre bu yapılar değişik yollarla birbirlerine eklenmekte ve ataerkinin farklı biçimlerini yaratmaktadırlar. Bu biçimlerde kamusal ve özel olmak üzere iki temel grupta toplanır. Özel ataerki ile ataerkil ilişkilerin ev içindeki egemenliği tanımlanır. Kamusal ataerki de ise istihdam ve devlet egemendir⁶⁰.

⁵⁷ Judith Butler, *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.50-53.

⁵⁸ Sylvia Walby, "Kadın ve Ulus", (iç.) *Vatan Millet Kadınlar*, Der. Ayşe Gül Altınay İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.49.

⁵⁹ KSGM, 2008, s.15; Nurşen, Adak, "Evlilik Mi? Birlikte Yaşamak Mı?", *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*, ed. N. Adak, Ankara, Siyasal Kitapevi, ss. 235.

⁶⁰ Walby, 2009.

Kadınlar kendilerine yüklenen toplumsal cinsiyet statüsü temelinde resmi politik katılımdan dışlanmışlardır. *Kadınsı evcimenlik ve kamusal ve özel alanlar arasında keskin bir ayırım tayin eden toplumsal cinsiyet normları, burjuvanın daha yüksek ve alçak tabakalardan farkının ana gösterenleri olarak işlev görmüştür. Sonradan bu normlar toplumun daha geniş kesimlerine bazen empoze edilerek bazen de onlar tarafından kabul edilerek hegomanik hale gelmiştir*⁶¹.

Cinsiyet farklılığı ve toplumsal cinsiyete konularında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Parsons'ın aile analizi, özellikle "dışavurumsal" ve "araçsal" roller arasındaki ayırım 1950'ler ve 1960'larda muhafazakar bir toplumsal cinsiyet sosyolojisinin temellerini oluşturmuştur. 'Aile' ve 'cinsiyet rolü'nün bir bütün olarak ele alınmasıyla birlikte yapılan araştırmaların çoğunun asıl odağı eş ve anne olarak kadınlar ("kadın rolü") olmuştur. 1960'ların sonunda yeni bir feminizm ortaya çıkmasıyla toplumsal cinsiyete yönelik yeni bir ilgi oluşmuş ve bu ilgi ile birlikte Simone de Beauvoir'in yaklaşımı merkeze oturmuştur⁶².

*Ann Curthoys cinsiyete dayalı işbölümünün yapısal temelinin çocuk bakımı ve feminizmin yapısal temelinin de çocuk bakımı meselesi olduğunu öne sürmüştür. Curthoys, çocuk bakımının kadınlar için tam anlamıyla bir sorun olmadığını, ama erkekler için olduğunu gözlemlemiştir. "Küçük çocuklara bakmanın, erkeklere uygun bir iş olmadığı görüşü, olağanüstü derinlere kök salmış bir görüştür." Erkeklerin, işbölümü üzerinde kadınlara kıyasla daha fazla denetime sahip olmalarından dolayı, çocuk bakımı işini üstlenmeme yönündeki ortak seçimleri, aynen Margaret Polatnick'in öne sürdüğü gibi, erkeklerin çıkarlarının egemen tanımını yansıtır ve aslında, egemen gücü korumalarına yardımcı olur*⁶³.

Toplumsal cinsiyet, kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal ilişkileri düzenlemek ve kontrol altında tutmak için de kullanılmıştır. Kadınlar ve erkekler için yaygın kabul gören düşünce, beklenti ve normlar, farklı rolleri ve sosyal statüleri belirler. Bunlar toplumdaki kültürel, ekonomik ve politik güçleri yansıtır, toplumsal yapı ve süreçlerle yeniden üretilir. Bu doğrultuda kadınların ve erkeklerin ne yapması gerektiği ya da neleri yapabileceği hakkında toplumda yaratılmış olan cinsiyete dayalı işbölümü gelişir. Böylece kadınlara ve erkeklere farklı değerleri olan roller, sorumluluklar ve görevler yüklenerek toplumsal cinsiyet hiyerarşisi yaratılır. Bir başka

⁶¹ Nancy Fraser, "Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Var Olan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı", *Kamusal Alan*, Ed. Meral Özbek, Hil Yayınları, İstanbul, 2004, s.108-112.

⁶² Connell, a.g.e., s.58-59.

⁶³ Margaret Polatnick, "Why Men Don't Rear Children: A Power Analysis", *Berkeley Journal of Sociology*, 1973-4, v.18, pp.45-86.

ifadeyle toplum kız ve erkek çocuklarına ya da kadınlara ve erkeklere, onların kişisel tercihleri ya da yeteneklerine göre değil; toplumsal cinsiyet rollerine göre farklı görev ve sorumluluklar atfeder⁶⁴. Judith Butler'a göre toplumsal cinsiyet inşa edilmiş bir şeydir. bu nedenle aile ve evlilik toplumsal cinsiyetin sürekli olarak yeniden inşa edildiği alanların en önemlileridir. Butler inşa edilen bu toplumsal cinsiyet kategorilerinin alt üst edilebileceği düşüncesine sahiptir⁶⁵.

1.2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELLERİ

1.2.1. Kadın ve Aile Politikalarını Açıklayan Kuram ve Yaklaşımlar

Literatür incelendiğinde kadın ve aile politikalarını açıklamaya ve değerlendirmeye yönelik çalışmalarda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Ancak çalışmaların büyük çoğunluğu kadının istihdama katılımını ele alan ve değerlendiren kuramsal yaklaşımlara dayanmakta ve iktisat teorilerini temel almaktadır⁶⁶. Bu çalışmada ise kadın istihdamına odaklanan iktisat teorileri kapsam dışında bırakılarak, kadın ve aile politikalarını etkileyen ya da belirleyen literatür değerlendirilmektedir. Kadın ve aile politikaları üzerine geliştirilen literatür ise feminist yaklaşımlar çerçevesinde geliştirilmiş olup, üç ana yaklaşımla ele alınmaktadır. Bunlar; kalkınmada kadın yaklaşımı, toplumsal cinsiyet ve kalkınma yaklaşımı, güçlendirme yaklaşımıdır. Bu yaklaşımların tümü kadının istihdama katılımını etkileyen kamusal süreçleri, piyasa koşullarını ve ataerkil aile yapısını sorgulayan ve her biri bir diğerini eleştirerek geliştirilen yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlarda özellikle liberal devletin kamu ve sosyal politikalarını kadın bakış açısıyla eleştirilmekte, refah devleti politikalarının gelişim ve dönüşümünde kadın ve aile politikalarının ataerkil yapısı sorgulanmakta ve devletin ana aktör olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirme sorumluluğu üzerine odaklanılmaktadır.

⁶⁴ Sallan Gül, 2012.

⁶⁵ Butler, 2008.

⁶⁶ Saniye Dedeoğlu, "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeli", *Toplum ve Bilim*, 2000, S.86, s. 139-170; Fuat Ercan-Şemsa Özar, "Emek Piyasası Teorileri ve Türkiye'de Emek Piyasası Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış", *Toplum ve Bilim*, 2000, S.86, s.24.

1.2.2. Kalkınmada Kadın Yaklaşımı (Women in Development-WID) Bütünleştirme Yaklaşım

Kalkınma insanların hayatlarında devamlı bir iyileşme ve farklı fırsatların yaratılması ile ilişkili bir kavramdır. Bu yaklaşım kadının toplumsal statüsünün aile dahil geliştirilmesinin ekonomik kalkınmaya ve kadınların bu kalkınmadan daha fazla pay almasına vurgu yapmakta ve bunun için devletin yasal ve kurumsal kolaylaştırıcılarının geliştirilmesine dikkat çekmektedir. Toksöz kalkınmayı bir ülkede toplumsal refahın artması, insanların sınıf, cinsiyet, etnik köken gibi farklılıklar gözetilmeksizin insan onuruna yakışan bir yaşam düzeyi sürdürebilmesi için yürütülen çalışmalar olarak tanımlamakta ve bir ülkenin kalkınmışlık düzeyinin temel ölçütlerinden birinin toplumsal cinsiyet eşitliği düzeyi olduğunu vurgulamaktadır⁶⁷. Kalkınmada kadın yaklaşımı Ester Boserup'un *Ekonomik Kalkınmada Kadınların Rolü* isimli kitabından sonra yaygın olarak kabul görmeye başlayan bir yaklaşımdır. Boserup'a göre kadınların kalkınma süreçlerinden etkin rol almaları sağlanır ise, kadınlar ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilirler ve böylece hem aile içinde hem de toplum içinde rollerini daha baskın ve etkin hale getirebilirler⁶⁸.

Kalkınmada Kadın Yaklaşımı her ne kadar kadınlar açısından belli açılım ve dönüşümler sağlamaya çalışsa da, metodolojik olarak var olan siyasal, kültürel ve sosyo-ekonomik yapıya 'doğrudan kadına yönelik program ve projeler' ile yerleşmeye yani eklenmeye çalıştığı için bütünleştirici yaklaşımlar grubunda değerlendirilmektedir⁶⁹. Kalkınmada Kadın Yaklaşımının hedefi toplumsal ve siyasal kurumları dönüştürmek değil, var olan toplumsal yapıları kabul ederek, kadınlara yasalar önünde eşitlik sağlamaktır⁷⁰. Bu yaklaşım esas olarak kamu harcamaları ve özellikle yabancı fonlar tarafından desteklenen kamusal proje ve programlarda kadınlara öncelikler sağlamaya yönelik proje ve program geliştirme odaklı bir yaklaşım olarak doğmuştur.

Kadınların dezavantajlı konumu ve kadın hakları ilk defa kalkınmada kadın yaklaşımı ile gündeme gelmiş ve temel amacı kadınların kalkınma planlarında olmayan

⁶⁷ Bu konudaki tartışmalar için bakınız: Toksöz, 2012.

⁶⁸ Ester Boserup, *Women's Role in Economic Development*, NY: St. Martin's Press, 1970.

⁶⁹ Acuner, 1999, s.14.

⁷⁰ Eva M. Rathgeber, "WID, WAD, GAD: Trends in Research and Practice", *The Journal of Developing Areas*, 1990, p.491.

rollerini bir problem olarak ele alıp bu sürece kadınları nasıl daha etkin dâhil edilebileceğinin yollarını aramaktır⁷¹. Kalkınmada kadın yaklaşımı ekonomik kalkınmanın artırılması için istihdama daha fazla katılımının sağlanmasına ve kadınların dezavantajlı konumunun göz önüne alınarak kadınlara yönelik fırsat ve olanakların artırılmasına odaklanır⁷². Temel amacı yeniden dağıtım politikaları çerçevesinde kadınların da kaynaklara erişimini sağlamaktır.

Kalkınmada kadın modeli uluslararası kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının ve gelişmekte olan ülkelerin hükümetlerinin gündemlerine yansımıştır. Fakat kurumlar tarafından uygulama alanı bulan bu yeni politikalar, kadının toplumdaki statüsünü değiştirmekten ziyade ekonomik kalkınma ve iyileşme öncelikleriyle ilgili olmasından dolayı eleştirilmektedir.⁷³ Kalkınmada kadın yaklaşımı kurumları kadın-erkek eşitliği bakış açısıyla dönüştürme amacında değil, aksine konformist bir yaklaşımla kadını var olan kurumlara bütünleştirmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla önerilen politikalar, kadınların durumunu iyileştirmekten ziyade, piyasanın düzenlenmesini sağlamaya yöneliktir. Bu nedenle serbest piyasa anlayışına hiçbir tehdit edici unsur teşkil etmeyen kalkınmada kadın yaklaşımı ülkelerin rahatlıkla başvurabileceği politikalar olmuştur. Böylece kadınların kamusal alan ve özel alan arasında sıkışıp kalmışlığını göz ardı ederek ekleme politikalarla kadını marjinal bir toplumsal kategori haline getiren bu yaklaşım parçalı çözümler niteliği taşımaktadır. Bu şekilde çelişkili bir biçimde ataerkiyi sorgulamak yerine modern bir söylem içinde yeniden üretilmesine destek olmaktadır demek pek de yanlış olmayacaktır⁷⁴. Bu yaklaşımın temel tezi ülkemizde devletin kadın ve aile politikalarına da yansımış durumdadır. Çünkü dönemsel olarak devletin kadın politikalarına baktığımızda kadın odaklı politikalardan çok aile ve piyasa odaklı politikaların geliştirildiğini bunun da bütüncül değil parçacıl şekilde sorun ortaya çıktıkça veya uluslararası yükümlülükler ya da AB'ye girme süreçli geliştirilen politikalar olduğunu görmekteyiz.

⁷¹ Naila Kabeer, *Reversed Realities: Gender Hierarchies in Development Thought*, Londra, Verso, 1994.

⁷² Belkıs Kümbetoğlu, "Kentsel Alan ve Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet", (iç.) *Yerli Bir Feminizme Doğru*, ed: Aynur İlyasoğlu, Necla Akgökçe, Sel Yayınları, İstanbul, 2001, s.265-266; Hoşgör, 2011, s.53-54.

⁷³ Nediha Ö. Baltacı, *Kadınları Güçlendirme Mekanizması Olarak Mikro kredi*, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011.

⁷⁴ Acuner, 1999.

1.2.3. Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Yaklaşımı (GAD)

Toplumsal cinsiyet ve kalkınma yaklaşımı sosyalist-feminist kurama dayanarak kadının özel alanda yeniden üretim sürecine katılmasının önemine vurgu yapmaktadır. Bu yaklaşıma göre kadının gelir getirici faaliyetlerde bulunması yeterli bir politika değildir. Kadın ev dışı üretime katılırken erkeğin de özel alandaki işbölümüne katılması gerekir. Toplumsal cinsiyet temelli kalkınma yaklaşımı sosyal kalkınmayı önemsemekte, sadece gelir getirici faaliyet yaratma amacıyla yetinmemekte sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik toplumda bilinç oluşturmaya ve farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır⁷⁵

Toplumsal cinsiyet ve kalkınma yaklaşımı, literatürde dönüştürmecî yaklaşım olarak da kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada “dönüştürücü bir strateji” olarak ilk kez 1995’te Pekin’de gerçekleştirilen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’nda açık bir biçimde belirtilmiştir⁷⁶. 1997’de Ekonomik ve Sosyal Konsey, BM sistemi içerisindeki tüm birimlere rehber olması için şu tanımlı kabul etmiştir: “*Toplumsal cinsiyet perspektifini anaakımlaştırmak, mevzuat, politikalar ve programlarda, tüm alan ve tüm seviyelerde planlanan herhangi bir eylemin uygulamalarını kadın ve erkekler açısından değerlendirme sürecidir. Erkeklerin olduğu kadar kadınların da ilgi ve deneyimlerini, tüm politik, ekonomik ve sosyal alanlardaki politika ve programların tasarım, uygulama, izleme ve değerlendirme süreçlerinin ayrılmaz bir boyutu haline getirme stratejisidir ve böylelikle kadın ve erkekler eşit olarak faydalanabilir ve eşitsizlik devam etmez. Nihai hedef toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır*”⁷⁷. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması toplumsal cinsiyet rollerinin ve piyasa, devlet ve aile şeklindeki toplumun temel kurumlarının yeniden yapılandırılmasını gerektirir. Dönüştürmecî yaklaşımlar kadın erkek eşitliğini ana politikalara yerleştirme stratejisi (mainstreaming) ile ona temel teşkil eden toplumsal cinsiyet ve kalkınma yaklaşımıdır. Dönüştürmecî yaklaşımlar var olan kurumsal alanlarda meşrulaşmış cinsiyetçi örüntüyü sorgulayarak kadın-erkek eşitliği bakış açısıyla yeniden düzenlemeye ve demokratik bir şekilde dönüştürmeye yönelik yöntem arayışıdır.

⁷⁵ Gündüz Hoşgör, a.g.e., s.58.

⁷⁶ KSSGM, *Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi (Türkçe, İngilizce) Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu*, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2001.

⁷⁷ Meryem Meltem Tatlıer Baş, *Avrupa Birliği'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi: Hollanda, Romanya ve Türkiye Örneklerinin İrdelenmesi*, KSGM, Ankara, 2011.

Bu yaklaşım eklemlleme politikasından bir adım öteye geçerek, kurumları kadın-erkek eşitliği bakış açısıyla dönüştürme amacındadır. Kadının bastırılmışlığının sistematik ayrımcılığa dayandığını öne süren sosyalist-feminist anlayışla paralellik gösteren bu yöntem kadın politikalarının sadece üretim rolleri ile değil yeniden üretim rolleri çerçevesinde geliştirilmesi gerekliliğini savunmakta ve kadının güçlenmesi için devlet müdahalelerini gerekli görmektedir.⁷⁸ Toplumsal cinsiyet ve kalkınma yaklaşımı, özel ve kamusal alandaki cinsiyete dayalı işbölümü üzerine vurgu yapmakta ve eşitliğe ulaşabilmek için toplumsal ve kurumsal değişimin şart olduğu üzerinde durmaktadır. Türkiye'de 1990 sonrası kadın ve aile politikaları bu bakış açısıyla gelişmiş, kadının özel alandaki sorumlulukları sorgulanarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadının ilerlemesinin devlet müdahalesi ile gerçekleşeceği düşüncesi hakim olmuştur.

1.2.4. Kadın ve Aileye İlişkin Feminist Yaklaşımlar

Cinsler arası eşitliği ve kadın haklarını savunan feminizmin temel sorunu, erkeğin kültürel hegemonyasının sorgulanmasıdır. Aynı zamanda feminizm, ataerkil toplumlarda kadınların dışlanışını, aşağılanışını, ezilişini ve sömürülüşünü ve kendine yabancılaşmasını inceleyen, değişim isteyen söylemlerin de bir ifadesidir. 18. yüzyılda Wollstonecraft'a göre, kadınların erkekler karşısında ezilmişliğinin, ikinci sınıf konumunun nedeni, kadınların erkeklere hizmet etmek üzere yetiştirilmesinden kaynaklanan yanlış bilinçtir⁷⁹. Feminizm, kadınları, ailenin bir üyesi olarak değil, bağımsız birey olarak topluma katılmaya çağırmış; kadınlara sadece anne ve eş olarak toplumsal statü atfedilmesine karşı çıkmıştır⁸⁰. Millet'e göre "Ataerkilliğin ana kurumu ailedir ve radikal feministler de; kamu dünyasında ataerkil güç teşkil ettiğinden ve kadınların bastırılmışlığının kaynağı olduğundan ailenin; toplumun güç yapısının merkezini oluşturduğunu savunmuşlardır. İçinde yetişkin eşlerin duygusal, cinsel ve evle ilgili ihtiyaçlarının karşılandığı, çocuklarının bakıldığı karşılıklı sevgi ve saygı temelli doğal bir düzenlemeden uzak aile; kadının emeğinin sömürüldüğü, eril cinsel

⁷⁸ Acuner, 1999.

⁷⁹ Songül Sallan Gül "Toplumsal Cinsiyet", *Sosyolojiye Giriş*, ed: Muammer Tuna, Detay Yayıncılık, Ankara, 2012, ss: 237-238; Songül Sallan Gül, "Dünyada ve Türkiye'de Feminizm ve Kadın Hareketi", *Çağdaş Kamu Yönetimi I*, Nobel Yayınları, Ankara, 2003; Mary Wollstonecraft, *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007.

⁸⁰ Serpil Sancar, "Türkiye'de Kadın Hareketinin Politikası: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler", *Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Bilanço 1975-2010*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011b, s.56; Bell Hooks, *Feminizm Herkes İçindir*, Çitlenbik Yayınları, İstanbul, 2002, s.2-3.

gücün şiddetli bir şekilde uygulanabildiği ve ezici cinsel kimlikler ve davranış formlarının öğrenildiği toplumsal bir kurumdur. Feminist kuram, toplumsal cinsiyetin hayattaki fırsatları tayin edici olmasını eleştirmekte, çünkü cinsiyet ayrımı yüzünden asıl acı çeken tarafın hep kadınlar olduğunu ileri sürmektedir. Kadın ve erkeğin aile içindeki özellikle de evlilik kurumundaki yerleri toplumun bütününde görülen cinsiyet eşitsizliğini açıklamaktadır. Toplum ataerkildir. Kadın ve erkek arasındaki ilişkiler bir cinsin diğerine üstünlüğünün yasal olarak düzenlenmesiyle özellikle de evlilikte karı ile koca arasındaki eşitsizliğin kurumsallaşmasıyla çarpıtılmıştır. Evcil bir rol üstlenmek üzere yetiştirilmiş olup, bu rolün gereklerini yaşamaktan başka seçenek bırakılmayan her kadının doğal karakteri de erkeğe bağımlı ve onun önemsiz bir eklentisi olacak şekilde değişmiştir. Kendi içinde yanlış olan bu sistem insanlık tarihinin başlangıcından beri her kadının kas gücünün zayıflığı ve kendisine erkek tarafından atfedilen değer yüzünden bir erkeğin boyunduruğu altında olmasından doğmuştur⁸¹.

Kadınlar ile erkekler arasındaki ayrımın temel bir toplumsal ayrım olduğunu öne süren feministler, en önemli toplumsal ve politik ayrımların servet ve statüyle ilgili değil cinsiyetle ilgili olduğunu savunurlar. Feminist düşünceye göre aile genellikle babaerkil düzeni koruyan, cinsiyet ayrımına dayalı toplumsal işlevleri öğreten, otoriter toplumsal ilişkilere örnek oluşturan anahtar bir kurum olarak kabul görmektedir. Feminizm açısından ev işlerinin ücretlendirilmesi tartışması aslında, kadının toplumdaki rolünü değerlendirmek ve kabul edilmesini sağlamak amacıyla, onun topluma yaptığı görünmez katkılara dikkat çekmekte ve kadının durumuyla ilgili mevcut gerçeklere dayanarak, ona politik güç sağlama çabasıdır⁸². Tüm kadınların ücretsiz ev işi yapmalarından dolayı müşterek ekonomik durumu paylaştıklarını dile getiren Fransız feminist Christine Delphy evliliği erkeklerin kadının emeğini sömürdüğü bir iş anlaşması olarak görmektedir. Bu nedenle de erkeklerin; kadınların ekonomik efendileri olduğunu, birçok kadının bu ücretsiz işi yerine getirdiklerinden, istihdam piyasasında daha çok düşük pozisyonlarda yer bulabildiğini ve evliliğin onlar için en uygun seçenek olmaya devam edeceğini ifade etmiştir⁸³.

⁸¹ Catharina A., MacKinnon, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.57-62.

⁸² MacKinnon, 2003, s.69-89.

⁸³ Christine Delphy, "Baş Düşman", *Kadının Görünmeyen Emeği, Maddeci Bir Feminizm Üzerine*, Der. Gülnur Savran ve Nesrin Tura, Kardelen Yayınları, 1992, s.73-80.

Feminist görüşlerin temel amacı genel anlamda kadının toplumda pozisyonunu güçlendirmek ve kadına yapılan baskıya karşı mücadele etmektir. Feministler kamusal alan özel alan ayrımı üzerinde durmuşlar. Geleneksel olarak kamusal alan erkek alanı, özel alan ise kadının alanı olarak anlaşılmış ve erkek alanı olarak sayılan kamusal alan kadın alanı sayılan özel alan üzerinde baskı kurmuştur. Geleneksel olarak kamusal alan özel alan ayrımı kesin olarak ayrılmıştır. Tarihsel olarak özel alanla özdeşleştirilen kadın kamu alanından açık bir şekilde dışlanmıştır. Feminizm özel alan kamusal alan ayrışmasına son vererek özel alanı kamu alanından ayıran kurumlara ve kurallara son vermeyi ve kadınların kamusal alan içinde yer almasını amaçlamıştır⁸⁴. Liberal feminizm yaşamın kamusal alanına kadının girmesini engelleyen, kadın faaliyetini ev içi faaliyetle sınırlayan ve kadını ev ve aile özel alanına sürgün eden hukukun hukuksal uygulamaların ortadan kaldırılması üzerine odaklanmıştır. Kadının kamu alanına girmesi ve özellikle ekonomik hayata katılmasının sağlanması liberal feminizmin temel amaçlarındandır.

Günümüz toplumlarında kadınların eşitsiz pozisyonlarını sürdüren iki temel faktör vardır. Bunlardan birincisi iş hayatında özellikle terfi etmede kadına karşı ayrımcılığın sürmesi, ikinci olarak ise kadının geleneksel klişeleşmiş aile içi rolüdür. En genel anlamda feminist teoride feminizm, kadının toplumdaki konumunun değişiminin arzu edilmesidir. Feminizm, kadınların toplumdaki ikincil konumunu, baskı altına alınmalarının ve karşılaştıkları ayrımcılıkların sosyal, kültürel, ekonomik neden ve sonuçlarını kadın özgürleşme stratejileri bağlamında farklı biçimlerde açıklama ve çözümleme çabasıdır. Feminist hareketse, "cinslerin eşitliği üzerine temellenen kadınların eşit hak, özgürlük ve kurtuluş talebini/talepleri akımını" ifade eder⁸⁵. Feminist hareket tanımlaması da, ilk olarak 19. Yüzyılda Amerika'da kadının konumunu güçlendirme ve geliştirme amacı taşıyan kadın hareketini adlandırmada kullanılmıştır.

Hem bir sosyal hareket, hem de bir sosyal teori olarak feminizm, tarihsel süreçte farklı anlam yüklemeleri kazanmıştır. 19. yüzyılda feminizm hak ve eşitlik kavramlarıyla ortaya çıkmış, kadınların mülkiyet sahibi olma ve siyasal temsil

⁸⁴ Aksu Bora, "Kamusal Alan Sahiden "Kamusal" Mı?", *Kamusal Alan*, (Editör: Meral Özbek), Hil Yayımları, İstanbul, 2004; s.530–531; Fraser, 2004; Özbek, 2004, s.465.

⁸⁵ Sibel Özbudun, *Niçin Feminizm Değil ?*, Niçin Değil Dizisi 1. Kitap, Süreç Yayıncılık, İstanbul, 1984, s.5.

taleplerini öncelikli olarak dile getirmiştir. Günümüzde ise feminizm farklı türleriyle kamusal ve özel alanda kadının ikincilleşme, ezilme süreçlerini toplumsal cinsiyet temelinde sorgulayan bir özgürleşme hareketine dönüşmüştür. Kadın çalışmaları ve politikaları her alanda giderek önem kazanmaya başlamıştır. Hatta feminizm kendi sosyal teori ve yaklaşımı içinde modern bilim ve tarih anlayışına alternatif çözümler yaratma çabasına girişmiştir. Ancak, her sosyal teoride olduğu gibi, feminizm de kendi çelişkilerini beraberinde getirmekte ve bunları çözme çabası hareketin dinamizmini sağlamaktadır⁸⁶. Aynı zamanda feminist yaklaşımlar; kadınların toplumsal süreçlerde yer alma biçimlerini, etkinliklerini görünür kılmış ve kadınların politik bir özneye dönüşmesine katkıda bulunmuştur⁸⁷.

Feminist söylemin temelinde annelik ve yeniden üretim tartışmaları vardır. Birinci ve ikinci dalga feminist söylemde esas olan kürtaj hakkı ve anneliğin kamusal olarak tanınmasıdır. Annelik, bir yandan kadınlığı birleştiren bir unsur olarak ele alınırken diğer yandan kadına karşı ayrımcılığı pekiştiren ve eşitliği bozan bir olgu olarak ele alınmaktadır. Ana akım feminist söylem 1980'lerin ortalarına kadar anneliğin reddinin kadının kurtuluşunun bir önceliği olarak değerlendirir⁸⁸. Feministlerin kadın ve aile politikalarına en büyük katkıları, devletin aile ve kadın olgusuna ilişkin alanı kamu politikalarının ve toplumun gündemine sokmasıdır. Yine feministler aile odaklılığın aslında kadını, annelik statüsüne indirgediğini savunarak eleştirmişlerdir. Feministler kadının annelik dışındaki statüsü ve haklar alanını savunarak sosyal yardım ve annelik dışındaki hakları gündeme taşımışlardır. Kadınların aile ve diğer kurumlarda statüsünü yükseltme, eşitlik ve güçlenmeleri için devletin sürece müdahil olmasını ve bu süreçleri gerektiren yasal, kurumsal, finansal desteği vermelerini talep etmişlerdir.

1.2.4.1. Liberal Feminizm

Liberal feminist teorinin klasik savunucusu 18. yüzyılda Mary Wollstonecraft olmuştur. Ona göre feminizm, kadın hareketinin içinde doğan ve modern dünyanın

⁸⁶ Sallan Gül, 2003.

⁸⁷ Ayşe Durakbaşı, "Kadınların Tarihinden Dersler: Feminist Bir Sosyoloji İçin Notlar", *Toplum ve Demokrasi Feminizm, Demokrasi ve Toplumsal Cinsiyet*, 2008, y.2, S.:4, s.17.

⁸⁸ Nadide Karkıner, "Aile ve Evlilik", (iç.) *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, ed: Yıldız Ecevit ve Nadide Karkıner, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2307 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1304, Eskişehir, 2011, s.140.

zorbalıktan arınması için ‘yalnızca kralların ilahi haklarına değil, kocaların da ilahi haklarına karşı çıkma’nın bir isyanı, toplumun değişim arzusu olmuştur. Wollstonecraft kadınların erkekler karşısında ezilmişliğinin, ikinci sınıf konumunun nedenini, kadınların erkeklere hizmet etmek üzere yetiştirilmesinden kaynaklanan yanlış bilinçten olduğunu savunur⁸⁹. 19. yüzyılda da Mill ve Grimke kadın haklarının ve kadın erkek eşitliğinin en güçlü savunucuları olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyılda kadın hakları kampanyasının temel tezlerinden biri haline gelen ve kadınlara zarar veren, siyasal temsil hakkı tanımından vergi mükellefi sayılmayı ilk olarak Grimke tartışmaya açmıştır. Çalışan kadınların eşit işe eşit ücret alamamalarından da şikâyet etmiş ve konuya dikkat çekmiştir. Liberal gelenek içinde kadının bağımlı konuma itilmesine karşı geliştirilen en inandırıcı iddiaları Grimke ortaya koymuştur. Ona göre, erkekleri ve kadınları kamusal ve özel alana yerleştirme geleneklerin keyfiliği ile ilgilidir. Çünkü kadınlar ve erkekler ahlaki ve düşünsel anlamda eşit olduklarına göre, aynı ahlaki, düşünsel haklara ve sorumluluklara sahiptirler. Grimke, kadınların özel alana ait oldukları ve kamusal sorunlarla ilgili akılcı düşüncelerinin uygunsuz olduğu fikrine karşı çıkmaktadır, fakat yine de Grimke Viktoryan değerlerden dolayı kadınların yönetimde yer almaları fikrinden ürkmektedir⁹⁰.

Liberal feminist bakış açısı, cinsler arasında eşitliğin reformist yönde sağlanabileceğini düşünür ve sosyal öğrenme kuramının varsayımlarını benimser. Toplumsal açıdan dezavantajlı durumda olan kadının konumu, liberal feminizmin ilgi odağındadır⁹¹. Liberal kuramda kamusal alanda cinsiyet eşitsizliğinin nedeni herhangi bir kamusal yetersizlikten çok, dezavantajlı kadınların önüne çıkan fırsatlardaki sınırlamalardır. Özel alan da cinsiyetten soyutlanmıştır. Sorun sosyalleşme sürecinde ve yasalardaki sınırlamalardadır. Bu nedenle, sosyal öğrenme süreciyle cinsiyet ayrımcılığı ortadan kaldırılabilir ve tersine bir sosyal öğrenme süreciyle, yani cinsiyet ayrımcılığının olmaması gerektiği düşünceleri insanlara öğretilerek, eşitlik sağlanabilir.

⁸⁹ Sallan Gül, 2012.

⁹⁰ Donavan, a.g.e., s.37-41

⁹¹ Valerie Bryson, *Feminist Political Theory*, Pragan House, NW, 1992; Andree Michel, *Feminizm*, Çev. Ş. Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000; Murat Yüksel, *Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri*, Betaş Yayınları, İstanbul, 2003.

Liberal feminist kuramda kadınların konumu, onların eşit haklara sahip olmayışları ve kamusal yaşama katılmalarının engellenmesiyle ilişkilidir. Liberal feministler, erkeklerin yararlandığı hak ve fırsatlardan kadınların da yararlanması gerektiğini öne sürerek, erkeklere verilen ama kadınlara verilmeyen haklarla ilgili yasalar ve pratiklere yönelirler. Sadece biçimsel eşitliğin yeterli olmadığını farkına varıp, kadınlara uygulanan ayrımcılığın önüne geçerek yasaların çıkarılmasına ve kadınlara çalışma yaşamında haklar verilmesine odaklanırlar. Liberallere göre kadınların eşit olmayan konumları, kamusal alanda (ev ve aile dışında) tam katılımlarını engelleyen yapay engellerin bir sonucudur. Bu bağlamda en önemli amaç fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır⁹². Liberal feministler tarafından kadının ekonomik hayata aktif olarak katılımı ve bu şekilde sosyal bağımsızlığını ve özerkliğini kazanması savunulmuştur. Onlara göre kadının sadece ekonomik hayata katılımı kadının bağımsız olmasında yeterli değildir. Aynı zamanda kadınlar siyasi, ekonomik, sosyal hayatta ve hukuki olarak da erkeklerle eşit haklara sahip olmalıdır⁹³. Liberal feministlerin temel vurgusu, işgücü piyasasının cinsiyet eşitsizliği barındıran kurumsallaşmış yapısı, istihdam yapılanmasındaki cinsiyetçi ayrışma olmuştur⁹⁴.

Kadın hakları konusunda mücadelenin mihenk taşı olan liberal anlayış kadının özel alan ile sınırlı kalmasına karşı çıkarak, birey olarak kendini geliştirecek potansiyele sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Kadın doğumda cinsiyetini belirleyemediğine göre, hayatı boyunca bulunacağı konumu belirleyebilmelidir. Fransız ihtilalinden sonra aydınlanmacılık ve akılcılık çağı olarak adlandırılan dönemde savunulan insanların vazgeçilmez, doğal olarak kabul ettikleri haklara⁹⁵ hükümetler müdahale edemez ilkesinden hareket eden liberal feminist görüş, erkeklerin bir vatandaş olarak sahip oldukları doğal haklara, kadınların da sahip olabilecekleri konusundaki ümitleri boşa çıkarmıştır. Kadının, kocasının himayesinde aileye ait olduğu fikri tüm liberal erkek kuramcılarının ortak düşüncesidir. 17. ve 18. yüzyıllar boyunca -öncesinde ve sonrasında- kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu varsayımı neredeyse evrenselleşmiştir. 18.yüzyılın ortasından itibaren ve özellikle 19. yüzyılın başında tarihsel dönüşümler,

⁹² Sallan Gül, 2006,.; Acuner, 1999, s.43-44; Turner, a.g.e., s.36-37.

⁹³ Adnan Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2011, s.70.

⁹⁴ Durakbaşı, 2008, s.22.

⁹⁵ Catharina A., Mackinnon, *Toward a Feminist Theory of the State*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, England, 1989, p.160.

özellikle de sanayi devrimi, kadını özel alanda tecrit ederek, işyeri ile ev mekânını birbirinden ayırmıştır. "Makineleşmiş fabrikalar ve ev ekonomisinin çöküşü ile birlikte işin kamusal dünyası evin özel dünyasından daha önce hiç olmadığı kadar birbirinden ayrılmıştır. Bu gibi eğilimler, akılcılığı kamusal alanla, akıl dışılığı ve ahlâkî özel alanla ve kadınla özdeşleştiren aydınlanma düşüncesini desteklemiştir"⁹⁶. Liberal feminist kuram kadınlara siyasal temsil hakkı verilmesini, vergi mükellefi olmalarını ve evli kadınların ölü vatandaş olmalarını eleştirmektedir. Zira o dönemde kadın eğer evliyse kanunlar önünde vatandaşlığı sona ermiş gibi gösterilmekteydi. Erkek, kadının mülkü üzerindeki tüm haklarını almaktaydı. Evlilik anlaşmasında kadın kocasına karşı itaatkâr olmaya zorlanmaktaydı. 20.yüzyılda liberal feminizm, kadınların anne olarak erkeklerden farklı sorumlulukları olduğu düşüncesini benimsemiş ve "farlı fakat eşit" sloganını kullanmaya başlamıştır. Bir başka ifadeyle çalışan kadınların hamilelik ve bebeklerine bakma dönemlerinde erkeklerin sahip olmadıkları bazı ayrıcalıklara sahip olmalarının gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Liberal feminizm bu konuda yasal düzenlemelerin yapılmasını ve kadının himayesini sağlayacak tedbirlerin alınmasını özellikle vurgulamıştır. Liberal feminizmin günümüzde savunduğu temel düşünce erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetlerinin kaldırılması için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır⁹⁷.

Sonuçta aydınlanmacı Feminist teoride bazı temel problemler bulunmaktadır. Bunların birincisi; liberal çözümlemenin özel alanı dokunmadan bırakmış olmasıdır. Kadınların, erkeklere bağımlılıklarına, ataerkil ya da erkeğe hizmet eden eğitim sistemine ve toplumsal kurumlara karşı bir sınıf olarak niteleyen birçok liberal feminist, radikal feminist duruşa doğru kaymıştır. Liberal feministler tarafından sonuçsuz bırakılan bir soru da kadın ve erkek arasında ruhsal ve ahlâkî yetenekler açısından gerçekten farkın olup olmadığıdır. Bazı liberaller genel olarak var olan farkların küçük olduğunu ve içinde bulunulan koşullar sonucu oluştuğunu savunmaktadırlar. Liberal feministler, "yalnızca sınıf farklılıklarını değil, daha uzlaşmaz olabilen cinsiyet farklılıklarını da görmezden gelmek istiyorlardı. Diğer bazı feministler ise kadınların erkeklerden farklı olduğunu savunmuşlardır. Kadınların erkeklerden farklı olduğunu, kültürel feminizmi savunan kuramcılar vurgulamaktadırlar. Kültürel Feminizm

⁹⁶ Donavan, a.g.e., s:19-20; MacKinnon, 1989, s:188-189.

⁹⁷ Güriz, a.g.e., s.70-71.

kuramını savunanlar liberal feminizmin eleştirel düşünme ve kendini geliştirmenin önemini kabul etmeye devam ederlerken, hayatın akıldışı, sezgisel ve genellikle kolektif yönü üzerinde durmaktadırlar. Kadınlarla erkekler arasındaki benzerlikleri vurgulamak yerine, genellikle kadınlık niteliklerinin farklılıkları üzerinde dururlar. Kültürel feminist kuramcılara göre, aile ilişkilerine ilişkin konular eril bakış açısından düzenlenmiştir. Kadının erkek himayesinde insanca gelişmesi engellenmiştir. Bu duruma son vermek için ev hayatında radikal değişiklikler gerekmektedir. Ataerkil bakış açısının baskıcı, yıkıcı ve savaşçı değerleri yerine kadınların olumlu bakış açılan bir kez daha yönetimin kamusal gücüne ve dine katılmalıdır. Babaların ev hayatına katılımı ile özel alanın zenginleşeceğini ve kamusal alanın annelerin varlığı ile yükseleceğini öne sürerler. Kültürel feministler toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşumunun biyolojik farklılıklardan ziyade toplumsal inşa sorunundan kaynaklandığına inanmaktadırlar. Kimlikler ve kültür üzerine temellenen, değişime açık olan bu görüş, J. Donovan tarafından değişmesi mümkün olmayan biyoloji olgusuna dayanan ideolojiye göre daha az güvenilir olarak görülmektedir⁹⁸. Kadının aile sorumluluğunu önemli sayan liberal feministlere göre, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sona ermesi, ancak toplumun siyasal yapılarında meydana gelen değişikliklerle mümkün olabilecektir. Bu nedenle fırsat eşitliğini garanti altına almak ve yasaları çıkarmak devletin sorumluluğu olmalıdır.

1.2.4.2. Marksist Feminizm

Feminist teorinin gelişmesinde Marks ve Engels 'in görüşlerinin büyük önemi vardır. Özellikle kadınların bilinçlerinin yükseltilmesinde Marksist tarihsel materyalist görüşlerin etkisi kuşku götürmemektedir. Bu görüş kültür ve toplumun köklerinin maddî ve ekonomik koşullarda yattığını savunan maddeci determinizm düşüncesine dayanmaktadır. Engels ise, Marks 'ın görüşünü şöyle temellendirmektedir: Tarihsel gelişim sürecinde ilkel toplumlarda kadın ve erkeğin iş bölümü vardır, fakat cinsiyet uzlaşmazlığının bulunmadığını savunmaktadır. İlkel toplumda ev içindeki üretim araçları kadınların ev dışındakiler de erkeklerin denetimindeydi. Daha sonra Engels, üretimin ev dışında yoğunlaştığını belirtmektedir (Büyükbaş hayvancılık, maden işletmeciliği, dokumacılık v.s. gelişmesi)⁹⁹. Erkeklerin alanındaki emek üretkenliğinde

⁹⁸ Donovan, a.g.e., s.123-124.

⁹⁹ Marx-Engels-Lenin, *Kadın ve Aile*, Çev: Arif Gelen, Sol Yayınları, Ankara, 2008.

görülen bu servet olarak edinilebilecek bir fazlanın yaratılmasına yol açmış, bu da erkeğin kadın üzerinde yeni bir ekonomik güç elde etmesini sağlamıştır. Elde edilen ekonomik güç erkeklerin kadınlara karşı analık hukuku yerine babalık hukukunu (mirasın babadan devralınması, babalık hakkı v.s.) geçirmelerini sağlamıştır. Artı değer, erkeğin üretim alanında olması onun servet sahibi aynı zamanda mülkün sahibi olmasının koşulunu doğurmuştur. August Bebel bunu şöyle yorumlamaktadır: "Kişisel mülkiyetin kurulmasıyla, kadının erkeğe bağlı olması kesinlik kazanmıştır. Bu bağıllık sonucu kadın aşağı bir yaratık olarak görülmüş ve küçümsenmiş, anaerkil düzen komünizmi ve herkesin eşitliğini meydana getirirken, babaerkil düzen kişisel mülkiyeti, mirası, kadının bağıllığını ve tutsaklığını meydana getirmiştir". Engels kapitalist düzende kadınların özel alanda ev işleriyle sınırlı tutuldukları ve üretici çalışmadan dışlandıkları sürece toplumsal bağlamda erkeklerle eşit olmalarının mümkün olmadığını söylemektedir. Ona göre: "Kadınların kurtuluşu ancak kadınlar üretime, geniş toplumsal ölçekte katıldıkları ve ev içindeki görevleri yalnızca iyice önemsiz hâle geldiği zaman mümkün olur. Ve bu da ancak, yalnızca kadınların üretime geniş çapta katılmalarına izin vermekle kalmayıp bunu kesinlikle gerektiren ve ayrıca özel ev işlerini de daha kamusal bir sanayiye dönüştürmeye çabalayan modern geniş çaplı sanayinin bir sonucu olarak mümkün hale gelmiştir". Engels 'in kadınların gelecekteki kurtuluşuna ilişkin tasarımı; toplumsal olarak örgütlenmiş üretimde ekonomik kurtuluşa kavuşma ev işiyle sınırlı olmaktan kurtuluş ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığından da kurtuluş olarak özetlenebilir. Marksist Feminist anlayışta, ataerkil toplumsal sistemdeki aileye karşı alternatif bir aile tarzı sunulmaktadır. Alternatif aile anlayışında "ataerkil ailenin yerine iş ortaklaşmasının getirilmesi hiç kuşkusuz devrimci kafa eğitimi sorununun temelidir. Marks'a göre, toplumsal devrimin başlıca görevlerinden biri ailenin ortadan kaldırılmasıdır. Toplumcu ortaklaşmacılığın kan ortaklığına değil, iktisadî işlev ortaklığına göre oluşması gerekmektedir¹⁰⁰. Marksist görüşten etkilenen feminist kuramcılar, Marks'ın kapitalist üretim sürecinde insanın emeğinden yabancılaşması öğretisini, asıl kadınların ev işlerinde yaşadığını iddia etmektedirler. Dalla Costa gibi yazarlar gerçek ev işinin soyutlayıcı olduğu, önemsiz ve tekrar edici olduğundan dolayı yabancılaştırıcı olduğunu iddia etmişlerdir. Heidi Hartman ise, kadınların emek gücünün erkeklerin denetiminde olmasını ataerkinin dayandığı maddî temel olarak

¹⁰⁰ Mark Poster, *Eleştirel Aile Kuramı*, Çev. H. Tapınç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1989.

görür. Maddî temeli kadın emeğinin denetimine dayanan cinsel iş bölümü kendi ideolojisini de yaratmaktadır. Marksist feministler toplumsal iş bölümünü değiştirmek için bilinçlenmenin şart olduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre: "Maddî varlık bilinci belirleyebilir, fakat varlık koşullarının devrimci dönüşümü sınıf bilinci düzeyinin yükseltilmesine bağlı olacaktır"¹⁰¹.

1.2.4.3. Radikal Feminizm

Radikal feminizm, kadınların ezilmişliklerini toplumun temel bir sorunu olarak görmekte ve bu ezilmişliğin sorumlusunun da ataerkillik olduğunu iddia etmektedir¹⁰². Radikal feministlere göre ataerkillik evrensel erkek üstünlüğüne ve kadınların ikincilleştirilmesine dayanan bir topluma işaret etmektedir. Ataerkillik, içinde erkeklerin kadınlara hakim olduğu evrensel bir sistemdir ve toplumsal her alan erkeklerin egemenliği altındadır. Doğal kabul edilen bu alanlar radikal feminist düşünceye göre tümüyle sorgulanması gerekmektedir¹⁰³. Radikal feministler kadınların toplumda ikincilleştirilmelerini ve ezilmelerini onların biyolojileriyle yani; cinsellik, üreme ve annelik ile ilişkilendirirler. İstenmeyen gebeliklerin önlenmesi tekniklerinin yaygınlaştırılması ve kürtaj hakkını gündeme getiren radikal feministler, yeni üreme yöntemlerinin kullanılmasıyla kadınların cinselliklerini ve yaşamlarını kendi iradeleriyle kontrol edebileceklerini savunmuşlardır¹⁰⁴. Radikal feministler biyolojinin kader olmadığını, yani insanın anatomik yapısının, hormonlarının farklılıklarına karşın, kadın ya da erkeğe atfedilen özelliklerin ve işlevlerin sosyal ve kültürel sürecin bir sonucu olduğunu belirtmişlerdir. Radikal feministlere göre, biyolojik özelliklerin yanı sıra erkeksiliğin; "sert, iddiacı, rasyonel, soyut ve analitik düşünme" gibi niteliklerle tanımlandığını belirtirler. Kadınsılığın ise, "yumuşak başlı, nazik, empatik, duygusal, özverili" vb psikolojik öğelerle tanımlanmasının özünde ataerkil örüntülerin kadınların özgürleşme potansiyel güçlerinin önün kesilmesi olarak değerlendirilmesi gereğine

¹⁰¹ Heidi Hartman, "Marksizm'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği", (iç.) *Kadının Görünmeyen Emeği, Maddeci Bir Feminizm Üzerine*, der. Gülnur Savran ve Nesrin Tura, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1992.

¹⁰² Josephine Donovan, *Feminist Teori*, Çev. A. Bora, M.A. Gevrek ve F. Saylan, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.268.

¹⁰³ Thompson Becky "Multiracial Feminism: Recasting the Chronology of Second Wave Feminism", *Feminist Studies*, 2002, vol.28, no.2, pp. 337-340.

¹⁰⁴ Yıldız Ecevit "Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç", (iç.) *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Edt: Yıldız Ecevit ve Nadide Karkıner, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2312 Açıköğretim Fakültesi, Yayını No: 1309, Eskişehir, 2011, s.14-15.

vurgu yaparlar¹⁰⁵. Radikal feministler kadın bedenini aşağıladığı için pornografi ve fuhuşa karşı çıkmışlar ve bu iki olgunun tecavüz olgusunu destekleyen araçlar olduğunu iddia etmişlerdir. Radikal feministler, kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıkları kabul etmekte, ancak bu farklılıklara atfedilen anlamları sorgulamaktadırlar. Onlara göre sorun kadınların biyolojik olarak anne olmaları değil, anne olabilme kapasitelerinin toplum tarafından kontrol edilmesidir. Erkeklerin hayatın her alanında kadınlar üzerinde sistematik olarak kurdukları egemenlik, toplumların kurumsallaşmış iktidar ilişkilerine karşılık gelmektedir. Bu nedenle radikal feministler erkek iktidarının nasıl uygulandığını çocuk yetiştirme, evlilik, ev işleri, tecavüz, fuhuş, pornografi, cinsel taciz vb. alanlarda ne şekilde pekiştirilip normalleştirildiğini göstermişlerdir. Aynı zamanda da bunun ataerkil bir biçimde kadın cinselliğini kontrol etmenin farklı biçimleri olduğunu öne sürmüşlerdir¹⁰⁶.

Radikal feministler, kadınların baskı altında tutulmalarının temelinde biyolojik farklılıkların yattığını belirtirler. Biyolojik eşitsizlik, çekirdek ailede toplumsal olarak düzenlenir, kadınlar, doğum ve annelik rolleriyle sınırlandırılır¹⁰⁷. Simon de Beauvoir'ın başını çektiği radikal feminizme göre kadının ikincilleşmesinin nedeni; üreme ve annelik temelinde kabul edilen kadınlık rolleridir. Simon de Beauvoir'ın "İkinci Cins" (1949) adlı çalışmasında ifade ettiği gibi, feminizm, kadının erkeğe göre norm kabul edilen ve geçerli sayılan cinse göre, nasıl ikincil olduğunu sorgular. "İnsan kadın doğmaz, kadın olur" ifadesinde belirttiği gibi, toplumsal cinsiyetin kadına ilişkin değer ve yargıları oluşturan süreçleri ele alır. Beauvoir, ataerkil sistemde eksik, edilgen, güçsüz, duygusal ve yeteneksiz olarak tanımlanan kadının ezilmişliğini ve buna biyolojik belirlenimlerin neden olduğunu öne sürer¹⁰⁸. Benzer biçimde Nancy Chodorow'da, (Anneliğin Yeniden Üretimi, 1978) toplumsal cinsiyet farklılıklarını yaratan kişiliğin ailede biçimlendiğini savunur. Ona göre, erkeğin kişisel özellikleri onu kamusal alanda yani kapitalist üretim dünyasında yer almasına yol açarken, kadının özellikleri de ona özel alanda yani yeniden üretim dünyasında bir yer hazırlamaktadır.

¹⁰⁵ Sallan Gül, 2003, a.g.m.

¹⁰⁶ Ecevit, 2011, s.15; Sallan Gül, 2003.

¹⁰⁷ Caralonie Ramazanoğlu, *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, İstanbul, Pencere Yayınları, 1998, s.29-30.

¹⁰⁸ Sallan Gül, 2012, a.g.m.; Simon de Beauvoir, *Kadın "İkinci Cins" 2 Evlilik Çağı*, 7. Baskı, Payel Yayınları, İstanbul, 1993.

Chodorow'un burada vurguladığı, anneliğin esas olarak öğrenilen bir davranış olduğu ve normlar, bilgiler ve ritüellerle yeniden üretildiğidir¹⁰⁹

Radikal feministler kadının baskı altında olması ve kadın erkek arasındaki çelişkinin temelde aile kurumundan türediğini savunmaktadırlar. Kate Millett 'e göre "aile gençleri ataerkil ideolojinin rol, mizaç ve statü kategorilerince öngörülen tutumlar içinde" toplumsallaştırmaktadır. Aile, ataerkil düzen içinde kadınları erkeklere hizmet etmeye ve bu hizmet etme rolünü kabul etmeye şartlandıran erkek egemen ideolojisinin, yeniden üretilmesini sağlayan kurum olarak görülmektedir. Bu nedenle aile kurumunu radikal feministler ret etmektedirler.

Sonuç olarak feministler, liberaller hariç, kadınların ezilmesini destekleyen bir ideolojik söylem olarak ortaya çıkan aileye ilişkin monolitik söylemlere karşı durarak yola çıkarlar. Şiddeti, erkekle kadın arasındaki güç dengesizliğinden kaynaklanan kontrol etme davranışı olarak tanımlarlar. Öncelikle, cinsiyet ayrımcı politika ve değer sisteminin sorgulamasını yaparlar. Kadınların tarihsel olarak ezilmelerinin ardında, modernist anlayışın 'akıl-beden' bölünmesinden kaynaklanan değersiz sayılan bedensel olanla ilişkilendirilmesi, bunun temel nedenidir. Bu da büyük ölçüde üreme faaliyetlerine dayandırılmıştır. Erkek bedenin görünüşteki denetimine karşın, kadın bedenin üreme yetilerinin onu gizemli ve denetlenemez hale getirmesi karşısında, kadının da denetlenmesi ve kontrol altına alınması gereken tehlikeli bir varlığa dönüştürür. Kadınlar tarih boyunca erkeklerin olmadığı bir biçimde, bedenleriyle belirlenen ve biyolojik olarak aşağı konumda görülmüşlerdir. Feministler, kız ve erkek çocuklarının geçirdiği sosyalleşme evrelerini karşılaştırıp, bu süreçler sonucunda elde edilen farklı kimlik rolleri üzerine odaklanırlar. Eril bakış, kadını eşit görmez, eşitliğe izin vermez ve kadını baskı altında tutar. Erkekler her zaman, kadının hayatını kontrol etme hakkına ve önceliğine sahip olmaları gereğine inanırlar. Kadınlar ise, insan ilişkilerinde yanlış giden ne olursa olsun, kendilerinin hep bundan sorumlu olduklarını düşünürler. Cinsiyetçilik, sonuç olarak, kadınları ve egemen olmayan erkek kimliklerini kurumsal olarak ikincilleştirilir ve bu da evrensel ataerkil kültürden kaynaklanır¹¹⁰.

¹⁰⁹ Nancy J. Chodorow, *The Reproduction of Mothering: the Psychoanalysis and The Sociology of Gender*, California Univ. Press, Berkley, 1978.

¹¹⁰ Bu konudaki tartışmalar için bakınız: Judith Butler, *Cinsiyet Belası-Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Çev. B. Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2008; Sandra Harding, "Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var Mı?", *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazılayan: S.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİN KADIN VE AİLEYE İLİŞKİN DÜZENLEMELERİ

2. 1. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE KADIN VE AİLE

Kadınlar yüzyıllar boyunca gelenek ve göreneklerin, yasaların ve erkekler tarafından geliştirilen felsefelerin etkisiyle daima eş ve anne olmaya, evin gündelik işlerini yapan bir role koşullandırılmışlardır. İlk olarak uluslararası kuruluşlar bağlamında kadın konusu BM'lerin gündemine kuruluşundan hemen sonra İkinci Dünya Savaşı sonrasında girmiş ve tartışılmıştır. 1946 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konsey çatısı altında savaş sonrasında en çok mağdur olan kadınlar için çalışmalar yapmak ve ekonomik yönden kadınları desteklemek amacıyla Kadının Statüsü Komisyonu kurulmuştur. Bu yıllardan itibaren tüm dünyada etkisini hissettiren feminist hareketin ve kalkınmada kadının rolünün fark edilmesi kadın sorununu uluslararası gündeme taşımış ve bu konuya geniş yer verilmiştir. 1975 yılı "Uluslararası kadın yılı" ilan edilmiş ve aynı yıl Mexico City'de BM Uluslararası Kadın Konferansı gerçekleştirilmiştir. Yine BM Kalkınma Programı, UNESCO, bölgesel ekonomi komisyonları ve 1974 yılındaki Nüfus ve Beslenme Konferansları dikkatleri kadının rolüne yönelterek kadın hakları, kadının toplumdaki rolü ve özellikle de ekonomik rolü üzerinde tartışmalar yürütmüşlerdir. 1975 yılında gerçekleştirilen Uluslararası Kadın Konferansında; evlilik ile ilgili problemler (çocuk yaşta evlilik, boşanma, evlilikte mülkiyet eşitsizliği), kadının bedeni ile ilgili haklar (doğurma, doğum kontrolü ve kürtaj konusunda kararın kadına ait olması), mülkiyet ve geçim sağlama (Mülkiyet, miras ve ekonomik alanda eşitlik talebi "eşit işe eşit ücret gibi), sosyal hizmetler (çocuk, hasta ve yaşlı bakımının devlet tarafından üstlenilmesi), siyasi haklar (seçme, seçilme, atanma hakkı) Eylem Planı'nın ana başlıklarını oluşturmuştur. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik önemli adımlardan biri Her Türlü Kadın Ayrımcılığına Son

Çakır ve N. Akgökçe, Sel Yayınları, İstanbul, 1996; İstanbul; Sallan Gül, 2012; Güçlü, Sevinç, "Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar", *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*, ed. N. Adak, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2012, s.84-85.

Sözleşmesi'nin (CEDAW) 1979 yılında kabul edilmesidir. 1984 yılına kadar 54 ülke sözleşmeye kanuni zorunluluk getirme onayını vermiş, Türkiye bu sözleşmeyi 1985 yılında imzalamıştır.

İkinci Dünya Kadın Konferansı 1980 yılında Kopenhag'da gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta 1975 yılında alınan kararların gerçekleşip gerçekleşmediği değerlendirilmiş, kalan 5 yıl için yeni bir çalışma planı çıkarılmıştır. Fakat konferansta daha önce belirlenen hedeflerin planlandığı gibi olumlu olmadığı görülmüştür. 1985 yılında kadın konferansının üçüncüsü Nairobi'de yapılmıştır. Nairobi'de yapılan konferans sonucunda İleriye Dönük Stratejiler adı verilen ve ileriki on yılda uygulamaya geçmesi planlanan eylem planı kabul edilmiştir. Ülkelerin siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel durumuna göre değişen kadın sorunları söz konusudur. Bu konferansta gelişmiş ülke kadınları ile Üçüncü Dünya ülkeleri kadınlarının tamamen farklı problemleri olduğu ve farklı yaklaşımlara sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Dördüncü Dünya Kadın Konferansı da Pekin'de gerçekleşmiş, konferansın amacı, Nairobi'de İleriye Dönük Stratejilerin ne derecede uygulamaya yansıdığı ve alınan kararların eyleme daha çabuk yansması için bir plan ortaya koymaktır. Bu amaçla konferans sonucu onaylanan eylem planının ulusal düzeyde hukuki düzenlemelere yansması için bir yıl gibi bir süre konulmuştur. Ayrıca BM Ekonomik ve Sosyal Konsey çatısı altında Kadının Statüsü İzleme Komitesi kurulmuştur¹¹¹.

1990'larda uluslararası birçok konferansta tartışmaya açılan kadının güçlendirilmesi "kadının bireysel ve kolektif olarak kendi yaşamlarında mevcut olan güç yapıları, süreçler ve ilişkilerin nasıl işlediğinin farkına varması, öz güvenlerinin artarak var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine başkaldırmaları süreci" olarak tanımlanmaktadır. BM bu tanıma göre: Kadını güçlen(dir)menin beş bileşeni bulunmaktadır; kadının kendi değerinin farkında olması; tercih yapma ve tercihlerini uygulama hakkı; fırsat ve kaynaklara erişim hakkı; gerek hane gerekse hane dışında yaşamları üzerinde kontrolleri olma hakkı; daha adil bir ekonomik ve toplumsal düzeni yaratmaya yönelik toplumsal değişimi etkileyebilme yeteneği. Kadının güçlendirilmesi,

¹¹¹ Bu konudaki tartışmalar için bakınız: Nazife Şişman, *Global Konferanslarda Kadın Politikaları*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, s:56-57.

bilinç oluşturmaya, öz güven yaratmaya, mevcut seçenekleri artırmaya, karar süreçlerine dâhil olmayı ve kaynaklara erişim ve kontrolü artırmaya kapsamaktadır¹¹².

2.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADIN ON YILI

İlk Dünya Kadın Konferansı 1975 yılında Meksika’da toplanmış ve bu konferansın ardından 1975–80 yılları arası “Kadının On Yılı” ilan edilmiştir. Bu süre zarfında uluslararası ve ulusal platformlarda kadın-erkek eşitliğini sağlama yolunda çalışmalar yapılmıştır. 1975 Uluslararası Kadın Yılı ve onu izleyen Birleşmiş Milletler’in Kadın Onyılı boyunca "kadın ve kalkınma" lobisi ulusal hükümetleri, yoksulluğu, eğitimsizliği ve kadınların yüksek doğurganlık oranlarını azaltmayı hedefleyen politikaları hayata geçirmeleri için baskılar uygulamaya başlamıştır. Yine hükümetler cinsiyete dayalı her türlü ortadan kaldırmaya davet edilmiştir. 1973 yılında ABD'nin Yabancı Ülkelere Yardım Yasası'nda yapılan Percy değişikliği ile ABD'nin bir ülkeye yaptığı karşılıklı yardım antlaşmasında kadınları kalkınma çabalarına katan projelere öncelik verileceği öngörülmüştür. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı, Dünya Bankası ve yardım veren belli başlı Avrupa ve İskandinav ülkelerinin yabancı ülkelere yardımla ilgili dairelerinde bu konuyu denetlemek üzere bürolar kurulmuştur. Bu yapılar her ne kadar kalkınma fonlarının genel akışı içerisinde sınırlı bir etkiye sahip olsa da kadın hareketlerini ve kadın hakları sorunlarını politika gündemine sokmada önemli girişimlerdir¹¹³.

Toplumsal cinsiyet ilişkisinin kurumsallaşması açısından birinci etken 1975 yılında gerçekleştirilen I. Uluslararası BM Kadın Konferansı'dır. Konferansta ulusal kalkınma için toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması gereği vurgulanmıştır. Eğitim, istihdama katılım ve yüksek doğurganlık oranları cinsiyet eşitsizliğinin göstergeleri olarak kabul edilmiş ve ulusal kalkınmanın sağlanması için bu alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gerekliliği belirtilmiştir. Bu nedenle de Dünya çapında hem “toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri”ni ve hem de çözüm politikalarını belgeleme çabaları ortaya çıkmıştır. Ulusal düzeyde ülkeler toplumsal

¹¹² Leyla Şen, Gülçin Akmut, “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Güçlen(dir)me Yaklaşımı: Kars Kırşalında Kadın Örgütlenmeleri”, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, Cilt:1,Sayı:1, 2006, s.46.

¹¹³ Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, Çev. Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç ve Ferhunde Özbay, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, ss.113-114.

cinsiyet eşitliğine direnseler de kadınların gelişimini izlemek için bir “ulusal mekanizma” -bakanlıklara bağlı kadın birimleri, bağımsız genel müdürlükler ya da tüm bir bakanlık biçiminde- oluşturmak durumunda kalmışlardır¹¹⁴.

2.3. KADINA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ (CEDAW)

Türkiye’deki kadın haklarının gelişimi açısından en önemli kazanım Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW) 1985 yılında Türkiye tarafından bazı çekincelerle de olsa imzalanmış olmasıdır. CEDAW ile kadın haklarının insan hakları olduğunu açıkça kabul edilmiştir. Uluslararası hukukun kadınlar açısından yeniden yorumlanması, kamusal ya da özel alanda kadınlara yöneltilen şiddetin, kadınların fiziksel ve ahlaki bütünlüğüne ve insanlık onuruna saldırı olarak kabul edilmesini sağlamıştır¹¹⁵.

CEDAW 1981 yılında 20 ülkenin onaylaması ile uluslararası bir sözleşme olarak uygulamaya girmiştir. CEDAW, kadının medeni durumuna bakılmaksızın kadın erkek eşitliğine dayalı olarak, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda temel hak ve özgürlüklerini engelleyen yasalar ve geleneksel yaklaşımların ortadan kaldırılması çalışmalarını içermektedir. Kadın erkek eşitliği alanında uluslararası tek yasal bağlayıcı doküman olan bu sözleşmeye Mart 2001 yılı itibari ile 167 ülke taraf olmuştur.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) bu evrimin sonucunu yansıtan günümüzde “Kadınların İnsan Hakları Temel Bildirgesi” niteliğindedir. Sözleşmenin çıkış noktası soyut bir eşitlik anlayışı değil, somut ayrımcılıktır. Taraf devletler bu durumda sözleşmeye taraf olmakla bu tarihsel ve sosyolojik gerçeği kabul etmekte ve aynı zamanda mevcut durumu değiştirmeye yönelik ahlaki ve siyasi bir taahhüt altına girmektedirler. Devletlerin birincil yükümlülüğü CEDAW’da ifadesini bulan güncel standartlara göre ayrımcılığı önleyen bir yasal sistem oluşturmaktır. Bu durumda temel kriter, uluslar arası sözleşmelerin ulusal yasalara yansıtılmasıdır¹¹⁶. Türkiye, CEDAW Sözleşmesine 1985 yılında taraf olmuş,

¹¹⁴ Kandiyoti, 2011, s.35.

¹¹⁵ Fatmagül Berktaş, *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye*, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No 7, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, İstanbul, 2004, s.9.

¹¹⁶ Eğitim Sen, 2000.

Sözleşme Türkiye açısından 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye ayrıca, CEDAW İhtiyari Protokole de taraftır. Dolayısıyla, sözleşmenin istihdam alanında kadınlara karşı ayrımı önlemek ve kadınlara ve erkekler eşit haklar sağlamak için gerekli önlemleri almayı düzenleyen 11. maddesi ile bağlıdır¹¹⁷. Ülkemizde 14.10.1985 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”¹¹⁸ esas itibarıyla taraf devletler tarafından, yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğinin temin maksadıyla, kadın ve erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak için sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek üzere tüm geçici ve özel önlemlerin alınmasını hükme bağlamak anlamına gelmektedir¹¹⁹.

Türkiye CEDAW sözleşmesine 1985 yılında 15. ve 16. maddelerine, Türk Medeni kanununun evlilik içi ve aile ilişkileri hakkındaki hükümleri ile çeliştiği için çekince koymuştur. 1995 yılında IV. Dünya Kadın Konferansı Pekin eylem platformunu imzalayarak bu çekincelerini kaldırmayı taahhüt etmiştir. Türkiye, medeni kanunda yaptığı yasa değişiklikleri ile 1985 yılında CEDAW’ı imzalarken koyduğu tüm çekinceleri 1999 yılında kaldırarak önemli bir adım atmıştır. Türkiye diğer taraf devletler gibi, her dört yılda bir CEDAW sözleşmesi ile ilgili ilerlemeleri bir raporla BM’e bildirmek zorundadır. Bu konudan sorumlu olan kurum, uluslararası sözleşmeleri uygulamak üzere kurulan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü’dür. Sözleşmenin ana hedefleri çerçevesinde bu amaçla Türkiye’de kadının durumu saptaması çalışması için T.B.M.M kadının statüsünü araştırma komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonun raporlarına göre çalışma yaşamında kadınların statüsünün geleneksel çizginin dışına çıkmaya başladığını ancak üst düzey karar mekanizmalarının henüz eşit olarak paylaşılmadığı belirtilmektedir.

Birleşmiş Milletlerin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin temel hedefi; toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı önyargıların yanı sıra geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasını

¹¹⁷ İsat-Sayın-Şenol, 2004, s.25.

¹¹⁸ Eğitim Sen, 2000.

¹¹⁹ KSSGM, 1998, s.24; CEDAW/C/TUR, 2005.

sağlamaktır¹²⁰. Sözleşme; kadınlara karşı ayrıma açık bir tanım getirmekte ve taraf devlete kadınlara karşı ayrımın ortadan kaldırılması için yasal düzenlemeler ve eşitliği sağlamak üzere geçici özel önlemler de dâhil tüm uygun önlemleri alma görevini vermektedir. Taraf devletler eşitsizliği yeniden üreten geleneksel kalıp yargıları ortadan kaldırarak eşitlikçi tutum ve davranışların geliştirilmesinin yanı sıra kadın sorunlarının görüldüğü pek çok konuda önlem almak ile görevli kılınmıştır.

CEDAW Sözleşmesi bağlayıcı bir sözleşme olup, Türkiye'nin bu konuda yerine getirmesi gereken yükümlülükler dört yılda bir Komiteye sunulan ülke raporları ile değerlendirilmekte ve sunulan ülke raporlarını değerlendiren Komite, Türkiye'deki duruma yönelik tavsiye kararları vermektedir¹²¹. Birçok diğer insan hakları sözleşmesinde olduğu gibi, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini bir İhtiyari Protokol izlemektedir. İhtiyari Protokol, Sözleşmenin ihlal edilmesi durumunda bireylere ve kadın gruplarına Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesine, yazılı olarak, dilekçe verme veya şikâyetle bulunma hakkı tanımakta olup bu süreç 'iletişim süreci' olarak bilinmektedir. Bunun yanı sıra İhtiyari Protokolde bir de soruşturma süreci vardır. Soruşturma süreci, Komitenin İhtiyari Protokole taraf olan ülkelerde de ciddi ve sistematik olarak, kadının insan hakları ihlallerine ilişkin soruşturmalar yürütmesine olanak vermektedir. Türkiye söz konusu Protokolü 2000 yılında imzalamış ve Protokol, 29 Ocak 2003 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. CEDAW'ın 19 numaralı Genel Tavsiyesinde, "Genel uluslararası hukuk ve özel insan hakları anlaşmaları gereği, devletler hak ihlalini önlemede gerekli çabayı gösteremedikleri ve şiddetle ilgili gerekli araştırma ve cezalandırmayı gerçekleştiremedikleri takdirde, telafi olarak özel kanunlar ayarlamadan sorumludurlar. CEDAW, kadınlara herhangi bir alanda, onların insan hakları ve temel özgürlüklerden, erkeklerle eşit şekilde yararlanmalarını engelleyen ya da engellemeyi hedefleyen ve cinsiyetleri nedeniyle yapılan her türlü "ayırım, mahrumiyet ve kısıtlama" bireyin insan haklarının ihlali olarak tanımlanmıştır. Bu sözleşmeye taraf olan devletler yalnızca yasal ve biçimsel bir kadın erkek eşitliği ile yetinmeyip kadınlarla erkekler arasında gerçek yaşamda ve her alanda eşitlik sağlamakla yükümlüdürler. Sözleşme uyarınca, söz konusu eşitliğin sağlanması ve kadınlara yönelik ayrımcı uygulamaların

¹²⁰ CEDAW, 2005.

¹²¹ CEDAW/C/TUR, 2005; KSGM, 2008,s.16-17.

(hangi nedenle olursa olsun) ortadan kaldırılması için taraf devletlerin “gecikmeksizin” ve gerektiğinde “geçici özel önlemler” olarak dönüştürücü ve iyileştirici politikalar oluşturması ve uygulaması gerekmektedir¹²².

2.4. PEKİN+5

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin kurumsallaşması açısından ikinci etken 1995'teki BM Pekin Dünya Kadın Konferansı'dır. Pekin Konferansı'nda, “toplumsal cinsiyet gündemi” kabul edilmiş ve bunun “toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma” [gender mainstreaming] yoluyla resmi kalkınma politikalarına eklenmesi kararlaştırılmıştır. Bu, tüm politika ve program yapma ve uygulama süreçlerinin her aşamasında toplumsal cinsiyet meselelerini dikkate alan sistematik süreçler ve mekanizmaları hayata geçirme konusunda bir şart koşmaya işaret etmektedir¹²³.

Pekin'de 1995 yılında gerçekleştirilen BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansına 189 ülkeyi temsilen 17.000 delege katılmıştır. Uluslararası kadın hareketi de, bir yandan konferansın hazırlanması sürecine aktif olarak katılırken, bir yandan da konferans sonunda oluşturulacak Eylem Platformu'nu etkilemek ve kadınların 21. yüzyıl dünyasına nasıl baktığını vurgulamak için, hükümetler arası oturumlara paralel bir Kadın Forumu düzenlemiştir¹²⁴. BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda kadın sorunlarının evrensel olduğu mesajı verilmiş ve konferansın sonunda 189 ülkenin kabul ettiği Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu oluşturulmuştur. Kadın haklarının insan hakları olduğunun altı çizilerek, hükümetlere, kadına karşı şiddeti önleme ve yeryüzünden silme çağrısında bulunulmuş; silahlı çatışma ortamlarında kadınlara uygulanan yoğun şiddetin bir insanlık suçu olduğu vurgulanmıştır. Hükümetler, kadının güçlenmesi ve toplumsal konumunun yükselmesini sağlamak, kadın-erkek eşitliğini geliştirmek ve toplumsal cinsiyet perspektifini temel politika ve programlara yerleştirmekle yükümlü kılınmıştır. Nairobi Stratejileri'nde 2000 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere koyulmuş hedeflerin çoğuna henüz ulaşamadığını saptayan Pekin Konferansı, bir durum değerlendirmesi yaparak Eylem Platformu'nda öncelik ve aciliyet taşıyan 12 alan belirlemiştir. Hükümetler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör

¹²² Feride Acar- Yakın Ertürk, "Kadının İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Kazanımlar, Sorunlar", (iç.) *Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Bilanço 1975-2010*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.273.

¹²³ Kandiyoti, 2011, s.41-43.

¹²⁴ Pekin+5, 2001, s.12.

kaynak ve faaliyetlerini aşağıda sıralanan alanlarda odaklayıp, somut olarak harekete geçmeye çağırılmıştır¹²⁵. Bunlar;

- Kadınların omuzlarına binen ve hep büyüyen yoksulluk yükü;
- Eğitimde ve eğitim hizmetlerine ulaşma konusundaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Sağlık ve bağlantılı hizmetlerdeki ve bu hizmetlere ulaşmadaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Kadına yönelik şiddet;
- Silahlı çatışmaların kadınlar üzerindeki etkileri;
- Ekonomik yapılarda ve politikalarda, üretime yönelik her türlü faaliyette ve kaynaklara ulaşmada eşitsizlik;
- Yetki ve karar mekanizmalarındaki kadın-erkek eşitsizliği;
- Kadının insan haklarının yaygınlaştırılması ve korunması konusundaki yetersizlik;
- Başta medya olmak üzere bütün iletişim sistemlerine katılım ve erişebilme konusundaki eşitsizlik;
- Doğal kaynakların yönetiminde ve çevrenin korunmasında toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizlikler;
- Kız çocuklarına karşı ayrımcılık ve kız çocukların haklarının ihlali;
- Kadının toplumsal konumunu yükseltmeye yönelik mekanizmalarda her yer ve düzeyde görülen yetersizlik.

Eylem Platformu, daha önceki Birleşmiş Milletler belgelerinden farklı olarak, belirlenen her kritik alanda kısa bir durum saptaması yaptıktan sonra, neler yapılması gerektiğini ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. Bunların kimin görevi (örneğin hükümetler, uluslararası örgütler, kadın örgütleri, diğer toplumsal örgütler, özel sektör, sendikalar vb.) olduğunu da saptayarak, bazı alanlarda bunların gerçekleştirilmesi için kesin tarihler belirlenmiş, hükümetler, ilk kez burada, ulusal politikalarında yapacakları

¹²⁵ Pekin Eylem Platformu, 2003, s.246- 247.

değişikliklere, atacakları adımlara dair, kendilerini bağlayıcı taahhütlerde bulunmuşlardır. Aynı zamanda platform ülkelerin kararları nasıl uygulayacaklarını gösteren ulusal planlar da hazırlamıştır.

4.Dünya Kadın Konferansında Türkiye'nin de aralarında olduğu 183 ülke, 38 maddelik Pekin Deklarasyonuna imza koymuştur. Pekin Eylem Platformu kadının ilerlemesi ve güçlendirilmesi için öncelikli olarak harekete geçilecek 12 yaşamsal öneme sahip alanı belirlemiştir. Kadının Statüsü Komisyonu bu 12 alandaki gelişmeyi gözden geçirmiş ve 1996'dan bu yana uygulamanın hızlandırılması için karar ve tavsiyeler benimsemiştir¹²⁶. Özellikle kadın ve kadının ilerlemesinde kurumsal mekanizmalara yönelik kararlar oldukça önemlidir.

PEKİN+5'de kritik alanlar belirlenmiş, bunlara yönelik politikalar geliştirilmesine ve ülkelerin bu taahhütlere uyması kararlaştırılmıştır. Kadının ilerlemesi ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması bir insan hakları sorunu ve sosyal adaletin bir şartı olduğu ve kadın sorunu olarak görülmemesi gerektiği belirtilmiştir. Kadının ilerlemesi için Nairobi'de İleriye Yönelik Stratejilerde yer alan hedeflerin çoğuna ulaşamadığı, kadınların önündeki engellerin hala varlığını koruduğu görülmüştür. Hükümetlerin, uluslar arası kuruluşların, sivil toplumun yapması gereken bazı öncelikler belirlenmiştir. Bunlar; kadınların devamlı artan yoksulluğu, eğitim ve öğretimdeki eşitsizlikler ve eğitime erişimdeki eşitsizlikler, kadına yönelik şiddet, sağlık ve bununla bağlantılı hizmetlerdeki eşitsizlik ve erişimdeki eşitsizlikler, ekonomik yapılarda ve politikalarda, üretime yönelik her türlü faaliyette ve kaynaklara erişimde eşitsizlik, kadının ilerlemesini sağlayacak bütün düzeylerdeki mekanizmalarda eşitsizlik, yetki ve karar alma mekanizmalarında eşitsizlik, kadının insan haklarının yaygınlaştırılmasına yönelik uygulamalardaki eksiklik, kız çocuklarının haklarının ihlali konuları kritik alanlar olarak belirlenmiştir.

Yukarıda belirtilen alanlara yönelik olarak ülkelerin politika geliştirmesi ve uygulaması gerektiği belirtilmiştir. 1995 yılında alınan bu kararlara rağmen 2012 yılında ülkemizde hala kadın erkek eşitliği konusunda eğitime erişimde, kadına yönelik

¹²⁶ KSSGM, *Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu*, Ankara, 2003, s.9.

şiddetin önlenmesinde, kadın yoksulluğunun azaltılmasında, kadının ilerlemesindeki ayrımcılıklar henüz ortadan kaldırılmış değildir.

2.5. AMSTERDAM ANTLAŞMASI VE KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİNİN ANA PLAN VE POLİTİKALARA YERLEŞTİRME YAKLAŞIMI (GENDERMAINSTREAMING)

Avrupa Birliğinin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına Amsterdam Antlaşması ile beraber kadın erkek eşitliğinin ana plan ve politikalara yerleştirme yaklaşımı-gendermainstreaming dâhil edilmeye başlanmıştır. Pekin Eylem Platformu kararlarının kaynaklık ettiği bu yeni politik açılım ağırlıklı olarak Birlik politikalarında istihdam odaklı ele alınmıştır. Kadın erkek eşitliğinin ana plan ve politikalara yerleştirilmesi ile ilgili çalışmalar Avrupa Komisyonu Eşit Fırsatlar Birimi ve Avrupa Parlamentosu Kadın Hakları Komisyonu bu yaklaşımın Birlik politikalarına yansıtılmasından sorumlu kurumlardır.

2 Ekim 1997 de imzalanan ve 1 Mayıs 1999 da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin genişleme perspektifi dikkate alınarak kurumsal ve siyasi yapının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Kurucu antlaşmaları bütünleştiren bu antlaşma sosyal politikalar açısından önemlidir. Amsterdam Antlaşmasına kadar birlik içinde sosyal politikalar ile ilgili düzenlemelere ve eylem programlarına katılmayan İngiltere bu kurucu Antlaşma ile taraf olmak zorunda bırakılmıştır. Amsterdam Antlaşması diğer kurucu antlaşma olan Roma Antlaşmasının sosyal politika ile ilgili maddelerini Sosyal Politika Sözleşmesine göre değiştirmiş ve yeniden numaralandırarak birliğin kurucu antlaşmalarına dâhil etmiştir. Artık yapılan tüm sosyal politikalarla ilgili düzenlemeler birliğe tüm üye devletler için bağlayıcı bir nitelik kazanmıştır. Antlaşmanın 2. Maddesinde topluluğun görevi şu şekilde tanımlanmıştır; Ortak bir pazarı ve ekonomik parasal birliği kurmak ve 3 ve 4. maddelerde belirtilen ortak politikaları veya faaliyetleri yürürlüğe koymak yolu ile topluluğun bütünü içindeki ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir şekilde geliştirilmesini; yüksek seviyeli bir istihdam ve sosyal korumayı; erkek ve kadınlar arasındaki eşitliği; sürdürülebilir ve enflasyonist olmayan bir büyümeyi; yüksek dereceli rekabet ve ekonomik performansların bütünleştirilmesini; çevrenin yüksek seviyede korunmasını ve kalitesinin yükseltilmesini; yaşam seviyesinin ve kalitesinin arttırılmasını; üye

devletlerarasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin ve dayanışmanın iyileştirilmesini sağlamaktır¹²⁷. Amsterdam Antlaşması ile birlik düzeyinde yeni bir istihdam stratejisi geliştirilmiştir ve bu istihdam stratejisinin hedefleri;

- İstihdamı arttırmak,
- İşsizlikle aktif mücadele (yeni istihdam olanakları yaratmak),
- İşe girişte ve iş gücü piyasası içinde eşit fırsatlar yaratmaktır.

Antlaşmanın 13. maddesi ayrımcılık yapmama başlığında düzenlenmiş ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması da bu başlık altında ele alınmıştır. Feminist hareketin bu konudaki eleştirisi ise kadın erkek eşitsizliğinin diğer eşitsizliklerden ve ayrımcılık biçimlerinden çok daha köklü ve yaygın olduğu argümanı ile ayrı bir başlık altında düzenlenmesi gerekliliği üzerinedir. Amsterdam Antlaşması İstihdam başlığı altında (Madde 125–130) şu hükümlere yer vermektedir; İlke olarak istihdam politikalarında AB eşgüdüm sağlayıcı bir rol üstlenmektedir. Bunun için Avrupa Konseyi Komisyonun hazırlayacağı bir rapora dayalı olarak her yıl için istihdam durumuna ilişkin genel bir değerlendirme yapar. Avrupa Konseyinin vardığı sonuçlara göre de Konsey, Parlamento, Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesinin görüşlerini alarak nitelikli çoğunluğa dayalı ve üye ülkelerin istihdam politikalarını yönlendirici ilkeleri düzenler. Her üye devlet, bu yönlendirici ilkeler doğrultusunda istihdam politikası uygular ve Konseyde alınan temel önlemler hakkında yıllık bir rapor sunar. Konsey sunulan raporları inceler ve gerekirse yine nitelikli çoğunlukla alacağı karara dayalı olarak üye devletlere tavsiyelerde bulunur. Bu incelemenin sonuçlarına dayanarak da Avrupa Birliği içindeki istihdam durumuna ilişkin yıllık ortak bir rapor hazırlanır. Ayrıca konsey üye devlete arasında işbirliğini teşvik etmek üzere karşılaştırmalı analizler yapar, pilot projelere başvurur, yenilikçi yaklaşımları desteklemek üzere teşvik önlemleri kabul eder. Ancak bu önlemler üye devletlerin yasa ve tüzüklerinin uyumlaştırılmasını kapsamaz. Konsey parlamentoya danıştıktan sonra üye devletlerarasında eşgüdüm sağlamak üzere bir İstihdam Komitesi kurar. Amsterdam Antlaşmasının 125. Maddesi Avrupa İstihdam Stratejisinin hedeflerini ortaya koymaktadır. Bu maddeye göre; üye devletler ve topluluk istihdam için ve özellikle,

¹²⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı, *Amsterdam Antlaşması: Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları*, Yayına Hazırlayan: Cenk Bolayır, İKV:162, İstanbul, 2000.

vasıflı, eğitimli ve intibak kabiliyetine sahip bir işgücü ve ekonomik değişime duyarlı emek piyasaları için koordine bir strateji geliştirilmesi yönünde çalışacaktır. Amsterdam Antlaşması istihdam politikalarının Birlik düzeyinde oluşturulması açısından bir dönüm noktasıdır. İlk defa bu antlaşma ile istihdam politikasının ortak bir görev olduğu belirtilmiştir.

Dördüncü maddede yer alan düzenleme geçici özel önlem politikalarının uygulanmasına olanak vermektedir. Bu da birlik düzeyinde uygulanan fırsat eşitliği politikalarının yetersiz kaldığından hareketle yapılmış bir düzenleme olup ülkelere sonuçlarda eşitliği sağlayıncaya kadar dezavantajlı gruplardan yana özel düzenlemeler getirilebileceğinin yolunu açmıştır. Amsterdam Antlaşması'nın imzalanmasından sonra ise; 15 Aralık 1997 tarihli cinsiyete dayalı ayrımcılık durumları konusunda kanıt yükümlülüğüne ilişkin Konsey yönergesi/direktifi ve kısmi zamanlı çalışma çerçeve antlaşmasına ilişkin Konsey yönergesi/direktifi, 18 Mart 1999 tarihli belirli süre çalışma çerçeve antlaşmasının imzalanması, 28 Haziran 1999 tarihli belirli süre çalışma çerçeve antlaşmasına ilişkin Konsey yönergesinin/direktifinin kabulü, 20 Ocak 2000 tarihli İstihdam Komitesinin kurulmasına ilişkin Konsey kararı, 14 Şubat 2000 tarihli üye devletlerin istihdam politikalarının uygulanmaya konulmasına ilişkin Komisyon tavsiyesi, 27 Kasım 2000 tarihli istihdam ve çalışma konusunda işlem eşitliği yararına genel bir çerçeve oluşturulmasına ilişkin Konsey yönergesi/direktifi, 7 Aralık 2000 tarihli Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının kabul edilmesi, 19 Ocak 2001 tarihli üye devletlerin istihdam politikalarının uygulamaya konulmasına ilişkin Konsey tavsiyesi bulunmaktadır.

Amsterdam Antlaşması ile beraber Avrupa Birliği'nin politikalarına dâhil edilmeye başlanan kadın erkek eşitliğinin ana plan ve politikalara yerleştirilmesi anlayışı fırsat eşitliği yaklaşımının bütün karar ve programlara yerleştirilmesi olarak Amsterdam Antlaşmasından sonra yayınlanan beyaz kitapta tanımlanmaya başlanıyor. Teresa Rees'e göre anaakımlaştırma kadınların entegrasyonunu hedefliyor ve mevcut yapıları değiştirmeden kadınlara alan açılmasını söylüyor, oysaki olması gereken cinsiyetçi yapılanmayı değiştirecek anaakımlaştırmadır olması. Anaakımlaştırma ile tanımlananlara baktığımızda ise yine özel alan ile ilgili bir düzenlemenin olmadığını dolayısıyla bütünlüklü bir bakış açısının sonuçlarda eşitliği sağlamak üzere

geliştirilmediğini görmekteyiz. Anaakımlaştırma politikasının da istihdam ile sınırlarını çizmesi eğilimine gelen feminist eleştiri ise kadınların istihdam oranlarının arttırılması beraberinde yoksullukla ve toplumsal ayrımcılıkla mücadele etmeyi getirmediği için çözümün çıkmazlar getireceğidir.

2.6. KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ AÇISINDAN AVRUPA SOSYAL ŞARTI

1961 yılında Turin’de imzaya açılan ve 1965 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı, temel sosyal ve ekonomik hakları koruyan, medeni ve politik hakları garanti eden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini takviye eden bir Avrupa sözleşmesidir. Türkiye Avrupa Konseyi (Council of Europe) Avrupa Sosyal Şartına 1961 yılında imza koymuş, 1999 yılında da onaylamıştır. Bilindiği üzere Avrupa Sosyal Şartı bir AB belgesi değildir, ancak AB bu belgeyi de ana başvuru kaynaklarından biri olarak kabul etmektedir. Bu şarta taraf olan ülkeler; Avusturya, Belçika, Kıbrıs, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Malta, Holanda, Norveç, İspanya, İsveç, İngiltere ve Türkiye’dir.

Avrupa Sosyal Şartı Ek Protokolü ise 1988 yılında Avrupa Konseyine üye devletlerin imzasına açılmış ve 4 Eylül 1992 tarihinde onaylanmıştır. Şart ve Ek protokolü konut, sağlık, eğitim, istihdam, sosyal koruma ve ayrımcılığın önlenmesi konularına ilişkin olarak bir dizi temel hakkı garanti altına almaktadır¹²⁸. Çalışma yaşamında kadın erkek eşitliği ile ilgili düzenlemeler istihdam koşulları altında ifade edilmiştir ve burada istihdamda ayrımcılık yapılmaması, kadın ve erkeğin eşit değerde iş için eşit ücret alması ve çalışma koşullarında eşitliğin sağlanması, mesleki eğitim hakkı ve analığa ilişkin haklar yer almaktadır. 1988 tarihli ek protokol ile de şartın maddi kapsamı genişletilmiş ve bu genişlemeye istihdam koşullarında eşit fırsat ve muamele, çalışanların, haklarını etkileyecek kararların alınması ve ekonomik-mali incelemeler konusunda bilgi edinme hakları, çalışma koşulları ile ilgili konularda karar alma sürecine çalışanların da dâhil edilmesi, yaşlıların sosyal güvenlik haklarının yeniden gözden geçirilmesi ve bu bağlamda yeterli kaynak aktarılması, istihdamda ve meslek seçiminde cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaması kayıt altına alınmıştır. 1999

¹²⁸ Avrupa Komisyonu, *Avrupa Sosyal Şartı- Temel Rehber*, Çev. Bülent Çiçekli, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001, s.19.

yılında ise Avrupa Sosyal Şartı ve ek protokolüne yeni haklar eklenerek Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı yürürlüğe girmiştir. Bu tezin konusu kapsamında yer alan Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartına eklenen ve yenilenen hükümler; madde 8, “analık izninin” süresinin on iki haftadan on dört haftaya çıkarılması, hamile kadınlara işten çıkarma bildiriminin yapılamayacağı dönemin uzatılması ki bu dönem hamile kadının işverenine hamile olduğuna dair bildirim yaptıği tarihten analık izninin sonuna kadardır. Ayrıca hamile, emzikli ve yeni doğum yapan kadınların gece postalarında ve yer altı madenlerde ve kendine ve çocuğuna karşı bir tehdit içeren unsurların bulunduğu ortamlarda çalıştırılmasının yasaklanmasını da kapsamaktadır. Emziren kadınlar için mesai saatleri içinde ve mesaiden sayılan emzirme saatlerinin tahsis edilmesi gerekmektedir. Madde 27 ile de istihdamda kadın ve erkekler için eşit fırsatlar yaratmanın temel konusu olan iş yaşamı ve aile yaşamının uyumlaştırılması bağlamında ele alabileceğimiz çocuk bakımı, ebeveyn izni ve işten bu nedenlerden dolayı ayrılan kadın veya erkek işçinin işe geri dönmesini sağlayıcı özel önlemlerin alınmasını hüküm altına almıştır¹²⁹. Türkiye Avrupa Sosyal Şartını 1989 yılında çekince koyarak onaylamıştır. Avrupa Sosyal Şartı ek protokolünü ise 6 Ekim 2004’de çekince koyarak imzalamıştır. Avrupa Sosyal Şartı ve Ek Protokolü çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması kapsamında düzenlemeler getirmiştir. Türkiye’nin koyduğu çekinceler ise örgütlenme, toplu pazarlık ve grev hakları ile ilgilidir. AB tarafından hazırlanan İlerleme Raporlarında Türkiye’nin Avrupa Sosyal Şartını çekincesiz onaylaması istenmektedir. Avrupa Birliği tarafından Avrupa Sosyal Şartına konulan çekincelerin kaldırılması ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartını çekincesiz onaylaması uyum sürecinin bir gereği olarak görülmektedir.

Sosyal Haklar tanımını yoksulluktan korunma, cinsel tacize karşı korunma, insan onuruna yaraşır konutta yaşama hakkı ve benzeri hakları da kapsayacak şekilde genişleten Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartına taraf olması ve ek protokolü onaylaması ek protokolü onaylaması 2001 Türkiye Ulusal Programının 2.1.11 nolu kaleminde orta vadeli hedefler arasında yer almaktadır¹³⁰.

¹²⁹ Ceren İşat-Aysun Sayın-Nevin Şenol, 2004, s.16.

¹³⁰ Ceren İşat-Aysun Sayın-Nevin Şenol, 2004, s.11.

2.7. İSTANBUL SÖZLEŞMESİ

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılan “*Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme*” uluslararası hukukta kadına karşı şiddet ve aile içi şiddet konusunda yaptırım gücü olan ilk sözleşme niteliği taşıyor. Sözleşme, İstanbul'da imzaya açılmış olması nedeniyle İstanbul Sözleşmesi olarak anılmaktadır. İlk defa bağlayıcı ve kadına yönelik şiddetin insan hakları ihlali olduğunun vurgulandığı bu sözleşmede, ayrıca bağımsız bir denetim mekanizması kurulmasına ilişkin düzenleme yapılmıştır. Sözleşme’de, şiddetin kadın erkek eşitsizliğinin bir sonucu olduğu vurgulanmıştır. Sözleşme hem CEDAW’ın güçlenmesine hem de CEDAW’da düzenlenen ayrımcılığın kaldırılmasına eşitliğin sağlanmasına destek oluşturacak niteliktedir. Türkiye, imzaya açılma töreninde 13 ülkenin imzaladığı Sözleşme’ye imza koyan ve onaylayan ilk ülke olmuştur¹³¹.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 7 Nisan 2011 tarihinde Strasbourg’da onaylanan ve 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzaya açılan, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin de 25 Kasım 2011 tarihinde onayladığı Sözleşme’nin “Eğitim” başlıklı 14. maddesinde kadın erkek eşitliği, kalıplaştırılmamış toplumsal cinsiyet rolleri, karşılıklı saygı, kişisel ilişkilerde şiddet içermeyen çatışma çözümleri, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve kişisel bütünlük hakkı gibi konuların medyada desteklenmesi amacıyla gerekli adımların atılması gereği belirtilmektedir. Sözleşmenin “Özel sektör ve medyanın katılımı” başlıklı 17. maddesinde devletlerin, özel sektör, bilgi ve iletişim teknolojisi sektörü ve medyayı, ifade özgürlüğüne ve onların bağımsızlığına gerekli saygıyı göstererek, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve onların onuruna duyulan saygının arttırılması amacıyla politika hazırlanmasına ve uygulanmasına katılmaları ve yönergeler ile özdenetim standartları oluşturmaları hususunda teşvik etmesine vurgu yapılmaktadır. Aynı maddenin ikinci paragrafında tarafların, özel sektör aktörleriyle işbirliği içinde, çocuklar, ebeveynler ve eğitimcilerin içeriğinde zararlı olabilecek aşağılayıcı cinsel ya da şiddet unsuruna erişim sağlayan bilgi ve iletişim ortamlarıyla başa çıkma becerilerini geliştirmesi ve ilerletmesi gereği

¹³¹ Resmî Gazete, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111129.htm> (15.3.2012).

ortaya konmaktadır. Sözleşmenin “farkındalığı artırma” başlıklı 13 maddesinde; Tarafların hatta kadın örgütleri olmak üzere ulusal insan hakları kurumları ve bunlara denk organları, sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde düzenli aralıklarla ve her seviyede farkındalık yaratma kampanyaları yürütmesi; şiddet eylemlerini önlemeye yönelik mevcut tedbirlere ilişkin bilgilerin kamu genelinde geniş biçimde yayınlanmasını sağlaması gerektiği belirtilmektedir.

Sözleşme’de, şiddetle mücadele için ilgili tüm kurum ve kuruluşların etkili işbirliği yapması, tedbirlerin uygulaması sürecine sivil toplumun da dahil edilmesi ve mali kaynakların ve insan kaynaklarının yeterli düzeyde tahsis edilmesi hükme bağlanmıştır. Sözleşmede, şiddet olaylarına, başvurulara ve alınan önlemlere ilişkin ayrıştırmış istatistiksel verilerin toplanması ve bunların kurulacak uzmanlar grubuna iletilmesine yer verilmiştir. Sözleşme, şiddetin önlenmesi konusunda adeta bir yol haritası çizmiş; farkındalığı artırma, uzmanların eğitimi, önleyici müdahale, tedavi programları, özel sektör ve medya desteğinin alınması, psikolojik ve hukuksal destek hizmetleri, sığınakların kurulması, acil yardım hatlarının açılması, çocuk tanıklar için koruma, bedensel zarar görenlere tazminat, adli yardım hizmetleri gibi konular ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. İzleme mekanizması kurularak (GREVIO adı verilen) uzmanlar grubunun Sözleşme’nin taraf devletlerce uygulanmasını izleyecek olması, Sözleşme’nin bağlayıcılığını ve yaptırım gücünü ortaya koymaktadır.

Bu sözleşme aile içi şiddete uğrayan mağduru korumak, şiddet uygulayanı kovuşturmak ve şiddet olgusunu önlemeyi içermektedir. Ancak, Acar’ında belirttiği gibi burada temel sorunlardan biri iç hukukumuzu bağlayan İstanbul Sözleşmesinin ulusal hukuk karşısındaki bağlayıcılığının uygulayıcıları olan yargı sisteminin konuya olan yaklaşımlarıdır. Bir başka ifadeyle hukuk sistemimizdeki alışkanlıkların, yani ulusal-iç hukuku temel alırken uluslararası bir anlaşmanın uygulanmasındaki isteksizliğin nasıl aşılabileceği sorunudur. Diğer de sözleşmenin gereği olarak konuyu politikaların gündemine yerleştirmektir.¹³²

¹³² Dilek Karal-Elvan Aydemir, “Feride Acar’la Kadın Hakları Üzerine Bir Mülakat”, (iç.) *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*, USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi, Rapor No 12-01, 2012, s:62-66.

2.8. DÜNYA AİLE ÖRGÜTÜ (WFO)

Günümüzde “Dünya Aile Örgütü-WFO” adıyla anılan örgüt, 1947 yılında, Birleşmiş Milletler, 27 hükümet temsilcisi ve dünyanın çeşitli yerlerinden 200 delegenin katılımıyla Paris’te gerçekleştirilen Birinci Dünya Aile Kongresinde alınan kararla “Aile Örgütleri Uluslararası Birliği” adıyla kurulmuş ve 1998 yılında “Dünya Aile Örgütü-Aile Örgütleri Uluslararası Birliği” adını almıştır. İlk Dünya Aile Kongresi 22 – 28 Haziran 1947’de Paris’te gerçekleştirilmiştir. Burada *Uluslararası Aile Örgütleri Birliği (UAÖB)* (27 devletten 200 delegenin katılımıyla) kurulmuştur. Bu örgütün kuruluş amaçları şu şekildedir: II. Dünya Savaşı ile parçalanan aileleri bir araya getirmek; dokümantasyon; tüm ailelerin yaşam kalitesini artırmak için sivil hareketler arasında irtibat kurmak; BM başta olmak üzere hükümetler, kamuoyu ve uluslar arası örgütler nezdinde temsil edilmektir. 28 Temmuz 1951’de *UAÖB Genel Meclisi* ilk “Aile Hakları Bildirgesi”ni kabul etmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Konseyi, 8 Aralık 1989 yılında 44/82 sayılı kararıyla 1994 yılını Uluslararası Aile Yılı olarak ilan etmiştir. Aile yılı ilan edilirken Konsey, temel etkinliklerin; ailelere toplum içindeki sorumluluklarını kavramaları için destek vermek, sorunların ortaya konulmasına yardımcı olmak ve çözüm aramak, temel insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde kadın ve erkek arasındaki eşitlik fikrinin desteklenmesi, eve ait sorumluluk kadar her iki cins için istihdam olanaklarının eşit paylaşımı gibi konuların gündemde tutulması için ilke kararı almıştır¹³³.

Dünya Aile Örgütü'nün hedefleri şu şekildedir: Aile meselelerinin uluslar arası gündeme taşınması; ulusal hükümetlerde, ailelerde, yerel otoritelerde, STK’larda, parlamenterlerde ve özel sektörde aileye ilişkin farkındalık yaratmak; aile üzerinde doğan sorunların etkilerini azaltmak için kamu ve özel teşebbüslerin ortaklıklarının teşvik edilmesi; ulusal ve yerel kurumların aileyle ilgili politikaları belirleme, oluşturma, uygulama ve denetlemenin güçlendirilmesidir.

WFO tarafından, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi ANNAN’ın “Uluslararası Aile Yılı’nın 10’uncu Yılı” kutlamaları çağrısına cevaben, ilki 2004 yılında

¹³³ Birsen Gökçe, "Türk Toplumunda Aile Yapısı", *Aile Sosyolojisi*, ed: Aytül Kasapoğlu ve Nadide Karkıner, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2306 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1303, Eskişehir, s.66.

Çin Halk Cumhuriyetinde gerçekleştirilen ve ardından her yıl çeşitli temalar altında, Birleşmiş Milletler tarafından 2000 yılında kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmada aile kurumunun katkılarının tartışıldığı ve 2009 yılında da ülkemizin ev sahipliği yaptığı zirvenin 2012 yılı ana teması “yenilikçilik/inovasyon” ve zirve başlığı “Dengedeki Aileler: Bilim, teknoloji, kültür ve yenilikçiliği/inovasyonu yerel düzeyde ve ailede sürdürülebilir kalkınmanın merkezine yerleştirmek” olarak belirlenmiştir.

Zirvede Türkiye’nin Binyıl Kalkınma Hedeflerine (BKH) ulaşmada son yıllarda yakaladığı başarıya dikkat çekilmiş, BKH’nin yakalanması konusunda yalnızca kendi sınırları içinde değil, içinde bulunduğu bölgede de hükümetler ve diğer kurum ve kuruluşlarla birlikte çalıştığı ve bundan sonraki süreçte de bu hedefleri hayata geçirme noktasındaki kararlılığına vurgu yapılarak, bu anlamda aile kurumunun önemli bir role sahip olduğu belirtilmiştir. Aile kurumunun diğer paydaşlarla birlikte sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi ve değişim için kilit ve merkezi bir öneme sahip olduğu belirtilmiş, aile kurumunun bireylerin üretim ve tüketim alışkanlıklarının yanında eğitim, hijyen, sağlık gibi davranış kalıplarının şekillendiği en önemli kurum olduğu, bu anlamda, sürdürülebilir kalkınma anlayışının bireylerin yaşam süreçlerinde yer bulabilmesi için aile kurumunun eğitime önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Türkiye’nin de kalkınma çalışmalarındaki yaklaşımının hak temelli bir yaklaşım olduğu ve bu yaklaşımın devlet kurumlarının yanında, toplumun temeli ve hak sahiplerinin kaynağı olan ailelerin de güçlendirilmesini gerektirdiğine işaret edilerek Türkiye’de aile eğitime, ailelerin bilgiye erişimine ve sosyal hizmet sunumunda teknoloji kullanımına önem verildiği belirtilmiştir. Bakanlığın son yıllarda hayata geçirdiği “Aile Sosyal Destek Programı” ile “Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri” projeleri hakkında kısa bilgiler verilmiş, “Aile Eğitim Programı”nın önemine değinilerek programın genel özellikleri konusunda bilgilendirme yapılmıştır¹³⁴.

Türkiye zirve deklarasyon metni için iki maddelik öneride bulunulmuştur. Deklarasyon metni için delegasyon olarak sunulan öneriler şunlardır: Teknoloji, aile ve toplum yaşantımızda gerekli olmasına rağmen, hükümetler, yerel idareler, STK’lar ve

¹³⁴ Dünya Aile Örgütü (WFO), http://www.worldfamilyorganization.org/wfs5/turkey/tk_WFO.pdf; Dünya Aile Zirvesi +8 Toplantısı, (2012) <http://www.athgm.gov.tr/tr/html/18860/Dunya-Aile-Zirvesi-+-8-Toplantisi>. 06-09 Aralık 2012 tarihleri arasında Brezilya’nın Foz do Iguaçu şehrinde Dünya Aile Zirvesi +8 gerçekleştirilmiştir. Toplantıya Türkiye’den temsilci olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’ndan da uzmanlar katılmıştır.

diğer bütün paydaşlar teknolojinin kontrolümüz altında olması gerektiğinin ve çocuklarımız ve bütün aile üyelerimiz için küresel ölçekte önleyici ve koruyucu önlemler almamız gerektiğinin bilincinde olmalıdır. Aile değerlerimizin ve kültürümüzün gelecek nesillere aktarılması önemli bir konudur. Bütün paydaşlar, aile değerlerini ve kültürü kalkınma çabalarının merkezine yerleştirmelidir. Bu anlamda, yararlı bir enstrüman olarak aile eğitiminin desteklenmesi ve uygulanması bütün paydaşlara tavsiye edilmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVLETİN KADIN VE AİLE POLİTİKALARINA YAKLAŞIMI VE ÜLKE DENEYİMLERİ

3.1. DEVLETİN KADIN VE AİLE POLİTİKALARINA BAKIŞI

Devletin aile ve kadın ile ilişkisinin en doğrudan kurulduğu alan, devlet politikalarıdır. Devlet bu politikalar sayesinde hem aileyi hem de ailenin ayrılmaz bir parçası olarak görülen kadını, değişik açılardan etkilemekte ve yönlendirebilmektedir. Burada iki soru önemlidir; bunlardan birincisi aile ve kadına yönelik devlet politikalarının belirleyicilerinin ne olduğu, ikincisi de bu politikaların aile ve kadını nasıl etkilediğidir. Devlet politikalarının belirleyiciliği konusunda farklı görüşler söz konusudur. Modern refah devleti, aileyi bu kurumun emek gücünü yeniden üretici potansiyelini zayıflatmaması ve kaybetmemesi için korumakta ve düzenlemektedir¹³⁵. Bu koruma biçiminin tarihsel ve güncel kanıtları batılı ülkelerin sosyal politika tarihleri incelendiğinde kolayca görülmektedir. Örneğin devlet kadınlara ilişkin koruyucu yasaları kendi eliyle hazırlayarak, kadınların doğurganlıkları ve çocuk bakımı konusunda düzenlemelerde bulunmuştur. Randall devletin aileyi istikrar sağlayıcı bir kurum olarak değerlendirdiğini ve desteklediğini iddia etmektedir¹³⁶. Morgan'da benzer biçimde ailenin, devletin devamına doğrudan ve dolaylı olarak katkıda bulunduğuna işaret etmektedir. Ona göre aile, eğitim sistemi ile birlikte, devlet için önemli ideolojik bir işleve sahiptir. Aile devletin devamına, öncelikle toplumsallaşma işlevini yerine getirerek ve bu süreç içinde, itaat, uyum, uzlaşma ve disiplin gibi öğelerin yaygınlaşmasını sağlayarak yardımcı olmaktadır. Ayrıca ebeveynler aile içinde sosyal kontrolün önemli taşıyıcısı ve uygulayıcısı olarak yer almakta ve çocukların davranışlarında sorumluluk yüklenmektedirler¹³⁷. Dolayısıyla aile yalnızca devlet tarafından sunulan hizmetlerin alıcısı değil, aynı zamanda devletin sürekliliği ve kararlılığını sağlayıcı bir kurumdur.

¹³⁵ Elizabeth Wilson, *Women and the Welfare State*, Tavistock Publications, London, 1977.

¹³⁶ Vicky Randall, *Women and Politics*, Macmillan Press, London, 1982, s.129.

¹³⁷ David Morgan, *Family, Politics and Social Teory*, Routledge and Kegan Paul, London, 1985, s.74.

Devlet, kadınlara yönelik kültürel pratikleri hedef alan politikalar aracılığıyla değişim aracı olmaya çalışırlar. Uzun yıllar ülkemizde devlet politikaları toplumsal cinsiyet ilişkilerinin en can alıcı kısımlarına, örneğin cinselliğe ilişkin çifte standarda ve kadınların rolünün tanımlanması gibi konulara neredeyse hiç dokunmamıştır¹³⁸. Çağdaş devletler, değişik kalkınma ve politika hedeflerine varmak için kadın ve aile alanlarına pek çok müdahalede bulunmuşlardır. Bu müdahalelerin gerekçeleri çeşitlidir, nüfus kontrolünden, yeterli bir işgücü sağlamaya, modern yurttaş yaratmaya kadar gidebilmektedir¹³⁹. Evlilik ve aile, devlet yasalarının güçlü direnmeyle karşılaştıkları bir alan olma özelliğine sahiptir. Aileye ilişkin yasal düzenlemeler ataerkil değer yargıları ile çatıştığı durumlarda yasaların uygulanmasında fazla ısrarcı olunmamaktadır¹⁴⁰. Devlet bir yandan, yasaları ve uygulamaları ile -kadının özel yaşamı, çocuk sahibi olup olmama kararı, ayrı yaşama, kürtaj vb konularda- müdahaleci olurken, diğer yandan da aileyi özel, mahrem ve dokunulmaz bir alan olarak tanımlamakta ve aile içi meselelere müdahale etme konusunda çekimser kalmaktadır. Böylece yasal yollardan kadının yaşamını düzenlemeye çalışan devlet, aile içi şiddet ve cinsel istismar konularında kadınları yalnız bırakabilmekte ve bunu ailenin mahremiyetine saygı ile açıklamaktadır¹⁴¹. Burada kadın ve aileye ilişkin politikalar belirlenirken, öne çıkan olgu politikaların erkek ve kadınların talep ve çıkarları doğrultusunda şekillenmesidir. Ancak politikalar belirlenirken erkek ve kadınların talepleri ve ihtiyaçları devlet tarafından eşitlik ilkesi çerçevesinde değil, daha çok kamusal politikalarda erkeklere öncelik verilmekte ve ayrıcalıklar tanınmaktadır.

Pateman'a göre "ataerki" kadınların ezilmelerinin ve egemenlik altına alınmalarının kendine has niteliklerini yakalayabilmek ve ezilmenin diğer biçimlerinden ayırt edebilmek için kullanılan bir terimdir. Ona göre özel aile ile kamusal sivil toplum arasındaki ataerkil ayrım liberalizmin merkezi yapısal bir ilkesidir. Liberal feminizm esas politik sorunun kadınların erkeklerin kapasitesine sahip olduğunun ve erkeklerin yaptıklarını yapabileceklerinin gösterilmesi olduğunu düşünür. Buna rağmen kadınların

¹³⁸ Kandiyoti, 2007, s.78.

¹³⁹ Kandiyoti, 2007, s.107.

¹⁴⁰ Deniz Kandiyoti, "Kadın, İslam ve Devlet: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Toplum ve Bilim*, 1991, S.53, s.21-39.

¹⁴¹ Morgan, a.g.e.

erkeklerde olmayan doğal bir yeteneğe doğurma gücüne sahip olmalarının hiçbir politik anlamının olmadığını da kabul eder¹⁴².

Devlet kadının politik sisteme katılımında ve bütünleşmesinde önemli bir göreve ve işleve sahiptir. Kadınlar, aile ve kamu yaşamındaki pozisyonlarında marjinal bir role sahip olmaları nedeniyle hakların ve görevlerin dağıtılmasında ve düzenlenmesinde doğrudan değil dolaylı alıcı durumdadırlar. Bu yönüyle kadınlar koruyucu yasamaya ilişkin bir paternalizmle devlete ve devlet tarafından bu alanlarda kurulan sosyal kontrole tabi durumdadırlar. Feminist bakışa göre geleneksel olarak devlet, kadınların erkeklere maddi olarak bağımlılıklarını sürdürmekte ve teşvik etmektedir. Devlet kadının ezilmesini ve toplumsal cinsiyet kimliğinden dolayı kamusal alandan dışlanmasını çeşitli boyutlarıyla desteklemekte ve meşrulaştırmaktadır¹⁴³. Feminist hareket bu meşruluğun tanımlanmasına karşı çıkmakta ve toplumsal politikada egemen olan aile kavramını sorgulamaktadır¹⁴⁴. Devletin aileye müdahalesi özellikle kadının işteki işbölümünde ortaya çıkmaktadır. Devlet istihdam koşullarını belirlerken bunu daha net ortaya koymaktadır. Kadınların çalışmasının yasaklandığı bazı işleri belirleyen ve çalışma saatlerini sınırlayan koruyucu yasalar burada önemli hale gelmektedir. Cinsel ayrımcılık konusundaki yasalar devletin aile ideolojisini ve kadının temel yükümlülüklerini desteklemesi dışında başak bir şeyle açıklanamaz¹⁴⁵. 17. yüzyılın sonuna kadar baskın bir siyasi felsefe olarak kabul edilen ataerkillik kavramı hala kadın erkek eşitliğine zarar vermeyi sürdürerek hukukun ve toplumun hem kamu hem de özel alanlarında canlılığını sürdürmeye devam etmektedir. Resmi hukuki eşitsizlik büyük oranda en azından batı dünyasında kalmış olsa da kurumsal yapılar ve uygulamalar kadına yapılan ayrımcılığı ve farklı muameleyi sürdürmektedir¹⁴⁶. Feminist anlamda devlet erildir. Yasalar kadınları erkeklerin gördüğü şekilde görmekte ve öyle davranmaktadır. Devlet yasalar aracılığıyla eril görüşü kurumsallaştırarak, kadınlar üzerindeki erkek iktidarını da kurumsallaştırmış olmaktadır¹⁴⁷.

¹⁴² Carole Pateman, "Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme", *Sivil Toplum ve Devlet Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar*, 2. Basım, der: John Keane, Yedi Kıta Yayınları, Ankara, 2004, s.122-134.

¹⁴³ Yüksel, a.g.e., s.143.

¹⁴⁴ Sheila Rowbotham-Hilary Wainwright-Lynne Segal, *Feminizm, Sosyalizm ve Eylemde Birlik*, Çev. Emel Çetin Özgül, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984, s.28.

¹⁴⁵ Yüksel, a.g.e., s.143-144.

¹⁴⁶ Yüksel, a.g.e., s.173.

¹⁴⁷ MacKinnon, a.g.e., s.188-196.

[Erkekler] kadınlardan üstün olduklarını düşünürler, ama bunu kadın-erkek eşitliği fikriyle karıştırırlar. Çok garip bir şey.

Jean Paul Sartre

Devlet aracılığıyla toplumda erkeklerin genel olarak üstün tutulması devam etmektedir. Erkeği ailenin geçimini sağlayan kişi olarak tanımlamak, hane halkı gelirlerinin toplamı üzerinden erkek "aile reisinin" aslan payına hakkı veya gelirler üzerinde kontrol yetkisi olduğu anlamına gelmektedir¹⁴⁸. Ataerki, toplumsal cinsiyet yaratmanın açık veya örtük önemli bir yönü olarak kabul edilmektedir. Kadınları tabi konuma indirerek hiyerarşiyi ve otoriteyi sorgusuz sualsiz kabullenmeyi dayatan politikalar "ataerki" olarak tanımlanmaktadır¹⁴⁹.

Pateman'a göre kadınlar ve erkekler özgür ve tamamen demokratik ya da sivilleşmiş bir toplumun üyeleri olabilmesi için geniş çaplı teorik ve toplumsal dönüşüm gerekmektedir. Sivil toplumun anlamı kadınların ve temsil ettiği her şeyin dışlanması ile inşa edilmiştir. Ataerki sivil toplum kavramının yeniden keşfedilmesi, erkeklerin ataerki haklarında çok az bir değişikliğe neden olacaktır. Kadınların eşit yurttaşlar olarak katıldıkları tamamen demokratik bir toplum yaratmak için siyasal topluluk anlayışının çözülmesi ve yeniden bir araya getirilmesi gerekmektedir. Bu ancak kişiliklerin ve kadın erkek olarak cinsel kimliklerin dönüşmesinden, özel ve kamusal arasındaki ataerki ayrımının ortadan kaldırılmasına dek geniş bir çeşitlilik içermektedir¹⁵⁰.

Ulusal devlet yaratma süreci içinde yurttaşlık haklarının kadınları içerecek bir biçimde yeniden düzenlenmesi sırasında kadın sorunu gündeme genellikle devlet girişimi ve yukarıdan sayılabilecek biçimlerde gelmektedir. Kadın hakları toplumsal cinsiyet ayrımlarının ilke olarak ortadan kaldırılması temeline değil, gelişme, uluslaşma sürecinin zorunlu bir parçası olma temelinde ele alınmaktadır. Genelde *kadın kamu alanına entegre olduğu zamanlarda bile kimliği var olan aile kavramları* çerçevesinde belirlenmektedir. Özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde kadınların kamu yaşantısına

¹⁴⁸ Pelizzon, a.g.e, s.376.

¹⁴⁹ Pelizzon, a.g.e., s.271.

¹⁵⁰ Pateman, 2004, s.146.

katılımları patriarkal yapıları zorlamadan, erkek egemenliğinin geleneksel biçimlerini güçlendirerek gerçekleşmektedir¹⁵¹.

Sanayileşme ve ulus-devletleşme süreçleriyle birlikte kamusal alana çıkan kadınlar insan ve yurttaşlık haklarını talep etmişler ve bu bağlamda liberal teorinin ve erken dönem liberal demokrasinin cinsiyet ayrımcılığını eleştirmişlerdir. Kadınların Batı'da temel haklar ve siyasal haklar (oy hakkı) için yürüttükleri örgütlü mücadele ancak 20.yüzyılda meyvesini vermeye başlamıştır. İlk başta "ulusun anaları" olma sıfatıyla hak talep eden kadınlar 20.yüzyıldan itibaren hak öznesi bireyler olarak kabul edilmişlerdir¹⁵². 1970'lerde feminist düşünce aileyi, kadınların ezilmesi için hazırlanmış stratejik bir alan olarak tanımlıyordu. Muhafazakâr ideoloji, aileden söz ederken "toplumun temeli" olarak söz eder. Geleneksel sosyoloji ise aileyi çoğunlukla kurumların en basiti, daha ayrıntılı yapıların yapı taşı olarak görür. Aile toplumun temeli olmanın ötesinde, onun en karmaşık ürünlerinden birisidir. Ailenin içi tıpkı jeolojik katmanlar gibi birbiri üzerine yığılmış çok katmanlı bir ilişkiler sahnesidir¹⁵³.

Toplumsal örüntülerin oluşturulmasında ve yeniden oluşturulmasında devlet, kurucu bir rol üstlenmektedir. Evliliğin kendisi devlet tarafından tanımlanmış, düzenlenmiş ve belirli bir ölçüde dayatılmış hukuki bir ilişkidir. Diğer bir devlet girişimi ise, doğurganlık alanındadır. Doğum taraftarı ve doğum karşıtı politikalar tartışılmakta, bu tartışmalara bağlı olarak doğum kontrol araçları da yasaklanmakta veya dağıtılmaktadır. Kadınların bedenlerinin bu yönünün denetlenmesinde devlet politikasının gerçekte ne yönde başarılı olduğu tartışmalıdır ama eski çağlardan günümüze bu yönde girişimlerde bulunulmuştur. Evlilik ve annelik gibi kurum ve ilişkilerin yönetiminde de devlet önemli bir role sahiptir. Pateman'ın öne sürdüğü gibi, modern devletin gelişimi toplumsal cinsiyet ilişkileri örüntülerindeki değişikliğe bağlıdır. Bunun önemli bir kısmı da erkeklik örüntülerinde yaşanan bir değişikliktir¹⁵⁴. Kadının ailedeki statüsü, halen toplumsal statüsü için en belirleyici unsurlardan biridir. Kadın ve erkek arasındaki aile içi güç dağılımının kadının aleyhine olması, hem kadınların toplumdaki ikincil konumunu, hem de kadınların uğradıkları ayrımcılıklara

¹⁵¹ Nilüfer Çağatay, Yasemin N. Soysal, "Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler", (iç.) *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Yay. Haz.: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.291-294.

¹⁵² Berktaş, 2011, s.19.

¹⁵³ Connell, 1998, s.154-168.

¹⁵⁴ Connell, 1998, s.178-179.

karşı stratejiler üretmelerindeki sınırları belirlemektedir. Dolayısıyla aileye ilişkin yasalar kadınların hayatında son derece önemli bir rol oynamaktadır¹⁵⁵.

Türk devleti ev-içi ataerkilliğin meşruiyetini, aile yapısını değiştirerek doğrudan ve kadınları "yurttaş" tanımı içerisinde dâhil ederek de dolaylı olarak kırmıştır. Ama bir yandan da istihdam, eğitim ve sosyal güvenlik alanlarında ayrımcı uygulamaları sürdürmüştür. Kamu refahını sağlamaya yönelik önlemlerin yokluğu ya da zayıflığı, kadınların çocuklar, hastalar ve yaşlılarla ilgili olarak yüklendikleri bakıcı rollerinin devam etmesinde etkili olmuştur. Bu arada 1980'lerde izlenen iktisat politikalarının daha da ağırlaştırdığı bir ekonomik ortamda, kadınların hane gelirine katkıları giderek hane halkının refahı için daha zorunlu hale gelmiştir. Bu gelişme, ekonominin düşük ücretli kesimlerinde, yarı-zamanlı ve geçici işlerde, sendikalaşmamış küçük atölyelerde ya da ev merkezli, örgütlenmemiş başka faaliyetlerde istihdam edilmeye hazır kadın işçi arzını genişletmiştir. Kadınların iş piyasasına girişleri çoğu zaman elverişsiz koşullarda yer alsa da, evlilik ilişkilerinin kısmen gözden geçirilmesine yardımcı olabilmekte ve hanedeki cinsiyete dayalı işbölümünün yeniden tanımlanmasını zorunlu kılabilmektedir. Kandiyoti'ye göre ancak bu değişimler arka planında kadınların toplumdaki uygun yeri ve davranışı konusunda artan bir ideolojik tutuculuk ortamında gerçekleşebilir¹⁵⁶.

Kadınların eşitlik bağlamında talep ettikleri haklar; çalışma yaşamında eşitlik, aile yaşamında eşitlik ve sosyal yaşamda eşitliktir. Eşitlikçi feministler için kamusal alanda çalışmak kadının özgürlüğünün anahtarı olarak görülmüştür. Kadının kamusal alana girip burada istihdama katılması, kamusal alanın hukuksal olarak bunun koşullarını sağlaması ile mümkündür. Bunun için "eşit işe eşit ücret"te ek olarak devletin kadınların çalıştığı kamu ve özel bütün çalışma alanlarına kreş açma zorunluluğu getirmesi gerekmektedir. Eşitlikçi feministlere göre, aile içindeki geleneksel iş bölümü kadınların çalışma hayatına katılımında en büyük engeli oluşturmaktadır¹⁵⁷.

Kadınların yurttaşlık haklarını kazanmaları, parti politikalarının yeniden şekillenmesi açısından olmasa da politika üzerinde köklü değişikliklere neden olmuştur. Kadınların örgütleri, bazı muhafazakâr partilerde önemliydi, ama kadınların partileri

¹⁵⁵ İpek İlkaracan, "Doğu Anadolu'da Kadın ve Aile", (iç.) 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.173-192.

¹⁵⁶ Kandiyoti, 2003, s.188.

¹⁵⁷ Ömer Çaha, *Sivil Kadın*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010, s.189-190.

denebilecek olanlar hiçbir etkiye sahip değildi. Kadınlar devlet hizmetlerinin doğrudan tüketicileri haline gelmişlerdir. Kadınlara ilk kez sağlanan dul aylıkları ve annelik yardımları etrafında karmaşık bir hizmet ve yardım ağı yirminci yüzyıl içinde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde bebek sağlık merkezleri, kadın sağlık merkezleri, çalışmak zorunda olanlara annelik yardımları, vergi iadeleri vb. yenilikler gerçekleşmiştir. Kadınlar artık tümüyle yardım hizmetlerinin asıl tüketicileri olmuşlardır. Bu durum aslında kadınların emek piyasasından dışlanmasını sağlamaktadır¹⁵⁸.

Pateman'a göre modern sivil toplum, "modern, kamusal-sivil dünya ile modern, özel ya da aile bağlamında evlilikle ilgili alan arasındaki 'özgün' ayrılık ve karşıtlık dolayımı ile kurulur". Sivil toplum, ataerkil bir kategori olarak ortaya çıkar. Pateman geleneksel dünyadan modern dünyaya geçişi "ataerkilliğin geleneksel biçiminden yeni, özgül olarak modern biçimine; ataerkil sivil topluma geçiş" olarak yorumlarlar. Bunu "yurttaş" ve "sivil toplum" kavramlarının eril kavramlar olarak okunması gerektiğini izler¹⁵⁹. Öte yandan Mann, kadınların hiç olmazsa yasal haklara ulaştıklarını düşünerek ataerkilliğin modern ulus devlette "yeni ataerkillik"e dönüştüğünü ileri sürer¹⁶⁰. Ataerkilliğin çok faktörlü tanımını yapan Walby ataerkilliği özel ataerkillik ve kamusal ataerkillik olarak iki ana kategoriye ayırarak tanımlar. Özel ataerkillik, kadınların hizmetlerini ev halkına ve ev sınırları içindeki tek erkek ev reisine tahsis etmeleri dışında, toplumsal hayatın tüm alanlarından dışlanmaları üzerine kuruludur. Kamusal ataerkillik, istihdam ve devlet üzerine kuruludur; kadınlar artık kamusal alandan dışlanmazlar ama kamusal alanda ezilirler. Walby 20. yüzyılda özel ataerkillikten kamusal olana doğru büyük bir dönüşümün olduğunu öne sürer¹⁶¹.

Devlet, özel ve kamusal alanı birbirinden ayıran düzenlemeleri kurumsallaştırarak cinsiyete dayalı iktidar farklılıklarının toplumsal ve siyasal olarak yerleşik bir durum almasında esas rolü oynamıştır. Örneğin miras hakları konusunda toplumsal cinsiyete dayalı farklılıkları görmezden gelerek, aile içi şiddet veya cinsel şiddete üstü kapalı bir şekilde göz yumarak veya eşit işe farklı ücret ödemelerine gerekli önemi vermeyerek, kadınların aile içinde ve iş gücü piyasasındaki yapısal eşitsizlik

¹⁵⁸ Connell, 1998, s.178-179.

¹⁵⁹ Pateman, 1993, s.102.

¹⁶⁰ Michael Mann, "A Crisis in Stratification Teory? Persons, Households/Families/Lineages, Gender, Classes and Nations", (in.) Gender and Stratification, ed: R. Crompton ve M. Mann, Oxford: Polity Press, 1986, pp.40-56.

¹⁶¹ Walby,1990.

konumunu kurumsallaştırılabilir. Böyle bir durum kadın ve erkeklerin devletin kalkınma politikalarından yararlanmaları konusunda da asimetrik sonuçlar doğurmaktadır. Devletin kadını toplumsal konumu ve ilişkileri nedeniyle erkeğe bağımlı olarak algılaması, kadını ağırlıklı olarak aile planlaması çerçevesinde, aile ve refah politikalarının öznesi durumuna getirmiştir¹⁶².

Devletin, aile ve kadınla ilgili politikalarındaki çeşitlenme kadınların bağımlılığının, aileden devlete doğru kaymasına neden olduğu iddia edilmektedir. Kadınlar devlet tarafından sunulan refah hizmetlerinin alıcısı olarak, kamu sektöründe çalışan kişiler olarak ve politik güce daha az sahip vatandaşlar olarak devlete bağımlı hale gelmişlerdir. Bir başka ifadeyle kadınlar özel bağımlılıktan (aileye bağımlılıktan) kamusal bağımlılığa (devlete bağımlılığa) doğru bir yönelim içerisindeyler. Ancak bu durum kadınların eşitsiz konumlarının değişmesine yardımcı olan bir oluşum değildir. Kadınların devlete daha çok bağımlı olmaları, erkeklerle kadınlar arasındaki güç bölüşümünün değişmesini etkileyememiştir. Yine devletin kadınların durumlarını iyileştirmek için aldığı yasal önlemlerde her zaman etkili olmamaktadır. Yasaların 'cinsiyet-nötr' olmasına özen gösterilse bile, ataerkil toplum yapısının işleyişi bu nötr'lüğün gerçek yaşamda devamını engellemektedir. Bu yapı içinde kadınların statülerinin yükseltilmesi için 'cinsiyet-nötr' değil, 'cinsiyet-özel' yasaların hazırlanması ve politik gündeme de kadınların, politikanın nesnesi olarak görülmedikleri bir kadın bakış açısının yansımaları gerekmektedir¹⁶³.

3.2. AİLE POLİTİKALARININ KAPSAM OLARAK DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜ

Aile politikaları tanımlaması ve kapsamı dönemlere, siyasal iktidarların politikalarına, ideolojilere ve ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Özellikle de aile politikaları nüfus politikalarındaki değişime göre şekil almakta ve aile politikasının farklı evreleri ortaya çıkmaktadır. Üç tipte toplanabilecek bu politikalar üç tarihsel

¹⁶² Bu konudaki tartışmalar için bakınız: Acuner, 1999, s.81; Tolunay Kolankaya, "Türkiye'de Doğum Kontrolü Alanına Bir Bakış", (iç.) *Yerli Bir Feminizme Doğru*, ed: Aynur İlyasoğlu, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.155-159.

¹⁶³ Helga M., Hernes, "Women and Welfare State: The Transition from Private to Public Dependence", ed: A.S. Sasson, *Women and the State*, Hutchinson, London, 1987; Nancy Fraser, "After The Family Wage: Gender Equity and The Welfare State", *Political Theory*, 1994, Vol: 22, no: 4, pp:591-595.

döneme karşılık gelecek biçimde ortaya çıkmıştır. İlki ekonomik etkinleştirme politikası (para); ikincisi (ekonomik olmayan/dışı) aile destek ve aile ikame hizmetleri; üçüncüsü nicelikten niteliğe geçiş (yaşamsal etkiye sahip politikalar) şeklindedir. Eski tarz olarak nitelendirilen aile politikası (1880-1900) döneminde, aile politikalarının hedef kitlesinde “muhtaç” yoktu, mevcut “yoksulluk” ile mücadele çabası söz konusu değildir. Bu dönemde altı çizilen değerler bazı Amerikalı yazarların kimi zaman iddia ettikleri gibi “şefkat/merhamet” değil, aynı zamanda sosyal adalet ve dayanışmadır. Erken dönem aile politikalarının temel tedbirleri; çocuk yardımlarıdır (Fransa ve Belçika gibi aile politikasında öncü ülkelerde 1960’lara kadar evli olmayan anneler bu yardımlardan yararlanmaktaydı). Erken dönem aile politikaları vergi indirimleri veya vergi iadeleri şeklinde gerçekleştiğinden ‘ekonomik etkinleştirme politikası’ olarak değerlendirilebilir. Bu dönemdeki aile politikalarının iki niteliğinden söz edilir. Bunlardan birincisi; halen ve pek çok ülkede aile politikalarının baş tacı durumundaki ücrete yapılan ilavelerdir. Bu durum (erkek) işçiye (mavi yakalı işçi) kendisi ve ailesi için (karısı ve çocukları) yarar sağlayan, dolaylı bir ücret yaratımı ve “aile ücreti” nosyonuna dayanmaktadır. Aile ücreti nosyonu, kendilerini siyasal aidiyet olarak çok radikal/sağ kanat gruba ait kimliklendiren bazı Amerikan aile örgütleri tarafından halen savunulmaktadır. Bu durum çok sayıda baba (geniş aileleri/çok sayıda çocukları ile birlikte) istihdam etmekte olan işveren ya da patronların etkilerinin görüldüğü dayanışma nosyonunu içermektedir. Böylece işverenler için daha fazla ödeme yapmaları gerekmeyen evlenmemiş kişiler daha cazip olmaktadır. Bu nedenle işverenler “dayanışma fonları” kurmuşlar ve aynı zamanda çalışanlar/işçiler de maaşlarının bir kısmını bu “fonlara” yatırmışlardır. Burada ortaya çıkan “kazanılmış haklar” nosyonunun yükselişi, yalnızca aile yardımları alanında değil sosyal güvenliğin emeklilik, hastalık sigortası (sağlık bakımı) gibi diğer sosyal güvenlik dallarına da gönderme yapmaktadır¹⁶⁴.

Sonuç olarak birinci nitelikte vurgulanan daha çok sosyal dışlanmaya bağlı olarak, yoksulluğu önleyici tedbirleri kurumsallaştırıcı etkinliği sağlayıcı önemdeki transferlerin fonksiyonlarına odaklanılmasıdır. Amaç, aile geliri üzerinde etkili, aynı zamanda aile politikasında etkili olacak hedefleri gerçekleştirmektir. Yine bu aile

¹⁶⁴ Wilfred Dumon, “Family Policy in Europe: Old and New Issues”, *Journal of Population and Social Security*, (Population), 2003-4, Vol.1, No.1.

tedbirleri (Aile yardımları) ikinci anlamda “işe bağlıdır” ve aile ödenekleri “sosyal yardım” kategorisine düşmemekle beraber sosyal “tanıma” alanına dahil edilmiştir. İkinci nitelik; “Aile örgütleri” aile politikası eşitlikleri (artırıcı) nüfus politikasıdır¹⁶⁵. İlk dönem aile tedbirleri gibi belirgin bir aile modeli söz konusudur ve düzenlenilmiş mali bir sistem vardır. Burada koca ekmek kazanan baba, kadın ev bakıcısı anne (araçsal işlev yerine getirici) konumundadır¹⁶⁶. Bu dönemde çocuk ödenekleri babanın ücretinden düşülmekte ancak (çocukların bakımını üstlenen) kadın/anne için tahsis edilmektedir. Ekmek kazanan modelinin belli Avrupa ülkelerinde gözden kaybolması, etkililik ve eşitlik adına yapılan sosyo-politik tartışmaların tam merkezindeki “türetilmiş haklar” sistemine ulaşmıştır. Burada etkililik, çift gelirli ailelerde aile yardımının birinci çocuğa ödenmesidir. Eşitlik ise, kadınların kamusal alanda rolleriyle uyumlu haklarını talep etmesidir. Özellikle kadınlar türetilmiş haklar olarak belirlenen "iyi kadın, anne, ev içi sorumlulukları" rolleri reddetmekteydiler ve erkeklerle eşit haklara sahip olmak istiyorlardı¹⁶⁷.

Bu dönemde aile ödeneklerinde iki ana gelişme söz konusudur. Bunlardan birinci gelişme; çocuk ödenekleri “çocuk hakkı” olarak görülmekte, baba/annenin mesleğine ve kaçınıcı çocuk olduğuna bakılmaksızın her bir çocuk eşit tutarda ancak ailenin durumunu hesaba katarak ödenek almasıdır. İkinci gelişme ise; “Büyük/Geniş Aile”den “tek ebeveynli ailelere” kayan odaklanmadaki değişim sürecidir. Tek ebeveynli ailelere ayrılan ödenekler ve bunlara yönelen ilgi aile yönelimli olmaktan daha çok “çocuk yönelimli” olma durumunu temsil etmektedir.

Aile politikasının eski sistemi yalnızca eşitlik ve etkililik anlamında değil, sosyal adalet (eski değerler) temelinde de baskı altındadır. Bugünkü aile örgütlenmesindeki gelişmeler (iki gelirli aileler) aile yaşam döngüsündeki (yaşam tarzı) dramatik değişimler kadar yoksulluktan korumayı sağlayıcı etkilileştirilmiş sistemlerin sonuçlarıyla ilişkilidir (Amerikan ve Avrupalı modeller arasındaki fark: “çalışan yoksullar” şimdilerde dikkatli bir inceleme altındadır ve “sosyal korumanın modernleştirilmesi” bağlamında sosyal politikanın konusu olma eğilimi güçlenmektedir.

¹⁶⁵ Dumon, 2003-4.

¹⁶⁶ Fraser-Gordon, 1994, pp.323-324.

¹⁶⁷ Dumon, 2003-4.

İkinci dünya Savaşı'ndan sonra aile politikalarının yeni biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde aile işlev destekleri adı verilen eğitimsel tedbirler, çocuk bakımı ve parasal olmayan yardımları içeren aile desteklerinden oluşan 'aile ikame' uygulamaları gerçekleşmiştir. Burada aile planlaması, cinsiyet eğitimi, aile yaşamı eğitimi ve Aile Danışmanlık Hizmetleri ailelere yönelik geliştirilen politikalardır. Özellikle aile planlaması konusunda 1960'larda Avrupa'da 'cinsel devrim' adı verilen önemli gelişmelerin sonucunda, tüm Avrupa'da yeni kurulmuş aile bakanlıkları, yetkililer tarafından tasarlanmış programların STK'lar eliyle yürütüldüğü geniş bütçeli bilgilendirme kampanyalarına yönelmişlerdir. Kampanyalar HIV virüsü ve AIDS'in yayılmasıyla 1980'lerde yeniden canlanmıştı. Yeni kampanyalarda “güvenli seks” teması öne çıkmıştır. Son zamanlarda AB üyesi ülkelerdeki benzer kampanyalar, genç kuşaklarda görülen genç hamilelik oranını düşürücü hedeflere yönelmiştir. Bunlar temelde STK'ların organize ettiği kampanyalar olmakla birlikte, zaman içinde piyasa aktörleri, ticari firmalar, medya kuruluşları önemli görevler üstlenmişlerdir. Yine Aile Danışmanlık Hizmetleri konusunda, hemen tamamı 1960'larda kurulan Aile Bakanlığı'na bağlı idari bölüm tarafından karşılanan ve amacı aileleri güçlendirmek olan (parasal) destekler verilmiştir. Bu durum 1990'lara doğru yavaş yavaş etkisini kaybetmiş olsa da, pek çoğu bugün çok daha geniş “danışmanlık büroları” sisteminin bir parçası olarak hizmet vermektedir. Bu ofislerin yanında telefonla aranabilen özel numaralar, aile içi şiddet, intihar, kişisel sorunlar gibi konularda danışmanlık ve bilgilendirmede bulunan “tele” hizmetler devreye girmiştir. Sonrasında birçok AB üyesi ülkede “arabuluculuk” hizmetleri ve çok daha özelde “boşanma arabuluculuğu” mahkemeler tarafından kabul edilen bir hizmet haline gelmiştir. Bunların tamamı yetkili resmi birimler tarafından yerine getirilmeyip özel müşterilerce yerine getirilmektedir. Ancak resmi otoriteler iki konuda önemli rol oynamışlardır: Hizmet standartlarını ve davranış kurallarını belirlemek ve daha özelde mahkemeler, davacıları ilgili hizmetlere yönlendirmek¹⁶⁸.

Yine aile politikaları konusunda parçalı ve kısmi zamanlı aile destekleri şeklinde iki tedbir söz konusudur: “aile yardımı” ve “çocuk bakımı” bu politikanın bel kemiğini

¹⁶⁸ Dumon, 2003-4.

oluşturmaktadır. Aile destek hizmetleri bir eş veya ebeveynin geçici yokluğu veya hastalığı gibi durumlarda ikame bir “ev kadını” sağlamaktadır. Bu hizmet bu işte niteliğe/ehliyete sahip kişiler tarafından sağlanmaktadır. Bu hizmetler “yaşlılara” yönelik olarak genişletilmiştir ve birçok ülkede “aile ve yaşlılar için yardım” adı altında sunulmaktadır. İlkesel olarak bu hizmetler geçici ve verilen hizmet karşılığında ücretlendirmeleri kapsamaktadır. Çoğunlukla; bu hizmetler büyük oranda resmi otoritelerce karşılanmakta ve hizmet ücretleri de aile gelirine göre ayarlanmaktadır.

Çocuk bakımı konusu ise, Avrupa ülkelerindeki aile politikaları alanında II. Dünya Savaşı sonrasının en kritik konuyu oluşturmaktadır. Bu politikalar nicelik ve nitelik açısından sosyo-politik tartışmanın tam merkezinde yer almıştır. Bu politikaların temel özelliği; doğrudan ekonomik ya da nakdi olmak yerine hizmet sağlayıcı niteliktedir. Bu hizmetler resmi kurallar tarafından organize edilmez, genellikle daha geniş STK ve/veya yerel toplulukları içine alan alt sözleşmelerle verilen hizmetler söz konusudur. Pek çok örnekte, STK’lar hükümetler tarafından ortaya koyulan önlemleri üstlenen aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konulardaki uygulama ve önlemlerin genişlemesi bazı hizmetlerin ortaya çıkmasına ve “aile” profesyonellerinin (nitelikli ve deneyimli bir çifte kapasiteye sahip) artışına yol açmıştır. Aile güçlendirme ve müşteri örgütlenmesi sosyal hizmet sektöründen daha iyi örgütlenmiş piyasa sektörü durumunu karşımıza çıkarmaktadır. Yine nüfus politikalarına eşitlenmiş durumdaki ilk dönem aile politikalarının aksine, bu tedbirler, hedefleri itibariyle nüfusu çapraz kesen, doğumu sınırlamayan politikaların gücünü azaltmıştır (“Çocuk isteyen” tarzdaki aile politikaları).

Aile politikası tedbirleri büyük oranda kadın özgürleşme politikası ile uyumlu bir gelişme seyri izlemiş ve pek çok talep kadın hareketinden etkilenmiştir. Yine de, gerçekte, bu tedbirlerden bazıları kadın ve koca arasındaki iş bölümüyle ilgilidir. “Aile dostu esnek çalışma saatleri”, “kariyerin kesilmesi”, haftalık izinler gibi durumları içeren aile dostu tedbirler giderek daha fazla işçi ve işveren arasındaki toplu sözleşmelerin konusu haline gelmiştir. Kar amacı gütmeyen sektörler kadar ticari alanlarda da, işletmelerin “aile yönelimli” “sosyal denetim” gibi daha yeni uygulamaları benimsedikleri görülmektedir. Burada iki unsur değişime uğramaktadır: iş ve aileyi

dengeleyici veya iş ve aileyi bütünleştirici tarz altında üç unsurdan da bahsetmek mümkündür: aile, iş ve vatandaşlık veya sosyal yaşam¹⁶⁹.

Batı uygarlıkları aileyi, gizliliğin ve mahremiyetin mabedi, dışarıdan otoritelerin müdahale etmemesi gereken "acımasız dünyada bir sığınak" olarak görmüşlerdir. Ancak günümüzde ailelerin refah göstergelerinin kötüleşmeye başlaması, aile politikasının rolü ve amaçlarını yeniden gözden geçirmeyi gerekli kılmıştır. Vatandaşlık toplum açısından olsun refah açısından olsun aile, piyasa ve devlet bileşenlerinden oluşmaktadır. Refahı belirleyen aile ve piyasadır. Esping-Andersen'e göre kadınlar özgürleştiği ve kamusal alanda daha fazla görünür olduğu sürece çocuk ve yaşlı bakım talebi artmaktadır. Ailevi "başarısızlık" kadınların geleneksel bakım rolleri zayıfladıkça ve nesiller arası birlikte yaşama ortadan kalktıkça yukarı doğru tırmanmaktadır¹⁷⁰

Tarihsel olarak kabul görmüş olan ataerkil "aile ücreti" anlayışıyla erkeği 'para kazanan', kadını 'bakıcı' olarak gören yaklaşım sosyal politikalara yansımıştır. Çocuk ve yaşlı bakımı daha çok aile içinde kadınlar tarafından üstlenilirken erkekler ise evin geçimini sağlamakla yükümlü görülmüşlerdir. Devletler, kadınların annelik haklarının koruyucusu olmuş, özellikle 1950-70'li yıllar döneminde önce bekar annelere tanınan sosyal haklar, daha sonra evli kadınlara yaygınlaştırılmıştır¹⁷¹

Misra, Moller ve Budig (2007)'in de belirttikleri gibi, ülkeler arası yoksullukta cinsiyet farkı, temel olarak 'aile, iş piyasası ve refah devleti' politikalarının ekseninde şekillenmiştir. Bu süreçte ekonomik haklar çerçevesinde geliştirilen iş ve aile politikaları, ücretli ve ücretsiz ebeveyn ve aile izni, bakıcı ödemeleri ve aylıkları, devlet tarafından sağlanan veya teşvikle desteklenen çocuk bakım politikaları ve çalışma zamanını düzenleyen politikalar gibi hak ve yardım alanları kadınlara yönelik sosyal politikalar kapsamında gelişmiştir. Sosyal devlet çalışanların, yoksulların, yaşlıların, tüm engel gruplarının, çocukların, işsizlerin tek başlarına piyasa mekanizmasının insafına bırakılmaması ve devletin yurttaşlarına asgari bir yaşam standardı sağlanması hedefine yönelmiştir. İlkesel olarak eşitlik ve sosyal adalet üzerine inşa edilmişse de,

¹⁶⁹ Dumon, 2003-4.

¹⁷⁰ Gospa Esping-Andersen, *Tamamlanmamış Devrim Kadınların Yeni Rollerine Uymak*, Çev. Selin Çağatay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.104-106.

¹⁷¹ Irwin Garfinkel-Sara Maclanahan, *Single Mothers and Their Children*, Urban Institute, 1986, Washington. Mechthild U. Hart, *The Poverty of Life –Affirming Work Motherwork, Education, and Social Change*, Second Ed. Greenwood Press, London, 2002; Dedeoğlu, 2009, s.41-48.

savaş sonrası dönemde çoğunlukla kadınların yeniden klasik toplumsal cinsiyet rollerine dönmeleri istenmiştir¹⁷².

3.3. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE KADIN VE AİLE POLİTİKALARI

"Dokunulmazlığı olan insan hakları kavramının başından beri içerdiği paradoks, bu hakkın hiçbir yerde olmayan "soyut insan" ı hesaba katmasıydı, (...) biz "insan"ı yalnızca erkekler ve kadınlar olarak bildiğimiz için, insan kavramı siyasi olarak kullanılacaksa, daima insanların çoğunluğunu kapsamalıdır".

Hannah Arendt, 1955

19. yüzyılda kadınlar için düşük ücretli işler ya da maddi karşılığı olmayan ev işleri olması bir yana, asıl sorun işsizlik değil yoksulluk ve bağımlılıktı. Tüm sınıflar için geçerli olan kadın ideali toplumsal gerçekliğe karşılık gelmemektedir. Maddi ve kültürel farklılıklar kişisel yaşam koşullarından, farklı ekonomi sektörlerinden, yoksulluk ile refah arasındaki değişken ilişkiden ve erkekler kadar kadınlar için de yeni yeni oluşan sınıflara aidiyetten kaynaklanmaktaydı. Yine de kadınların yaşamı aynı sınıftan olan erkeklerden kesin çizgilerle ayrılmaktaydı. Zaten kadının sınıfsal statüsü kendisi değil, "erkeği", yani babası ya da kocası tarafından belirlenmekteydi. Sanayileşmenin son döneminde erkeğin "ekmek parası kazanan", kadının ise "sevgi işçisi" -yani "ekmeği" hazırlayan, pişiren, sofraya getiren- olduğu yönündeki ekonomik ve kültürel vizyon giderek sorgulanmış, Almanca'da bunu ironik bir dille anlatan bir deyiş oluşmuştur: "Kinder-Küche-Kirche" (Çocuk, Mutfak, Kilise). Kadın hareketi bu deyişi eleştirmiş ve uluslararası alanda tanınmasını sağlamıştır¹⁷³.

Kadın işçi 19.yüzyılda olağanüstü önem kazandı, sınıfsal kapitalizm gelmeden önceki dönemlerde de kadınlar işgücü piyasası içerisinde yer alıyorlardı. Avrupa'nın ve Amerika'nın kırsal kesiminde ve kasabalarında eğirici, kuyumcu, biracı, düğmeci, dantelci, dadı, sütçü ya da ev hizmetçisi olarak emeğini kazanıyordu. Fakat 19.yüzyılda ücret karşılığı faaliyetlerinin uygunluğu ve yasallığı daha öncekinden farklı olarak gözlemlendi ve betimlendi. Kadın işçi sorunu sanayileşme ile birlikte üretimin aileden fabrikaya aktarılması ile ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Sanayi öncesi dönemde kadınlar üretken faaliyet ile çocuk bakımını, iş ile ev yaşamını başarılı bir şekilde

¹⁷² Moller-Buding, 2007.

¹⁷³ Gisele Bock, *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, Literatür Yayınları, İstanbul, 2004, s.125.

birleştirdikleri düşünülüyordu. Oysa çalışma yaşamındaki değişim bu birleştirmeyi olanaksız kılmasa da zorlaştırdığı söyleniyor. Kadınlar evlendikten ya da çocuk sahibi olduktan sonra ücretli işten ayrıldıkları ve daha sonra eğer kocaları aileyi geçindiremezse tekrar çalışmaya geri döndükleri için ancak kısa dönemler için çalışabilirdi. Düşük ücretli, vasıfsız işlerde toplanmaları bundan kaynaklanmaktaydı. Annelik ve ev içi sorumluluklarının çalışma yaşamından önce geldiği düşüncesinin yansımasıdır. O nedenle kadın işçi sorunu ücretli emeğin ve aile sorumluluklarının tam gün gerektiren ve mekansal olarak ayrı iş haline geldiği bir dünyada kadının bir anomali olmasıydı. Sorunun nedeni sınaî kapitalist gelişim süreciydi. Emek pazarında erkekler ile kadınlar arasındaki farklılığın tek nedeni olarak toplumsal cinsiyet gösterildi; oysa bu farklılıklar emek pazarları, ekonomik dalgalanmalar ve değişen arz ve talep ilişkilerince de anlaşılması gerekir¹⁷⁴.

Kadın "mutfak, evi idare eder, siler süpürür, diker yamar, evin her köşesini toplar, toza ve küfe karşı küçük bir savaş vererek malın mülkün, mobilyaların çok daha uzun süre dayanmasına sağlar; eğer düzgün bir bütçe yapıyorsa, alışverişte insan ve mal sarrafı olmayı biliyorsa, elindeki parayla satın alabileceğinin iki katını alabilir" ve "ailenin tüm üyelerinin sağlığı ve yaşamı ona bağlıdır". Kadının bu işleri kocanın, çocuğun ve kendi çıkarı için sevgiyle yapmasıdır, emeğin karşılığının ödenmemesi, kaydının tutulmaması ve hesabın yapılmamasıdır¹⁷⁵.

1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Bildirgesi'nde evlilikte kadın erkek eşitliği, ailenin korunması ve ücret eşitliğine yer verilmiştir. 1972 yılında İtalya ve İngiltere'de ev işlerinin karşılığının devlet tarafından ödenmesi kampanyası Almanya, Kanada ve ABD'de yürütülmüştür. Kampanyanın sloganı "ev işlerine karşılık ücret" olmuştur. Kampanyayı yürüten kadınlar, ev dışında çalışmanın kadınları özgürleştirmediyi, "çalışmayan" kadınların da evde çalıştığını ve ücretli tüm işleri evde aileleri için ücretsiz işler olarak yaptıklarını savunmuşlardır. Kadının eline para geçmesi evlilik içinde bağımsızlığını artıracak; ev işleri ve çocuk bakımı gibi hizmetlerin, çocuk parası, yaşlılık sigortası ve boşanma ile ilgili düzenlemelere de dikkat çekmişlerdir¹⁷⁶.

Artan çalışan kadın sayısı ve uzun mücadeleler, dünyanın pek çok ülkesinde eşit ücret, doğum, çocuk bakımı, sosyal güvenlik hakkı gibi fırsat eşitliği politikaları yaygın

¹⁷⁴ Joan W. Scott, "Kadın İşçi", *Kadınların Tarihi*, Cilt:IV, Çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s:374-398.

¹⁷⁵ Bock, a.g.e., s.123.

¹⁷⁶ Bock, a.g.e., ss.270-273.

uygulama alanı bulmaya başlamıştır. Kadın emeğine ilişkin standartları belirlemede dünyadaki kadın hareketine paralel olarak koruyucu yaklaşımlardan eşitlikçi yaklaşıma geçilmiştir. Kadın erkek eşitliğini vurgulayan, çalışma yaşamında bu eşitliği sağlamayı hedef alan standartlar belirlenmeye çalışılmıştır¹⁷⁷.

1970'li yıllarda aile odaklı ve özel alan eksenli geleneksel bakışın görelî olarak zayıflaması, çocukların kolektif sosyalleşmesi, gündüz bakım merkezlerinin ve anaokullarının açılması, emek tasarrufu sağlayan ev aletlerinin yaygınlığı ve en önemlisi de kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi kadının ücretli istihdama katılımının artmasında belirleyici rol oynamıştır¹⁷⁸.

1970'li yılların sonlarına doğru Avrupa refah devletinde, devlet ailelere yardımlar sunmuştur. Çalışan kadınlara yönelik geleneksel annelik koruması (doğum öncesi ve sonrası ücretli izin) tüm Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmış ve yürürlüğe girmiş ve 1992 yılında Avrupa Birliği kriterlerinden biri haline gelmiştir. Fransa 1970'lerde aile politikaları konusunda önemli adımlar atmış ancak yapılan düzenlemeler geleneksel anne ve çocuk teşviki şeklinde olmuştur. Yetmişli yıllarda Fransa'da her yıl yeni bir aile yasası çıkarılmış; doğru yol el yordamıyla bulunmaya çalışılmıştır. Başlangıçta aile politikası ile yoksulluk karşıtı politikanın birleştirilmesi denenmiş; muhtaç ailelere ve üç ve daha fazla çocuklu ailelere belli bir ödeme yapılarak doğurganlık teşvik edilmiştir. Fransa'nın ilk kadın bakanı Simone Veil devletin "anneliğin sosyal statüsü"nü tanımasını sağlamaya çalışmış, bu amaçla önceliği annelerin ve anne adaylarının sosyal güvencesini sağlamaya çalışarak annelere kocadan bağımsız yaşlılık sigortasını içeren özerk haklara ve aile ve meslek arasında bir denge kurulması için politikalar geliştirmeye çalışmıştır. 1997 yılında eski annelik parası kaldırılarak yerine aile parası ödenmeye başlamış, bu aile parası annenin çalışıp çalışmamasına bağlı değil, amaç annelerin dışarıda çalışmayı bırakıp bunun yerine devletten kısmi bir ücret almak ya da çalışmayı sürdürüp devletin ödeyeceği aile parası ile çocuk bakım masraflarını tatmin edici bir biçimde karşılamak arasında seçim yapabilmelerini sağlamaktır. 1970'lerin sonunda yardım alan ailelerin sayısı neredeyse iki buçuk milyonu bulmuştur. Sağlık ve

¹⁷⁷ Fatmagül Berktaş, "Kadınların İnsan Hakları: İnsan Hakları Hukukunda Yeni Bir Açılım", *İnsan Hakları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.

¹⁷⁸ Rose Marie Lagrave, "Denetimli Bir Özgürleşme", *Kadınların Tarihi*, Çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Cilt. V, İstanbul, 2005, s.431-432.

yaşlılık sigortası ile ilgili sosyal haklarda, ücretli bir işten bağımsız olarak, aile içi işler temel alınmış, aile hizmeti karşılığında verilen para anneye ödenmiştir. Gelirden bağımsız olarak ödenen çocuk parası özellikle üçüncü çocuktan itibaren yükseltilmiş, çocuk yuvalarına kayıta üçüncü ve sonraki çocuklara öncelik tanınmıştır. Fransa'da uygulanan aile politikaları daha çok "demografinin ulusal bir görev" olduğu bilinciyle oluşturulmuş politikalardır¹⁷⁹.

Fransa'ya benzer yurttaşlık hakları başka ülkelerde de yürürlüğe girmiştir. Gelecek perspektifi olan bir yeniliğin öncüsü 1974 tarihli ebeveyn sigortası ile annelerin ebeveyn konumunda olduğu, babalığın statüsünün de yükseltildiği İsveç'tir. Sigorta babaya ya da anneye altı aylık, 1989'dan sonra on beş aylık ebeveyn izni ve son alınan maaşın brütünün %90'ını veriyordu. 1996 yılındaki krizden dolayı bu oran %75'e indirilmiş ancak 1998 yılında tekrardan %80'e çıkarılmıştır. Bunun yanında İsveç'te 1980'den bu tarafa çocuk parası ödenmekte, hasta çocukların bakımı için ücretli izin verilmekte, 1979 yılından itibaren ebeveynlere kısa mesai hakkı tanınmaktadır. Bunun yanında ülkede kamusal çocuk yuvalarının sayısı arttırılmış, "iki gelirli aile" modeli baskın hale gelmiştir. İsveç örneğine benzer ebeveyn izni Fransa'da uygulamış ancak Fransa'da bu üç ve daha fazla çocuklu aileler için uygulanmıştır. Tüm Avrupa ülkeleri için geçerli olmasa da çocuk bakımının kısmen toplumsallaştırılması -devletin çocuğun ev dışındaki bakım parasını ödemesi ama çocuk bakımının yalnızca kadınlara özgü bir iş olmaya devam etmesi- ve bu tür ilerin özel sektör tarafından bile verilse devlet tarafından finanse edilmesi yönünde bir eğilim söz konusudur¹⁸⁰.

3.4. REFAH DEVLETİ UYGULAMALARI VE AİLE POLİTİKALARI

Günümüzde pek çok kişi aile yıkımından söz etmektedir. Aile toplumu bir bütün olarak etkileyen cinsiyetler arası eşitliğin artması, işgücüne katılan kadınların sayısındaki artış, cinsel davranış ve beklentilerdeki değişiklik, ev ve iş arasındaki ilişkinin değişmesi gibi eğilimlerin buluşma noktasında yer almaktadır. Politik sağ bu değişimlerin yol açtığı sonuçları geleneksel aile bütünlüğünün bozulması olarak görmektedir. Sağ söylem aile birliğinin korunmasına yönelik olarak ailedeki yozlaşmayı korumak amacıyla boşanmayı zorlaştırmalı, eşcinsellik gibi geleneksel olmayan aile

¹⁷⁹ Bock, a.g.e., ss.287-288.

¹⁸⁰ Bock, a.g.e., ss.288-289.

ilişkileri hükümetten ya da dini otoritelerden destek görmemeli ve engellenmeli, eşcinsel evliliğin yasa dışı kabul edilmesine devam edilmeli gibi düşünceleri içermektedir¹⁸¹.

1980’lerden itibaren devletin etkisizleşmesi koşulları altında piyasanın önemini çok daha genişletmesi, refah devletinden “değişen toplum” görüşüne şeklinde bir kaymayı beraberinde getirmiştir. Bu durum kuşkusuz devletin yerine getirdiği roller açısından da sonuçlar ortaya koymaktadır. Bunu aynı zamanda tedarik edici/sağlayıcıdan yönetici/yönlendirici olmaya dönük değişim şeklinde davranış kurallarının tesis edilmesi şeklinde ifade etmek de mümkündür. Uygulanacak hizmetler için lisans veren bir “aracı” olarak değerlendirmek de mümkündür. “Piyasa” kurumsal aile politikasının yeni bir aktörü olarak devreye girmektedir¹⁸².

Aile destek politikalarının ‘modernleştirilmesi’, ailelerin yaşam biçimlerinin değişimine işaret eden bir durumdur. Son dönemde Avrupa ülkelerinde aile politikalarının geliştirilmesi ve düzenlenmesinde ulaşılmak istenen hedeflerin çeşitlenmesinde iş/yaşam dengesinin iyileştirilmesi yönünde çabanın öne çıktığını tespit etmek mümkündür. Refah devleti rejimlerinin standart analizlerinin ortaya koyduklarından çok daha çeşitli aile politikaları ortaya çıkmıştır¹⁸³ Bu süreçte aile destek politikalarının altı ana hedefinden söz etmek mümkündür.

1- Yoksulluğu azaltmak ve geliri sürdürmek: Bu amaç çocuklu düşük gelirli ailelere özel tahsisat desteği sunmayı içermektedir. Bu durum, aile destek politikalarının sonradan parçalı bir hale gelmesine karşın Anglo-Sakson ve Güney Avrupa ülkelerinde sosyal politikanın önemli bir yönünü ortaya koymaktadır. Yardımların kapsamı (düşük gelirli aileler için genel veya belirlenmiş hedefler kapsamında) kadar, başta yoksulluğu azaltıcı tedbirler olmak üzere transferlerin düzeyinde de (aile hacminde büyüme ve gelirlerde gerileme) farklı politikalar ortaya koymuştur.

¹⁸¹ Anthony Giddens, *Üçüncü Yol/Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, Çev. Mehmet Özay, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000.

¹⁸² Dumon, 2003-4.

¹⁸³ Olivier Thévenon, "Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis", *Population and Development Review*, March 2011, Vol. 37, No.1, p.57.

2- Çocuğun ekonomik maliyetinin doğrudan telafisi (ikamesi): Çocuklu ve çocuksuz aileler arasında yaşam standartları açısından ortaya çıkan mesafeyi kapatmak için ailelere nakdi destek ve/veya mali transferler yapmak. Düşük gelirli ailelerin ihtiyaçları için bir sınır belirlemek mümkün olmadığından, gelir eşitsizliğini tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmayabilir. Ancak, yapılacak yardımlar, geniş ailelerin hane halkı geliri açısından her şeye rağmen hatırı sayılır bir cömertlik anlamına gelmektedir.

3- İstihdam büyümesi: Son yıllarda aile politikalarında, sıklıkla, özellikle kadın iş gücü pazarına artan oranda katılımı sağlamak için iş ve aile yaşamını uzlaştırma çabası ağırlık kazanmıştır. Yüksek katılım oranı, refah devletinin ekonomik ve mali sürdürülebilirliğine de katkı sağlamaktadır. Yüksek vasıflı kadın işgücü oranındaki artış ekonomik büyüme ve verimlilik artışı için de tercih edilen durumlardır. Aile dostu düzenlemeler bağlamında bütünleşik üç tür tedbirden bahsetmek mümkündür: çocuğun doğumu sonrası ebeveynin ayrılması kapsamında istihdam ve gelir güvencesini garanti altına alacak düzenlemeler; genç çocuk sahibi ebeveynlerin çalışma saatleriyle uyumlu çocuk bakım hizmetleri; çalışmayı teşvike yönelik vergi ve yardım sistemleri.

4- Toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek: Politikalar, çocuk bakımı konusunda eşler arasında ücretli ve ücretsiz emeğin her ikisini eşit biçimde paylaştırmayı geliştirebilmelidir. Çocuk doğumuna bağlı olarak emek pazarından çekilmenin yaratacağı zayıflıktan koruyucu tedbirleri düzenleyebilmek yanında babanın sağladığı daha iyi ücrette ya da bölüşülebilir ebeveyn gelirindeki kayıptan ortaya çıkan boşluğu takviye etmek.

5- Erken çocukluk gelişimi desteği: Bu hedefler doğrultusunda pek çok OECD üyesi ülkede aile politikaları dizayn edilmiştir. Çocuklar açısından genel olarak iki unsur öne çıkmaktadır: çocukların bakım ve eğitime ebeveynlerin harcadığı zaman; çocukların okul öncesi eğitime ve formel çocuk bakıma kaydının yapılması. Aynı zamanda, çocuğun refahı ve gelişimi için olumlu etkiye sahip yoksulluğu azaltıcı her iki ebeveynin istihdamının sağlanması. Formal çocuk bakım süresi ve başlangıç süresinin ne olacağına dair farklı ülkelerde farklı düzenlemeler olmakla birlikte, okul öncesi eğitimin önemi konusunda geniş bir uzlaşma mevcuttur.

6- Doğum oranını artırmak: Nüfusun yaşlanması ve çok düşük doğurganlığın sürengenlik kazanması, refah devletinin sürdürülebilirliği ve ekonomik gelişmenin uzun dönemli sonuçları hesaba katıldığında OECD ülkelerinin çoğu için endişe verici bir konudur. Doğurganlığı artırmak aile desteğinde nadiren açık bir hedef olarak yer alırken, olumlu bir yan ürün olma potansiyeli ise belirgindir. Yüksek doğurganlık ve nüfus artışı konusundaki iyileştirici tedbirler konusundaki tartışmalarda iki konu öne çıkmaktadır: Birincisi, politik tedbirlerin öngördüğü ile mevcut doğurganlık seviyesinde düşük seyreden ailelerin beyan ettiği arzulanan çocuk sayısı arasındaki boşluğun kapatılması. İkincisi, kadınların işgücüne katılımını doğurganlık artışına engel olarak görmemek veya engel olmaktan çıkarmaktır. Nitekim bazı ülkelerde, son yıllarda iş/aile konusunda bir kutuplaşma ve doğurganlıkla kadının işgücüne katılımı arasında zıtlık belirgin, doğurganlığın yüksek olduğu bazı ülkelerde kadınların istihdamının da yüksek olduğu örneklere rastlanabilmektedir¹⁸⁴.

Aile politikaları, politika hedefleri ve araçları arasında farklı kurumsallaşmış ilişkileri barındıran farklı modellere dayalı olarak yürütülmektedir. Özgül bir aile politikası modeli özgül bir refah rejimi içine gömülüdür. Buna bağlı olarak; aile, devlet ve piyasa arasında refah sisteminin iyileştirici düzenlemelerinde kendine özgülük niteliğine sahip bir rol paylaşımı söz konusudur. Ailenin kurulması süreci boyunca iş ve bakım arasında işbirliğini içeren farklı politik düzenleme biçimleriyle karşılaşmaktadır. Politika belirleyiciler açısından İskandinav ve Anglo-Sakson ülkeleri yüksek doğurganlık kadar yüksek kadın istihdamını gerçekleştirmek anlamında farklı iki modeli oluşturmaktadır. İskandinav ülkelerinde çalışan annelere yönelik destek iş gücü piyasasında tam zamanlı olarak kadınların katılımını ciddi oranda mümkün kılacak ve aile yaşamı boyunca yeterli olacak şekilde uzatılmış, çeşitlendirilmiş ve sürdürülmüş olmak niteliğiyle öne çıkmaktadır. Anglo-Sakson politika modeli, okul çağındaki çocuklu kadın için kısmi zamanlı çalışma iş ve aile yaşamı arasındaki dengede anahtar parametreyi oluşturmaktadır. Burada denge, düşük kamusal yatırım ve çocuk bakımını özel tercih konusu kılan politikalar aracılığıyla sağlanmıştır. Çocuk bakımı tercihlerinde seçenek özgürlüğü hane halkına bırakıldığı için etkili vergi oranını belirlemeyi sağlamak öncelikli hedef durumundadır. Emek piyasalarına girişleri cesaretlendirilmek istenen yoksulluk riski altındaki ebeveynler üzerinde yoğunlaştırılan

¹⁸⁴ Thévenon, a.g.m., s.58-60

bütçe hesaplı ve/veya iş esaslı transfer destekleri aracılığıyla aile destek politikalarının devreye sokulmasından söz etmek mümkündür¹⁸⁵.

Çoğu refah devletlerinde gelir transferi programları geçen yıllarda çalışmamaya teşvik etmeye başlayarak hedefinden sapmıştır. O halde geleceğin refah devleti için en büyük zorluklardan biri kadın istihdamının aile oluşumu ile nasıl uyumlu hale getirileceğidir. Sosyal güvenlik ve işler arasındaki seçim gereği küresel ücret rekabetiyle azaltılabildiği ölçüde gelişmiş ekonomilerle rekabet edenler yakın gelecekte daha kapsamlı sosyal koruma sistemleri oluşturmaya meyilli olduklarından olumlu sonuç verebilecek alternatif bir kaynak bulunabilir¹⁸⁶.

Sosyal refah devleti anlayışı da, tarihsel olarak “aile ücreti” anlayışı doğrultusunda; “erkeği para kazanan ve kadını bakıcı” stratejisi bağlamında ele almıştır. Ancak Fraser’in de (1994) belirttiği gibi, Avrupa’da sosyal politikaların hızlı gelişiminde kadınların bakıcı olmaları kadar, çalışan işçiler olmaları kadınların rollerinin değişimini beraberinde getirmiştir. Avrupa örneğinde anne olan çok sayıda kadın, iş piyasasına başarılı bir biçimde entegre olmuştur. Ancak aynı zamanda pek çok ülkede, yarı zamanlı işlere verilen politik destek, bir gelir kaynağı olarak kadınlara yarar sağlarken, bu tür politikalar bekâr annelerin ailelerini yoksulluktan çıkarmaya yetecek kadar kazanmalarına olanak sağlamamıştır¹⁸⁷. 1980’lerle birlikte egemenliğini giderek artıran yeni sağ, refah devletinin küçültülmesi ve yararlanıcıların azaltılması için sosyal yardım alanı bir hak olmaktan çıkarılmıştır. Artan muhafazakârlık ve cinsiyetçi bakış, sosyal yardım alanını bir lütufa dönüştürürken, süreç kadınların ahlaklarını sorgulatmaya kadar uzanmıştır¹⁸⁸.

Fraser (1994), Avrupa örneğinde toplumsal cinsiyet bakımından refah devleti sosyal politikalarını kadınlar açısından dört ana strateji çerçevesinde ele alır. Bunlar; bakıcı, kazanç sağlayıcı, bakıcı ve kazanç sağlayıcı, hem bakıcı ve hem de kazanç

¹⁸⁵ Thévenon, a.g.m., s.75-76.

¹⁸⁶ GostaEsping-Andersen, Altın Çağ Sonrası? Küresel Bir Ekonomide Refah Devleti İkilemleri, der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, (iç.) *Sosyal Politika Yazıları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, ss.55-100.

¹⁸⁷ Carole Pateman, *The Disorder of Women*, Stanford University Press, Stanford, 1989. Misra- Moller- -Buding, a.g.m.

¹⁸⁸ Misra, Moller, ve Buding, a.g.m.; Hüseyin Gül-Songül Sallan Gül-Dilek Memişoğlu "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikaları, Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetişim", (iç.) *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-II: Uygulama*, der. Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik, Nobel, Ankara, 2007, s.246-283.

sağlayıcı. İlki kadınların bakıcı olma stratejisidir. Bakıcı stratejisini benimseyen ülkeler, aile ücreti anlayışını temel alarak bir dizi sosyal yardım programı geliştirerek kadınların doğurganlığını özendirmiştir. İkincisi kazanç sağlayanlardır ve bu grup için çalışanlara yönelik annelik haklarının alanı genişletilmiş ve diğer haklardan yararlanma olanağı tanınmıştır. Üçüncü strateji ise, seçim stratejisidir. Kadınlara özellikle çocukları küçükken temelde kazanç sağlayıcı ya da bakıcı olmaları yönünde seçim yapma şansları, kısmi zamanlı ve ev eksenli çalışma olanakları tanınmış ya da yaptırılmıştır. Dördüncü strateji ise kazanç sağlayıcı-bakıcı stratejisinin kadınlar ve erkeklere eşit tanınmasıdır. Her iki cinse de, hem kazanç sağlama hem de bakıcılıkta eşit olarak davranılmanın tanınmasıdır. Bu stratejiler arasında farklılıklar olmasına rağmen, bu gruplandırmalar refah devleti stratejilerinde var olan cinsiyet hakkındaki örtük cinsiyetçi varsayımları ortaya çıkarmıştır.

Bakıcı stratejisi, aile ücreti modeli tarafından varsayılan erkek kazanç sağlayıcı, kadın ise bakıcı stratejisine en yakın durandır. Örneğin Hollanda, Almanya ve Lüksemburg gibi ülkeler bir ve ikinci stratejileri benimsemişlerdir. İş-çalışma yaşamı ve bakım arasındaki geleneksel cinsiyet bölünmesini güçlendiren bu ülkelerde refah politikaları kadınlara anne olarak “değer” vermiş ve onları sosyal yardımlarla ödüllendirmiştir. Bakıcı ödenekleri, ebeveyn izinleri ve esnek zamanlamayı kapsayan politikalar, devlet, iş ve bakıcılığı birleştirmek isteyen kadınlar için ise, ideal bir strateji olarak yarı zamanlı çalışmayı desteklemiştir. Örneğin Almanya’da kadınların iş piyasasında artan katılımlarına rağmen, çoğu anne yarı zamanlı pozisyonlarda istihdam edilmiştir. Almanya çok cömert ebeveyn izni politikalarını sağlamış, ama özellikle üç yaşından küçük çocuklar için çocuk bakımında daha az devlet desteği vermiştir¹⁸⁹.

Kazanç sağlayıcı stratejisini uygulayan ülkeler arasında Kanada, Amerika Birleşik devletleri ve Birleşik Krallık gelmektedir. Kazanç sağlayıcı stratejisi kadınlar ve erkeklerin bakım için küçük bir devlet desteği ile iş piyasasına katılımlarında eşit yatırım yapılan bir toplum varsayılmıştır. Devlet politikaları kadınları ücretli iş gücüne katmaya çalışmış, ancak iş-aile dengesizliklerini doğrudan ele almamıştır. Bakım için

¹⁸⁹ Fraser, 1994, pp.591-618; Mary Daly-Kirsten Scheiwe, "Individualisation and Personal Obligations- Social Policy, Family Policy, and Law Reform in Germany and the UK", *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2010, Vol. 24, no.2, pp.178-179; Annette Henninger-Christine Wimbauer-Rosine Dombrowski, "Demography as a Push toward Gender Equality? Current Reforms of German Family Policy", Oxford University Press, 2008, pp.288-289.

devlet desteği oldukça sınırlı olmasına rağmen, politikalar işteki cinsiyet ayrımını ortadan kaldırmanın üzerinde yoğunlaşmıştır. Örneğin Birleşik Devletler kanunları işyerinde kadınların fırsatlarını eşitlemeyi ve tam zamanlı çalışmalarını desteklemiş, pozitif ayrımcılık politikalarını hedeflemiştir. Bununla birlikte çocuklu birçok aile, özel sektördeki aile ve çocuk bakım merkezleri, aile ve arkadaş desteği veya (iki ebeveynli aileler için) çocuk bakımını sağlamak için çalışma saatlerini çakışmayacak şekilde düzenlemeye yanaşmadığından, yarı zamanlı çalışan kadın sayısı önemli oranlara yükselmiştir. Yine iş-aile politikaları açık bir şekilde kadınların bakıcı ve erkeklerin para kazanan rolünü yansıtmıştır.

Fraser'in de dikkat çektiği gibi hem sosyal yardımlar, hem de iş sahibi olmak çocuklu ailelerin yoksulluğunu azaltmada önem kazanmıştır. Yine hem yarı zamanlı hem de tam zamanlı çalışma, işsizliğe göre yoksulluğu azaltıcı rol oynamıştır¹⁹⁰. Yaşın büyümesi ve eğitim sahibi olmak da, yoksulluk oranlarını düşürmüştür. Bekâr anneler arasında annelerin yoksulluk riski yüksekken, evlilik annelerin yoksulluk riskini azaltmaktadır. Benzer olarak, bekâr annelerin ve küçük çocuklu bekâr annelerin yoksulluk oranları, yalnızca kazanç sağlayıcı stratejisini benimsemiş ülkelerde değil, aynı zamanda bakıcı stratejisine sahip ülkelerde de önemli ölçüde yüksek olmuştur¹⁹¹.

Kazanç sağlayıcı-bakıcı stratejisine sahip Finlandiya, İsveç ve Norveç gibi İskandinav ülkeleri ise, her iki cinse de eşit davranma ilkesini benimsemiştir. Hem eşitsiz cinsiyet rollerini dönüştürmek için iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılması hedeflenirken, erkeklerin ebeveyn ve diğer bakım izinleri yoluyla çocuk ve bağımlı bakımındaki rollerini arttırmaya yönelik politikalara önem vermiştir. Bu ülkelerde yalnız yaşayan annelerin yoksulluğu oldukça düşük düzeylerde olmuştur. Bu strateji, bakıcılığı destekleyen izinler, yüksek kalitede desteklenen ev dışı bakım imkânları ve erkeklerin daha fazla bakıcılık yapmasını teşvik etme gibi politik önlemleri içermektedir. Bu politika bekâr anneler dâhil çocuklu kadınlar için yoksulluğu azaltmada en etkili strateji olmuştur. Avrupa deneyiminde daha yüksek düzeyli aile

¹⁹⁰ Fraser, 1994, s.617.

¹⁹¹ Walter Korpi - Joakim Palme, "The paradoxes of redistribution and strategies of equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in the Western Countries", *American Sociological Review*, 1998, Vol. 63, pp. 661-687.

yardımlarının olduğu ailelerdeki kadınlarla, çalışan kadınların olduğu hanelerde kadınların yoksulluğa düşme olasılıkları azalmıştır.

3.5. ÜLKELERİN SİYASAL VE EKONOMİK REJİMLERİNE GÖRE AİLE POLİTİKALARI MODELLERİ

Klasik liberal bakış, topluma ve ekonomiye mümkün olduğunca karışmayan bir politikadan yana olduğu için bu bakış açısından hareketle bir aile politikasından bahsetmek pek mümkün değildir. Bu yaklaşıma göre "en iyi aile politikası" politikasızlıktır. Toplumcu bakış açısına sahip sosyal demokratlar, muhafazakârlar ve sosyalistler ortak özellik olarak "aileyi" politikanın bir alanı olarak görmektedirler. Ancak aileye müdahalenin sınırları ve kapsamı konusunda farklı bakış açılarına sahiptirler. Sosyal demokrasi; aileyi desteklemek ve koruma konusunda eşitlikten yana tavır takınır ve yoksul ailelerin daha iyi koşullara sahip olması için tedbirler alınması gerekliliğini savunur. Muhafazakâr bakış açısı; toplumda aileye çok özel bir kurum olarak yer vermekte ve kurumu destekleme konusunda daha hassas davranmakta, fakat aileye müdahale konusunda çekimser kalmaktadır. Sosyalist bakış açısı; aileyi toplumu inşa eden bir yapı olarak gördüğü için toplumsal değişimleri gerçekleştirmek için aileye müdahale edilmesi gerektiğini savunur¹⁹².

Esping-Andersen rejimlerine göre ülkeleri ve aile politikalarını 4 gruba ayırmıştır;

1. Sosyal demokrat rejimler (Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İskandinav ülkeleri) ailelere destek, çalışan ebeveynlere yüksek düzeyde destek ve kadın-erkek eşitliği konusunda duyarlıdır.

2. Muhafazakâr rejimler (Belçika, Fransa, Almanya ve Hollanda), ebeveynlerin çalışma statüsü ve ailedeki geleneksel iş bölümüne bağlı olarak ailelere ortalama düzeyde bir destek vermektedir.

3. Liberal rejimler (İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri gibi Anglosakson ülkeleri), ailelere düşük düzeyde destek vermektedirler. Bu destek daha çok yoksul ailelere yöneliktir ve özellikle çocuk bakım alanında özel sektöre inisiyatif tanınmaktadır.

¹⁹² Canatan, a.g.m., s.217-221.

4. "Güney Avrupa Rejimi"nde (Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İspanya) devlet herkese asgari bir gelir güvencesi vermemektedir. Bu ülkelerde aile hizmetleri ve kurumları özel sektör ile devlet arasında paylaşılmıştır.

Türkiye aile politikaları konusunda yoksul aileleri desteklemeye ve ailelerin bütünlüğünü korumaya yönelik politikalar izlemektedir. Türkiye aile politikaları açısından daha çok Güney Avrupa modeli içinde değerlendirilmektedir¹⁹³. Güney Avrupa refah devleti modelinde, piyasa-devlet-aile üçlü kurumu çerçevesinde aile ve akraba ilişkilerinin sıkı ve etkin olması gerektiği konusunda bir ön kabul bulunmaktadır. "Aile" neredeyse tek başına bu modelin taşıyıcı unsuru olmakta; modern ve geleneksel olan hemen hemen tüm sosyal sorunlarda (işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma, muhtaç durumdakilerin –yaşlı, çocuk, engelli- korunması) enformel sektör düzeyinde devletin sosyal politika alanındaki yükünü hafifletmektedir¹⁹⁴. Güney Avrupa ülkelerinde aile sosyalleşmenin merkezi kurumu ve mikro dayanışmanın sağlam ağı olarak kalmayı sürdürmektedir¹⁹⁵.

Güney Avrupa ülkelerindeki refah sisteminde "aile"nin rolü en çok temel alınan kurumlardan biridir. Güneyde aile, hala sosyal denge mekanizması işlevi gören, karmaşık emek piyasası ile aynı derecede karmaşık gelir desteği sistemleri arasındaki zor ilişkide dengeyi bulmayı sağlamaktadır¹⁹⁶. Güney Avrupa'daki geleneksel sosyal yapılar ve kamu politikaları, evi geçindiren erkeğin otoriteyi elinde tuttuğu, kadının işlevinin ise yeniden üretim ve bakım ile sınırlı olduğu aile içi ilişkileri desteklemektedir. Günümüzde Güney Avrupa ülkelerinde aile yapıları geleneksel özellik taşımaktadır¹⁹⁷. Böylece, Güney Avrupa ülkelerinde, aile ve köylü akraba ilişkileri içerisinde yoksullukla başa çıkabilmenin bildik yolları, hala bugünkü yoksullaşma sendromlarını ve kent yoksulluğu ile mücadele etme amaçlı sosyal politikaları açıklamaya yardımcı olmaktadır. Güney Avrupa'da bu durumun bir sonucu olarak, sosyal refahın kapsadığı hemen tüm riskler (işsizlik, sosyal dışlanma ve

¹⁹³ Dedeoğlu, 2009, ss.41-54; Canatan, 2011, ss.228-230.

¹⁹⁴ Çağlar Keyder, *Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliği'ne*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.134.

¹⁹⁵ Luis Moreno, "Süper Kadınlar ve Akdeniz Refahı", (der.) Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, *Sosyal Politika Yazıları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.375-395.

¹⁹⁶ Ferrera Maurizio "Sosyal Avrupa'da 'Güney Avrupa Refah Modeli'", der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, (iç.) *Sosyal Politika Yazıları*, Çev. Burcu Yakut-Çakar ve Utku Barış Balaban, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.204.

¹⁹⁷ Moreno, a.g.m., s.377.

yoksulluk) aile ve akraba ağının (özgür ve bağımsız şekilde, dinsel olan ve olmayan üçüncü sektör kurumlarının dayanışmasından yardım almak da dâhil olmak üzere) koruma için birincil sorumluluğa sahip olduğu ve devletin ancak sistematik olmayan bir tarzda müdahale edeceği kavrayışı üzerine kurulmuştur. Özellikle işsizlik konusunda ailenin devletin sosyal politikası üzerindeki hafifletici rolü dikkate değerdir¹⁹⁸. Güney Avrupa ülkelerindeki sosyal politika konusunda “aile” kurumunun bu düzeyde etkin bir sosyal aktör olmasının en önemli nedeni kuşkusuz, henüz modernleşme sürecini tam olarak tamamlayamamış ya da geç modernleşmiş toplumlarda görülen aile ve akraba bağlarının hala yoğun ve yakın olmasının yanında, aileye ilişkin verilerde de geleneksel yapının korunmuş olmasıdır¹⁹⁹. Ayrıca, söz konusu ülkelerde geleneksel yapılar ve kamu politikaları, evi geçindiren erkeğin pater familias olarak otoriteyi elinde tuttuğu, kadının işlevinin ise yeniden üretim ve bakım ile sınırlı aile içi ilişkileri desteklemektedir.

1980’lerin ve 1990’ların neo-liberal saldırısı karşısında Güney Avrupa’da Akdenizli süper kadınların hiperaktivitesi etkin bir sosyal tampon oluşturmuştur. Ücretsiz bakıcılar olarak süper kadınlar, mesleki kariyerlerine devam ederken ailelerinin refahlarına büyük katkıda bulunmaktadır. Kadınlar hem özel alanın sorumlulukları hem de kamusal alanın sorumlulukları noktasında ikili iş yükünü yaşamaktadırlar. Ev işlerinin diğer aile bireyleri tarafından paylaşılmaması, ev içinde ve dışında kârlılıklar ve uzun çalışma ve sorumluluk saatleri anlamına gelmektedir. Kadınların artan aile ve iş yükümlülükleri nedeniyle kötüleştikleri görülmektedir²⁰⁰.

Akdenizli kadınların, ailelerinin niceliğinden çok niteliğine önem verdikleri görülmektedir. Süper kadınların hepsi kendilerini bir bütün halinde orta sınıf ve üniversite kategorileri içerisinde görmemektedirler. Düşük gelir düzeyindeki süper kadınlar hem eve ait hem de mesleki yükümlülüklerini bir arada götürmeye karar vermiş kadınlardır. Ancak kendilerini ücretsiz ev içi faaliyetlerle kısıtlayan annelerinden farklı olarak aile bütçesine katkıda bulunmak ve ikinci bir maaş ile refah düzeylerinin

¹⁹⁸ Enzo Mingione, “Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele”, der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, *Sosyal Politika Yazıları*, Çev. Burcu Yakut-Çakar ve Utku Barış Balaban, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.264-273.

¹⁹⁹ Teresa Jurado Guerrero - Manuela Naldini, “Is the South so Different? Italian and Spanish Families in Comparative Perspective”, *South European Society & Politics*, 1996, Volume: 1, Number: 3, pp.41-66.

²⁰⁰ Moreno, a.g.m., s.377.

artacağına inandıklarından dolayı farklılık göstermektedirler. Son yıllarda, hane istihdam ilişkisi Güney Avrupa ülkelerindeki kadınlar için daha fazla önem kazanır hale gelmiştir. Akdenizli kadınlar kaçınılmaz olarak iş ve aile ilişkilerinde daha esnek bir model kullanmaya çalışmışlardır. Kadınlar kamusal alanda yer alabilmek ve özel alanın sorumluluklarını azaltabilmek ve ev-iş uyumunu sağlamak amacıyla birtakım stratejiler geliştirmişlerdir. Akdenizli kadın şimdilerde ücretli emek piyasası içerisinde yer almaktadır. Kadınlar geçmişteki davranış biçimlerini yeniden üretememekte, bu nedenle haneler ve işler arasındaki uzlaşmayı sağlayabilmek için yaratıcı yollar ve araçlara başvurmaktadır. Bu noktada strateji kavramı, bireyin durumunu değiştirecek faaliyetlerle ilgili olan ve yeni ortaya çıkan sorunlara çözüm bulan uygulamalar olarak tanımlanmaktadır. Ancak aile içindeki cinsiyet eşitliğini geliştirme konusunda iki önemli olgu aynı kalmıştır. Bunlardan birincisi ev içindeki sorumlulukların eşit olmayan şekilde paylaşılması, ikincisi dış desteğin mevcut olmamasıdır. Yani kadınlara yönelik politikaların geliştirilmemiş olması kadının ev ve iş uyumunu sağlayamamakta ve kadının geleneksel cinsiyet rolleri belirleyiciliğini devam ettirmektedir²⁰¹.

Akdeniz refah rejiminde sosyal koruma, halen ailenin sosyal refahın üreticisi ve dağıtıcısı olarak üstlendiği role dayanmaya devam etmektedir. Evdeki faaliyetlerin eşit olmayan şekilde paylaşımı genellikle cinsler arasında yasal eşitsizlikler ve farklılıklar ile birleşmiştir. Kadınlar Güney Avrupa'da hem ekonomik ilerlemeye katkıda bulunan hem de ailelerinin refah düzeyinin korunmasını sağlayan başlıca kaynak olmuşlardır. Ancak kadının işgücüne katılımı ayrı bir sorunu gündeme getirmiştir. Aile sorumluluklarının nasıl paylaşılacağı ve ev iş uyumunun nasıl sağlanacağı sorusudur. Kadınlar bu sorunu geliştirdikleri geleneksel stratejiler ile aşmaya çalışmışlardır²⁰².

3.6. AVRUPA VE İSKANDİNAV ÜLKELERİNİN KADIN VE AİLE POLİTİKALARINA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİ

Aile politikaları aileye ilişkin programlar ve hizmetlerin çeşitliliği olarak ifade edilmektedir. Bu programlar aile yaşam eğitimi, aile planlaması, çocuk bakımı, evlatlık alma, evlendirme hizmetleri, büyüme-bakım hizmeti, sosyal güvenlik, bakıma muhtaç

²⁰¹ Meryem Koray, "Avrupa Birliği Ve Türkiye'de "Cinsiyet" Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri", *Çalışma ve Toplum*, 2011, S.2, s.13-54.

²⁰² Moreno, 2007.

çocukların ailelerine yardım, çocuk gelişim programları, iş programları, aile korunum hizmetleri, çocuk destek yaptırım hizmetleri, ev içi sağlık hizmetleri, babalık tahlil hizmetleri, intihar korunum programları, eve bağımlı, engelli ya da yaşlılara sıcak yemek yardım programlarıdır. Bu programlar ve hizmetler aynı zamanda sosyal refah alanını oluşturan altı sistemi içermektedir. Bunlar;

- Sağlık
- Sosyal hizmetler
- İskân/barınma
- Eğitim
- Gelir, nafaka, bakım
- İşgücü, iş-aile yasaları ve vergiler

Aile politikası her zaman görüldüğü gibi değildir. Aileye etkileri veya sonuçları anlamında; açık veya imalı, görülür ya da gizil, doğrudan veya dolaylı, planlı veya plansız olabilmektedir.²⁰³ Açık aile politikasında aile hedefleri ailelerin bir arada kalmasını, ev dışında çalışan ebeveynlerin çocuk bakımını, yetişkin çocukların yaşlı ebeveynlere bakımını, ailelerin çocukları için mali sorumluluk duymasını sağlamayı içermektedir. Çocuklu çalışan ebeveynlere yönelik gelir yardımları, aile koruma hizmetleri, babalık tespit yasaları, çocuk destek yasaları, boşanma yasaları açık aile politikalarına örnektir. Kapalı aile politikalarında, aileye ilişkin plan ve programlar geciktirilmiştir ve doğrudan aileyi koruyan yasal ve kurumsal düzenlemeler söz konusu değildir. Doğrudan ve dolaylı aile politikaları kavramı ise hükümetler tarafından geliştirilen programlarının sonuçlarına ve çıktılarına dikkat çekmek için kullanılmıştır. Burada geliştirilen programlar ve politikalar doğrudan aileye ilişkin olsun ya da olmasın aileler için onların sonuçları önemlidir. Örneğin sosyal güvenlik konusunda yapılan düzenlemeler aileleri doğrudan etkileyen süreçlerken, millet meclisi parlamentosu, millet meclisi kadın topluluğu, demokratik çalışma grubu için yapılan mali kaynak kesintileri aileleri dolaylı yoldan etkilemektedir. Planlı veya plansız aile politikası da hükümetlerin planlı ve programlı olarak geliştirdikleri politikalar²⁰⁴. Örneğin aileye bağımlı çocukların ailelerine yapılan yardımlar, çocukların okula gitmesini teşvik edici

²⁰³ Shirley L. Zimmerman, "Family Trends: What Implications for Family Policy?", *Source: Family Relations*, 1992, Vol. 41, No. 4, Published by: National Council on Family Relations, pp. 428, Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/585585>.

²⁰⁴ Zimmerman, a.g.m., p.423.

gelir destek programları (Türkiye'de ŞNT), yoksul ailelere yönelik yoksulluk yardımları bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Aile politikalarının farklı boyutları söz konusudur, bunlar sosyo-kültürel politika, gelir politikası, iş ve bakım politikası, refah politikasıdır. Sosyo-kültürel politika; aile ve ilişki oluşturma konusundaki önlemlerdir, yani doğum oranlarının yükseltilmesi, ayrılmış ailelere aracılık etme ve boşanmaları engelleme ve ertelenmiş hamileliğin riskleri konusunda bilinçlendirme programları bu kapsamda değerlendirilen temalardır. Gelir politikası, aileye yönelik tüm yardımları ve vergi indirimlerini kapsamaktadır. Ayrıca çocuk bakımına ayrılan mali yardımlar da bu politikanın içinde değerlendirilmektedir. Gelir politikası bağlamında yapılan yardımların bir kısmı çocuk parası, çocuk bakım yardımı, bir kısmı da eğitim desteği, özürlü çocuklara destek vb. düşük gelirli gruplara ya da özel bir durumu olan ailelere yönelik yapılan yardımlardır. İş ve bakım politikası, ailelerin iş ve bakım görevlerini birleştirmeye yönelik izin düzenlemeleri, çocuk bakım imkânları bu kapsamda değerlendirilmektedir. Amaç özellikle kadınların çalışma yaşamına katılımını kolaylaştırmaktır. Çocuk refahı ise, ailelere sunulan çocuk yetiştirme desteği programlarını içermektedir²⁰⁵.

Duman aile politikası ile ilgili önlemleri üç kategoriye ayırmaktadır;

1. Güçlendirme politikaları olarak adlandırılan ve aileyi sürekli gelir sahibi yapacak ekonomik önlemler. Bu politika, gelir sağlamanın yanında iş bulma (istihdam) politikalarını da içerir.

2. Eğitim ve danışma hizmetleri gibi aile hayatını geliştirmeye ve rahatlatmaya yönelik hizmetleri kapsar.

3. Ailenin yerini tutacak veya onun yerini alabilecek önlemler olarak adlandırılan ve aile bireylerinin ayrı ayrı ya da part-time olarak yaptığı işleri devralacak hizmetler ve aile dışı kurumları öngören önlemleri içerir.

İlk kategoride yer alan önlemler, vergilendirme, sosyal güvenlik ve sosyal yardım gibi gelir destek programları ile ilgili konuları içerirken, ikinci gruptaki önlemler eğitim ve danışmanlık hizmetlerine dönük önlemlerdir. Ailenin yerini alacak ya da bazı işlevlerini üstlenecek hizmet ve kurumlar, üçüncü kategorideki önlemlerin bir sonucudur. Bu hizmetlere her ülkede aynı düzeyde ve nitelikte rastlamak mümkün

²⁰⁵ Canatan, a.g.m., s.217-221.

değildir, aile politikaları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Aile politikalarının çeşitliliğini ve alanını etkileyen en önemli faktör ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve aile rejimidir. Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Federal Almanya gibi bazı ülkelerin aile politikaları açıktır; yani aile politikası kavramı siyasi literatüre girmiştir. Bu ülkelerde aile politikası kurumlaşmış, aile politikasından sorumlu bakanlar atanmıştır. Yunanistan, B. Britanya, Danimarka, İrlanda, İspanya ve İtalya gibi ülkelerde ise aile politikası üstü kapalı olarak nitelendirilmektedir.

3.7. AİLE POLİTİKALARI KONUSUNDA ÜLKE DENEYİMLERİ

Ailenin bir kurum olarak korunması, güçlendirilmesi ve karşılaştığı sorunların çözümlenmesi amacıyla ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından ortaya konan her türlü yasal düzenlemeler, idari karar ve uygulamalar aile politikaları olarak tanımlanmaktadır. Dünyada ve ülkemizde yaşanan ekonomik, teknolojik değişimler devletlerin aile politikalarını sosyal politikaların temeline almalarını gerekli kılmıştır. Aile politikalarının sosyal politikaların temeline alınması ilk olarak Batı Avrupa ülkelerinde başlamış, daha sonra birçok ulusal ve uluslararası belgelerde yer almaya başlamıştır.

Aile politikaları; demografik eğilimler, aile biçimleri, işgücü piyasası dinamikleri ve cinsiyet eşitliği konularını içermektedir. Aile politikalarının analizinde bu konulardaki veriler oldukça önemlidir. Ülkelerin aile politikaları karşılaştırmalarında; cinsiyete göre istihdam (tam zamanlı, yarı zamanlı), doğurganlık oranı, evlilik ve boşanma oranı, evlilik dışı doğan çocuk oranı gibi kriterler temel alınmaktadır.

AB'nin cinsiyet eşitliği politikaları, üç farklı kavramsallaştırmaya bağlı olarak üç farklı ama birbirleriyle ilişkili strateji ve pratiklere yol açmaktadır. Birinci kavramsallaştırma kadın ve erkeğin aynı olduğu varsayımına dayanan eşitlik perspektifidir²⁰⁶. Bu prensibe dayanan politikalar kadın ve erkekler arasında istihdam açısından var olan farklılıkları gidermeyi hedefler. Kadın ve erkek arasındaki farklılığı vurgulayan ikinci kavramsallaştırma, daha çok kadınlara özel politikaları, örneğin çocuk

²⁰⁶ WB, World Development Report 2012: Gender Equality and Development Outline, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2010/11/03/000334955_20101103062028/Rendered/PDF/576270WDR0SecM1e0only1910BOX353773B.pdf (2.1.2013)

bakımının düzenlenmesi gibi, ön plana çıkarır. Üçüncü kavramsallaştırma mevcut toplumsal cinsiyet ilişkilerini vurgular ve gerek ailede gerekse iş yaşamında cinsiyete dayalı iş bölümünü değiştirecek politikalar önerir. Çocuk ve yaşlı bakım emeğinin sorumluluğunu, çalışan evli kadınlardan, çalışan kocalara doğru yeniden düzenleme politikaları bu kapsamda ele alınmaktadır. Bu politika önlemleri sayesinde evli kadın ve erkeğin aile içi sorumlulukları paylaşımlarını teşvik ederek, iş ve aile arasındaki dengeyi güçlendireceği belirtilmektedir. Avrupa Birliği aile politikaları raporunda ülkelerin aile politikaları konusunda kurumsal çerçevesi ve hedeflerinin neler olduğu belirlenmiştir²⁰⁷. Ülkelerin aile politikaları konusunda ana koordinasyon kurumunun ve işbirliği yapılan kurumlar ülkeler temelinde sınıflandırılmıştır. Buna göre; Almanya’da aile politikaları konusunda çalışmalar yürüten kurum; yaşlı, kadın ve gençlerden sorumlu İtalya’da ana koordinasyon kurumu olarak Bakanlar Kurulu bünyesinde Aile Politikaları Bölümü oluşturulmuştur. İşbirliği yapılan kurum bulunmamaktadır. Norveç’te ana koordinasyon kurumu olarak Çocuk ve Eşitlik Birimi, İsveç’te ana koordinasyon kurum Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığıdır. Bu ülkelerin işbirliği yaptığı kurumlar bulunmamaktadır²⁰⁸.

Ülkelerin aile politikalarına ilişkin düzenlemelerine bakıldığında aşağıdaki şekil 1’de de görüldüğü gibi 5 temel politika alanının öne çıktığını görmekteyiz. Politika alanı olarak gelişen ve ülkelerin ana hedef ve programlarında yer alan bu politikalardan iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılması ile kadın ve çocukları korumaya yönelik yasal ve/veya siyasal önlemler kadınların aile içerisinde konumlarını güçlendirmeye yönelik politikalar içerisinde değerlendirilebilir. Bu politika alanlarının gelişmesinde 1980’lerden sonra tüm dünyada uluslararası sözleşmelerinde bağlayıcılığı ile kadının konumunun güçlendirilmesi anlayışının hükümetler tarafından benimsenmesi belirleyici olmuştur. Aile hayatını güçlendirmeye yönelik politikalar ise muhafazakar bir bakışla aileyi korumaya yönelik geliştirilen politikalar olarak görmek mümkündür. Bu politika alanında her ne kadar kadına yönelik şiddet konusu önemli bir sorun olarak görülse de

²⁰⁷Family Policy in Council of Europe Member States, 2010, http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/Family_Policy_in_Council_of_Europe_member_states_en.pdf (4.7.2012).

²⁰⁸ Karin Wall vd., "Council of Europe Family Policy Questionnaire - Comparative Analysis Report", *Family Policy in Council of Europe Member States Two expert reports commissioned by the Committee of Experts on Social Policy for Families and Children* 2009, Council of Europe, http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/Family_Policy_in_Council_of_Europe_member_states_en.pdf.

şiddetin önlenmesinde yasal değişikliklerden ziyade aile içi ilişkilerin düzenlenmesi savunulmaktadır. Yine aileler için finansal destekler ve hizmet sunum modelleri başlığı altında geliştirilen politikalar sosyal devlet anlayışı çerçevesinde geliştirilen politikalar olarak değerlendirilebilir.

Şekil 1: Aile Politikalarını İçeren Ana Konular

Kaynak: Bu modelleme şeması ülkelerin aile politikaları incelenerek araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

Ülkelerin aile politikaları içerisinde değerlendirdiği alanlar yukarıda belirtilen politika alanlarından ailelere yönelik finansal destek politikaları; özellikle yoksul ailelere yönelik sosyal yardımları kapsamaktadır (ödenek, nakit yardımı vb). Ülkelerin çoğunda finansal destek aile politikalarının gündeminde bir öncelik olarak desteklenmektedir. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasında ana hedef cinsiyet eşitliği politikalarıdır. İstihdam, istihdama erişimde cinsiyet eşitliği konuları bu kapsamda değerlendirilmektedir. Çalışan anne ve babaların ve özellikle de annelerin cinsiyet rollerinden kaynaklanan sorumluluklarının istihdama katılımında engelleyici olmamasını sağlayıcı politikalara öncelik vermeyi ve buna yönelik politikalar üretme bu kapsamda değerlendirilmektedir. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması için yaşlı bakım hizmetlerinin geliştirilmesi ve buna yönelik politikaların oluşturulması gerekmektedir.

Hizmet sunum modelleri; iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması ile bağlantılı olsa da burada öne çıkan devletlerin ailelere hizmet sunumunu geliştirmesi için

kaynaklar yaratması akla gelmektedir. Bu kapsamda çocuklara ve yaşlılara yönelik hizmetler öne çıkmaktadır. Ulusal aile politikalarında en önemli amaç çocuklara yönelik geliştirilen hizmetlerin yaygınlaştırılmasıdır. Aile hayatını güçlendirmeye yönelik politikalar; burada daha çok ebeveynlikle ilgili hedefler öne çıkmaktadır. Aile bir kurum ve toplumdaki rolü açısından değerlendirilir, örneğin boşanma bir kurum olarak aile içerisinde endişe uyandırır. Bu başlık altında aile içi şiddet önemli bir politika alanıdır, önemli olan yasal çerçeve değişiklikleri değil, aile içi şiddet davranışlarının önlenmesidir. Kadın ve çocukları korumaya yönelik yasal ve/veya siyasi önlemler; bu daha çok kurumlarda yaşayan çocukların korunması için mevcut mevzuatın iyileştirilmesini ya da yeni yasaların oluşturulmasını ifade eder²⁰⁹.

Genel olarak iş ve aile yaşamını uzlaştırmaya dönük mekanizmalar, çalışma zamanları ve doğum, ebeveyn vb. izinlerle ilgili yasalar ve uygulamalar, çocuk bakımı hizmetlerine yönelik yasalar ve uygulamalar ile nakit transferleri şeklinde analiz edilmektedir²¹⁰. İş ve aile yaşamını uzlaştırma politikalarının uygulandığı çeşitli ülke örneklerinden öğrendiğimize göre, kadınların işgücü piyasasına katılımının artmasına ve/veya çalışan evli kadınların iş ve aile yaşamını uzlaştırmaya etki eden dönüşümlerin başında bu tip politikalar da gelmektedir: örneğin İspanya gibi AB'ye geç katılan ve göreceli düşük kadın istihdamına sahip İspanyadan, kısmi zamanlı çalışmanın başlat sayıldığı Hollanda'ya kadar bir dizi ülkede yapılan araştırmaların sonuçları çarpıcıdır²¹¹. Norveç gibi toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve iş-aile denge politikalarının daha yaygın olduğu bir ülkede bile, evli ve çocuklu erkek çalışanların ebeveyn iznini kullanmasının ailedeki yeniden üretimin daha görünür hale gelmesine yardım ettiği vurgulanmaktadır.

Bazı Avrupa ülkelerinde aile politikaları son yıllarda büyük önem kazanmıştır. Özellikle yaşlanan nüfus, azalan doğum oranları, aile biçimlerindeki çeşitlenme veya iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılması sorunu gelecekte etkileri daha da hissedileceğinden aile politikaları önemli hale gelmiştir. Aile politikaları refah devleti sistemi içinde değerlendirilir. Emekli maaşlarında genellikle aile temel bileşen olarak

²⁰⁹ Wall vd., a.g.r., p.22-23.

²¹⁰ İlkaracan, 2010, s.12.

²¹¹ İlkaracan, 2010.

kabul edilir. Ancak aile bakım hizmetlerini dikkate almamıştır²¹². Aile politikaları diğer sosyal politikalara göre daha sonra gelişmiş ve kurumsallaşma da çok az sağlanabilmiştir. Farklı ülkelerde birçok aile politikası tipolojileri farklı göstergeler kullanılarak geliştirilmiştir. İlk olarak toplam sosyal harcamaların ne kadarı aile politikalarına ayrılacağıdır. Lüksemburg'da bütçenin %16,5, İtalya'da %4,2 aile politikası harcama aralığıdır. Gauthier aile politikalarını dört modelde analiz eder. Danimarka eşitlikçi aile modeli, Almanya geleneksel aile modeli, Fransa, doğumu destekleyen bir aile modeli, İngiltere müdahaleci değil eşitlikçi aile modeli benimsemiştir. İskandinav ve Anglo-Amerikan ülkelerinde muhafazakâr daha açık aile politikaları uygulanmaktadır²¹³.

İskandinav ülkelerinin sosyal demokratik rejimlerinde sosyal devlet yardımları evrensellik ilkesine dayanmakta ve bu rejim hem özel hem de kamusal alanda kadınların sağladığı sosyal servislerin evrenselleşmesi olarak tanımlanmaktadır²¹⁴. Gelişmiş sosyal yardım ve hizmetler, bu hizmet ve yardımların özel alanda sağlanmasına gerek bırakmamaktadır. Bu ülkelerde, hayli gelişmiş kamusal çocuk bakım hizmetleri de bulunmaktadır²¹⁵.

İskandinav ülkeleri aile hizmetlerine -kadın istihdamındaki ani artışla bağlantılı olarak- ancak 1970'li yıllardan itibaren öncelik vermeye başlamıştır. Kuzey Amerika ve İngiltere'de hükümetler, kısmen vergi kesintileri yolu ile piyasa alternatiflerini teşvik etmişlerdir. Avrupa'da refah devletlerinin çoğunda Belçika ve Fransa hariç ailecilik ilkesi kabul edilmiştir. Esping-Andersen'e göre gelişmiş toplumların çoğunda kadın devrimi aile politikasında bir reformla karşılanmadığı için gerilimlere neden olmaktadır. Asıl sorun aileci sosyal politikaların aile yapısıyla zıtlık içinde oluşudur. Örneğin Avrupa'nın neredeyse tamamında eğitim düzeyi yüksek kadınlar arasında doğum oranında büyük düşüş ve çocuksuzluktaki artışın nedeni çocuk bakım hizmetlerinin olmamasıdır²¹⁶. Her çocuk için eşit miktarda yardım öngören İskandinav ülkelerine karşılık Fransa'da ilk çocuğa yardım ödeneği yapılmamakta, ancak birden çok sayıda

²¹² Gosta Esping-Andersen, *Social Foundations of Postindustrial Economies*, Oxford University Press: Oxford, UK, 1999, p.54.

²¹³ Gauthier a.g.e., pp.55-100.

²¹⁴ Esping-Andersen, 2006, s.55-100.

²¹⁵ Dedeoğlu, 2006/2007, s.87.

²¹⁶ Esping-Andersen, 2006, ss.107-108.

çocuk ödüllendirilmekte, yani üçüncü çocuğu daha değerli kılarak, doğum yanlısı bir tavır sergilemektedir²¹⁷.

Bugün ABD siyasal söyleminde ne erkek bir ekmek kazanan ne de yeterli ücret sahibi olmayan ve de Bağımlı Çocuklu Ailelere Yardım (AFDC) adlı siyasal açıdan yaygın olmayan hükümet programlarının ve eli sıkı ekonomik desteklere güvenen çocuklu yoksul kadınların durumuna sıklıkla gönderme yapılmaktadır. Yoksulluk sorunuyla bağlantılı olarak, bağımlılığın tek anneli ailelerin ahlaki, psikolojik, ekonomik olduğu kadar bireysel sorunlarının görünürlük kazanmasını ortaya koyucu bir eğilimi güçlendirdiğinden bahsetmek mümkündür²¹⁸.

Kapitalizmin post-endüstriyel evreye geçişiyle birlikte bağımlılığın yeni anlam ve kullanım biçimleri ortaya çıkmıştır. Önceki dönemin doğal, uygun veya iyi olarak değerlendirilen bağımlılık türleri suçlamalar ve eleştirilerin konusu haline gelmiştir. ABD’ndeki sanayisizleşme eğilimleri ve ekonominin yeniden yapılandırılması tek kazançlı aileleri çok daha zorlu koşullara itmiştir. Yüksek ücretli ‘erkek’ imalat işlerinin kaybı ve kadınların düşük ücretli hizmet sektörü işlerine kitlesel girişi istihdamın cinsiyet kompozisyonunu büyük oranda değiştirmiştir. Diğer yandan boşanma oranlarındaki artış, feminist hareketler yanında cinsel kimliğe dayalı yeni sosyal hareketlerin güç kazanması, değişen toplumsal cinsiyet normları vb. yeni aile biçimlerinin yaygınlaşmasına, ekmek kazanan erkek/ev hanımı kadın üzerine kurulu aile modelinin pek çok kimse için cazibesini yitirdiği bir değişim dalgasına karşılık gelmektedir²¹⁹. Dikkat çekici bir durum da yeni söylem içinde ilaç, alkol, uyuşturucu türünde bir bağımlılık gibi refah sistemine bağımlılığın da bir tür ‘patoloji’ olarak görülebilecek çağrışımlar ve etiketleme yanında güçlü biçimde kadınla bağlantılılığı ima eden kullanımlarındaki yaygınlıktır. Siyah, kadın, anne, ev hanımı, çalışmayan, evlenmemiş, aşırı yoksul vb. klişeleri pekiştiren ve ima eden sembolleştirmeleri refah yarımına iliştiren dişil, ırkçı ve etiketleyici yan anlamları da barındırmaktadır²²⁰.

²¹⁷ Esping-Andersen, 1999, s.117.

²¹⁸ Fraser- Gordon, a.g.m., p.311.

²¹⁹ Fraser, Gordon, a.g.m., pp.323-324.

²²⁰ Fraser, Gordon, a.g.m., pp.325-327.

3.7.1. İsveç Modeli

İsveç dünya ülkeleri arasında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin en yüksek düzeyde olduğu ve köklü bir aile politikası izleyen ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır. İsveç'te devletin izlediği aile politikasında 'aile' ancak 'çocukla' birlikte düşünülmektedir. Aile politikaları konusunda ciddi adımlar atan ve bu konuyu kamu politikası haline getiren İsveç'te bir aile politikasının yürürlüğe girmesi 1930'lu yıllarda başlamıştır. Aile politikalarını üç genel ve temel hedefte toplayan ülke aile konusunu devlet ve toplum politikası olarak ele almıştır. Bu hedeflerden birincisi; 'korunmaya muhtaç' olanlar yararına alınan tedbirlerdir. Bu kapsamda düşünülen gruplar, iş dünyasındaki çocuklar, evlilik dışı ilişkiden doğanlar ve evli olmayan annelerdir. İkinci temel hedefi; nüfus politikası ve gelir eşitliğinin sağlanması, üçüncü temel hedef ise; kadın erkek eşitliğini gerçekleştirme yolunda ana-baba ve iki taraflı geçim sağlamaya dayanan ailelere geçiştir.

İsveç toplumunun temel yapı taşı toplumsal cinsiyet eşitliğidir²²¹. İsveç'te fırsat eşitliği politikası kadın erkek her bireyin yeteneklerine bağlı olarak iyi bir kazanç ile ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve meslekleriyle anne babalığı birlikte yürütmeleriyle ilgilenmektedir. İsveç'te eşitlik talepleri 1960'lı ve 1970'li yıllardaki kamu sektöründeki genişleme ile ekonomik, toplumsal ve aile ile ilgili politikalarda yapılan reformların sonucunda ortaya çıkan emek talebiyle gündeme gelmiştir. Bu reformlar kadın erkek rolleriyle ilgili tutumların değişmesinde önemli bir rol oynamakla birlikte iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılmasına yönelik düzenlemeler kadın ve erkeğin iş ve anne babalığı rahatça yürütebilme olanaklarını artırıcı etkide bulunmuştur. İsveç yasalarında kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına ilişkin iki tür düzenleme söz konusudur. Bunlardan birincisi kadın ve erkeğin evlilikte ya da birlikte yaşama durumunda eşit olması, boşanma durumunda zayıf tarafın korunmasıdır. İkincisi ise İş Yasası özelde ise Fırsat Eşitliği Yasasıdır. İsveç'te ayrımcılık konusunda yapılan ilk yasal düzenleme Fırsat Eşitliği Yasası'dır. "Cinsler arası fırsat eşitliği" politikasının temelleri 1972'de Fırsat Eşitliği Danışma Komitesi'nin kurulmasıyla atılmıştır. 1979 yılında kabul edilen ve 1991 yılında değiştirilen Yasa, bireysel durumlarda cinsiyet ayrımcılığını yasaklamakla birlikte, işverenlere kadın-erkek eşitliğini sağlamak üzere

²²¹ The Official Gateway to Sweden, 2009; Tekeli, 1991, s.13, AAK, 1991.

önlemler almasına ilişkin yükümlülük getirmiştir. Yasa'nın uygulanmasını teminen Fırsat Eşitliği Ombudu ile Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur²²². Bu yasanın temel amacı iş yaşamında kadın erkek için istihdam, çalışma koşulları ve kişisel gelişme olanakları açısından daha eşitlikçi fırsatlar yaratmaktır. Bu yasaya göre işverenler çalışanların cinsel tacize maruz kalmalarını önlemek için çalışmak ve hem kadınların hem de erkeklerin işleri ile ilgili ana babalığı bir arada yürütebilmelerini kolaylaştırmak zorundadırlar. Aynı zamanda bu yasa ile işverenler aynı işi yapan kadın ve erkekler arasındaki maaş ve çalışma koşulları farklılıklarını da önlemek zorundadır²²³. İyi gelişmiş bir refah sistemi, iki cinsiyetin iş ve aile hayatı arasındaki dengeyi sağlar düşüncesi İsveç sosyal politikalarına yön vermektedir²²⁴. İsveç'te ailelere finansal destek yoksul ve özel durumlu aileler ile genel olarak tüm ailelere mali destek verilmektedir. İş ve aile yaşamının uyumlulaştırılması için toplumsal eşitliğin sağlanması ve babalık rolleri ile ilgili düzenlemeler ve hizmet sunumları çocuklara yöneliktir. İsveç'te aileyi güçlendirici ve yasal diğer düzenlemeler bulunmamaktadır²²⁵.

2000'li yıllarda İsveç sosyal sigorta sisteminde köklü değişiklikler söz konusu olmuştur. Bu sigorta sistemi içerisinde aile yardımları da önemli bir yer tutmaktadır, İsveç aile politikası evrensellik ve bireysel haklar temeline dayanmaktadır. Bu politika çerçevesinde çocuk ve aile yardımları, ebeveyn sigortası ve yüksek kaliteli günlük bakım sağlanır. Bu sistemde çocuklu ailelerin desteklenmesi özel bir önem taşımaktadır²²⁶. Nedeni hem nüfusun azlığı hem de yaşlı olmasıdır. Yüzölçümü Türkiye'nin yaklaşık iki katına yakın olan İsveç'in nüfusu sadece 8,9 milyondur. İsveç'te çocuklu ailelerin desteklenmesi amacıyla verilen ödenekler şunlardır: çocuk ödeneği, üç veya daha fazla çocuğu olanlar için ilave çocuk ödeneği, bakım desteği, hamilelik yardımı, ebeveyn yardımı, geçici ebeveyn yardımı, evlatlık desteği, özürlü ve engelli çocuk ödeneği, çocuk aylığı ve barınma ödeneğidir. İsveç'te sosyal sigortalar sisteminin yeniden yapılandırılması çerçevesinde çocuklu ailelerin desteklenmesi amacıyla sağlanan finansal destekler de 2000 yılında gözden geçirilmiştir. Amaç, genel çocuk

²²² Wadstein, 1999; Tekeli, 1991; TÜSES, 1991, a.g.e., s.14.

²²³ Forsell, Jan (1999) "Sendikal Çalışma ve Kadınların Katılımı", *Eğitici ve Yönetici Eğitimi Seminer Notları*, Eğitim Sen Yayınları, Ankara, s.209-210.

²²⁴ The Official Gateway to Sweden, 2009.

²²⁵ Family Policy in Council of Europe Member States, 2010.

²²⁶ Commuri1, S., Gentry, J. W. (2010) "An Overview of Global Family Policy: Introduction to the Special Issue", *Journal of Macromarketing*, 30(4), pp:317.

ödeneği, bakım desteği ve barınma ödeneğinin toplu etkilerini analiz etmektir. Bu kapsamda ayrıca, çocuklu ailelerin finansal durumları açısından önemli olan okul-öncesi sistemdeki, çocuklar için günlük bakım sistemindeki ve vergi sistemindeki değişiklikler de dikkate alınmıştır. Sonuçlar halen ilgili kuruluşlarca yorumlanmaktadır. İsveç işsizlik sigortasına bakıldığında, işsizlik sigortasının dünyada genellikle sosyal sigortalar sistemi içerisinde yer almasına rağmen, İsveç'te durumun biraz değişik olduğu görülmektedir, İsveç'te işsizlik sigortası, iş gücü piyasası politikalarının bir parçasıdır. İşsizlik sigortası fonları sıklıkla sendikalarla yakın işbirliği içerisinde, fakat bu fonlar yasal olarak bağımsız kuruluşlardır. Sonuç olarak, her ülkenin kendine özgü bir sosyal sigorta sistemi vardır, İsveç'teki yeniden yapılanma çalışmalarının son yıllarda ülkemizde de gündemde olan yeniden yapılanma çalışmalarından farkı, İsveç hükümetinin sadece teşhisi değil tedaviyi de başarıyla uygulamış olmasıdır. Acil Eylem Planı çerçevesinde "Sosyal Güvenliğin Tek Çatı Altında Toplanması ve Genel Sağlık Sigortası'nın Oluşturulması" çalışmaları içerisinde bulunan Hükümetin, böyle kapsamlı çalışmalar için vergi sisteminden nüfus politikasına kadar bir dizi reformu da gündeme getirmesi gerektiğinin gözden kaçırılmamasını umarız²²⁷.

1970'lerin başında İsveç aile politikaları konusunda çifte kazananlı/çifte bakıcılı aile modelini desteklemeye başlamıştır. Bu model toplumsal cinsiyet eşitliğini artık yalnızca bir kadın sorunu değil, aynı zamanda bir erkek sorunu olarak tanımlayan bir yaklaşımın ifadesidir. Burada amaç kadınların emek piyasasında daha güçlü bir şekilde var olmalarının ötesinde, erkeklerinde çocuk bakım işlerinde daha çok sorumluluk almasıdır²²⁸. İsveç çifte kazananlı/çifte bakıcılı aile modeliyle sadece kamu destekli çocuk bakımının yaygınlaştırılması yoluyla annelerin istihdamını desteklemekle kalmamış, aynı zamanda babaların da çocuklarına bakmalarını desteklemiş ve annelik iznini ebeveyn iznine çevirmiştir. Kamu destekli çocuk bakımı, hem emek piyasasında, hem de evde toplumsal cinsiyet eşitliğini etkileyen önemli bir faktör olarak görülmüştür²²⁹. İsveç'te özellikle 1970'li yıllarda çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaşmasında en belirleyici faktör kadın istihdamıdır. Kadınların istihdama katılımını artırmak için 1974 yılında merkezi yönetim, kapsamlı bir kamu destekli

²²⁷ Yenimahalleli Yaşar, 2003, a.g.e., s.23.

²²⁸ Nyberg, 2010, a.g.m., p.117.

²²⁹ Nyberg, 2010, a.g.m., p.139.

çocuk bakım programı uygulama kararı almıştır. Ancak talebin çok olması nedeniyle 1995 yılında yürürlüğe giren yeni bir kanunla, yerel yönetimler, çalışan veya okuyan ebeveynlerin çocuklarına ya da gelişimleri için özel destek gerektiren 1-12 yaş aralığındaki çocuklara makul bir zaman içerisinde çocuk bakımı sağlamakla yükümlü kılınmıştır. İsveç'te kamu destekli çocuk bakımının yaygınlaşmasını sağlayan bir diğer etken de siyasetteki karar mekanizmalarındaki kadınların oranının fazla olmasıdır.

İsveç'te kamu destekli çocuk bakımının sağlanması ve yaygınlaştırılması birbirinden farklı pek çok kadının; çalışan kadınların, kadın politikacıların, feministlerin, sendikalarındaki kadınların ortak talepleri sonucu kazanılmış bir haktır. İsveç'te kamu destekli çocuk bakımı, çifte kazananlı/çifte bakıcılı aile modelinin yerleştirilmesinin temel yapı taşlarından birini oluştururken, diğer bir temel yapı taşı da annelik izninin ebeveyn iznine dönüştürülmesi olmuştur. 1974 yılında annelik izni yasasının ebeveyn izni yasasına dönüştürülmesiyle, çocuğun doğumunu takiben izinli olmanın artık sadece anneye mahsus olmadığı, bu iznin baba tarafından da kullanılabileceği kabul edilmiştir. 1974 yılında 6 ay olarak öngörülen ebeveyn izni, 1975'te 7 ay, 1990'da 15 aya yükseltilmiştir. Bugün İsveç'te ebeveyn izni 16 aydır ve ebeveynlere bu süre boyunca aylık ödenek bağlanmaktadır. Ancak yasanın ilk halinde baba dilerse bu hakkını anneye devredebiliyordu. 1990'ların ilk yarısında liberal eğilimde olan Sosyal İşlerden Sorumlu Bakan babaların ebeveyn izni hakkını kullanmalarını teşvik etmek için "baba ayı" kavramını gündeme getirmiştir. İlk olarak 1995 yılında uygulanmaya başlanan "baba ayı" (ve "anne ayı") ile artık ebeveyn izninin bir ayı ebeveynler arasında devredilemez olmuştur. 2002 yılında baba ayı sosyal demokrat hükümet tarafından bir ay daha artırılmış ve 2 ayında devredilmesi engellenmiştir. Bu uygulama, söz konusu hak bir zorunluluk olmasa da, ebeveyn izninin tümü olan 16 ayı kullanmak isteyen ebeveynlerin her ikisinin de en az 2'er ay kullanması anlamına gelmektedir²³⁰.

İsveç'te anaakımlaştırma politikaları cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla benimsenmiştir. Bu nedenle eşitlik anlayış ve politikalarına olan bağlılık ve bunun öteki politikalara entegrasyonu daha yüksek ve başarılıdır. Buna karşın Yunanistan ve İspanya'da anaakımlaştırma politikaları modernleşmenin bir sembolü olarak kabul

²³⁰ Nyberg, 2010, a.g.m., pp.130-131.

edilmiş ve bu nedenle cinsiyet eşitliği politikası amacından uzaklaşmıştır. Bu ülkelerde anaakımlaştırma, eşitlik politikası uygulamaları parçalı ve dağınık olarak hayata geçmekte ve uygulamada bürokratik-teknokratik bir anlayış öne çıkmaktadır²³¹.

İsveç'te devlet bünyesinde yer alan en üst yetkili eşitlik kurumu idari bakımdan Çalışma Bakanlığı'na bağlı olan Kadın ve Erkekler Arası Eşitlik Sorunları Müsteşarlığı'dır. Bu kurumun yetki alanı geneldir ve bakanlıkların bünyesine dağılmış durumdadır. Eşitlik sorunları konusunda koordinasyonu sağlamakla görevli olan bu kurumda her bakanlığın bir üst yetkili bürokratından oluşan Bakanlıklar Arası Kurul ve Eşitlikle İlgili Konular Sekreterliği bulunmaktadır. Ayrıca devletle toplum arasındaki ilişkiyi kurmak amacıyla kurulmuş ve yapısı 1983 yılında gözden geçirilmiş Eşitlik Sorunları Konseyi vardır. Bu konsey siyasi partilerin, işçi ve işveren sendikalarının, kitle örgütlerinin kadın derneklerinin temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu konseyin işlevi eşitlik alanında alınması gereken konularda görüş belirtmek ve hükümete danışmanlık etmektir. Yine 1983'te faaliyete geçen Kadın ve Erkekler Arası Eşitlik Araştırmaları Komisyonu bulunmaktadır. Bu komisyon Türkiye'deki Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi eşitlik politikalarına yön verecek araştırmalar konusunda üniversiteler, araştırma kurumları arasında koordinasyonu sağlamaktır. Bu komisyonun Türkiye'deki yapılanmadan farkı komisyon başkanının kadın olmasıdır. Ülkemizde komisyon başkanının kadın olması gerekliliği söz konusu değildir. Daha önceki adı ile Aile Araştırma Kurumu'na farklı dönemlerde erkeklerde başkanlık etmişlerdir. İsveç'te izlenen eşitlik politikalarının ana eksenini çalışma hayatı oluşturduğu için buna bağlı olarak iki organ daha oluşturulmuştur. Bunlar Fırsat Eşitliği Ombudsman ve Fırsat Eşitliği Komisyonu'dur²³².

İsveç 1970'li yılların başında ebeveyn izni yoluyla annelik iznini sağlayan ilk ülkedir. Yine çocuk bakımı konusunda babaların da bakım görevlerini üstlenmelerini teşvik etmiş, yetmişli yılların sonunda çocuk bakım imkânlarını güçlendirmeye başlamıştır. İsveç 2008 yılında aile politikalarını yeniden gözden geçirmiştir, amaç kadın ve erkek arasında ebeveyn iznini daha iyi paylaşmak ve kadınların iş yaşamına katılımını artırmaktır. İsveç aile politikasının ağırlık noktasını iş ve aile yaşamının

²³¹ Meryem Koray (2011) "Avrupa Birliği ve Türkiye'de "Cinsiyet" Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri", *Çalışma ve Toplum*, Sayı 2.

²³² TÜSES, a.g.e., 1991, s.17

uyumlulaştırılması oluşturmaktadır. Çocuk bakımını organize etme görevini yerel düzeyde belediyelere bırakmış, her çocuk 1 yaş ile 7 yaş arasında çocuk bakım imkânlarından faydalanma hakkına sahiptir ve her belediye bu imkânı üç ay içinde ailelere sağlamak zorundadır. Diğer ülkelere göre, açık bir nüfus politikası izlememekte, çocuk edinme ve çocuk edinmenin zamanlamasını özel yaşama ait bir mesele olarak görmektedir²³³.

3.7.2. Hollanda Modeli

Hollanda’da 1970’li yıllarda özerklik erkeklere ve bütün topluma karşı çıkmak anlamına gelmektedir ve kadın hareketi o yıllarda özerk bir nitelik taşımaktadır. Daha sonra kadın hareketi kurumsallaşmaya başlamış ve özellikle sendikalarla birlikte bir mücadele aracı olmuştur. Ama bu durum fazla devam etmemekle birlikte bir kadın sendikası kurulmuştur.

1980’li yıllarda kadın eylemleri parasal yönden desteklenen projelere dönüşmüş, kadınlar daha çok profesyonelleşmiştir. Her kesimden feministe rastlamak mümkün olmuştur. Aşırı sağ partiler hariç, her partinin aktif bir kadın grubu vardır. Özellikle yerel gruplar, kadınların bilinçlendirilmesinde önemli role sahiptir. Kadın evlerinin ve firmalarının kurulması için çalışmışlar ve kadınların aktif politikaya girmelerine katkıda bulunmuşlardır. Kadın projelerinin geliştirilmesi, kadın sorunlarına sıcak ve onları potansiyel bir güç olarak görülen politikacılar tarafından benimsenmiştir.

Kadın hareketinin kurumsallaşması 1980’lerin başında başlamıştır. Yerel düzeyde kadın atölyeleri, yardım örgütleri, meslek eğitim merkezleri, cinsel şiddete karşı imdat telefonları, üniversitelerde kadınlarla ilgili araştırma merkezleri kurumsallaşmanın yapı taşını oluşturmaktadır. Bu gruplar belli bir ideoloji etrafında toplanmayıp; birbirlerinden bağımsız olarak çalışmaktadırlar. Bu ise kadın hareketinin nispeten zayıflamasına neden olmuştur. Kurumsallaşma süreci hükümet tarafından desteklenmiştir. Devlet daireleri içinde bağımsız kadın kurulları oluşturulmuş, kimi eski feministler devlet memuru olmuştur. Bununla birlikte siyasi alanda kadınların lehinde bir gelişme yaşanmamıştır.

²³³ Canatan, a.g.e., s.222-223.

Kadınların ücretli iş yaşamında bir yere sahip olabilmeleri için profesyonelleşmeleri şarttır. Erkek egemenliğindeki kurumlarda erkeklerle rekabet etmek için daha iyi olmak gerekmektedir. Yürütülen programlar sayesinde kadınlar bazı konularda oldukça uzmanlaşmış durumdadırlar ve profesyonelleşme giderek artmaktadır. Bölgesel düzeyde ise özellikle dini kökene dayanan kadın kuruluşları bulunmaktadır. Bu örgütlerin kurumsallaşma yüksek düzeyde olmakla birlikte, profesyonelleşme oranı düşüktür. Geleneksel bir yapıya sahip olmalarına karşın güncel kadın sorunlarıyla da ilgilenmektedirler. Feminist kadınlarla aralarında ideolojik bağlamda uçurum olmakla birlikte, belli konularda fikir birliği ve işbirliği söz konusu olabilmektedir.

Geleneksel kuruluşlarla yeni kadın hareketi arasındaki işbirliğinin en güzel örneği “Ekonomik Bağımsızlık İçin Forum” çalışmalarıdır. Forum, her erkek ve kadının yaşam tarzından bağımsız olarak kendi geçimini sağlayabilmesi; iş yaşamıyla ev işlerinin birlikte yürütülebilmesi için zemin oluşturmak amacı taşımaktadır. 1982 yılında oluşturulan foruma sağcı partiler dâhil, siyasi partilerin, sendikaların kadın grupları ile yoksul kadınlar, siyah ve göçmen kadınlar grubu, kadın atölyeleri ve birçok kadın kuruluşu katılmıştır. Bu forumla, kadının ekonomik bağımsızlığı gündemde tutulmakta, fikir alışverişi yapılmaktadır. Sosyal haklar ve sigorta ile ilgili çalışmalar diğer etkinliklerdir.

Sonuç olarak 1990’lı yıllarda kurumsallaşma ve profesyonelleşme devam etmektedir. Farklı siyasal düşünce ve yapılardan gelen kadınlar arasında bir eylem birliği oluşmaktadır. Kadınlar arasında geliştirilen bilgi ağları ile kadınlar fert olarak değil; birlik olarak hareket etmektedirler. Bununla birlikte kadın hareketinde ortak bir ideolojiye ve ortak bir heyecana ihtiyaç duyulmaktadır²³⁴.

3.7.3. Norveç Modeli

1990’lı yıllardan önce Norveç’te aile politikaları Kuzey Avrupa ülkeleri politikalarının gerisinde kalmıştır. 1960’lara kadar Norveç’te az sayıda kadın ücretli bir işte çalışmaktayken, “ev kadını” rolünde giderek bir değişme yaşanmış ve kadınlar çoğunlukla kamu sektöründe çalışmaya başlamıştır. Ancak zamanla ekonomik

²³⁴ Ophuysen, a.g.m., pp.37-44.

bağımsızlığa kavuşan kadınlar, çifte yük altına girme ve emeklerinin sömürülmesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bununla birlikte genellikle yarım gün ve düşük statülü işlerde çalışmak durumunda kalan kadınlar, elde ettikleri gelir bakımından erkeklerin arkasına düşmüşlerdir.

Norveç'te kadınların sosyal haklarıyla ilgili en önemli düzenleme ücretsiz ev işi yapan kadınların yaptıkları işin ücretli bir iş sayılması ve bundan emekli maaşı alabilmeleri olmuştur. Zira emeğini karşılıksız sarf eden ev kadınları, yarı zamanlı kadınlar gibi ödedikleri vergilerin dönüşümlerini almamaktadırlar. Bu düzenleme kadınların partiler üstü koalisyonuna en önemli örnektir. Anne olan kadınları güçsüz duruma düşüren ve onların aleyhinde olan bekâr babaların evli babalarla aynı haklara sahip olmasını gerektiren düzenlemenin iptal ettirilmesi feminist dayanışmanın ikinci başarısı olmuştur. Kadınlar arasındaki büyük ölçüdeki dayanışmanın yanı sıra geleneksel kadın tipi ile modern kadın tipi; tutucu partilere üye kadınlarla sol partilere üye kadınlar arasında, geleneksel çekişmeler ülkede devam ettiğinden kadınların kimi konularda ortak tavır almaları güçleşmektedir.

Norveç ve diğer İskandinav ülkeleri, parlamenter demokrasi hususunda dünyaya örnek olacak niteliktedir. Kadın haklarının genellikle savaşımlı olmaksızın siyasal irade tarafından verilmesi Norveç kadın hareketini güçsüz kılmıştır. Bununla birlikte kimi konularda feminist hareketin ve kadın dayanışmasının gücü göz ardı edilemez.²³⁵

Norveç'te aile politikaları ev ve iş yaşamının uyumlulaştırılması, çocuk yardımları ve ebeveyn izni bağlamında gelişmiştir. Ülkede çocuk maliyetleri yasal ve evrensel ebeveyn yardım programları ve günlük bakım merkezleri sayesinde karşılanmaktadır. Norveç'te doğumla başlayan ödeme yardımı 1956'lara dayanan ulusal sigorta kanunun ile verilmiştir. Bu hakkı kazanmak için anne doğumdan önce son 10 ayın en az 6 ayını çalışmak zorundadır. Bundan yararlanamayanlar ise toplu para almaktadırlar. Hak kazananlar için yardım süresi 12 haftadır ancak bu süre 1977'de 18 haftaya uzamış ve babalar yardımının çoğunu paylaşmaya hak kazanmıştır. Aynı zamanda iş garantisi ve ödenen yardım 1 tam yıla uzamış, örneğin ebeveynler extra, geri

²³⁵ B. Gulli (1994) " Küçük Fark Ne Kadar Önemli?", *Kadın Hareketinin Kurumsallaşması (Fırsatlar ve Rizikolar)*, Çev: Meral Akkent, Metis Yayınları, s.28-36.

ödemesiz yardım alabilmiş ve işini kaybetmemiştir. Bir yıl sonra yardımlar önemli ölçüde arttırılmıştır. Çoğu çalışan annenin, daha önceki % 100 gelir seviyesini yakalamak için 1987'den beri bu yardımlar uzatılmış, 52 haftalık yardım düzeyine çıkmıştır ve ücretin %80'i telafi edilmiştir. 1993'te 42 haftalık yardım ve ücretin hepsinin ödenmesi sağlanmıştır. Babalar; doğumdan önce 3 hafta ve sonra 6 hafta ödenen yardımı paylaşmamaktadır. Buna ek olarak doğumdan 2 hafta sonra ödenmeyen babalık yardımına hak kazanmışlardır. Çoğu baba bu yardımı almakta, bazıları ortak ebeveyn yardımı döneminde şansını kullanmaktadır. Her iki ebeveyni de çocuk bakımından sorumlu kılmak için 1993'te bu süre 4 haftaya uzamıştır ve buna babalık kotası denmiştir. Bu haftalar anneye devredilemez, baba kullanmazsa hak kaybolmaktadır.

Günlük bakım merkezleri sahiplenilebilir kamu veya özel girişimler olarak işletilebilir. Her ikisi de halktan onay gördükçe devlet tarafından desteklenmektedir. Bu destek her kayıt olan çocuk için bir katkı olarak verilmektedir. Miktar çocuğun orada olduğu süreye ve çocuğun 0-2 yaş arasında olmasına bağlı olarak arttırılır. Özel bakım merkezleri yerel belediyelerden de destek almaktadır. Günlük bakım merkezlerinin ana düşüncesi maliyetlerin devlet, belediye ve ebeveynler arasında paylaşılmasıdır. Devlet %40, diğerleri %30'ar maliyeti üstlenmelidir. Özel merkezlerin artmasından dolayı belediyelerin oranı azalmış ebeveynlerin yükü artmıştır. 1994'te maliyetin %44.5'ini ebeveyn bakım merkezine ve kamu merkezlerine %28.8 ödemekteydi. 1996 çocuk ve aileden sorumlu bakanlık ebeveyn ücretinde merkezi bir uygulamanın olmadığını belirtmiştir. Yerel merkez kendi fiyatını belirleyebilir. Kamu merkezlerinin yarısında ailenin gelirine göre ödeme tablosu vardır, özel merkezlerde gelirden bağımsız belli bir ücret uygulanmakta ve kardeş indirimi de uygulanmaktadır. 1998'de tam günlük ebeveyn ödemesi büyük şehirlerde ve kırsal alanlarda, özel kurumlarda aylık 430 avro idi ve kamu kurumlarında bu miktar daha azdır. Bu destek her kayıt olan çocuk için bir katkı olarak verilmektedir. Miktar çocuğun orada olduğu süreye ve çocuğun 0-2 yaş arasında olmasına bağlı olarak arttırılır. Özel bakım merkezleri yerel belediyelerden de destek almaktadır.

Norveç örneğini farklı kılan, Kuzey Avrupa aile politikalarının cömertliği, uzun ,yevmiye usulü ebeveynlik yardımları,yeterli olmasa da kamu ortamında desteklenen

çocuk yardımlarıdır. Bu yardımlar doğurganlığın maliyetini düşürmekte ve kadınları daha çok çocuk yapmaya itmektedir. Norveç yüksek doğurganlık oranına sahip bir ülke örneğidir.

3.7.4. Fransa Modeli

Fransa'nın aile politikası ve nüfus politikası karmaşık sosyo-politik ve kurumsal olaylar şeklinde ortaya çıkmıştır. Öncelikli olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra nüfusun azalmasına önlem olarak ücret ve istihdama yönelik aile yardımlarına imkan tanıyan 1938 tarihli kararname ile tamamen doğum yanlısı birçok mevzuatı içeren 1939 tarihli kararname Fransa'da gerçek bir aile politikası ortaya koyma girişimi olarak ortaya çıkmış ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanmıştır. Aile politikaları konusunda bir "aile modeli" geliştirmek için Fransa aile yardımlarının çocuk sayısı göz önünde bulundurularak herkese verilmesi, evdeki anneye eğitim yardımı vb. uygulamalara öncelik vermiştir²³⁶.

Fransa aile politikaları konusunda, kadınların toplumdaki eşitsiz konumlarını değiştirecek esas ajanın kadınlar ve kadın hareketi olduğu düşüncesini savunan ve devletin daha çok onlara destek olmak üzere devreye girdiği modelden ayrılarak bu rolü doğrudan doğruya devletin kendisine veren ilk ülke örneğidir. Dünyada ilk bağımsız kadın bakanlığı Fransa'da kurulmuş ve kadın-erkek eşitliğini sağlamak üzere bağımsız kadın bakanlığı kurularak kadın erkek eşitliğini sağlamak üzere tek sorumlu, tek misyon sahibi bu kurum o güne kadar idare içerisinde oluşturulan bütün diğer eşitlik kurumlarını bünyesinde toplayarak merkezileşme eğilimi göstermiştir²³⁷. Fransa'da aile politikaları uzun yıllar anneleri ve çocukları korumayı temel amaç olarak benimsemiştir. 1960'lara kadar erkeğin evin ekmeğini kazandığı, kadının ise ev işlerinden sorumlu olduğu geleneksel aile modeli temel alınmış, kadınların evde kalmaları ve çocuk sahibi olmaları desteklenmiştir. Bu amaçla da devlet 1978'e kadar evde oturan, çalışmayan anneler için Özel Maaş Desteği vermiştir. 1970'lerde hem kültürel hem de ekonomik nedenlerle Fransa'da kadınların ev dışında ve ücretli olarak çalışması yaygınlaşmaya başlamış "aile yanlısı" model, yerini "çifte kazananlı" modele bırakmıştır. Aile

²³⁶ J. Commaille (1991) "Fransa", *Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikası*, Der. W. Dumon, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, s:87; Revillard, a.g.m., pp.133-150.

²³⁷ TÜSES, 1991, a.g.e.; AAK, 1991.

politikaları bu dönemde kadınların ücretli çalışmalarını da göz önüne alarak iş ve aile yaşamının uzlaştırılmasını destekleyen politikalara dönüşmeye başlamıştır. 1990’lardan itibaren ise aile politikaları gittikçe daha çok toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde tartışılmaya başlanmış ve “devlet feminizmi” kavramı ile birlikte kullanılmıştır²³⁸. Ancak Mackinnon’a göre feminizmin bir devlet kuramı yoktur, bir iktidar kuramı vardır²³⁹. Burada toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak devletin uygulamış olduğu politikalar devlet feminizmi olarak adlandırılmaktadır.

1965-1970 yılları arasında Fransa’da kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yasal adımlar atılmıştır. Özellikle medeni kanunda evli kadının statüsü ile ilgili önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve kadınlar hukuki bakımdan kocalarından bağımsız ve eşit statüye getirilmişlerdir. Bu dönemde kadınların hukuki kazanımları ad, mal rejimi, çocuklar üzerindeki baba otoritesinin ebeveyn otoritesine dönüştürülmesidir. Yine aynı dönemde Fransız toplumunun geçirmekte olduğu toplumsal değişme süreci ile birlikte kadınların ve özellikle evli kadınların çalışma hayatına girmelerinin hızlanması ile ‘eşit işe eşit ücret’ yasası benimsenmiştir. Fransa kuruluşundan itibaren Avrupa Topluluğu’nun üyesi olmasına karşın, Avrupa Komisyonu direktiflerinden ve diğer uluslararası sözleşmelerden etkilenmediği söylenebilir. Yine Avrupa ülkelerine paralel olarak gelişen ve kendine özgü nitelikler taşıyan feminist kadın hareketi toplumsal değişimde çok fazla etkili olamamıştır²⁴⁰. Aslında Fransa’da izlenen eşitlik politikası ile kurumsallaşmanın en önemli nedeni bu toplumun siyasi kültürü ve gelenekleridir. Fransız Devrimi’nde “Kadın ve Yurttaş Hakları” bildirgesini yayımlamış olan Olympe de Gouges, bir feminist ve devrimci olarak Fransız kadın hareketinin simgesi konumundadır. “kadınların giyotine gitme hakları varsa, halka hitap etme hakları da olmalıdır” sözüyle kadın-erkek eşitliğinde ilk sözleri söylemiş ve giyotinde can vermiştir. Kadınların, iktidara karşı direnişlerde hep erkeklerin yanında olmuş ve devrimleri birlikte gerçekleştirmiştir. 20.yüzyılın başlarında sendikal hakların kazanımı,

²³⁸ Silvera, a.g.m., p:146; TÜSES, 1991, a.g.e.

²³⁹ Mackinnon, 2003, s.183.

²⁴⁰ A. Revillard " Work/Family Policy in France: From State Familialism to State Feminism?" *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2006, Vol. 20, No. 2, Published by Oxford University Press, pp.133-150.

vatandaşlık hakları ve 1968 cinsler arası eşitliği sağlayan yasaların çıkarılması kadın direnişiyle gerçekleşmiştir²⁴¹.

1968 Mayıs devrimi kadınlar için önemli kazanımlar sağlamıştır. Kadınların aile durumu, cinsel tabular, hiyerarşi, yasaklar konusunda kadın hareketi en olgun çağına ulaşmıştır. Kadınlar kişisel olanın politik olduğunu vurgulamışlardır. 1970’te kadınlar evde ve işyerlerinde genel bir greve gitmişlerdir. Kadın bedeni, kürtaj, korunma hakkı, tecavüz suçu, cinsiyete dayalı ayrımcılık, eşir işe eşit ücret, velayet hakkı konularında kadınlar seslerini yükseltmişlerdir. Bu söylemlerini daha çok kadına duyurmak için dergi ve gazeteler çıkarmışlar; toplantı ve konferanslar düzenlemişlerdir. 1974 seçimlerine kadar gelenekselci bir yaklaşımla, sağ partilere oy veren kadınların yönü değişmeye başlamış ve politikacılar bunun farkında olarak kadınlara yönelik vaatlerini arttırmıştır. 1979’da Paris’te beş yüz bin kadın taleplerini duyurmak için büyük bir gösteri yapmışlardır. Kadınların gücünü fark eden sosyalist parti, kadınların politik programının ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Seçimlerde daha çok sayıda kadın aday gösterilmiş olmakla birlikte, kadınların büyük çoğunluğu seçilmemiştir.

1981 seçimlerini Sosyalist Partinin kazanması kadınlar tarafından büyük sevinçle karşılanmıştır. Parlamentoda kadın sayısı çok az bir oranda da artsa, bu kadın hareketi için büyük bir heyecan yaratmıştır. Kadınlar için sığınma evleri, kadın merkezleri ile tecavüz ve klitoris sünnetine karşı hükümet destek sağlamış; bazı feministler bakanlıklarda ve çeşitli kuruluşlarda çalışmaya başlamışlardır. Ancak daha ileriki bir zamanda iktidara gelen erkekler kadınları yeniden unutmayı tercih etmiş ve onları sorumsuzluk ve ütöpik olmakla suçlamışlardır²⁴²

Kadın hareketinin en ileri olduğu dönem Roudy’nin Kadın Hakları Bakanı olduğu 1981–86 yılları olmuştur. Roudy, çalışma hayatında kadınlara karşı yapılan her türlü ayrımcılığa son vermiştir. Kadınların çalışma hayatına hazırlanmasında eğitim programları hazırlanmış, “mesleklerin cinsiyeti yoktur” söylemiyle erkek ve kız

²⁴¹ Dumon, 2003-4, s.86-90.

²⁴² Luce Sirkis, "Özerk Kadın Hareketi ve Kurumlar: Son On Yıl İçinde Fransa’daki Karşılıklı Etkileşimler", *Kadın Hareketinin Kurumsallaşması (Fırsatlar Ve Rizikolar)*, Çev. Meral Akkent, Metis Yayınları, 1994, s.45.

çocuklar arasındaki fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmıştır. Kadının özerkliği konusunda ise, erkeklerin aile reisliğine son verilip kadın ve erkeğe ortak sorumluluk ile kadınlara velayet hakkı getirilmiş; kadının sosyal güvenliği konusunda iyileştirmelerde bulunulmuştur. Üniversitelerde ve diğer kurumlarda kadın araştırma merkezleri kurulmuştur. Kadınların bilimsel, sanatsal ve kültürel açıdan gelişmeleri için önemli çalışmalarda bulunulmuştur. Bu dönemde kadınların bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi için önemli ağlar kurulmuş ve bilgilendirme hareketine girilmiştir.

Fransa'da aile politikasının üç biçimi vardır bunlar; geniş bir maddi yardım dağıtım politikası, vergi politikası ve kolektif hizmetler politikası. Yardım politikalarının en önemli ayağını aile yardımları ve aile tazminatları oluşturmaktadır. Bu yardımlar gelir düzeyine bakılmaksızın bakıma muhtaç en az iki çocuğu olan -çocuğun eğitim görmesine bağlı olarak 17-20 yaşına kadar- çocuk sayısına göre giderek artan oranda tüm ailelere ödenmektedir. Yine doğacak her yeni çocuk için 9 ay -doğumdan önce 5 doğumdan sonra 4 ay- süreyle ödenen "yeni doğmuş çocuk yardımı" yapılmaktadır. Yeni doğmuş çocuklara yapılan yardımın yanı sıra 16 haftalık ya da 3. ve daha sonraki doğumlar için 26 haftalık ücretli doğum izni verilmektedir. Bunun yanında ebeveynlere verilen eğitim yardımı da "evrensel" bir aile politikasının üçüncü anlamlı tedbirini oluşturmakta ve doğum yanlısı politikanın izlerini taşımaktadır. Fransa'da 1979-80 döneminde aşırı doğum yanlısı politikalar gündeme gelmiş, bu dönemde "yeni-doğumcu" denilen -üçüncü çocuk sahibi olmayı özendiren- politika hükümleri kabul edilmiştir²⁴³. Bugünde Fransa'da iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılması, ailelere yönelik yardımlar ve özellikle çocuk yardımları gündemi oluşturmakta ve bunlara yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

3.7.5. İngiltere Modeli

İngiltere, sosyal politikalar açısından Anglo-Amerikan geleneği içinde değerlendirilmektedir. Ülke tutarlı ve uyumlu bir aile politikasına sahip değildir. Sosyal politikalar açısından alınmış birçok önlem dolaylı ya da dolaysız olarak aileleri etkilemekte ve özellikle yoksul ailelerin yaşam standardı üzerinde etkili olmaktadır. Söz konusu önlemler çoğunlukla gelire bağımlıdır ve dolayısıyla yoksullukla mücadeleyi

²⁴³ Commaille, J., a.g.m, s.89-91.

amaçlamaktadır. Önlemlerin odağında daha çok yoksul ailelerde yetişen çocuklar hatta özürlü çocuklar ve zor durumda olan ailelerin çocukları bulunmaktadır.

Liberal refah rejimi ile tanımlanan Britanya'da çocuk ve yaşlı bakımında devletin sınırlı bir rolü vardır. Ülkede cinsiyet temelli eşitsizliğe pasif bir şekilde toleransa gösterilmektedir. Britanya'da aile politikaları yok denecek kadar azdır ve sosyal yardımların oranı oldukça düşüktür. Parasal yardımlar ise hem düşük hem de tek biçimde verilmektedir. Ülkede çocuk sahibi olmak ve aile içinde yaşlı bakımını düzenlemek özel kararlar sonucu organize edilmekte ve kamunun etkisi bu alanda çok kısıtlı kalmaktadır. Britanya rejiminin geleneksel iş bölümünü koruması, çocuk batırma maliyetlerinin yüksek olması küçük çocuklara sahip kadınların çalışmayı geçici olarak bırakmasını teşvik etmektedir. Yine çocuk bakımı için verilen düşük devlet yardımları, çocuklu kadınların aile giderlerini kendi çalışmasıyla karşılamasında itici bir unsur olmaktadır²⁴⁴.

İngiltere iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılmasını iki şekilde çözmeyi düşünmektedir. Bunlardan birincisi çocuk bakımının ailenin işlevi olmaktan çıkarılması, ikincisi yeniden ailenin işlevi haline getirilmesidir. İngiltere uzun süreli ebeveyn izni tanımakla birlikte ödeme konusunda iyi standartlara sahip bir ülke konumunda değildir²⁴⁵. Ülkede annelik izni, babalık izni ve ebeveyn izni olmak üzere üç tip izin bulunmaktadır. Anneler 26 hafta "mutat annelik izni" bunun bitiminde ise bir kez daha 26 hafta "ek annelik izni" kullanabilmektedir. "Babalık izni" iki haftalık bir süreden ibarettir. Yine tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İngiltere'de çocuk bakımı resmi olarak düzenlenmiştir. Fakat İngiltere'de farklı olan durum devlete bağlı ve kar amaçlı olmayan çocuk bakım kurumları karşısında özel sektörün daha güçlü bir konumda olmasıdır²⁴⁶.

²⁴⁴ Dedeoğlu, 2006/2007, ss.88-89.

²⁴⁵ Daly-Scheiwe, a.g.m., p.184.

²⁴⁶ Canatan, a.g.m., s.228-229.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİ VE AİLEYE YÖNELİK POLİTİK DÜZENLEMELER

4.1. OSMANLI KADIN HAREKETİ: MODERNLEŞME SÜRECİ VE KADININ KAMUSAL ALANDA GÖRÜNÜRLÜĞÜ VE KADINLARIN BİREY OLMA MÜCADELESİ

Kadın hareketi, kadınların kadın olmaktan kaynaklanan kendilerine özgü sorunları çerçevesinde oluşturdukları dayanışma, bilinçlenme-bilinçlendirme, kamuoyu ve siyasi iktidarları uyarma gibi çeşitli hedeflere yönelen kitle hareketi olarak tanımlanmaktadır. Kadın hareketini başlatan en azından hazırlayan faktörlerin başında, kadınların içerisinde yaşadıkları toplumsal koşullar gelir. Batıda kadınların çalışma hayatında edindikleri yer, ücret ve çalışma koşulları, eğitim düzeyi, siyasal katılma gibi hayatın çeşitli yönlerinden geri bırakılmaları ve giderek ezilen cins olduklarını kavramaları, kadın hareketlerinin ortaya çıkışını hazırlayan temel koşuldur²⁴⁷.

Türkiye’de kadın hareketleri ile ilgili olarak genel kanının aksine, kadının toplumsal ve siyasal konumunun tartışılması Osmanlı Devleti zamanında başlamaktadır. Kadın dergileri ve dernekleri bu tartışmanın merkezini oluşturmuştur. Kadınların siyasal ve toplumsal konumlarıyla ilgili tartışmalar Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde, Fransız Devriminden etkilenen bürokratların özgürlükçü yaklaşımı ile İslamcıların katı mutaassıp tutumları arasında geçmiştir. Bu dönemde kadınların çıkarmış olduğu gazete ve dergiler, kadının toplumsal dönüşümünde önemli bir yere sahiptir. Dergiler sayesinde toplumsal konumlarını sorgulama, siyasette söz sahibi olma, birbirleriyle haberleşerek kurumsallaşma yönünde adım atmışlardır. Dergiler, kadınların eğitimi batı kültürünü öğrenmesi açısından da önem taşımıştır.

²⁴⁷ Şirin Tekeli, *Kadınlar İçin*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988, ss.133-134.

19.yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin çok sayıda savaş yaşamasıyla birlikte üst ve orta sınıf kadın, özel yaşamdan kamusal yaşama katılmıştır. Alt sınıfta köle ve ücretli işçi olan kadınların yanı sıra, artık fabrika işçilerinin önemli bir bölümü kadın olmuştur. Özellikle erkeklerin savaşa katılımıyla birlikte, boşalan memurluklara kadınların yerleşmesi mümkün olmuştur. Böylelikle 20. yüzyılın başlarında kadınlar ile erkekler arasındaki ayrım ve uçurum giderek yıkılmaya başlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte kadın hakları ve statüsüne ilişkin tartışmalar da yoğun olarak başlamıştır. Bilinenin aksine bu tartışmalar sadece erkek egemenliğinde olmamış; kadınlar da aktif olarak tartışmalara katılmıştır. Jön Türkler'in kadınların haklarının ve konumlarının sorgulanmasında önemli katkıları olmuştur. Kadın hareketleri Türk milliyetçiliği ile birlikte gelişmiştir. II. Meşrutiyet döneminde feminist yaklaşımları olan çok sayıda kadın örgütü faaliyette bulunmuş, özellikle kadın dergileri yoluyla feminist hareketin öncüleri olmuşlardır.

Türkiye'nin geçmişine baktığımızda, mücadele biçimleri farklı da olsa bir kadın hareketi olduğu görülmektedir²⁴⁸. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında günün toplumsal yaşamını sorgulayan ve o yaşamın bireylere, özellikle de kadınlara dayattığı koşulların değişmesinden yana güçlerin ortaya çıktığı görülmektedir. İmparatorluğun son yıllarında, özellikle II. Meşrutiyet'le birlikte ortaya çıkan görece özgürlük ortamında, kadınların çeşitli derneklerde örgütlendiklerini, dergiler ve gazeteler çıkarıp sorunlarını dilelendirdiklerini araştırmalar göstermektedir. Osmanlı kadınları, sorunlarını dile getirirken Dünya kadınlarının verdiği mücadeleleri izlemekte, kadınların her türlü başarısına yazılarında yer vermektedirler. Uluslararası Kadın Kongrelerini izleyerek, orada yapılan tartışmaları sayfalarına taşırlar. Osmanlı kadınları, ekonomik ve sosyal olarak erkekten bağımsız olmak istemekte, yasalar önünde eşitlik, eğitim hakkı, aile kurumunun iyileştirilmesi kısaca temel insan haklarını talep etmekteydiler. Bir başka ifadeyle kadının toplumsal konumunun yükseltilmesi, ailenin güçlendirilmesi ve ülkenin gelişmesi için istenmekteydi²⁴⁹.

1839 Tanzimat Fermanıyla başlayan modernleşme süreci sadece siyasal ve idari yapıda değil, toplumsal yapıda da önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. 1845 yılında köle ve cariye satın alınması yasaklanmıştır. Kadın-erkek eşitliğine dair ilk yasal

²⁴⁸ Tekeli, 1989; Çakır, 2010.

²⁴⁹ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.

düzenleme 1856 yılında çıkarılan arazi kanunnamesiyle olmuştur. Erkeklerde aynı düzeyde olmasa da, kadınlara mülkiyet hakkı tanınmıştır²⁵⁰. Bu dönemde özellikle 'batılılaşma' sürecinde batı ile kurulan ticari bağlantılar, kırsal yapıda meydana gelen değişimler kadının statüsünü de etkilemeye başlamıştır. 1858 yılında Arazi Kanunu'nda kız ve erkek çocuklara eşit miras hakkının tanınması gibi yasal düzenlemeler gerçekleşmiş, kızlar için ilk rüştiyeler, ebe ve öğretmen okulları açılması gibi kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Dönemin aydınları kadının ailedeki konumunu eleştirmeye başlamış ve bu konuda ideolojik değişimler yaşanmıştır. İlk feminist kadınlar II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkmış, kadının uzun yıllar ezilmişliğine karşı tepkilerini dile getirmeye olanak veren görece özgürlük ortamında, kadın yazarların yazdığı dergiler çıkarmışlardır. Tanzimat'la başlayan değişme süreci çok sayıda kadını etkilememiş olsa da geleneksel toplumdan bir 'kopuş' özelliği taşıdığı için daha sonraki dönemlerdeki kadın hareketinin hazırlayıcısıdır²⁵¹. Bu dönemde, Osmanlı kadınları, kadın derneklerinde, kadın kulüplerinde, ayrıca gazetelerde, dergilerde, edebiyatta görünür ve aktif hale gelmişlerdir. Bu gelişmede önemli bir etken de Kırım Savaşı, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı sırasında kadın emeğine ihtiyaç duyulması, ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadın ve aileye yönelik politikaları da etkili olmuştur²⁵²

1869 yılında çıkarılan ve ilk kadın dergisi olan Terakki-i Muhaderatı çok sayıda kadın dergisi izlemiş, kadın derneklerinin sürece dâhil olmasıyla kadının toplumsal konumu ve hakları milliyetçi bir söylemle tartışmaya açılmıştır²⁵³. Osmanlı'da kadınların kendilerini ifade etmeleri ilk defa basın aracılığıyla gerçekleşmiştir. Kadın dergiciliğini başlatanlar toplumsal yaşamda kadın ve erkek ayrımcılığından dolayı yaşam kalitesi düşen dönemin aydın erkekleri olmuştur. 1869 yılında *Terakki Gazetesi* kadınların kendi sorunlarını gündeme getirmeleri açısından önemlidir. Bu gazetede kadınlar erkeklerle aynı ücret ödemelerine karşın vapurlarda kötü yerlerin kendilerine ayrılmasına ve çok kadınla evliliği sorgulamışlardır. 1869 yılında *Terakki Gazetesi* tarafından çıkartılan *Terakki-i Muhaderat Gazetesi* kadın eğitimi konusuna odaklanmış, kadınların erkeklerin sahip olduğu haklardan mahrum olmalarının sebeplerini sorgulamış ve batıdaki feminist hareket hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca gazetede

²⁵⁰ Çakır, 2010; Çakır ve Gülbahar, 2000, a.g.e.

²⁵¹ Tekeli, 1988, ss.311-312.

²⁵² Durakbaşı, 2009, s.98.

²⁵³ Bu konudaki tartışmalar için bakınız; Çakır, 2010.

kadının siyasette de yer alabileceği savunulmuştur²⁵⁴. 1886 yılında yayınlanan *Şükufezar Dergisi*'nin sahibi kadınlardır ve yazı kadrosu tamamen kadınlardan oluşan ilk kadın dergisi olma özelliğine sahiptir. O dönem içerisinde kadınların yaşamış oldukları ayrımcılıkları, hak ihlallerini kendi sesleri ile duyurabilmeleri ve buna yönelik taleplerde bulunmaları açısından dergi son derece önemlidir. Derginin amacı kadınların varlığını kamuoyuna duyurmaktır. Yine 1887 yılında II. Abdülhamid'in desteği ile çıkan *Mürüvvet Dergisi* eğitime ağırlık vererek kadınların kültürel düzeyini artırmayı hedeflemiştir. *Kadınlara Mahsus Gazete* 1895 yılında çıkartılmaya başlanmış ve 1908 yılına kadar en uzun süreli çıkan kadın dergisi olmuştur. Dergi modernleşmeci erkek aydınların kadın söylemlerine de yer vermiştir. Derginin yayın amacı; nesil yetiştiriciliği rolünden ötürü kadınların geliştirilmesi, kadının içinde bulunduğu durum ile toplum arasında bağlantı kurmaktır. Dergi kadınlara iyi anne, iyi eş rolünü benimsetmenin yanında kadınların konumlarını da sorgulayarak erkeklerle kadınları kıyaslamıştır²⁵⁵. 13. yüzyılda Tekke Şeyhleri de bulunmaktaydı. Fatma Bind-i Abbas'ın Şeyhesi olduğu tekke bugünkü kadın sığınaklarına benzer bir işlev üstlenmiştir. Buralarda kadınlara eğitim verilmiş, kocalarından boşanan kadının "iddet"i yani ayrıldığı kocasından çocuk sahibi olup olamayacağının beklendiği süre doluncaya kadar orada kalmaları sağlanmış, kocası tarafından kovulan, her hangi bir nedenle aciz durumda kalan kadınlar maddi manevi kötülüklerden korunmaya çalışılmıştır.

Hanımlara Mahsus Gazete de kadınların, 'aile', 'toplum ve iş yaşamları', 'eğitim', 'sağlık', 'moda ve giyim' konularındaki sorunlarına ağırlıklı verilmiştir. Dergide kadınlara daha çok kadınsı meslekler olarak nitelendirilen terzilik, halıcılık, kuaförlük önerilmiştir. Fransa'da kadınların avukatlık yapma hakkını elde ettikleri bilgisi ile dünya kadınlarının hakları ve Batı'daki kadın hareketi hakkında bilgi verilmiştir. Kadınlar Meşrutiyetin ilanıyla birlikte Tanin, Servet-i Fünun, Sabah, Millet gibi İstanbul'da günlük çıkan gazetelerde sorunlarını tartışmış ve hak talep etmişlerdir. Kadın dergileri kadınların kendilerini birey olarak ifade etmelerini sağlarken, kurulan dernekler bu bireysel talepleri örgütlü birliklere dönüştürmüştür. Kadın dernekleri yardım; eğitim yoluyla meslek kazandırmayı amaçlayan; kültür amaçlı; ülke sorunlarına çözüm arayan; ülke savunmasına yönelik; farklı etnik gruplardan kadınların sorunlarına odaklanan;

²⁵⁴ Çakır, 2010, ss.59-62.

²⁵⁵ Çakır, 2010, ss.61-77.

siyasal amaçlı; feminist ve siyasal partilerin kadın dernekleri olarak gruplandırılabilir. Kadınlar Osmanlı'da ilk defa yardım derneklerinde bir araya gelerek örgütlenmişlerdir²⁵⁶.

Balkan Savaşı sonrası 1913 yılında savaş sonucu yoksul ve kimsesiz kalan kadın ve çocukların sorunlarına çözüm bulmak amacıyla "Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme" derneği kurulmuştur. Dernek kız çocuklarının eğitimi için, özellikle iş yaşamına girmeleriyle ilgili mesleki eğitimi temel amaç olarak kabul etmiştir. Ayrıca kadına ekonomik güç ve beceri sağlayacak iş alanlarının açılması da derneğin hedefleri arasında yer almıştır.²⁵⁷

Osmanlı'da 16. ve 17. yüzyılda kadınlar ekonomik ve toplumsal hayatın dışında tutulmuşlardır. O dönemde çıkartılan fermanlarda kadınların çalışma hayatına girmeleri yasaklanmış, kılık kıyafetlerinden, sokağa çıkma günlerine kadar yaşantıları her yönüyle denetim altında alınmıştır. Tanzimat'la birlikte Osmanlı'da kadın hakları alanında ilk adımlar atılmaya başlamıştır. Bu dönemde cariyelik-kölelik kaldırılmış, kadınlara verasette erkek çocukla eşit haklar tanınmış, kadınlara ilköğretim ötesinde bir eğitim, mesleki eğitim verme konusunda adımlar atılmıştır. Yine 19.yüzyıl sonlarında kızlar için öğretim yapan öğretmen okulları, kız liseleri açılmış, ilk kız Üniversitesi (İnas Darülfünunu) İstanbul'da 1915 yılında faaliyete geçmiştir. Kadınların çalışma hayatına katılmalarına olanak veren bu adımlar gerek nicel gerekse nitel olarak çok sınırlı sayıda kadını etkilemiştir. Buna karşın kadınları kitlesel olarak çalışma hayatına girmeleri ilk olarak Balkan Savaşı, daha sonra Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında olmuştur. Bu anlamda bakıldığında savaşlar kadın kurtuluşuna reformlardan daha önemli bir etki yapmıştır. Kurtuluş Savaşı kadınların ekonomik hayata girmelerinin ötesinde kitlesel bir biçimde politik bir mücadeleye de katıldıkları bir

²⁵⁶ Çakır, 2010, s.87.

²⁵⁷ Osmanlı'da hukuka ait sorunlar ait olunan cemaat içerisinde çözümlenmekteydi. Bu durum çeşitli millerlerden olan Osmanlı kadınının neden farklı konuma sahip olduğunu da açıklamaktadır. Müslüman kadının konumunu belirleyen aile hukukunun kaynağı Kuran'dı. Aile oluşumunun ilk adımı sayılan evlilik devlet kontrolünden tamamen uzaktı. Evlenme yaşında sınır yoktu, evlilik sözleşmesi, erkek ile kadın; fakat daha çok kadının velisi tarafından yapılıyordu. Evliliğin sona erdirilmesi ise yani boşanma özel durumlar dışında tek taraflı olarak erkeğe tanınmış bir haktır. Erkek bu hakkı dilediği biçimde kullanabilirdi. Üç aylık kanuni iddetini -gebeliğin olup olmadığının belirlenme süresi- bekledikten sonra, kadını baba evine gönderebilirdi. Yine kadın ayrılırken çocuklarını beraberinde götüremezdi, çünkü çocuklar üzerindeki tüm haklar babaya aitti. Kadın miras hakkına sahip olmakla birlikte bu hakkı erkeğe oranla daha azdı. Kadın kocası ölünce, çocuğu yoksa mirasın dörtte birini, çocuğu varsa sekizde birini alırdı. Mirastan erkek evlat iki kızlara bir verilirdi. Bkz. Çakır, 2010, ss.202-203.

dönemdir. Ancak kadınların bu dönemde politik mücadele içerisinde yer almaları onların oy hakkı kazanmalarına imkân vermemiş, oy hakkını kazanmaları için 1930 ve 1934 yılını beklemek gerekmiştir²⁵⁸.

Kadının konumunu ev içi yaşamla sınırlayan fermanlara Tanzimat Dönemi'nde de rastlamak mümkündür.²⁵⁹ Osmanlı toplumunda hukuk alanında önemli değişimler Tanzimat Fermanı ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu süreçte kadının konumu sınırlı da olsa yeni baştan ele alınmıştır. Tanzimat Fermanı Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan tüm vatandaşları ayrıcalıksız olarak kapsamına almış gibi görünse de, 1840 yılında çıkarılan "Ceza Kanunname-i Hümayunu"nda olduğu gibi kadının statüsünde bir değişiklik yapılmamıştır²⁶⁰. Osmanlı'da 1858 yılında Arazi Kanunnamesi ile birlikte kadının hukukta yer almaya başladığını görmekteyiz. Bu kanunda mirasın kız ve erkek kardeşler arasında eşit paylaştırılacağı hükmü yer almıştır. Yine Osmanlı toplumunda kadın vatandaş statüsünde kabul edilmezken 1874 yılında Sicill-i Nüfus Nizamnamesi'nin hazırlanmasından sonra gerçekleştirilen nüfus sayımı (1882'de başlayıp 1890 yılında tamamlanmıştır) ile kadınlar ilk kez kayıt kapsamına alınmıştır. Ceza Kanunu'nda da 1911 yılında değişiklik yapılarak "zina yapan koca eskiden sadece para cezasına çarptırılırken, yeni maddeyle erkekte kadın gibi hapis ve aynı derece cezaya çarptırılacaktır" hükmü getirilmiştir.

Osmanlı entelektüel hayatına geç katılan sosyoloji, hükümetlerin politik kaygılarını etkilemiş ve İttihatçı rejimin gündemine 'kadın' ve 'aile'yi sokmuştur. 'Aile' savaş koşullarında politik bir sorun haline gelmiş, nüfus kaybı ve erkek işgücünün orduda bulunmasından dolayı kadınları istihdam etme ihtiyacı²⁶¹ ve ailedeki manevi çözülme gibi sorunlar karşısında İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimi aileye ilişkin

²⁵⁸ Tekeli, 1988, ss. 69-71; Çakır, 2010.

²⁵⁹ Osmanlı toplumunda kadın ve erkeğe iki ayrı dünya sunulmuştu. Erkeğin dünyası kamusal, kadının ki ise özel ve mahremdi. Bu iki ayrı dünyada kadın içerinin, erkek dışarının insanıydı. Dinsel ve toplumsal kurallar tarafından belirlenen bu yapılanmada, kadın ve erkeğin rolleri kesin olarak birbirinden ayrılmıştı; dışarıya ait roller erkeğe bırakılmış, eve ait roller de kadına kalmıştı. Bkz. Çakır, 2010, s.226.

²⁶⁰ Çakır, 2010, s.203.

²⁶¹ Osmanlı Devleti'nde ilk kez özendirici bir nüfus politikası izlenmeye başlanmıştır. Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyyesi, memur ve işçiler için zorunlu evlilik ilkesi getirmiş, erkeklerden en geç 25, kadınlarda ise 21 yaşına kadar evlenmeleri beklenmiştir. Cemiyet gelin adaylarının çeyizlerinin hazırlanmasına yardımcı olmuş, işsiz damatları işe yerleştirmiştir. Evlenme yaşını geçiren ve Cemiyet'in bulduğu adayları benimsemeyenlerin istihkaklarının yüzde 15'ine alıkonmuş, Cemiyet ile ilişkileri kesilmiştir. Buna karşın evlenen memur ve işçilerin gündelikleri yüzde 20 artırılmış, doğan her çocuk için yüzde 20'şer zam verilmiştir.

politikalar geliştirmek zorunda kalmıřtır²⁶² Osmanlı toplumunda aileye ve sosyal hayata ilişkin kùltürel normlarda topyekûn bir değişikliğe ihtiyaç duyulmuş ve 1876 yılında yürürlüğe giren Mecelle'nin aile hukukuna ait hükümleri değiştirilmiştir. Bu dönemde Osmanlı aydınları için aile reformu devlet ve toplumun kendisini yenileyebilmesi için zorunlu görülmüřtür²⁶³.

Osmanlı İmparatorluğu'nda aile hukukuna yapılan ilk doğrudan müdahale 1917 Aile Kanunu'dur. Kadınların özellikle 1914 yılından itibaren değişen sosyo-ekonomik konumlarına bağlı olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde (1917) kanun niteliğindeki Hukuk-u Aile Kararnamesi hazırlanmıştır. Bu kanun geleneksel Osmanlı ailesi yerine milliyetçi ve yenilikçi idealler doğrultusunda oluşacak ekirdek "Milli Aile"yi koymayı amalıyordu²⁶⁴. Ancak bu kararname evlilik birliğinin kurulmasıyla ilgili modern uygulamaları başlatıp kadına kısıtlı bazı haklar tanımış ve 2 yıl yürürlükte kalabilmiş, 1919 yılında fanatik İşlamlırla azınlıkların tepkileri sonucunda kaldırılmıştır. Bu kararname köklü değişiklikler getirmese de İşlam ÷lkelerinde aile konusunda hazırlanan ilk standart hukuk metni olması nedeniyle önemlidir. Bu kararnameye göre;

- Evlenebilmek için erkeğin 18 ve kadının 17 yaşını doldurmuş olması gerekmektedir.
- Akıl hastaları bir zaruret olmadıkça evlenemez.
- Evlenme mukavelesine konacak bir maddeyle kadın, kocasının bir kez daha evlenmesine karşı çıkabilecektir.
- Anlaşmazlık nedeniyle kadın da boşanma talebinde bulunabilecektir.

²⁶² Durakbaşa, 2011, a.g.e., s:101.

²⁶³ Kandiyoti, 1991, s.29.

²⁶⁴ Kararname ile evlenmeye devlet müdahale etmiş, nikahtan önce nikahın ilan edilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Yine bu kararname ile bazı şartlarda kadına boşanma hakkı tanınmıştır (akır, 2010:205). Kadınların boşanma haklarını kazanmaları ancak 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile gerçekleşmiştir. Ancak aile içinde kadının konumu bütünüyle eşitlenmemiş; kanun maddeleri evin reisinin erkek olduğu hükmüne göre biçimlenmiştir. Böyle bir hiyerarşık yapılanmada kadın "ev işlerini yürütmekle" yükümlü kılınmıştır. Kadınlar ancak 20. yüzyılın sonunda devletin hep arkasını döndüğü, politika üretme konusunda çekimser kaldığı bu konuları gündeme taşımaya başlamışlar ve daha yüksek sesle dillendirmişlerdir. Kadınların bu mücadeleleri 1 Ocak 2002 yılında başarıya ulaşmış Değiştirilen Medeni Kanun'da eşler arasındaki yükümlölüklerde, evlilik birliğini temsilde ve edinilen malların paylaşımında eşitlik sağlanmıştır (akır, 2010:296); Kandiyoti, D., 1991, s.30; Leyla Kırkpınar, "Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın", 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler, Türkiye İş Bankası Kùltür Yayınları, İstanbul, 1998, s.21-22.

Bu kararname ilk kez evlenecek kadın ve erkek için belirli bir yaşı doldurma zorunluluğu getirerek, evliliğe devletin müdahale etmesine olanak tanımıştır. Yine poligamiye karşı çıkılmış, kadına boşanma hakkı tanınarak Cumhuriyet sonrasında aileye ilişkin yasa hazırlanması tartışmalarına temel oluşturmuştur. Bu kararname Türk Medeni Kanunu'nun oluşturulmasında son derece önemlidir²⁶⁵.

Kadının hukuki anlamda eşitliğe kavuşması ancak Cumhuriyet Türkiye'sinde 1926 yılında Medeni Kanun'un ile olmuştur²⁶⁶. İsviçre Medeni Kanunu da gerçekte kadınlara erkeklerle tümüyle eşit haklar getirmemiştir. Kanun erkeği kamusal yaşamın aktörü, kadını da ev kadını olarak formüle etmiştir. Bu kanun'a göre; çok evlilik yasaklanmış, kadına boşanma hakkı verilmiş, kadın mirasta erkekle eşit kılınmış, evlilik yaşı sınırlandırılmış erkeklerde 18 yaş, kadınlarda 14 yaş, kadın mahkemede erkekle eşit muamele hakkına kavuşmuş ve evlilik bir devlet memurunun nezaretinde resmi boyut kazanacağı hükmü getirilmiştir. Bu hakların bir kısmı Osmanlı döneminde kabul edilen Aile Kararnamesinde düzenlenmiş, Medeni Kanun kadınlara iki alanda yeni hak getirmiştir. Bunlardan birincisi çok evliliğin yasaklanması, ikincisi kadınların mahkemede erkeklerle eşit olmasıdır. Burada daha önceki kanundan geri bir adım olarak evlilik yaşının kadınlarda 17 yaştan 14 yaşına indirilmesi oldukça düşündürücü bir uygulamadır. Bu anlamda bakıldığında bazı haklar bakımından Aile Kararnamesi Medeni Kanun'dan ileri bir kanun olma özelliğine sahiptir. Yine Medeni Kanun'un erkeği kamusal yaşamın aktörü yapma durumu 2001 yılında Kanun değişinceye kadar feminist kadınlar ve kadın sivil toplum örgütleri tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Eleştirilen maddeler; Erkeğin evin reisi sıfatıyla aile birliğini temsil etmesi (madde 154), kadının çalışmasının kocanın iznine bağlanması (madde 155), ailenin yerleşeceği evin aile reisi olan erkek tarafından belirlenmesi (madde 152), çocukların velayetinin babada kalması (160/2), kadının, ailenin ve çocukların bakımından sorumlu tutulması (153/2) ve kadının ancak aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışma yaşamına girebilmesidir (madde 190). Bu kanun görüldüğü gibi kadını temelde ev kadını ve anne olarak kabul etmekte, kadının hak ve görevleri arasında evi idare etmek, kocasının kendisine bakmasını istemek ve çocuklarla, eve bakmakla kadını tanımlamaktadır. Bu

²⁶⁵ Ayşegül Yaraman, *Resmi Tarihden Kadın Tarihine Elinin Hamuruyla Özgürlük*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001, s.137.

²⁶⁶ Kandiyoti, 2007, ss.107-108; Çakır, 2010, s.205; Çaha, a.g.e., s.127.

anlayış ve "kadının temel vazifesi anneliktir" ifadesi 1980 sonrasında gelişen feminist hareket tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmiş ve bunun sonucunda 2001 yılında köklü bir değişim yapılarak Medeni Kanun daha eşitlikçi bir karakter kazanmıştır²⁶⁷. Yine bu kanunda 1990'a kadar geçerli olan 159. maddesi, evli kadının gelir karşılığı çalışmasını, bir meslek veya sanat icra etmesini, eşinin iznine bağlıyordu. Bu madde, kocayı aile birliğinin reisi olarak kabul eden, karı ve çocuklarının geçimlerini kocanın görevi olarak tanımlayan TMK'nın 151. maddesi; "eve bakmayı" kadının görevi olarak tanımlayan TMK'nın 153. maddesi; evli kadının vergiye tabi gelirlerinin ailenin reisi olan eşlerinin vergi beyannamesine dâhil edilmesi gerektiğini belirten Türk Vergi Kanunu'nun 93. maddesi gibi yasalarla bir bütünlük taşımaktaydı. Kadının ekonomik yaşama katılım hakkı yasal olarak ancak kısıtlı bir çerçevede tanınmakta, evlilik birliğine girdiği andan itibaren kadının temel görevi özel alanda ücrete tabi olamayan ev işleri olarak tanımlanmakta, ev dışında çalışması ise ancak eşinin iznine bağlı olarak gerçekleşebilmektedir²⁶⁸.

Osmanlı toplumunda kadınların toplumsal yaşamın her alanından dışlanmaları toplumda etken güç olmalarını engellemiştir. Kadınlar II. Meşrutiyet ile birlikte büyük bir inkılap yaşamış; getirilen yeniliklerle birlikte aile yaşamı da büyük değişime uğramıştır. Özellikle kız okullarının kurulmasıyla birlikte aileler kızlarını okutmaya yönlendirmiştir²⁶⁹. Osmanlı feministleri kadınların eğitimlerinin iyileştirilmesini ve Osmanlı kadınlarının erkeklerle eşit haklara kavuşacakları şekilde sosyal statülerinin yükseltilmesini savunuyorlardı. Osmanlı kadınlarının konumunu iyileştirmeye yönelik reform fikirleri esas olarak cinsler arası geleneksel işbölümünde kadınların temel rolü olan analık rolünü daha iyi yerine getirebilmeleri hedefine uygun olarak kadınların eğitimi alanında formüle edilmiştir. Erkek reformcular, kadınların eğitilmesini, her şeyden önce çocukların yetiştirilmesi, sevgiye dayanan bir karı-koca ilişkisi ve huzurlu bir aile hayatı, toplumun ilerlemesi ve refaha katkıda bulunması açısından önemli bulmaktaydılar. Osmanlı aile hayatı değerlendirilirken, toplumun ilerlemesi ve kadının statüsünün yükselmesi için kadınların eğitim görme hakları savunulmuştur. Osmanlı'da

²⁶⁷ Çaha, a.g.e., ss.141-142.

²⁶⁸ İlkaracan-İlkaracan, 1998, ss.77-90.

²⁶⁹ Çaha, a.g.e., s.282.

kızlar için ilk mekteb-i rüştiye 1859 yılında açılmıştır. Daha sonra kız meslek okulları kurulmuş, 1869'da İstanbul'da Kız Sanayi Mektebi öğrenime başlamıştır²⁷⁰

Osmanlı kadınlarının erkeklerin baskıcı tutumlarına yönelttikleri en radikal eleştiri eğitim alanında olmuştur. 1895-1906 yılları arasında çıkan Hanımlara Mahsus Gazete'de kadınlar anne ve çocuk yetiştiricisi olarak önemlerini vurgulamışlar, kadınların eğitiminin milletin ilerlemesi açısından gerekli olduğunu savunmuşlardır. Basın aracılığıyla eğitim hakkından mahrum edildiklerini düşünerek ciddi baskı oluşturmuşlardır. Osmanlı kadını için toplumsal iletişim yollarının modernleşmesi kadınları, dönemin kadın basınında erkeklere kıyasla kanunlarını ve kimliklerini değerlendirebilecekleri bir kamusal alan yaratmıştır²⁷¹.

1900'lü yıllarda özellikle orta tabaka büyük kent kadını çalışma hayatına girmeye başlamıştır. İlk kez 1913 yılında hem memur hem de iş müfettişi olarak Telefon İdaresi'ne kabul edilen kadınlar, Birinci Dünya Savaşı sonrasında hemen hemen her iş alanında çalışmaya başlamışlardır. O dönemde kadınlar için çalışma yaşamına katılım, haklarını elde etmelerinde birinci koşul olarak görülmüştür. Onlara göre ancak bu şekilde kadın erkek arasındaki eşitlik sağlanabilirdi düşüncesi hâkim olmuştur²⁷².

Kadınların çalışması siyasal hakların kazanılmasında önemli bir adımdı. Ekonomik güce sahip olmak, kendi geçimini sağlamak, birey olmanın başlıca koşullarındandı. O dönemde kadının çalışmasına engel olmak isteyen görüşler gündeme getirilerek sorgulanmıştır. Kadınlar kendilerinin "bir kuluçka makinesi" gibi yalnızca doğurgan bir varlık olarak görülemeyeceklerini dillendirerek kadının sadece ev kadını ya da anne değil iş kadını da olabileceğini vurgulamışlardır. Kadının çalışma hayatına katılımı için de devletin bir takım düzenlemeler yapması gerektiğini ifade etmişlerdir. Özellikle de çocuk sorununun çözümü için, bugün "çocuk yuvası" diye adlandırılan kurumla eşdeğer olarak görülen "çocuk müesseseleri" açılmasını talep etmişlerdir²⁷³.

Kadınlar o dönemde -günümüzde de olduğu gibi- sorunlarının çözümü için iki önemli aracı, kadın dergilerini ve dernekleri kullanmışlardır. Kadın dergileri, kendilerini birey olarak ifade etme, sorunlarını dillendirme ortamı sağlamıştır. Kurdukları dernekler

²⁷⁰ Durakbaşı, 2009, ss.103-106.

²⁷¹ Durakbaşı, 2009, s.97.

²⁷² Çakır, 2010, ss.346-386.

²⁷³ Çakır, 2010, s.370.

ise, bu bireysel talepleri, örgütlü birliklere dönüştürmede, sorunların çözümünde koydukları önerilerin uygulamaya geçirilmesinde yardımcı olmuştur. Kadınların otuza yakın kurdukları dernekler kadın hareketinin ikili karakterine vurgu yapacak özelliktedir: milli meseleler ya da kadınlık meseleleri. İlk kurulan dernekler savaşların açtığı yaraları sarmak amacıyla kurulan yardım dernekleridir. Kız çocukların eğitiminin temel amaç olarak alındığı, kadınların iş yaşamına girebilmeleri için mesleki eğitimin verildiği dernekler de vardır. Bunun dışında doğrudan kadınların sorunlarına yönelik olarak kurulmuş olanlar da mevcuttur. Bu dernekler kadınların istihdam olanaklarının geliştirilmesine, kadınlara belli beceriler kazandırmak için belli yerler açmışlardır. Ayrıca kadınları çeşitli açılardan bilgilendirme ve bilinçlendirmek için kurslar açmışlar, kadınlara ilişkin önyargılı değerleri sorgulamak için simgesel gösteriler düzenlemişler ve siyasete katılma isteklerini dernek programlarına koymuşlardır²⁷⁴.

Kadınlar siyasal hakların kazanılmasının kendileri için ne denli önemli olduğunun bilincindeydiler. Bilincinde oldukları bir diğer nokta, toplumsal yaşama aktif olarak katılmakla siyasete katılmaları arasındaki doğrudan bağlantıdır. Bu nedenle Osmanlı kadını birincil amaç olarak ailede, toplumsal yaşamda ve çalışma yaşamındaki haklarını talep etmiş, siyasal hakları bu hakların tamamlayıcısı olarak gördüklerinden, bu hakkın istenmesini daha sonraya ertelemiş, ancak 1920'lerde dernek programlarına koymaya başlamışlardır. Siyasal hakkı sadece istemekle kalmamışlar, siyasetin oluşumunda söz sahibi olmak için eyleme geçerek, bağımsızlık savaşının hemen ertesinde, bir siyasal parti -Kadınlar Halk Fırkası- kurmuşlardır. Osmanlı kadın hareketinde görülen bir başka özellik de aile, toplum, çalışma ve siyaset düzeyinde istenen hakların hem bireysel hak ve özgürlükler açısından, hem de toplumun kurtarılması açısından talep edilmesi idi. Feminizme yeni bir toplum yaratmak gibi bir anlam yüklenmiş. Osmanlı aydınlarının "bu devlet nasıl kurtarılabilir?" sorusuna "Ancak kadınlığın yükseltilmesiyle" yanıtı verilmiş, kadının kurtuluşu ile toplumun kurtuluşu arasındaki paralelliğe dikkat çekilmiştir.

Türkiye'de kadın hareketi başlangıç itibariyle modernleşme, milliyetçilik gibi akımların etkisiyle ortaya çıksa bile, bir süre sonra kendi talebini gündeme getirerek

²⁷⁴ Çakır, 2010, ss.406-408.

bağımsızlaşmıştır²⁷⁵. Yeni kuşakların yetiştirilmesinde, toplumsal kodların iletilmesinde kadınlar, annelik rolleri²⁷⁶ nedeniyle ulus devlet ideolojileri çerçevesinde tüm toplumsal projelerde merkezi öneme sahip olmuştur. Kadınların geleneksel cinsiyet rolleri milliyetçilik ideolojisi ve milli devletin "sosyal mühendislik" programlarında yeni anlamlar yüklenerek yeniden kurgulanmıştır. Modern ulus devletlerin doğumu teşvik edici (pro-natalist) ya da nüfus planlamasına yönelik politikaların çerçevesinde de bu politikaların temel objesi olarak kadın bedeni ve kadının doğurganlığı rasyonel bir düzenlemeye tabi kılınmıştır. Aile, ulusun ahlaki bir ünitesi olarak tanımlanmış ve aile içi işbölümü geleneksel cinsiyet rollerine göre, evi geçindiren erkek ve ev bakımını üstlenen kadın olarak belirlenmiştir. Türkiye'deki modernleşmeci aydınlar ve yönetimdeki seçkinler, Tanzimat'tan başlayarak "kadın meselesini" toplumsal modernleşme projesinin çok önemli bir unsuru olarak tartışmışlardır. Kadın toplumun geri kalmışlığının nedeni, çözülmesi gereken bir mesele olarak gündeme gelmiştir²⁷⁷.

4.2. CUMHURİYET DÖNEMİ VE KADINLARIN YURTTAŞLIK HAKLARI (1923-1950)

Türkiye'de kadın hareketi, olayların, eylemlerin, taleplerin yoğunluğu bakımından iki ayrı döneme ayrılmaktadır. 1910-1920 arası ilk dönem, 1980'lerden günümüze gelen ikinci dönem²⁷⁸. Her iki dalgada da feminist kadınlar, daha çok iyi eğitilmiş, kentli, orta sınıf kadınlardır. Ancak ilk dönem feminist kadınlar daha üst sınıftan kadınlardan oluşmuştur. İkinci dalgada ise meslek sahibi kadınlar (avukat, öğretim üyesi, psikolog, doktor vb.) ilk adımı atmış, ama daha sonradan hareket üniversite öğrencilerine ve daha az eğitilmiş çevrelere doğru genişlemiştir²⁷⁹.

İlk dalga feminist hareket daha fazla eğitim, çalışma hayatına girme, sosyal hayata katılma ve her şeyden önemlisi kadının aile içindeki konumunun yükseltilmesi taleplerini gündeme getirmiştir. Onlara göre medeni haklar önce kazanılmalıydı, siyasi haklar ardından gelecekti. Yeni hareket ise kadınların bedeni, emeği ve kimliğine

²⁷⁵ Çakır, 2010, ss.346-386.

²⁷⁶ Bu konudaki tartışmalar için bakınız; Bora, 2001, ss.91-95; Sallan Gül, 2009.

²⁷⁷ Ayşe Durakbaşı, "Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve "Münevver Erkekler"", 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, ss.36-37.

²⁷⁸ Tekeli, 1998, s.337.

²⁷⁹ Birkalan Gedik, 2011, s.339.

odaklanarak, kadınların kurtuluşu için erkek egemenliğini ve patriarkal ilişkileri kuran ve sürdüren bütün kurumlara; devlet, aile, eğitim sistemi, kitle haberleşme araçları, kapitalist ekonomi vb. savaş açmışlardır. İlk dalga hareket, taleplerini kısmen büyük ölçüde devlet tarafından karşılanabileceği, kısmen de çöken imparatorluğun yerini alan ulus devleti benimsediği için devlet konusunda eleştirel değil, destekleyici olmuştur. Yeni dalga hareket ise kadın haklarının "araççı" bakış açısıyla kullanılması ve feminist taleplerin devlet ya da partilerce özümsemesi endişesini taşımışlardır²⁸⁰.

Cumhuriyet Türkiye'sinde kadın sorununa uzun yıllar gerek resmi politika düzeyinde, gerekse akademik düzeyde Atatürk reformları ile kadınlara tanınan haklarının kullanılma derecesi ve kadınların çeşitli mesleklere katılım oranları açısından bakılmıştır²⁸¹. Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketi'nde, kadınlar erkekler gibi kamusal yaşamda görünür hale getirilmeye çalışılmıştır. Şirin Tekeli, ilk başlarda elit kadınların seslerinin daha fazla duyulduğunu ve "kadın sorununun" ele alınmasının bir "devlet feminizmi" içinde geliştiğini belirtmiştir²⁸².

Kemalist reformların kazanımları, kadınların kamusal alanda çeşitli şekillerde rol almalarını teşvik etmiş, ancak "aile, şeref ve namus" ile ilgili ahlaki kodlar kadınları denetlemeye devam etmiştir²⁸³. 19.yüzyıl başındaki batılılaşma hareketlerinden bu yana kadınlar gelenek ile modernlik arasında ince çizgide yürümeye zorlanmışlardır. Görünüş itibarıyla modern olmaları, öte yandan da mütevazılık gibi, onları erkeklerin alanından uzak tutacak kimi geleneksel faziletleri korumaları beklenmiştir²⁸⁴. Cumhuriyet dönemi Türk kadınları kimliklerini alaturkalık ve iffetsizlik arasında bir yerde yakalamaya çalışmışlardır. Kemalist modernleşme projesinin vitrinine çıkardığı modern ancak mütevazı kadınların modernliklerinin en önemli unsuru imajlarıdır. Kadınlar bu modernleşme sürecinde gerek ev içinde gerekse ev dışında belirlenmiş cinsiyet rollerini oynamaya devam ederken öncelikle imajlarını modernleştirme yoluna gitmişlerdir. Kadioğlu'na göre; bu kadınlar Türk siyasi tarihinin "kostüm modernleridir". Burada öne çıkan olgu kadınların imajlarının modernleşmesinin, cinsiyet rollerinin

²⁸⁰ Tekeli, 1998, s.341-343.

²⁸¹ Yakın Ertürk, "Doğu Anadolu'da Modernleşme ve Kırsal Kadın", (iç.) *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Yay. Haz.: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s.177.

²⁸² Tekeli, a.g.m., s:185; Nermin Abadan Unat, "Söylemden Protestoya: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü", (iç.) *75. Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, s.328.

²⁸³ Durakbaşı, 1998, s.31.

²⁸⁴ Ayşe Kadioğlu, *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s.35.

modernleşmesinden daha önemli olarak algılanmasıdır. *Bu dönemde kadınlar aile biriminin içinde onun bir üyesi olarak görülmüşler, birey olarak varlıklarını kabul ettirmeleri ve devam ettirmeleri güçleşmiştir.* Kadının aile biriminin dışında bir birey olarak topluma kazandırmaya yönelik yasal ve toplumsal düzenlemeler ancak 1980'lerde tartışılmaya başlanmıştır²⁸⁵.

Cumhuriyetle hız kazanan modernleşme çabaları, devletçi bir feminizmle kadın hakları alanında köklü ve devrimci adımların atılmasına olanak tanımıştır. Türk kadınının milli mücadelede oynadığı etkin rol ve fedakârlıkların ödüllendirilmesi, hak ettikleri toplumsal statüye kavuşmaları öngörülmüştür. Toplumun her alanında öncü Türk kadını yer alması istenmiştir. Türk kadınının eğitim, medeni haklar, çalışma ve siyasi haklara sahip olması gereği devletçi bir feminizmle ortaya konulmuştur²⁸⁶. Kadın konusunda Cumhuriyet devrimlerinin resmi söylemi, özel alanla kısıtlı kalmış olan kadınların artık kamusal alanlara çıkmalarını sağlamak ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda erkeklerle birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulma ve kalkınma sürecinde aktif olarak yer almalarını sağlamaktadır. Bu dönemde kadının kamusal alanda yer alması ve özel alanda erkeklerle eşit haklara sahip olması kuldan yurttaşa olan dönüşüm sürecinin tamamlayıcısı olarak görülmekteydi²⁸⁷.

1923-1945'e kadar olan dönemde bir dizi yeni kanunla kadınların haklar alanı yurttaşlık bağlamı olarak inşa edilmiştir. Kadınların eğitim ve meslek edinme gibi sosyal haklardan yararlanmalarının, toplumsal konum kadar, aile içi statüsünü de yükselteceği beklenmiştir. Bu süreçte ev-içi alana doğrudan dokunulmamış, modernleşme öncesi siyasal düzenin metaforu olan aileyi²⁸⁸ dönüştürerek kadınların kamusal alandaki katılımları artırılmaya çalışılmıştır. Kadının ailedeki konumu, Cumhuriyet'in kuruluşu ve 1926'da kabul edilen Medeni Kanun'la kağıt üzerinde

²⁸⁵ Kadioğlu, a.g.e., ss.31-32.

²⁸⁶ Deniz Kandiyoti, "Women and Turkish State: Political Actors of Symbolic Pawns", *Women-Nation State*, der. N. Yurdakul Davis-F. Antihis, McMillan, London, 1989. ; Deniz Kandiyoti, "Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar", (iç.) *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, der. Ş. Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010. ; Tekeli, 2010, s.74.

²⁸⁷ İlkkaracan- İlkkaracan "Kuldan Yurttaşa: Kadınlar Nersinde?", 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.77-90.

²⁸⁸ Fatmagül Berktaş, "Doğu ile Batının Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Modernleşme ve Batılılık*, C. 3, der. T. Bora-M. Gültekinil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.275; Zehra Arat, "Kemalizm ve Türk Kadını", 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 52-55.

radikal bir dönüşüme uğramıştır. Çağdaşlaşma süreci ile birlikte çözölen eski Osmanlı toplum yapısının yerini kapitalist üretim ilişkilerine dayanan yeni bir toplumsal yapı almıştır. Bu dönüşümün en önemli ve anlamlı çıktılardan birisi 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulüdür. Bu aynı zamanda haklar mücadelesinin de dönüm noktalarından biridir. Tekeli'ye (1988) göre Türkiye'de kadınlar medeni ve siyasal haklarının çoğunu doğrudan doğruya kendilerinin verdikleri bir mücadelenin sonucunda değil; 'batıcıların' geleneksel Osmanlı yapılarına karşı yürüttükleri mücadeleler sonucunda kazanmışlardır²⁸⁹. Medeni Kanun, aile yasasını laikleştiren, tek eşlilik ilkesini getiren ve birçok alanda kadınlara erkeklerle eşit haklar sunan 'modern' aileyi hedeflemekteydi²⁹⁰. Bu kanun ile kadın hukuki bir kişilik kazanmıştır. Evlenme, boşanma, veraset, velayet gibi haklar açısından kadınlar erkeklerle eşit bir statüye kavuşmuşlardır. 1926 Medeni Kanunu kadın hakları bakımından eskiye göre çok önemli bir adım niteliğindedir. Bunun yanında kanun kadın haklarının sınırlarını da çizmişti. En önemli sınırlama, 'evlilik' nedeniyle aile içi ilişkilerin düzenlenmesidir. Burada aile reisi erkekti ve kadın kocaya itaat etmek zorundaydı, yine kanunda kadının çalışma hayatına sınırlama koyulmaktaydı, kanuna göre kadının çalışması kocanın onayına tabiydi²⁹¹. Bu sınırlamalar kadınların özgürleşmesi ve haklarını tam olarak kullanmalarına imkan vermemekte, ataerkil yapı yasalarla da koruma altına alınmaktaydı²⁹².

1930 yılında seçme ve 1934 yılında da seçilme haklarının kadınlara tanınmasıyla birlikte, o tarihe kadar 'yurttaş' tanımına girmeyen kadınlar siyasal toplumun üyesi olarak kabul görmüş ve kamusal alanda yurttaşlık haklar alanı gelişmeye başlamıştır²⁹³. Tekeli'ye göre o dönemin siyasal koşulları göz önüne alındığında kadınlara siyasi hakları esas olarak simgesel işlevlerinden ötürü verilmiştir. Özellikle tek parti döneminde kadın temsilcilerin seçiminde, çok yönlü simgesellikler hesaba katılmıştır. Örneğin toplum içinde Atatürk'ün öngördüğü 'modern' batılı kadını simgeleyen kadınlara öncelik verilirken, ilkokul mezunu kadının da mecliste temsili ihmal edilmemiştir (Satı Kadın). Ancak 1950'de çok partili döneme geçişle birlikte kadınların sembolik işlevleri sona ermiş, onlar da erkekler gibi ciddi parti içi rekabet kurallarına

²⁸⁹ Tekeli, 1988, s.239.

²⁹⁰ İlkkaracan, 1998, ss.173-192.

²⁹¹ Tekeli, 1988, ss.73-74.

²⁹² Tennur Koyuncuoğlu, "Medeni Kanun ve Kadın Hakları", *75. Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, s.59.

²⁹³ Tekeli, 1988, ss.67-68.

tabi olmuşlardır. Dolayısıyla 1950 yılından sonra kadınlar siyasetten büsbütün elenmişlerdir²⁹⁴.

1934 tarihli İş Kanunu ile kadınlar için doğum izinleri ve annelik hakları düzenlenmiştir. 1937 tarihinde kadınların ağır ve tehlikeli işlerde çalışması yasaklanmıştır. 1945 yılında çalışan kadınlara yönelik olarak doğum yardımı hakkı kabul edilmiştir. Tüm bu haklarla kadının ev-içi ve toplumsal statüsünün yükselmesi beklenmiştir. Ancak, evlilik birliğinin temsilcisinin, yani hane reisinin, erkeğin elinde olması gibi düzenlemeler, ataerkil aile yapısının ailede ve toplumda korunmasına neden olmuştur. 1950’li yıllara gelindiğinde özel alana dokunmadan kadınların istihdamının artırılması hedeflenmiştir. “Eşit işe eşit ücret” ilkesi ilk kez 1950 yılında “eş değerde iş için kadın ve erkek çalışanlar arasında ücret eşitliği ilkesi” kabul edilmiştir.

4.3. 1980'LERE KADAR TÜRKİYE'DE KADIN VE AİLE POLİTİKALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Ülkemizde kadın ve aile politikalarına ilişkin süreç ve çalışmalar daha çok kadın haklarının gelişimi ve yasalar bağlamı olarak ele alınmıştır. İş ve sosyal güvenlik yasalarında annelik haklarının korunması ve kadınlara karşı ücret eşitsizliğinin önlenmesinin iş yasalarında yer alması ise, 1970’li yıllara kadar çok da mümkün olmamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadın haklarının gelişimine yönelik çabalar 1839 Tanzimat Fermanıyla başlamış ve Cumhuriyet’in kazanımlarıyla hız kazanmıştır. 1869 yılında çıkarılan ve ilk kadın dergisi olan Terakki-i Muhaderatı çok sayıda kadın dergisi izlemiş, kadın derneklerinin sürece dâhil olmasıyla kadının toplumsal konumu ve hakları milliyetçi bir söylemle tartışmaya açılmıştır. 1917’de I. Dünya Savaşı yıllarında çıkarılan ve ancak iki yıl yürürlükte kalan Aile Hukuku Kararnamesiyle evlilik birliğinin kurulmasında kadınlara bazı haklar tanımış ve çok eşliliği sınırlandırmaya yönelik bazı adımlar atılmışsa da, erkeklerle eşit haklara kavuşmaları Cumhuriyetle birlikte olmuştur.

Cumhuriyetle hız kazanan modernleşme çabaları, devletçi bir feminizmle kadın hakları alanında köklü ve devrimci adımların atılmasına olanak tanımıştır. Türk kadınının eğitim, medeni haklar, çalışma ve siyasi haklara sahip olması gereği devletçi

²⁹⁴ Tekeli, 1988, ss.299-300.

bir feminizmle ortaya konulmuştur. Aile politikalarına ilişkin temel konu 1926'da Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle ailenin laikleşmesi, erkeğin çok eşliliğinin kaldırılması, medeni nikâhın zorunlu hale getirilmesi, her iki tarafa çocuklar üzerinde velayet hakkı tanınması, mirasta eşitliğin sağlanması ile kadının toplumsal statüsünün yükseltilmesi hedeflenmiştir. Bu kazanımlar uzun süre yeterli kabul edilmiş, kadın ve aile siyasetleri politik ve toplumsal gündemin dışında kalmıştır. Kadın ve çocukların korunmasına ilişkin düzenlemeler, çalışan kadınlar için annelik haklarını koruyan ve kadınların gece çalışmasını yasaklayan hükümler etrafında gerçekleştirilmiştir. Ailelere yönelik sosyal yardımlar ise, daha çok sınırlı sosyal devlet anlayışı içindeki yardımlarla ele alınmıştır. Medeni kanunla çok eşli evlilik yasaklanmış, kadınlar mülkiyet, boşanma ve çocuklarının velayet hakkına kavuşmuşlardır. 1930 yılında seçme ve 1934 yılında da seçilme haklarının kadınlara tanınmasıyla birlikte, kamusal alanda yurttaşlık haklar alanı gelişmeye başlamıştır. 1934 tarihli İş Kanunu ile kadınlar için doğum izinleri ve annelik hakları düzenlenmiştir. 1937 tarihinde kadınların ağır ve tehlikeli işlerde çalışması yasaklanmıştır. 1945 yılında çalışan kadınlara yönelik olarak doğum yardımı hakkı kabul edilmiştir. Tüm bu haklarla kadının ev-içi ve toplumsal statüsünün yükselmesi beklenmiştir.

1950'li yıllara gelindiğinde özel alana dokunmadan kadınların istihdamının artırılması hedeflenmiştir. 1950 yılında İş Kanununda "ücret eşitliği" ilkesi kabul edilmiştir. 1961 yılında da çalışanların sosyal ve ekonomik haklar alanı genişletilmiştir. Ancak bu haklar, kadın istihdamını artırmada beklenen etkiyi gerçekleştirmemiştir. Çünkü kamu refahını sağlamaya yönelik sosyal güvenlik hizmet alanındaki kurumsal bakım ve hizmet olanaklarının olmaması, kadınların rollerindeki dönüşümü yaratamamıştır. Bu da başta çocuklar olmak üzere hastalar ve yaşlıların bakımlarının kadınların üzerinde kalması nedeniyle kadınların ev-içi hizmeti gerçekleştiren kişi olarak bakıcı rollerini pekiştirmiştir. 1960'ların güçlenen yeni dalga kadın hareketiyle ivme kazanan feminizm, "bireysel olan politiktir" söylemiyle özel alan kamusala taşınmış, kadınların bireysel ve toplumsal olarak güçlenmesi kapsamında kadın hakları mücadelesi gelişmeye başlamıştır.

Bu süreçte kadın örgütleri kadın erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmak için toplumsal cinsiyet bakış açısını eğitim, sağlık, yerel yönetimler başta olmak üzere ana akım politikalarıyla (gender mainstream) tüm politikalara yerleştirmeyi

hedeflemişlerdir. Yasal, kurumsal ve zihinsel dönüşümün sağlanması için koruyucu ve önleyici politika ve kurumların gelişmesi için öncülük etmişlerdir. 1971 yılında çıkarılmış olan 1475 sayılı yasaya da bu bakış açısı yansımıştır. Yasada kadınların doğum izinleri ve çalışma yer ve saatleri yeniden düzenlenirken, kreş açma sayısı bir işyerinde çalışan kişi sayısına göre değil, kadın sayısına göre düzenlenmiştir²⁹⁵. Özel hayatta, ailede karı-koca ilişkilerinde egemen olan ataerki ilişkiler sorgulanmamış, ailenin sorumluluk ve sorunları kadınların görevi olarak görülmüştür. Bir başka ifadeyle 1970'lere kadar ailedeki ataerki, hem kadınların ve hem de toplumun gündeminden çıkmıştır. 1970'lerde yaşanan ulusal ve uluslararası bir dizi ekonomik krize, yapısal ve sınıfsal sorunlar eklenmiş ve bu ortamda kadınların öncülüğünde toplumsal cinsiyet sorunu da ülke gündemine taşınabilmiştir. 1980'ler ise, diyalektik bir biçimde apolitik bir ortamda özel alanı kamusal gündemine taşımıştır.

Türkiye'de 1980 askeri darbesinden sonra ortaya çıkan baskı ve sessizlik ortamında, özellikle sol örgütler içinde yer alan kadınlar, solun eleştirisi temelinde kadın sorunlarını ve aile içindeki şiddeti tartışmaya açmışlardır²⁹⁶. 1980 yılında kabul edilen 28 Ocak kararlarıyla merkezi yönetimin sorumluluklarının bir kısmının yerel yönetimlere devredilmesini içeren yeni liberal âdem-i merkezileşme politikaları, 1981 yılında çıkarılan 2464 sayılı Kanuna²⁹⁷ yansımıştır.

Türkiye'de kadın politikalarının Cumhuriyet'in ilk yıllarının devlet feminizmi olarak da tanımlanan dönem haricinde gelişimi 1980 sonrasına denk gelmektedir. 1980'lerle birlikte kadın hareketi kadının toplumsal konumunu kamusal alanda olduğu kadar özel alanda da tartışmaya açmış ve kadın haklarını politik gündeme taşımıştır. Ancak çelişkili bir biçimde 1980'li yıllardan itibaren toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak kurumsal yapıların geliştirilmesi, ulusal dinamiklerden çok, kadın

²⁹⁵ Sallan Gül, 2009.

²⁹⁶ Şirin Tekeli, *80'lerde Türkiye'de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi*, Birikim, 1989, S.3, İstanbul.

²⁹⁷ Kanunun 36. Maddesi uyarınca; “Kazanç amacı gütmemek şartıyla işletilen; hastane, dispanser, klinik, sağlık ocağı ve merkezleri, rehabilitasyon, teşhis ve tedavi merkez ve kurumları, doğum ve çocuk bakımevleri, kreşler, sanatoryum, Prevantoryum gibi sağlık kuruluşları ile düşkünler evi, yetimhaneler, Çocuk Esirgeme Kurumu ve korunmaya muhtaç çocukları koruma birliklerine ait çocuk yurtları ve bunlara bağlı işyerleri gibi sosyal yardım kuruluşlarında hizmet verileceği” hükmüne bağlanmıştır. Kanunun 103. maddesinde de “Bu kanunla sağlanan gelirlerin yüzde 1’i kanunla tayin edilen veya belediyecilerce tespit edilen sosyal amaçlı kuruluşlara veya hizmetlere tahsis edilir” denmektedir. Bu hükmüne göre belediyeler, gelirlerinin yüzde 1’lik bir kısmını kadınlara yönelik hizmetlere ve kadın sığınmaevlerine ayırabilir.

hareketinin kazandırdığı ivmeyle birlikte, uluslararası kadın kuruluşlarının ve çalışmalarının öncülüğünde gerçekleşebilmiştir.

4.4. 1960-1980 DÖNEMİ TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI

MÜCADELESİ: MEŞRULUK ARAYIŞI VE DURGUNLUK YILLARI

1960'lı yıllardan itibaren feminizm Batı dünyasında bağımsız kitle hareketlerine dönüştüğü halde, Üçüncü Dünya ülkelerinde benzer bir süreç ve dönüşüm yaşanmamıştır. Türkiye ve Mısır gibi ülkelerde "kadın sorunsalı" ve hatta feminizm dönem dönem ivme kazanmışsa da, feminizm esas olarak 'orta sınıf' aydınlar tarafından savunulan bir ideoloji olmaktan öteye gidememiştir. 1970'li yılların sonlarına doğru ise, Peru, Brezilya, Türkiye, Mısır, Pakistan, Hindistan vb. ülkelerde feminizm tartışmalarına tekrardan bir ilgi uyanmış ve kavram siyasi ve ideolojik tartışmaların gündemine girmiştir. 20 yüzyılın başından itibaren kadın sorunları ve kadınların konumu Üçüncü Dünya ülkelerinin siyasal söylemlerinin ve gündemlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Özellikle bu ülkelerde kadınlar meşruluk, ulusallık, kültürel özgürlük, reform ve gelişme yönünde yürütülen mücadelelerin simgesi olmuşlardır. kadınların yasal ve siyasal haklarının tanınması yönündeki istemler ulusal bağımsızlık ve birlik yönündeki mücadelelerin önemli bir parçasıdır. Radikal toplumsal dönüşüm noktalarında kadın haklarına ilişkin programlar özel önem taşımaktadır. Öncelikle yeni kurulmuş devletler kadın hakları alanındaki reformları uluslararası devletler sistemindeki yerlerini alabilme çabasının bir parçası olarak görmektedirler. İktidar için mücadele eden veya devlet iktidarını ele geçiren grupların var olan hakim ideolojilerinden kendilerini ayırmak için dayandıkları noktalardan biri de kadının toplumdaki yerini değiştirici öneriler olmaktadır.²⁹⁸

Ülkemizde bir alt disiplin olarak kadınların tarihi, kadınların eğitim, istihdam ve kadın hakları konuları ikinci dalga feminist hareketin ortaya çıktığı 1970'li yılları sonlarında olmuştur. Bu dönemde feminizmin teorik çerçevesi yeni bir ivme kazanmış, kadınlar ataerkil yapı içerisinde ikincil konumda olmalarının ve ataerkil sistem tarafından ezilmelerinin farkına varmışlardır. İkinci dalga feminizmin ayırıcı özelliği kadınların ayrı bir sosyal grup olarak görülmeye başlamasıdır. Bu dönemde daha önceki

²⁹⁸ Çağatay-Soysal, 2011, ss.291-294.

hareketten farklı olarak kadınlar çeşitli ülke ve coğrafyalarda deneyimlerini anlattıkları bilinç yükseltme toplantıları gerçekleştirirler²⁹⁹.

1960 sonrası feminist hareketin düşünsel temelini oluşturan ikinci dalga feminizm 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren eşitlikçi feminizme bir tepki olarak doğmuştur. Eşitlikçi feminizmin temel argümanı, kadınların erkeklerle eşit hukuki ve siyasi haklara sahip olması ile özgürleşeceğidir. İkinci dalga feminizm kadınların hukuki ve siyasi haklara kavuşmasının kâğıt üzerinde kaldığını ve bu nedenle ataerkil iktidarın gündelik hayattaki formları ile mücadele etmek gerektiğini savunmuştur³⁰⁰.

1960'lı yıllarda kadın hareketi, daha çok beden, cinsellik, toplumsal cinsiyet rolleri ve işbölümü üzerinde durarak bunları sorgulamıştır. Yeni Feminizm ya da İkinci Dalga Feminizm olarak adlandırılan bu dönemde, dünyanın her yerinde kadınların talepleri yaygınlaşmıştır. Dönemin "kişisel olan politiktir" sloganı, salt kamusal alanda eşitlik değil, özel alanda ve cinsiyete dayalı işbölümünde de dönüşüm talebini ifade etmekteydi ve bu hedefe ulaşmak için önerilen ortak mücadele, politikalarının zeminini, bütün kadınların ortak bir ezilmişliğe maruz kaldıklarını ve dolayısıyla çıkarlarının da ortak olduğunu ima eden ve eril hiyerarşi ilkesine meydan okuyan "kız kardeşlik" düşüncesi oluşturuyordu. Kız kardeşlik kavramı, kişisel deneyimin değerinin ve statüsünün yeniden tanımlanmasını ve kadınların ezilmesi olgusunun özel deneyimlerin anlatılması aracılığıyla çözümlenmesini içermektedir. Kadınlar, cinsiyetçi çekirdek aile içine hapsedilerek birbirlerinden koparılıp bölünmüşler ve kadın olarak ortak ezilmişliklerine ilişkin kolektif bir bilinç kazanmaları engellenmiştir. Bu durumun üstesinden gelebilmek için, yaşadıkları ortak deneyimleri ve erkek egemen düzene yönelik hoşnutsuzluklarını dile getirip paylaşımları gerektiğine olan inançlarından kız kardeşlik etrafında seslerini yükseltmişlerdir³⁰¹. Arendt kadınlar arası dayanışmayı soyut bir "kız kardeşlik gücü" olarak değil, çoğulluk olgusunu dikkate alan ve kadınların ezilmesine karşı "ortak hareket" etmekte kararlı olan kadın ve erkek

²⁹⁹ Çakır, 2010, ss.30-32.

³⁰⁰ Feyza Sayan Cengiz, (2010), "Bir "Yeni Sosyal Hareket" Olarak Türkiye'de 1980 Sonrası Feminist Hareket: Değerler Değişimi Mi Alternatif Dinamikler Mi?", der. Hülya Durudoğan vd., *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.119.

³⁰¹ Fatmagül Berktaş "Arendt'le Kimlik Politikasının Ötesine", *Dipnot Üç Aylık Sosyal Bilim Dergisi Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm*, Ekim-Kasım-Aralık 2011, S.7, ss.5-6.

feministler arasındaki bir "dayanışma" olarak görmektedir³⁰². Kadınlar "bilinç yükseltme grupları" aracılığıyla evliliğe, çocuk doğurmaya, anneliğe, cinselliğe ve kadının rolünün diğer yönlerine ve yaşadıklarına ilişkin deneyimlerini birbirleriyle paylaşımları sayesinde ataerkil toplumda kadın olmanın ne anlama geldiği ve tek tek kadınların aslında ortak bir baskıyı yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. 1960'lı yılların ikinci yarısında, kadın hareketinin ikinci aşaması şekillenirken, fikirlerin oluşturulduğu ya da yeniden keşfedildiği bir ortamda birleştirici bir ideolojiye ihtiyaç vardı ve "kız kardeşlik" siyasal bakımdan bu ihtiyacı karşılayan bir kavram özelliği taşımaktaydı. 1960'lı yıllarda Batıda 2.Dalga feminizmin ortaya çıkması, kadınların hak ve eşitlik taleplerinin yaygınlaşmasıyla birlikte geleneksel cinsiyet rollerinin ve işbölümünün sorgulanmasına neden olmuştur. Sancar'a göre ikinci dalga kadın hareketinin odağını ev ve iş yaşamının uyumlulaştırılması oluşturmuştur. Kadınlarının evde ve işte çift vardiya çalışmaları, eşit ücret talepleri ve annelik ve ev işleri sorumluluklarının uyumlulaştırılması bu dönemde kadınların mücadele ettikleri konular olmuştur³⁰³.

Beden, cinsellik ve toplumsal cinsiyet üzerinde yoğunlaşan ve kadınların kadın olarak ortak çıkarlarını savunan 2. Dalga feminizm "kız kardeşlik" kavramını ve bilinç yükseltme yöntemini temel almış ve "kişisel olan politiktir" söylemini savunmuştur³⁰⁴. 1960'ların erken dönem feminist teori ve pratiği bir bütün olarak kadınların bir bütün olarak erkeklerinkinden farklı çıkarlara sahip olduğu ve genelde erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurduğu ve bu egemenlikten yararlandığı düşüncesini temel alırken, 1990'lı yıllara gelindiğinde artık kadınlar arası deneyimlerin, konumların ve dolayısıyla da çıkarların farklılığı üzerinde durulmaya ve bu alanda yeni bilgiler üretilmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda yeni toplumsal hareketlerin ivme kazanmasıyla gündeme oturan kimlik politikası savunuluyor ama bir yandan da sorunlu olduğu görülüyordu³⁰⁵.

1970'lerde Marksizme bağlı bazı sol gruplar kadın hareketini desteklemeye başlamışlar ve kadın örgütleri içinde yer almışlardır. Bunlar burjuva feminizmi reddetmişler ve kendilerini daha çok toplumsalizm içinde tanımlayarak, toplumdaki mücadeleyi sınıf mücadelesi olarak görmüşler ve aileyi feminist çalışmaların merkezine yerleştirmişlerdir. Türkiye'de II. Dalga Kadın Hareketi ile feministler 1980 sonrasında

³⁰² Berktaş, 2011, s.13.

³⁰³ Sancar, 2011a, s.58.

³⁰⁴ Berktaş, 2011, s.19.

³⁰⁵ Berktaş, 2011, s.9.

politikada ve kamuoyu gündeminde görünür olmaya başlamıştır. 1980 öncesinde kadın hakları için çalışan, temel aldıkları ideoloji Marksizm olan ve 1975 yılında kurulan İKD (İlerici Kadınlar Derneği) kökenli birçok kadın II. Dalga Hareketi içinde yer almıştır³⁰⁶.

4.5. 1980'Lİ YILLARDA KADIN HAREKETİ: ÇOKLU MÜCADELELERİ VE KURUMSALLAŞMA SÜRECİ

1980 askeri darbesi siyasal hayatta bir alan yaratarak farklı feminizmlerin ortaya çıkmasına araç olmuştur³⁰⁷. “Kadın” konusunun ve devlet feminizminin sorgulandığı bir dönem olan 1980’lerde, Osmanlı’daki ve Türkiye’deki kadınlarla ilgili reformlardan sonra, önceki dönemlerin eleştirileri yapılmıştır³⁰⁸. Berktaş’a göre bu dönemde toplumsal cinsiyete yönelik bir duyarlılık gelişmiş; kadınların kendi seslerini duyurabilecekleri ve kendi inisiyatifleriyle hareket edebilecekleri alanlar yaratılmıştır. Özellikle de farklı kadın gruplarının kendi alanlarını belirlemede inisiyatif kullanma yönünde geliştirdikleri stratejiler kadınların birey olarak güçlenmelerini olanaklı kılmıştır³⁰⁹. 1980’li yıllardaki kadın hareketi Türkiye’de kadınların kadın oldukları için karşılaştıkları sorunları gündeme getiren bir kadın hareketi olmuştur. Hareketi, devletten bağımsız, kendiliğinden oluşmuş, bazen belli yayın organları, bazen sadece ortak kimlikler çerçevesinde toplanmış küçük gruplar veya tek tek yazarlar, sanatçılar, gazeteciler oluşturmuştur. Ortak amaç ise kadınların kadın oldukları için karşılaştıkları sorunları sorgulamak, bu sorunlara çözüm aramaktır. 1970’lerde feminist kadınlar, kendilerini aşan ve kuşatan Kemalist sol ideolojisine "aseksüel" ve "erkeksi" bir kimlikle hizmet eden kadın imajını aşarak kamusal alanda "feminen" ve "farklı" bir kadın kimliğinin politikasını geliştirmişlerdir. 1980’li yıllarda dönemin siyasi konjektürünün de etkisiyle yeniden gelişen feminist hareket, kadınların yerel sorunlarını

³⁰⁶ Tekeli, 1998, s.342.

³⁰⁷ Yeşim, Arat, (1995) 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı, Der: N. Arat, *Türkiye’de Kadın Olgusu*, Say Yayınları, İstanbul, s:80.

³⁰⁸ Yeşim, Arat, (1993) "Women’s Studies in Turkey: from Kemalism to Feminism", *New Perspectives on Turkey*, (9; Nükhet, Sirman (1989) "Feminism in Turkey: A Short History", *New Perspectives on Turkey* (3/1): 1-34; Ferhunde, Özbay, (1990) *Women, Family, and Social Change in Turkey*. Bangkok: UNESCO; Tekeli, Ş. (1995) "1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar", Der: Şirin, Tekeli, *1980 Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul; Fatmagül, Berktaş (1995) "Türkiye Solu’nun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var Mı?" Der: Şirin, Tekeli, *1980’ler Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

³⁰⁹ Berktaş, 1998, s.6.

aşarak, küresel düzeyde bilim, devlet, ataerki, erkeklik, kadınlık ve aile vb. kavramlara yönelerek Türkiye'de alternatif bir söylem geliştirmiştir³¹⁰.

1980'li yıllarda Türkiye'de serpilen 2. dalga feminizm, öncelikle "modern Türkiye'nin ayrıcalıklı kadın grupları içinde yer alan kadınların kendi bireysel tarihleri ve Türkiye'nin devlet güdümlü modernleşme tarihi ile hesaplaşması, yüzleşmesini gerektiren bireysel özgürleşme arayışı ve arzusuna dayanmaktaydı. Kadınlar, içinde yer almış oldukları hiyerarşik kamusalıkları, özel alanda ve kamusal alandaki ataerki yapılanmaların tümünü topyekûn eleştirmişler ve erkek egemen politik örgütlenmelerden bağımsız kadın örgütlenmelerinin önemini vurgulamışlardır³¹¹. 1980'lerin depolitize edilmeye çalışılan ortamında, içeriği radikal olsa da kadını odak noktası yapan bir politik ideoloji, Kemalist geleneğin kadın konusuna kazandırdığı saygınlıkla meşru görülmüş, böylece kendi eksenini kendi yaratan, köktenci eleştiri ile kadınları politize eden feminist ideoloji 1980'ler kadın hareketine yol açmıştır³¹². Özellikle de kendilerini feminist olarak tanımlayan kadınlar Türkiye'deki kadın hareketine belirli bir ivme kazandırmışlardır³¹³. Bu dönemde kadın hareketine ivme kazandıran kadınlar, feminist sözcüğünü benimsemişlerdir. Bunun nedeni, feminist sözcüğünün, kadın sorunlarına yönelik, köktenci bir bakış açısını simgelemesidir³¹⁴. Kendilerini feminist olarak tanımlayan kadınlar kadın sorunlarının kökeninin 'ataerki' toplum yapısından kaynaklandığını savunuyorlardı. Onlara göre kadının ezilmişlikten kurtulması için ataerki yapının ve devlet başta olmak üzere, bu yapının baskı araçlarının -devlet himayesindeki aile, hukuk, sağlık, eğitim, bilim ve güvenlik kurumları- yeniden şekillenmesi gerekmektedir. Devlet politikaları eşitlikçi olsa da kadını özel hayatında yalnız bırakmaktaydı. Bir anlamda bu dönemin belirleyici çekirdeğini oluşturan feminist kadınlar devlete karşıydı. Çünkü *devlet ataerki bir yapıya sahipti; ataerki yapıyı biçimlendirmekte, bu yapının devamlılığına yardımcı*

³¹⁰ Çaha, a.g.e., s.179.

³¹¹ Durakbaşı, 2011, s.457.

³¹² Arat, 1991, s.10; Berktaş, 1998, s.6-7.

³¹³ Arat, 1991, s.13.

³¹⁴ Feminist kelimesini ilk benimseyen kadınlar 1983 yılında haftalık *Somut* dergisinde "feminist" sayfa çıkarmak için toplanmışlar, 1983 yılı sonlarında Kadın Çevresi adı ile 'ev içinde ve ev dışında ücretsiz ve ücretli çalışan kadınların emeğine dayalı ve bu emeği değerlendirme' amacıyla "yayıncılık, hizmet ve danışmanlık" şirketi kurulmuş, Kadın Çevresi aracılığıyla bir kitap kulübü oluşturulmuş, feminist klasikler çevrilerek yaygınlaştırılmıştır. 1987 8 Mart'ta *Feminist* dergisi çıkmaya başlamıştır.

*olmakta, kadını ezen aile, hukuk, eğitim, basın gibi kurumlara meşruiyet kazandırmaktaydı*³¹⁵.

Türkiye'de feminizmin gelişimi Şirin Tekeli'ye göre dört aşamadan geçmiştir. Bunlar; "gizil hazırlık" dönemi, "uyanış" dönemi, "meşruluk arayışı" dönemi ve "bir harekete dönüşme" dönemidir. Gizil hazırlık dönemi 1970'li yıllara kadar gitmektedir. Bu dönemde yabancı feminist yazarların eserleri Türkçe 'ye çevrilmiş, yerli çalışmalar oluşmaya başlamış (Nermin Abadan Unat tarafından Türkiye'de Kadın adlı eser yayınlanmış, *Kadınca* dergisinin yayınlanmaya başlaması), yine sol hareket içinde yer alan kadınlar 1975-80 arasında çok sayıda kadını harekete geçirmiş, sokak gösterileri çoğalmıştır. 1980'li yıllar "uyanış" dönemidir, bu dönemde iletişim ve eğitim imkânlarının artması insanların özel hak arama eğilimlerini artırmış, Türkiye'nin ekonomik alandaki yeni açılımları kadınlar için farklı mesleklerde istihdam olanakları yaratmıştır. Feministlerin 1982 yılından itibaren görüşlerini kamuoyuna açıklamaya başlamasıyla birlikte meşruluk arama evresi başlamıştır. Bu dönemde kadınlar kürtaç, kadın günü, kadın ve reklâm, kadının geleneksel statüsünü sorgulamaya başlamışlar, haftalık çıkan *Somut* dergisinde yazmaya başlayarak kadınlara geleneksel olarak yüklenen "iyi eş", "iyi anne", "ideal cinsel obje" gibi kalıpları aşarak kadınlarda "ben" bilinci geliştirmişlerdir. Üniversiteli kızların da katılımıyla feminizm bir hareket olarak yayılmaya başlamış, kadın konusu kitapların, araştırmaların, dergilerin ve filmlerin konusu olmaya başlamıştır. Feminist gelişmenin dördüncü evresi eyleme dönüşme dönemi 8 Mart 1985 Dünya Kadınlar Günü'nü kutlama ile başlamıştır. Bu dönemle birlikte artık kadınlar seslerini sokak eylemleriyle kamusal alana taşınmış ve tartışmalar kadının birey olarak özgürlüğü ve erkekle eşitliğini vurgulayan eşitlikçi feminizmle devam etmiştir³¹⁶.

1980'li yıllarla başlayan dönem, kadınların toplumsal rollerinin sorgulanmasında yeni bir dönem olarak görmek mümkündür. Bu dönemi hazırlayan birkaç önemli süreç söz konusudur. Bunlardan birincisi resmi ideolojinin biçtiği "Cumhuriyet kızı" modernleşmenin tam da Cumhuriyet elitinin öngördüğü biçimde gerçekleşmemesi ve üstelikte piyasa koşullarının hızla yaygınlaşması ile birlikte resmi ideolojinin etki sahasının daraldığı bir ülkede yaşayan kadınlar açısından içine sığılması zor bir rol

³¹⁵ Arat, 1991, s.12.

³¹⁶ Tekeli, 1989.

olması. İkincisi Cumhuriyet kızı rolüne uygun görülen kadınların, yani eğitilmiş orta sınıf kadınları dışında kalan geniş toplumsal kesimden kadınların kendileri için yeni kimlikler ve rol modelleri arayışıdır. 1980 sonrası hızla yükselen feminist hareket bu arayışın üstüne gelmiş ve bu arayışı politik alana taşıma imkânı sunmuştur. Türkiye'de 1980'ler kadınların mevcut cinsiyet kalıplarını, kadınlık erkeklik rollerini sorguladıkları ve ataerkil düzeni eleştirdikleri bir dönem olmuştur. Bu dönemde kadınlar sadece eşit yasal haklar için değil, kendi kadınlık kimliklerini belirlemek için mücadele vermeye başlamışlardır. 1990'lı yıllara kadar eylemlerini "kızkardeşlik" ruhu ile sokaklarda sürdüren "Cumhuriyet'in asil kızları" arasında, 1990'lı yıllardan itibaren siyasal İslam'ın ve Kürt hareketinin etkisiyle kopmalar başlamıştır. Bu dönemde yine feminist hareket sokaklardan örgütlere, derneklere, üniversite merkezlerine taşınmıştır.

Mevcut siyasal ideolojiler içinde kendilerine iyi bir yer bulamayan kadın örgütleri 1980'den sonra bağımsız örgütlenme sürecini hızlandırmışlar, 1990'larda kadın meselesi her kesimde tartışılır hale gelmiştir. Bu süreçte sendikalar ve meslek kuruluşları kadın birimleri oluşturmaya başlamışlar, partiler siyasal parti programlarında kadın sorunlarına yer vermişlerdir. Bu yıllarda daha çok kendilerini birbirlerine yakın hisseden kadınların oluşturdukları küçük kadın grupları ortaya çıkmaya başlamıştır. Aynı zamanda 1990'lar Muhafazakâr kadınlar içerisinde kendilerini Müslüman feminist olarak tanımlayanların ortaya çıktığı bir dönem olmuştur³¹⁷.

Türkiye'de 1980'lerin baskı ortamında, kadın hareketi özel dokunulmazlığa sahip olan bir grubu oluşturmuş, kadın hareketi bu kritik dönemde siyasal alanda sesini duyurmuştur. Bu dönemde kadın hareketi siyasal alana çıkabilmenin ötesinde, otoriter devlete karşı da durmuştur. Feminist kadınlar kadının kurtuluşunu devlete bağlamasalar da kadın hareketini oluşturan eylemlerin büyük çoğunluğu kadın hak ve özgürlüklerini kısıtlayan devlet yaptırımlarına veya uygulamalarına karşı ortaya çıkmıştır³¹⁸.

Türkiye'de kadın hareketi modernleşme çabaları ile koşut bir süreç izlediği ve laik rejimle kadının statüsü arasında paralellik kurulduğu için kadın konusu hep stratejik önem kazandığı dönemlerde gündeme gelmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın meselesine verilen önem 1970'lerin sonuna kadar önemini yitirse de 1980 sonrası

³¹⁷ Nurten, Kara, "80 ve 90'larda Türkiye'de Feminist Hareketler", *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 2006, c.1, S.3, s.16-17.

³¹⁸ Arat, 1991, s.16.

dönemde tekrardan önem kazanmıştır. Dünyada 1970'li yıllarda etkisini gösteren ikinci dalga feminist hareket Türkiye'ye 1980 sonrasına yansır. Bu dönemde kadın hareketinin en belirgin özelliği kadınların kadın oldukları için karşılaştıkları sorunları gündeme getirmesi ve hukuk sisteminden geleneklere toplumda var olan tüm değer sistemlerini eleştirmesidir. Bu yıllarda, kendilerini feminist olarak tanımlayan kadın hakları savunucuları Simon de Beauvoir'un "Kadın doğulmaz, kadın olunur" sözünü ilke olarak benimsemişler, toplu protesto gösterilerinden dergi çıkarmaya ve akademik Kadın Araştırmaları Merkezi³¹⁹ kurmaya dek pek çok faaliyette bulunmuşlardır. Özellikle kadın konusunun tekrardan gündeme gelmesinde Birleşmiş Milletlerin (BM) 1975-1985 arasını "Kadın on yılı" ilan etmesi ve Avrupa Topluluğu'nun CEDAW'a uyma konusundaki zorlayıcının tedbirleri de etkili olmuştur³²⁰.

Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı sonunda 1985 yılında onaylanan Türkiye'nin de imzası bulunduğu "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" için kadınlar dilekçe kampanyası ile eylemlere başlamışlar, toplu eylemlere geçiş de kadın hareketini çeşitlendirmiştir. 1980'li yılların ilk feminist örgütlenmesi ise 1984 yılında kurulan Kadın Çevresi olmuştur. Kadın Çevresi, ev içinde ya da dışında, ücretli ya da ücretsiz çalışan kadınların çalışmalarını değerlendirmek olmuştur³²¹. 1987 yılında "Dayağa Karşı Dayanışma" kampanyası açılmış, CEDAW'ın yaşama geçirilmesi için ve yüzyıllardır var olan ataerkil kurumların, geleneklerin, değer yargılarının dönüştürülmesi için örgütlenmenin gerekliliğine inan bir grup kadın Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'ni (AKKD) kurmuştur. Kadınların politik olarak erkeklerle eşitliğinin sağlanması, aile içi şiddetin ve cinsiyete dayalı işbölümünün ortadan kaldırılması gibi konular gündemin öncelikli maddeleri olmuştur. Özellikle, aile içi şiddet konusunun tartışılmasıyla bu konu kamusal alanda daha görünür hale gelmiş; Mor Çatı da kadına karşı uygulanan şiddetin engellenmesi konusunda Türkiye'de çalışan ilk organizasyon olarak öne çıkmıştır. Mayıs 1987'de "Dayağa Karşı Kadın Dayanışması Kampanyası" ile başlayan kampanya, aynı zamanda 12 Eylül sonrasında gerçekleştirilen ilk miting olmuştur. Daha sonra *Bağır*, *Herkes Duysun* adlı kitap ile kampanya devam etmiştir. Kitapçık, kadınlara karşı uygulanan şiddetin erkek egemenliğinin devlet tarafından

³¹⁹ İlk Kadın Araştırma Merkezi 1990-1991 yılları arasında İstanbul'da Marmara Üniversitesi tarafından kurulmuştur.

³²⁰ Şişman, 1996, ss.56-57.

³²¹ Sirman, 1989, s.17.

onaylanan bir parçası olduğunu belirtmekteydi³²². Yine kadınlar 1 Mayıs 1988 yılında *Sosyalist Feminist Kaktüs* dergisini çıkarmaya başlamış, *Kaktüs* grubu "kadın erkek eşitsizliğini üreten şey (in) yalnızca ideoloji değil, cinsiyet ve üretim ilişkilerini kapsayan tüm toplumsal ilişkiler sistemi olduğunu savunmuştur.

1980 sonrasında sivil hareket olarak doğan kadın hareketi etkinliklerini yaygınlaştırmak ve mücadele yöntemlerini herkese duyurmak amacıyla Ankara'da 1989 yılında Kadın Dayanışma Derneği'ni kurmuşlar, kadınların oluşturduğu Perşembe Grubu feminizm, kadın hareketi konularında bilinç yükseltmeye dönük çalışmalar yürütmüştür. Grup Şubat 1989 yılında İstanbul ve Ankaralı feministleri bir araya getirmek için 1. Feminist Hafta sonu toplantısı gerçekleştirmiş, toplantıda çıkan öneriler doğrultusunda 1989 Kasım ayında "Cinsel Tacize Hayır" kampanyası başlatılmış, kadınların saldırılara karşı kendilerini korumaları için mor iğneler satılmıştır³²³. Cinsel tacize karşı geliştirilen ve "ıffetli Kadın Olmak istemiyoruz!" kampanyasında ise sembol olarak mor iğne seçilmiştir. İğne, cinsel tacizin sembolüydü ve bir tür silah olabilecek bir şeyi kullanmanın meşru müdafaa olduğunu belirtmekteydi³²⁴. Kampanyanın ikinci aşaması ise cinsel tacize karşı protesto olacakken, büyük ölçüde Türk Ceza Kanunu'nun 438. maddesinin değiştirilmesine yönelik olarak evrilmiştir. Bu maddeye göre, seks işçisi kadınlar tecavüze uğrayınca üçte iki ceza indirimi uygulanmaktaydı. Sebep olarak da zaten "ıffetsiz" olan kadınların tecavüzü hak ettiği ve "ıffetli" kadınlara göre çok daha az hasar aldığı öne sürülmekteydi. Feministler yaptıkları başvurular ile Bakırköy ve Şişli belediyelerinin kadın sığınakları açmalarına yol açmışlar, 1990 yazında da kendileri Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nı kurmuşlardır. Bunun yanında bir grup feminist kadınların çabaları ile Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi kurulmuştur³²⁵.

³²² Sirman, 1989, s.22.

³²³ Mor Çatı , *Kadın Sığınakları: I. ve II. Kurultayları*, İstanbul, 2000, s.9.

³²⁴ Gülnur Savran, "80'li Yılların Kampanyaları ve Özel Alanın Politikası: Sorunlar ve Sorular", der. B. Kum ve arkadaşları, *Özgürlüğü Ararken: Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri, Amargi*, İstanbul, 2005, s.85.

³²⁵ Sirman, 1989, s.17; Arat, 1991, ss.10-11.

4.6. 1990'LARDA TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİNİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ

Türkiye'de 1990'lar feminist harekette de ciddi kopmaların yaşandığı bir dönemdir. İslamcı feministlerin, Kürt feministlerin, Kemalist feministlerin, sosyalist feministlerin, radikal feministlerin, şehirli kadınların, gecekondu kadınların, köylü kadınların kısacası tüm kadınların "kızkardeşlik" adı altında ortak bir payda da birleşmeleri bu dönemden sonra imkânsızlaşmıştır. Bütün bu farklılıkları kuşatan süreç ise 1990'larda dönüşüm yaşamış olan milliyetçi proje(ler) ve bu projenin kadınlardan beklentileridir. Kadınlardan beklenti "analık" ile milletin bekası için evlatlar doğurmaları ve yetiştirmeleridir. Yine kadınlar toplumun namus simgeleri olarak kabul edilmektedirler. En önemlisi de politik, etnik ve ulusal farklılıkların gösterenleri olarak kullanılmaya devam edilmeleridir. Kürt kadını, İslamcı kadın vs. stereotipleriyle etnik ve ulusal kategorilerin dönüşümü, yeniden üretimi ve inşasında kullanılan ideolojik söylemlerin merkezinde yer alan semboller olarak görülmeleridir³²⁶. 1990'ların en önemli özelliklerinden biri kadınlar için kamusal alan mücadelesi verilirken, erkekleri de özel alana çekmiş olmasıdır. Erkeklerin de kendi iktidarlarını sorgulamaları feminizm sayesinde olmuştur³²⁷.

1980'lerde gelişen kadın hareketi, 1990'larda kent merkezli bir hareket olmaktan çıkarak, temelde toplumsal cinsiyeti sorgulayan, yerel kadın sorunlarını da gündeme getiren birçok sivil toplum örgütlenmesiyle ülke genelinde yaygınlaşmıştır. 1990'lı yıllar Türkiye'de kadın hareketinin kurumsallaşmaya başladığı yıllar olmuştur. Üniversitelerde kadın araştırma merkezleri açılmaya başlamış, devlet bünyesinde Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kurulmuş ve Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı hükümet içinde ayrı bir bakanlık olarak faaliyete geçmiştir.³²⁸ Bu müdürlüğün teşkilat yapısı aşağıdaki şekil 2'de belirtilmiştir.

Kadın-erkek eşitliğinin devlet çatısı altında kurumsallaşma sürecinde 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bünyesinde kurulan Kadına Yönelik Politikalar

³²⁶ Meltem A. Gevrek, "Cumhuriyet'in Asil Kızlarından '90'ların Türk Kızlarına...1990'larda Bir "Türk Kızı": Tansu Çiller", der. A. G. Altınay, *Vatan Millet Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.307-308.

³²⁷ Kara, 2006, s.18.

³²⁸ Çağlayan Kovanlıkaya Ergin, "Kadın Sivil Toplum Kuruluşlarının Kadın Bilincine Katkıları ve Uçan Süpürge Örneği", *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 2006, c.1, S.3, ss.42-43; Ayşen Gürçan, "Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi ve Aile Araştırma Kurumu", *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 2006, c.1, S.3, s.53.

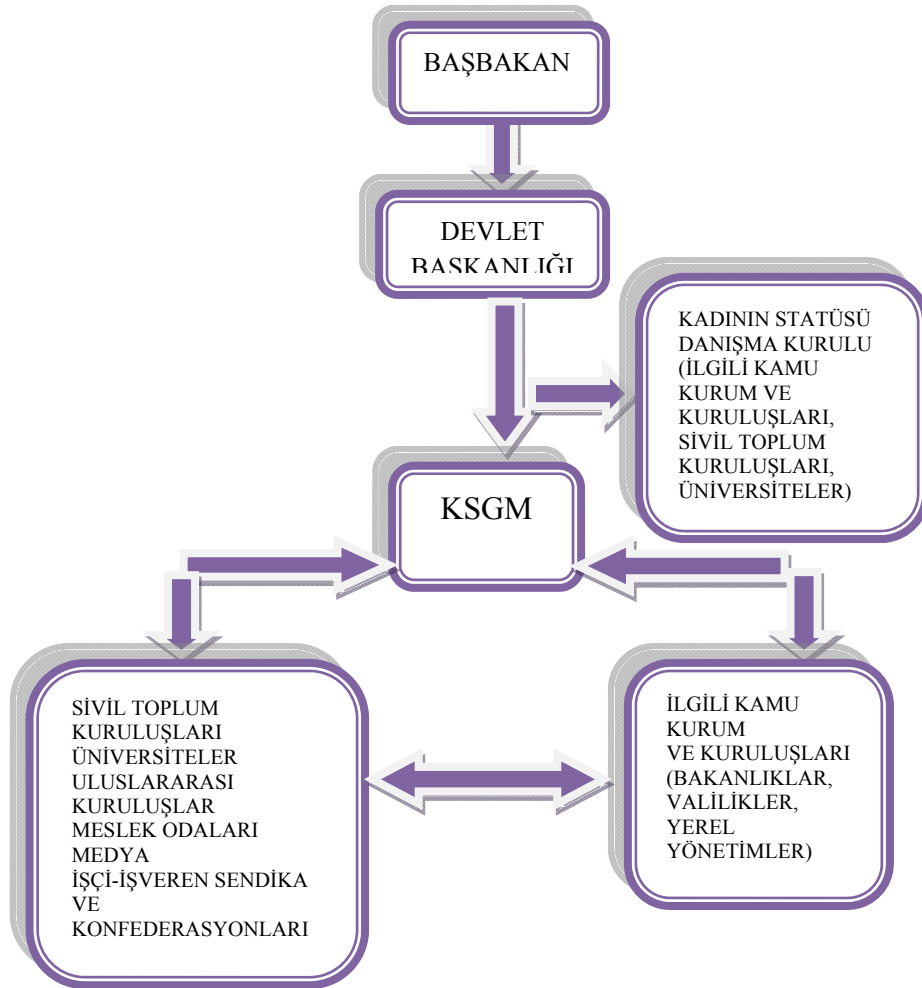
Danışma Kurulu ile başlamıştır. Bu kurulun işlevi kadın konusunu bir sektör haline getirmek ve beş yıllık kalkınma planlarına kadın konusunda politika tedbirleri koymaktır. Bu kurul kadınlardan gelen taleplerden çok uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi doğrultusunda oluşturulmuştur³²⁹. 1990'lı yıllardan itibaren kadınlar daha güçlü örgütler kurmuşlar ve kamu politikalarına toplumsal cinsiyet boyutunu katma konusunda önemli adımlar atmışlardır. 1990 yılında Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün kurulması ile birlikte kurumsallaşma düzeyi de giderek artan kadın hareketinin bu dönemde elde ettiği en önemli kazanımlardan biri kadının çalışma hakkı ile ilgili Medeni Kanun maddesindeki değişikliktir. 1926'da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanununun Aile Hukuku ile ilgili bölümünün hızla değişen toplumsal ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelmesi bazı maddelerin değiştirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine kadının çalışmasını kocasının iznine bağlayan 159. madde Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir. Bunun yanı sıra mağdurun hayat kadını olması halinde tecavüz cezasının indirilmesini öngören Türk Ceza Kanunu maddesi de yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece Aileyi Koruma Kanunu, Medeni Kanun, Türk Ceza Kanunu kadın hareketinin talepleri doğrultusunda yenilenmiştir. 1990'larla birlikte, kadın hareketi çok geniş bir kamu kesimine ulaşmış, yerel yönetimler ve çeşitli meslek örgütlerinin bu konudaki çalışmaları hız kazanmıştır. Barolar bünyesinde Kadın Hakları/Hukuku Komisyonları arasında uyumu sağlamak amacıyla Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonları Ağı kurulmuştur. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, kadın sığınma evlerini açmaya başlamıştır.

Türkiye'de kadın hareketi çeşitli platformlar adı altında bir araya gelerek gerek Anayasanın, gerekse Medeni Kanun ve Türk Ceza Kanununun şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Uzun ve zorlu mücadeleler sonucu 2004 yılında Anayasaya “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” maddesinin eklenmesini sağlamışlardır. Özellikle 86 kadın örgütünün bir araya gelmesiyle oluşan “Anayasa Kadın Platformu” bu konudaki çalışmalarıyla son yıllarda etkin konumdadır. Yeni Anayasa önerilerinde aile içi şiddete karşı Madde 43: “Ailenin Korunması: Aile, toplumun temelidir; eşler arasında eşitliğe dayanır ve her

³²⁹ Acuner, a.g.e., s.127; Dedeoğlu, a.g.m., pp.269-290.

türlü hukukî, ekonomik ve sosyal korunmadan yararlanır.” İfadesinin yanı sıra “Devlet, aile içi şiddet ve namus cinayetlerinin insanlık suçları olduğunu kabul eder ve önlenmesi için her türlü önlemi almakla yükümlüdür.” İfadesinin de eklenmesini ve böylece ‘töre ve namus’ kisvesi altında kadınların şiddetinin de önüne geçilmesini savunmuşlardır.

Şekil 2: Türkiye’de Kadın Politikalarının Geliştirilmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yapı

Kaynak: KSGM 2008-2013 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı.

Türkiye’de kadın-erkek eşitliğinin devlet çatısı altında yapılması konusu incelendiğinde, ilk oluşumun Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen tüm sosyal sektörlere ulaşılması hedefine bağlı olarak 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde, dezavantajlı kesimlerden biri olan kadın konusunda çalışmalar yürütmek üzere “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu”nun kurulması olduğu

görülmektedir. Daha sonrasında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 1990 yılında kurulmuş ve 2004 yılında 5251 sayılı “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile yeniden yapılandırılmıştır. “Kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamdaki konumlarını güçlendirmek, hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak” üzere ulusal mekanizma olarak Başbakanlığa bağlı kurulan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün yönetim ve organizasyonu 5251 sayılı Teşkilat Yasası hükümlerine göre belirlenmiş ve merkezi olarak yapılanmış bir kurumdur. Genel Müdürlüğün yapılanmasında 5251 sayılı Teşkilat Kanunu ile oluşturulan “Kadının Statüsü Danışma Kurulu”nda ilgili kamu kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları temsil edilmektedirler. Söz konusu Danışma Kurulu’nun görevleri Teşkilat Kanununda aşağıda belirtildiği gibi tanımlanmıştır³³⁰.

- Devletin ekonomik, sosyal, kültürel ve kadına ilişkin politikaları çerçevesinde kadının statüsü ile ilgili sorunları inceleyerek genel politikalar oluşturulmasına yardımcı olmak, plan ve programların uygulanması hususunda görüş bildirmek.
- Devletin ekonomik, sosyal, kültürel ve kadın politikaları çerçevesinde plan ve yıllık programlara göre Genel Müdürlüğün görevlerini geliştirici tedbirleri belirlemek ve önerilerde bulunmak.
- Başbakan veya görevlendireceği Bakan tarafından istenen, Genel Müdürlüğün veya Kurul üyelerinin teklif ettiği kadının statüsüne ilişkin konuları incelemek, değerlendirmek ve bu konularda görüş oluşturmak ve önerilerde bulunmak.

Ülkemizin de taraf olduğu uluslararası sözleşme ve kararlarda, toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının ana plan ve programlara yerleştirilmesinde hükümetler sorumlu kılınmıştır. Ulusal mekanizma olan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün koordinasyon kuruluşu olarak toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının ana plan ve programlara yerleştirilmesi (gendermainstreaming³³¹) sürecinde kilit rolü bulunmaktadır. Bununla birlikte uyumlu bir toplumsal cinsiyet eşitlik politikası geliştirmedeki ilk sorumlu kurum olarak diğer kamu kurumlarında

³³⁰ Bu konuda bilgi için bakınız; Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu, <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19076/Teskilat-Kanunu>, (12.05.2011)

³³¹ Gender mainstreaming, politika süreçlerinin tüm evrelerinde ve tüm düzeylerinde, erkeklerle kadınlar arasındaki eşitlik prensibini dikkate alarak bunu tüm eylem alanlarında uygulama yöntemidir.

gendermainstreaming'in sağlanması konusunda itici güç konumundadır. Kadınlara yönelik geliştirilen politikalara ilişkin uygulamaların farklı sorun alanları itibariyle ilgili bakanlıklar tarafından gerçekleştirilmesi nedeniyle Genel Müdürlük bu kapsamdaki çalışmalarını ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisinde gerçekleştirmektedir. Buradaki rolü toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik geliştirilen politikaların kurum ve kuruluşlar nezdinde uygulanmasını sağlamak, uygulama sonuçlarını ve gelişmeleri takip etmektir. Vurgulanması gereken bir diğer önemli nokta da var olan taşra teşkilatları aracılığıyla Türkiye geneline hizmet sunabilen bakanlıkların taşra teşkilatlarının illerde valilikler, ilçelerde kaymakamlıklara bağlı olarak çalışmasıdır. Bu nedenle geliştirilen politikalara ilişkin hizmetler yerel düzeyde valilikler ve kaymakamlıklar tarafından uygulanmaktadır. Kadınlara götürülen hizmetlerin daha etkili, nitelikli ve işbirliği içinde yürütülmesinde bazı bakanlıkların ve kurumların yapılanmasında doğrudan kadınlara hizmet sunan veya çalışmalarda bulunan birimler bulunmaktadır.

Bu birimler;

- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı - Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü,
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı - Kadın Çiftçiler Daire Başkanlığı,
- Milli Eğitim Bakanlığı - Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü,
- Sağlık Bakanlığı - Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü,
- Türkiye İstatistik Kurumu - Sosyal İstatistikler Daire Başkanlığı bünyesinde bulunan Nüfus ve Demografi Grubunun altında Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Takımı,
- Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığına (GAP) bağlı ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan kadınlara hizmet sunan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri,
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde var olan Aile, Kadın ve Toplum Hizmetleri Daire Başkanlığı ve bu daire başkanlığına bağlı olarak hizmet veren Toplum Merkezleri, Aile Danışma Merkezleri ve Kadın Konukevleridir.

TBMM tarafından çıkarılacak kanunların kadın erkek eşitliği bakış açısıyla değerlendirilmesi amacıyla “TBMM Fırsat Eşitliği Komisyonu” kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır ve bu konuda var olan toplumsal talep doğrultusunda gerekli çalışmalar başlatılarak söz konusu komisyonun kurulması için 9 Nisan 2008 tarihinde kanun teklifi verilmiştir. Diğer taraftan Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin 2002/73/EC Yönergesi’nde bulunan ve AB müktesebatının bir parçasını oluşturan üye ülkelerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumuna sahip olması düzenlemesi gereğince Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumu taslak modeli tartışma metni oluşturulmasına ilişkin çalışmalar, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi/Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Eşleştirme Projesi kapsamında sürdürülmektedir. Türkiye’de henüz olmayan söz konusu yapıların oluşturulmasının toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine ivme kazandıracak açıktır. Yerel yönetimlerin merkezi yönetimlere kıyasla sundukları hizmet açısından kadın katılımına daha uygun oldukları ve kadın gündemine daha açık olabilecekleri söylenebilir. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınmanın yerel düzeyde yaşama geçirilmesinde başlıca mekanizma olarak tanımlanan “Yerel Gündem 21” çerçevesinde karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine kadın ve gençlerin etkin katılımını sağlayan programlar sürdürülmektedir³³². Ülkemizde hali hazırda yaklaşık 60 kentte, Yerel Gündem 21 Programı çerçevesinde yapılandırılmış kent konseyleri içinde yer alan 40 civarında kadın meclisi bulunmaktadır. Ayrıca yerel yönetimler tarafından kadın sığınma evleri, aile yaşam merkezleri, hanımlar lokali, meslek ve sanat kursları ile aile danışma merkezleri gibi hizmetler de sunulmaktadır.

4.7. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ SAĞLAMAYA YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KADIN POLİTİKALARI

19. yüzyılda Osmanlı'dan itibaren kadınların hak mücadeleleri 3 temel alanda söz konusu olmuştur. Bunlar eğitim hakkı, istihdama katılım hakkı ve siyasete katılım hakkıdır. Cumhuriyet'in kazanımları ile birlikte kadınlar eşit yuttaş olma talepleri karşılansa da günümüzde hala kadınların eğitime erişimde, istihdama katılımı ve

³³² Bu konudaki tartışmalar için bakınız: Yıldız Ecevit, "Yerel Yönetimler ve Kadın Örgütleri İlişkisine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Yerli Bir Feminizme Doğru*, Ed. Aynur İlyasoğlu, Necla Akgökçe, Sel Yayınları, İstanbul, 2001, ss.227-258; TÜSİAD-KAGİDER, *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri "Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset" Raporunun Güncellenmesi*, 2008, ss.242-244.

siyasette yeterince temsil oranında dezavantajlılıklar devam etmektedir. Ülkemizde 1980'den sonra kadın politikaları açısından öne çıkan politika alanları eğitim, istihdam ve kadına yönelik şiddetin önlenmesidir. Bu çalışmada Türkiye'de temel bir sorun olarak görülen ve kadınların hala mücadele verdikleri ve dezavantajlılıklarının devam ettiği eğitim, istihdam ve kadına yönelik şiddet politikaları değerlendirmeye alınmıştır. Öncelikli olarak yıllardır mücadele edilen ve hala tam olarak fırsat eşitliğinin sağlanamadığı eğitim alanı ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik düzenlemeler ve bu düzenlemelerin uygulanabilirliği tartışılmıştır. İkinci olarak eğitimde fırsat eşitliği ile ilişkilendirilen ve kadınların en fazla ayrımcılığa maruz kaldığı istihdam alanı değerlendirilmiştir. Üçüncü politika alanı olarak da 1990'lardan sonra gündeme gelmeye başlayan ve günümüzde en çok tartışılan ve politika geliştirilmesine ve uygulanmasına ihtiyaç duyulan kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet konusu tüm yönleri ile açıklanmaya çalışılmıştır.

4.7.1. Kadınlara Yönelik Geliştirilen Eğitim Politikaları

4.7.1.1. 1980'lere Kadar Türkiye'de Kadın Eğitimi ve Geliştirilen Politikalar

Eğitim Tanzimat'la birlikte Osmanlı toplumunun temel sorunu olarak ele alınmış, yeni yapının oluşturulmasında önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Osmanlı'da 1858 yılında ilk kız rüştiyesi açılmıştır. Kız rüştiyelerinin açılmasındaki gerekçe, "iyi anne"nin yetiştirilmesidir. Bugünkü kız meslek liselerine benzer olan kız sanayi mektebi 1869 yılında açılmış ve kadınlara mesleki eğitime yönelik eğitimler vermiştir. Bu okullarda amaç kadınların çalışma hayatına hazır, kalifiye eleman haline gelmesidir. Kadınların mesleki eğitimlerine yönelik ilk çabalar "ebelik" alanında olmuştur. Kadın ebelerin yetiştirilmesine 1842 yılında izin verilmiştir. Kız üniversitesi 1914'te açılmış, üniversitelerin karma hale gelmesi de 1921 yılında gerçekleşmiştir³³³.

Ülkemizde 19. yüzyılın başlarından itibaren imparatorluğun modernleşme çabalarıyla sosyal devlet anlayışının tohumları atılmış, eğitime ilişkin düzenleme ve uygulamalarla modern sosyal devlet oluşturulmaya başlanmıştır. Yeni kurulan devletin bir ulus devlet bilincine sahip olması, Cumhuriyetin gerekliliklerini ve modernleşmeyi

³³³ Çakır, 2010, ss.297-303.

anlayabilmesi için eğitim başta olmak üzere her alanda topyekun kalkınmaya önem verilmiştir. 1922 yılında yetişkinlere okuma-yazma öğretmek ve temel eğitim vermek üzere “Halk Mektepleri” ile “gece dersleri” başlatılmıştır³³⁴. Cumhuriyetin ilanından sonra kadınlar özel bir yasanın konusu olarak ele alınmamış olsalar da, çağdaşlaşma ve batılılaşma yönünde atılan tüm adımlar onları dolaylı-dolaysız etkilemiştir. 3 Mart 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat (Öğrenim Birliği) Kanunu ile eğitim sistemi laikleştirilerek kız çocukları erkeklerle birlikte ve eşit eğitim olanaklarına kavuşmuşlardır³³⁵.

1926 yılından itibaren de eğitimin tüm topluma yaygınlaştırılarak, herkese ücretsiz olarak verilmesi ilkesi benimsenmiştir. Okullaşma ve okur yazar oranı yükseltilmeye çalışılmıştır³³⁶. Aynı yıl “Halkı Okutma Mektepleri Genelgesi” yürürlüğe konarak okuma-yazma eğitiminin iki aşamalı olması istenmiştir. Birinci aşamada yalnız okuma-yazma, ikinci aşamada ise okuma-yazmayı geliştirmenin yanında bazı temel yaşam becerilerinin kazandırılması öngörülmüştür. 1927 yılında Ülkemizde Latin alfabesi kabul edilmiştir. Okuma-yazma seferberlikleri ve çeşitli okuma yazma kursları yolu ile yetişkin nüfusun okur-yazar hale getirilmesine yönelik çalışmalar yaygınlaştırılmıştır. Başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere, Türk ordusu ile çeşitli resmi ve gönüllü kuruluşlarca bu kurslar başarı ile yürütülmüştür. 1930 yılında yurttaşların öğrendiklerini unutmamaları ve okuma alışkanlıklarını sürdürmeleri amacıyla “Halk Okuma Odaları” açılmaya başlanmıştır. Okuma Odalarının sayısı 1936’da 500’e kadar yükselmişse de ilerleyen yıllarda bu uygulamaya devam edilmemiştir. 1930’dan sonra Millet mekteplerinde “okuma-yazma kursları” verilmiş ve 1953 yılından sonra da bu okullar “Halk Dershaneleri” olarak adlandırılmıştır³³⁷.

1935 yılına gelindiğinde özellikle köylerde eğitim olanaklarının yaygınlaştırılabilmesi için Köy Enstitülerinin kurulması çalışmalarına başlanmıştır. Temel amaç okuryazarlığın artırılması kadar, Cumhuriyetin ilkelerini ve devrimlerini

³³⁴ Arnd Michael Nohl-Fevziye Sayılan, *Türkiye’de Yetişkinler için Okuma-Yazma Eğitimi, Temel Eğitime Destek Projesi Teknik Raporu (Milli Eğitim Bakanlığı/Avrupa Komisyonu)*, Mart 2004. <http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular/Proj/TEDPBilgilendirme.pdf>. (2.8.2012)

³³⁵ Yaraman, 2001, s.133.

³³⁶ Sallan Gül, 2004, s.277; Songül Sallan Gül, "Binyıl Hedeflerinde Türkiye’de Eğitim", Yeniden İmece, Üç Aylık Eğitim, Bilim Sanat ve Kültür Dergisi, Şubat 2006, Sayı 10, ss.41-42.

³³⁷ Songül Sallan Gül-Ayşe Alican-Aysun Dinek, "Problematic of Adult Women Education: the Determination of Sultanbeyli's Poor Women for Education", *AİD Today's Review of Public Administration*, 2008, Vol. 2, No.1.

kitlelere benimsetmekti. Bu kurumlar bir yandan öğretmen ve köye yarayışlı elemanlar yetiştirirken, diğer yandan okul yapımından, elemanların yerleştirilmesine kadar birçok alandan sorumlu ve yetkili yapılar olmuşlardır. 1943 yılında Köy Enstitülerinin programları çok yönlü hale getirilmiş, iş eğitimiyle birlikte, kültür dersleri, tarım ve teknik ders ve çalışmaları içermiş, güzel sanatlar ders ve etkinliklerine yer verilerek programları zenginleştirilmiştir. Ancak 1950’li yıllarda bir yandan Köy Enstitülerinin kapatılma sürecine girmesi, Marshall yardımlarıyla kırdaki sürecin çözülmesi, köyden kente göç, kentleşmenin hız kazanması gibi etkenler köy okullarının ihmal edilmesine, köy çocukları ile kız çocuklarının eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamasına yol açmıştır.

4.7.1.2. Türkiye’nin Eğitimde Fırsat Eşitliği Konusunda Uluslararası Yasal Taahhütleri

Eğitim, temel bir insan ve yurttaşlık hakkı olarak herkesin hakkıdır. 10 Aralık 1948’de Paris’te oluşturulan Evrensel İnsan Hakları Beyannamesinin 26. Maddesinde belirtildiği gibi, “herkesin eğitim görme hakkı vardır. Eğitim, ilköğretim ve eğitimin ilk basamaklarında parasız olmalıdır”³³⁸. Benzer biçimde 1979 yılında imzalanmış olan BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ve 1985 yılında gerçekleştirilen “Kadının Gelişmesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejiler” toplantısında dile getirildiği gibi, çocuk yoksulluğu ile mücadelede, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklanan kız çocuklarını dezavantajlı konumu giderilmelidir. Ayrıca, 1980 yılında ülkelerin imzasına açılmış olan Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi-CEDAW sözleşmesini kabul eden ülkeler, eğitimde kadınların ve herkesin eşit haklara sahip olabilmelerini sağlamakla yükümlü kılınmıştır. Üye devletler, kadın ve erkek arasındaki eğitim açığını kapatmak, her türlü ayrımcılığın önlenmesi için gereken her türlü düzenlemeyi yapmak gibi yükümlülükleri yerine getirmelidir. Çünkü eğitim fırsat ve olanaklarından yararlanma kadınların hem işgücüne katılımını artırmakta ve hem de etkin özne, bilgili ve sorumlu yurttaşlar olma niteliğini artırmaktadır³³⁹. Eğitim, kadınlara sadece okuma-yazma becerisini kazandırmamakta,

³³⁸ UNICEF, *Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*, Türkiye, 2003. <http://www.unicef.org/turkey/pdf/ge21.pdf> (14.5.2012).

³³⁹ Mine Tan, “Eğitimde Kadın Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği”, *Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş*. TÜSIAD Yayınları, İstanbul, 2000.

aynı zamanda bir birey, bir özne olma olanağı sunmaktadır. Kadınlar eğitimle birlikte ailede ve toplumda kendilerini sorgulayarak yeniden güven inşa etmelerine ve toplumsal konumlarını güçlendirmelerine olanak tanınmaktadır. Özünde kadınlar eğitimine yatırım, aynı zamanda gelecek kuşakların demokratik ve eşitlikçi tutum ve davranışlarını geliştirmesinde öncü rol oynamaktadır³⁴⁰. Ancak, ülkemiz de CEDAW başta olmak üzere birçok uluslararası belgeye imza atarak kadın erkek eşitliğini sağlama ve temel haklara erişimini sağlama konusunda yükümlülük altına girmişse de, kadınlar, eğitimin her düzeyinde erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Yine Türkiye Çocuk Hakları Sözleşmesi (Türkiye tarafından 1990 yılında imzalanmıştır), gibi onayladığı uluslararası sözleşmelerle eğitim hususunda politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı ve bu yasaları uygulamaya geçirmeyi taahhüt etmiştir. “Çocuk Hakları Sözleşmesi”nde yer alan çocuğun eğitim hakkının fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirilmesi, ilköğretimin herkes için zorunlu ve parasız hale gelmesi ile çocuğun okula düzenli bir biçimde devamının sağlanması ve okul terklerinin azaltılması için önlemler alınması, Anayasanın 42. Maddesindeki “İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır” hükümleri ile ayırım yapılmaksızın herkes için teminat altına alınmıştır. Buna bağlı olarak da bütün kanun, tüzük, yönetmelik vb. hukuki düzenlemeler kadın-erkek ayrımı yapmadan bütün vatandaşlarımızı kapsayacak biçimde düzenlenmiştir.

Ayrıca Türkiye Pekin’de yapılan IV. Dünya Kadın Konferansı sonucunda kabul edilen belgeleri (Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı) çekincesiz kabul etmiştir. Pekin Eylem Platformu kadının ilerlemesi ve güçlendirilmesi için öncelikle harekete geçilecek 12 kritik alan belirlemiştir. Bu kritik alanlardan birisi de “Kadın ve Eğitim”dir.

4.7.1.3. 1980 Sonrası Türkiye'nin Kadın Eğitim Politikaları

1980’lerden günümüze izlenen ekonomik politikalar, gelir dağılımı adaletsizlikleri, eğitimde özelleştirmelerin hız kazanması en çok kırsal yoksulları, dar gelirli ve kentlerin varoşlarını olumsuz etkilemektedir. Taşınabilir eğitim sisteminde, yatılı ilkokulların yatak kapasiteleri ile okul bina ve sınıflarındaki yetersizlikler,

³⁴⁰ Sallan Gül, Songül, Ayşe Alican ve Aysun Dinek, a.g.m.

okullarda araç-gereç ve malzemelerdeki sıkıntılar, ikili eğitim, sınıf sayılarının büyüklüğü, temel eğitimin kalitesinin yükseltilmesi ve yoksul çocukların ihtiyaçları halen çözüm bekleyen çok sayıda sorun vardır.

Eğitimde yaşanan temel sorunların çözümü, en azından temel eğitimde fırsat eşitliğinin yakalanması için okullaşmada, herkesin okur-yazar olması yönündeki çabaların artırılarak geliştirilmesi gereklidir. Kuşkusuz son on yılda bu konuda önemli adımlar atılmıştır. Bunlardan ilki, temel eğitim süresinin uzatılması olmuştur. Ülke gündemine 1997 yılında politik nedenlerle de olsa girmiş olan, zorunlu eğitimin süresinin uzatılmış olması, 5 yıldan 8 yıla çıkarılması Temel Eğitim Projesiyle desteklenmiştir. Bu gelişme ilk yıllarda sanki olumsuz bir etki yapmış gibi bir görünüm vermiş olsa da, okullaşma oranlarında önemli artışlar sağlanmıştır. 1997 –2001 yılları arasında net okullaşma oranı kızlarda %11 ve erkeklerde %6 ve toplamda % 9 artmıştır. İlköğretimin ikinci kısmının zorunlu hale gelmesiyle birlikte açıkta kapanmaya başlamıştır. 2003 yılında 15-24 yaş arasındaki okuryazarlık oranı da %96,6'ya yükselmiştir. Ancak oran erkeklerde %98,4 ve kızlarda %94,8'e çıkmıştır. Yine Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünün 2004 yılında yürüttüğü “Şartlı Nakit Transferi”³⁴¹ uygulaması ile ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlerle eğitimden ayrılmak zorunda kalmayı ve sosyal dışlanmanın önlenmesi için ilköğretim çağındaki ve %6'lık en yoksul grupta yer alan çocuklara sağlanan gelir destek programıyla 2005 yılında 934 bin çocuğun eğitime destek yardımı sağlanmıştır³⁴².

1990'ların sonlarına kadar kadınların, özellikle en mağdur durumda olan yetişkin kadınların, eğitim olanaklarına erişimlerinde özel sosyal politikalar geliştirilmemiştir. Kadınların eğitim olanaklarına sahip olabilmeleri, çoğu kez ailelerin olanak ve tercihleriyle sınırlı kalmıştır. Bu süreçte cinsiyetçi faktörler, ekonomik

³⁴¹ Yoksul aile çocuklarına verilen yatılı eğitim hizmetlerinin yanı sıra, ilköğretim kurumlarının 6, 7 ve 8. sınıfları ile genel ve meslekî teknik orta öğretim kurumları için bursluluk hizmetleri de verilmektedir. Bursluluk hizmetleri ve Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında yürütülen Şartlı Nakit Transferi uygulaması ile; nüfusun en muhtaç kesimine dahil olan ailelerin çocuklarının temel eğitim hizmetlerine tam olarak erişimini hedef alan bir sosyal yardım ağı oluşturmak amacıyla Türkiye'nin her köşesinde karşılıksız eğitim yardımları yapılmaktadır. Kız çocuklarının okullaşma oranları ile ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarını artırmak amacıyla, kız çocuklarımıza ve ortaöğretimde devam eden öğrencilere verilen yardım miktarları daha yüksek tutulmuştur. İlköğretime devam eden erkeklere aylık 20 YTL, kızlara 25 YTL, ortaöğretime devam eden erkeklere aylık 35 YTL ve kızlara 45 YTL tutarındaki ödeme “Kadının aile ve toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi” amacıyla doğrudan annelere yapılmaktadır.

³⁴² Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2005, Ankara, DPT, SYDGM, 2005.

etkenler kadar rol oynamıştır. Genellikle kadınların yaşam alanlarını ev ve aile ile sınırlandıran geleneksel bakış açısı, kadınları özel alanla sınırlandırmaktadır. 1990 yılında yine yoksulluğun etkisiyle eğitimde yaşanan eşitsizliklere dikkat çekmek amacıyla “Herkes İçin Eğitim Dünya Konferansı”nda, eğitim konusunda yapılması gerekenler tartışılmıştır. Konferans sonunda, “Herkes İçin Eğitim Dünya Beyannamesi” yayımlanmıştır. Bu Beynamede temel eğitimden tüm çocukların yararlanabilmesi, eğitimin eşitlikçi bir yapıda olması, en acil öncelik olarak, kız çocuklarının eğitime erişimlerinin önündeki her türlü engelin kaldırılması ve eğitime erişimde sorun yaşayan yoksullar, işçiler, göçmenler gibi toplumsal gruplara eğitime olanaklarının sağlanması için gereken düzenlemelerin yapılması konularına yer verilmiştir³⁴³.

Ülkemizde ise kadın destek ve işlevsel yetişkin okuryazarlığı programları 15 yaş üstü okuma-yazma bilmeyen yetişkinlere yönelik hazırlanmış 1993 yılında başlamıştır. Program özellikle şehre göç etmiş ve okuma yazma bilmedikleri için toplumsal hayata katılımda zorluk çeken kadınları hedeflemiştir. 2010 yılında programdan yararlananların sayısı 100,000 kişiye ulaşmıştır. Ancak okur-yazar olmayan kadın sayısının 1 milyonun üzerinde olduğu düşünüldüğünde daha uzun yılların geçmesi gerekecektir.

1990’ların sonlarına kadar ülkemizde kadınların eğitime erişimlerini sağlamak ve daha fazla katılmalarını destelemek için bazı kampanyalar başlatılmışsa da, gerçek artış 2001 ekonomik krizi sonrasında yaşanan yoksullukla beraber ortaya çıkmıştır. Ulusal eğitime destek ve şartlı nakit transferi gibi program ve kampanyalar, yoksulluğun en çok etkilediği gruplardan olan kadınları, çocukları ve özellikle kız çocukları hedef kitle olarak almıştır. Bu programlar, kadınların okuma yazma öğrenmelerini, kadınların ve çocukların yaşam kalitesini yükseltmeyi, kazanç getiren beceriler edinmelerini ve günlük yaşamda bağımlılıktan kurtulmalarını amaçlamıştır. Ancak, sosyal devletten uzaklaşma sürecinin de yoğun yaşandığı 2000’ler genel bir devlet politikası yerine bu süreci halk eğitimlere ve sivil toplum kuruluşlarının inisiyatifine bıraktığı için halen ülkemizde yetişkin kadın eğitiminde okuryazarlıkta bile yüzde yüze ulaşılammıştır. Yetişkin kadın eğitiminde geleneksel bakıştan farklı olarak Türkiye’de bazı hükümet dışı kuruluşlarla kadın örgütlerinin kadınlara yönelik burs ve eğitim destek programları da bulunmaktadır. Bu kuruluş ve örgütlerin amacı, kentlerin

³⁴³ UNICEF, *Herkes İçin Eğitim Beyannamesi*, (1990) Ankara UNICEF Temsilciliği.

çeperlerinde, köyde alt gelir grubundan kadın gruplarını kapsayan eğitimlerde okuma-yazma öğretmenin yanı sıra, beceri kazandırmak, kişisel güçlenmeyi ve dayanışmayı artırmaktır. Örneğin Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve diğer sivil toplum kuruluşlarınca başlatılan; “Herkes İçin Eğitim”, “Haydi Kızlar Okula” ya da “Baba Beni Okula Gönder” gibi kampanyalarla kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişim olanakları artırılmaya çalışılmıştır. 2001 yılından itibaren sürdürülen Ulusal Eğitime Destek Kampanyası, Türkiye’de sosyo-ekonomik bakımdan yoksunluk içerisinde bulunan ve öncelikle okuma-yazma bilmeyen genç kız ve kadınları hedeflemiştir. Zorunlu öğrenim çağını geçirmiş yetişkin nüfusun tamamının eğitim gereksinimlerini belirlemek, kadınların temel yaşam becerileri kazanmalarına ve gelir getirici, istihdam kolaylığı sağlayıcı, mesleki eğitim programlarından yararlanmalarına olanak sağlamak amacıyla çalışmalar yürütülmüştür.

Benzer olarak, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF’in işbirliğiyle başlatılan 2001–2005 Ana Uygulama Planı kapsamında “Haydi Kızlar Okula ve Kız Çocuklarının Okullulaştırılmasına Destek Kampanyası” başlatılmış ve 2006 yılı itibariyle toplam 222.800 kız öğrenci okullulaştırılmıştır³⁴⁴. Sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin katılım ve katkısı ile gerçekleşen kampanyada ilköğretim çağına olup herhangi bir nedenle eğitim sistemi dışında kalan, okulu terk eden ya da devamsızlık yapan 6-14 yaş grubundaki tüm çocukların, özellikle kız çocuklarının % 100 okullulaşmasının sağlanması amaçlanmıştır. Türkiye’de, özellikle kırsal yerleşim alanlarında ve ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, temel eğitimi bile tamamlamamış çok sayıda kadının olması eğitimde bölgesel eşitsizlikleri gündeme getirmiştir. Bu nedenle kampanya, 2003 yılında eğitim alanındaki cinsiyet eşitsizliğinin en yoğun olduğu 10 ilde başlatılmış, 2004 yılında 23 yeni ilin katılımıyla 33 ilde yaygınlaştırılmıştır. 2005 yılında ise 20 yeni il daha kampanyaya dâhil edilerek 53 ile çıkarılmış, 2006 yılında kampanya 81 ile yaygınlaştırılmıştır. Ayrıca, 2004-2005 yılından itibaren Ana Çocuk Eğitim Vakfı-AÇEV’in okuma-yazma bilmeyen 15 yaş üstü yetişkinleri hedefleyen “İşlevsel Yetişkin Okuryazarlığı” kapsamında Anne Çocuk Eğitim Programı başlatılmıştır. Programda yetişkin kadınlara okuduğunu anlama,

³⁴⁴ Sivil İzleme Grupları, *Binyıl Hedefleri ve Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, 2005 Yılı Raporu*, AÇEV, KADER, Eğitim Reformu Girişimi, Sabancı Üniversitesi; UNICEF, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve İlköğretime İlişkin Rapor*, Nisan 2005,Sayı:2; ÇYDD, *Ankara Şubesi Eğitim Komisyonu 2003-2004 Çalışma Raporu*, Ankara.

yorumlama ve eleştirel düşünebilme becerilerini geliştirmelerinin yanı sıra elektrik faturasını okuma, alışveriş listesi yapma, başvuru formu doldurma gibi konularda da bilgilendirme yapılmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları kadın eğitiminde ve eğitime erişimde toplumsal cinsiyet bakış açısının farklılığını ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, AÇEV'den alternatif bir okuma-yazma programı geliştirmesini talep etmiştir. AÇEV danışmanları tarafından bilimsel temelli bir okuma-yazma programı geliştirilmiştir³⁴⁵. Yine “Ana Kız Okuldayız Okuma Yazma Kampanyası” başlatılmış, kampanya ile halen yüzde 19,6 olan kadın okumaz yazmazlık oranını ortadan kaldırmak amacıyla okuma yazma bilmeyen en az 3 milyon kadının okuryazar hale getirilmesi hedeflenmiştir. Kasım 2009 itibarıyla kampanya kapsamında halen 451.985 kursiyer okuma-yazma kurslarına devam etmekte olup, 207.489 kişi ise okuryazarlık belgesi almıştır.

2007-2013 yıllarını kapsayan 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, kadınların toplumsal konumlarının güçlendirilmesi, etkinlik alanlarının genişletilmesi, eşit fırsat ve olanaklardan yararlanmalarının sağlanması için eğitim seviyesinin yükseltilmesi, kalkınma sürecine, iş hayatına ve karar alma mekanizmalarına daha fazla katılımlarının sağlanması, kadınların okur-yazarlığının artırılması amacıyla projeler geliştirilmesi gibi amaçlara yer verilmiştir. 10 Ocak 2008’de yayınlanan 60. Hükümet Programı Eylem Planında hükümet programında da okullaşma oranını ilköğretimde yüzde 100’e, mesleki ve teknik eğitim dâhil olmak üzere ortaöğretimde yüzde 90’a çıkarılmasının hedeflendiği ifade edilmiştir. Ayrıca ilköğretimde okul terklerinin azaltılacağı, her ilçede, ilçenin nüfusu da dikkate alınarak, en az bir kız ve erkek öğrenci ortaöğretim yurdunun bulunmasının sağlanacağı, kız çocuklarının okullaştırılmasına özel önem verilmeye devam edileceği, bu kapsamda Haydi Kızlar Okula Kampanyasına ve Şartlı Nakit Transferine devam edileceği belirtilmektedir³⁴⁶.

Cumhuriyet döneminde elde edilen kazanımlara rağmen günümüzde kadınların toplumdaki mevcut konumları incelendiğinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin varlığı göstergelerde belirgin şekilde karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de 1980 sonrasında sürdürülen mücadeleler sonucunda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda özellikle

³⁴⁵ Nohl-Saylan, 2004; AÇEV, *İşlevsel Yetişkin Okuryazarlığı Programı Gönüllü Profili Raporu*, İstanbul, 2002.

³⁴⁶ KSGM, *Türkiye’de Kadının Durumu*, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

eğitim, sağlık, hukuk gibi geleneksel politika alanlarında belli bir duyarlılık oluşmuşsa da toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını istihdam, yetki ve karar alma süreçlerine katılım, araştırma, bütçe ve mali politikalar gibi alanlara yerleştirme konusunda istenilen duyarlılık henüz oluşmamıştır.

4.7.2. Türkiye'de Kadın İstihdam Politikaları

Türkiye'nin erkek egemen yapısı kadının özel alana ilişkin rollerini pekiştirmekte ve en iyi şekilde uygulanabilmesinin de koşullarını sağlamaktadır. Kamusal alanın toplumsal cinsiyeti pekiştirici tutumu kadını sosyal yaşama katılma konusunda geri planda tutmaktadır. Ülkemizde kadının istihdama katılımının sınırlı olması, devletin kadın sorunlarına duyarsızlığı ve buna yönelik politika geliştirme noktasında geleneksel cinsiyet rollerini pekiştirici politikalara yönelmesi sorunu daha da derinleştirmektedir.

1950'li yıllara gelindiğinde özel alana dokunmadan kadınların istihdamının artırılması hedeflenmiştir. 1950 yılında İş Kanununda “ücret eşitliği” ilkesi kabul edilmiştir. 1961 yılında da çalışanların sosyal ve ekonomik haklar alanı genişletilmiştir. Ancak bu haklar, kadın istihdamını artırmada beklenen etkiyi gerçekleştirmemiştir. Çünkü kamu refahını sağlamaya yönelik sosyal güvenlik hizmet alanındaki kurumsal bakım ve hizmet olanaklarının olmaması, kadınların rollerindeki dönüşümü yaratamamıştır. Bu da başta çocuklar olmak üzere hastalar ve yaşlıların bakımlarının kadınların üzerinde kalması nedeniyle kadınların ev-içi hizmeti gerçekleştiren kişi olarak bakıcı rollerini pekiştirmiştir. 1971 yılında çıkarılmış olan 1475 sayılı yasaya da bu bakış açısı yansımıştır. Yasada kadınların doğum izinleri ve çalışma yer ve saatleri yeniden düzenlenirken, kreş açma sayısı bir işyerinde çalışan kişi sayısına göre değil, kadın sayısına göre düzenlenmiştir³⁴⁷. Özel hayatta, ailede karı-koca ilişkilerinde egemen olan ataerki ilişkiler sorgulanmamış, ailenin sorumluluk ve sorunları kadınların görevi olarak görülmüştür. Bir başka ifadeyle 1970'lere kadar ailedeki ataerki, hem kadınların ve hem de toplumun gündeminden çıkmıştır. 1970'lerde yaşanan ulusal ve uluslararası bir dizi ekonomik krize, yapısal ve sınıfsal sorunlar eklenmiş ve bu ortamda kadınların öncülüğünde toplumsal cinsiyet sorunu da ülke gündemine taşınabilmiştir. 1980'ler ise,

³⁴⁷ Songül Sallan Gül, “Refah Devletinin Dönüşümünde Kadın Haklarından Annelik Haklarına Geçiş”, *İnsan Hakları Yıllığı*, 2009, TODAİE, c. 27.

diyalektik bir biçimde apolitik bir ortamda özel alanı kamusal gündemine taşımış, yeni kadın hareketinin öncülüğünde kadına yönelik şiddete karşı farkındalık yaratılarak, mücadelenin önemi ortaya konulmuştur.

1980’li yıllarda hatta 1990’ların ortasına kadar kadın istihdamını devletin ekonomik ve sosyal politikalarının bir gündem maddesi olarak görmüyoruz. Devlet, kadınların istihdamlarında artış nasıl sağlanır sorusunu sormaya esas olarak 1980’lerin sonunda başladı. Ortalama bir tarih vermek gerekirse kurumsal tartışmalar 1989’da İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun OECD ile birlikte düzenlediği ”Değişen bir Toplumda Kadınların İstihdam İmkânlarının Geliştirilmesi” isimli konferans ile başlatılabilir. 1990’da Devlet Bakanlığı’na bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulduktan sonra kadınların işgücüne katılımı ve istihdamı ile ilgili devlet görüşü çoğunlukla bu bakanlık ve genel müdürlük tarafından yansıtılmıştır. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı’nın kadın sorunu ile ciddi olarak ilgilendiği ilk dönem ise 1996-2000 yıllarını kapsayan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık dönemidir. Bu dönemde kurulan Kadın Özel İhtisas Komisyonu’nun çalışmalarını yansıtan bu plan ile birlikte kadın istihdamında düşüklük ve buna bulunacak çözümlerin neler olacağı meselesi devletin de gündemine girmiştir. 1993 yılında 50. Hükümet Programında uygulanacak teşvik politikaları kapsamında “kadın işgücünün ekonomiye katkısının artırılması ve kadınların kendi iş yerlerine sahip olma imkânları geliştirilecektir” ifadesi yer almıştır. 1993 yılında Halk Bankası tarafından kadınları girişimciliğe özendirmek amacıyla kadınlara özel, düşük faizli kredi uygulaması başlatılmıştır. Bir yıl sonra da, yani 1994’de Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü bünyesinde şiddete uğrayan kadınlara hukuki ve psikolojik danışmanlık, girişimcilik ve el emeğinin değerlendirilmesi konularında hizmet vermek amacıyla Bilgi Başvuru Bankası, yani 3B, kurulmuştur³⁴⁸. Kadın girişimciliği sadece kadın istihdamının teşvik edilmesinin değil, fakat kadın erkek eşitliğinin sağlamada da etkin bir araç olarak görülmüştür. Kamusal olarak kadın girişimciliği konusunun gündeme gelmesi ise ulusal kalkınma planlarıyla beraber olmuştur. Ülkemizde ilk kez kadın istihdamını artırmanın gereği Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000) yer almıştır. Kadınların toplumsal statülerinin yükseltilmesi ve kalkınmaya katılımlarının artırılabilmesi için eğitim, sağlık, istihdam

³⁴⁸ KSGM, Türkiye’de Kadınlara ait Girişimlerin Desteklenmesi, T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000.

ve sosyal güvenlik alanları ile ilgili göstergelerinin iyileştirilmesi, yasal açıdan kadın-erkek eşitliğini engelleyen konuların düzenlenmesi, toplumsal statüsünün yükseltilmesi ve kadın-erkek eşitliğinde ilerleme sağlanması amaçlanmıştır. Böylece ilk defa kalkınma planlarında kadın erkek eşitliğini sağlanması gündeme gelmiştir. 1997 yılında da 54. Hükümet Programı'nda kadınların kendi uğraş alanlarında iş ve istihdam sağlayıcı projeleri uygulamaya koyacak bir teşkilatın kurulması kararlaştırılmıştır. Avrupa Birliği Uyum Politikaları çerçevesinde özellikle 1999 yılından itibaren kadın istihdamı, kadın girişimciliği ve Türkiye'de çalışma yaşamında kadın erkek eşitliğini sağlama konuları yaygın olarak ele alınmış ve desteklenmiştir³⁴⁹. Kadınların işgücüne düşük katılımının bir sorun olarak genel kabul görmesi ve devlet tarafından acil çözülmesi gereken sorunlar listesinde yer alması ise 2000'li yıllarda olmuştur. Özellikle Avrupa Birliği raporları bu düşük katılım konusunda Türkiye'nin gerekli politika tedbirlerini almadığının altını çizdikçe, hükümetin aktif işgücü politikaları kullanarak ve *istihdam paketleri* ile bu soruna çözüm arayışına girdiği görülmüştür.³⁵⁰

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), 25 Mayıs 2010 tarihinde yayınlanan Başbakanlık Genelgesi ile kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlenmesi, iş hayatında ve toplumsal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, kadının istihdamının artırılması amacıyla Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu oluşturmuştur³⁵¹. AKP Hükümetinin kadın istihdamına yönelik olarak geliştirmiş olduğu politikalar ve projelerde "güçlü aile" anlayışı merkezi konumdadır. Burada kadınların güçlendirilmesi ailenin güçlendirilmesi anlamına gelmektedir³⁵².

Sonuç olarak ülkemizde istihdam politikaları yoksullara gelir sağlayacak ve onları girişimciliğe teşvik edecek, özellikle kadınları ve gençleri istihdama yönlendirecek istihdam amaçlı yardım programları proje odaklı olarak devreye girmiştir³⁵³. Ancak kadın istihdamını ve onu çevreleyen sorunlarla ilgili kapsayıcı, ciddi ve ulusal istihdam stratejileri geliştirilememiştir. Kadınlara yönelik projelerin çoğu

³⁴⁹ KSGM, 2000,a.g.e.

³⁵⁰ Ecevit, 2011, ss.113-114.

³⁵¹ Resmi Gazete, , Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması, Başbakanlık Genelgesi 2010/14, 25 Mayıs 2010 Tarihli Resmi Gazete, Sayı:27591, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100525-12.htm> (23.5.2011).

³⁵² AKP'nin İstihdam Politikası: Bir Mutsuz Evlilik Hikayesi, <http://www.sendika.org/2013/04/akpnin-kadin-istihdam-politikasibir-mutsuz-evlilik-hikayesi/>, (6.5.2013).

³⁵³ Songül Sallan Gül-Hüseyin Gül, "Türkiye'de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam", *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, der. N. Oktik, Yakın Kitabevi, İzmir, 2008, ss.361-396.

kadının ev-içi konumunu ve bakıcılık stratejisini güçlendirici niteliği nedeniyle kadın istihdamının artmasını sağlamada başarılı olamamıştır³⁵⁴. Ailenin refahını artırmak için çalışan kadınların büyük çoğunluğu tarımda ücretsiz aile işçisi ya da özel sektörde aile işletmeciliğine dayanan firmaların görünmez aktörleri olmuşlardır³⁵⁵.

4.7.3. Kadına Yönelik Şiddet Politikaları

4.7.3.1 Dünya'da Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Yasal

Düzenlemeler ve Kamusal Destek Mekanizmalar

Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi (1993), kadınlara yönelik şiddeti; “ister kamusal isterse özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik acı veya ızdırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayanan bir eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma” olarak tanımlamaktadır³⁵⁶.

Uluslararası camiada kadınların şiddetten korunması adına ve kadına yönelik şiddetin duyurulması adına standartlar koyma ve yasal çerçeveleri ayrıntılandırmada bu gün artık büyük aşamalar kaydedilmiştir. Son on yılda aile içi şiddet farkındalığında çok büyük gelişme yaşanmış, bazı ülkelerde yasalar, programlar ve aile içi şiddetle savaşılan sivil toplum örgütleri ile daha da artmıştır. Kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten tamamen arındırılmış bir ortamda yaşayabilmeleri için norm bazında kadınların ihtiyaçlarının belirlenmesinde önemli adımlar atılmıştır. Ancak esas mücadele gerektiren konu var olan yasaların ve standartların etkin uygulanmasını ve bu yasalara/standartlara itibar edilmesini sağlamaktır. Birçok uluslararası belge, sorunun toplumsal yönüne vurgu yapmakta ve aile içi şiddetin önlenmesinde devletlerin sorumluluğunun altını çizmektedir. Devletlerin pek çok uluslararası belgelerde, erteleme

³⁵⁴ Songül Sallan Gül, "Türkiye'de Yoksulluğun Kadınsılaşması", *Amme İdaresi Dergisi*, 2005, c.38, S.1; Ayşe Buğra-Çağlar Keyder, *Kent Nüfusunun En Yoksul Kesiminin İstihdam Yapısı ve Gecinme Yöntemleri*, Bogazici Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu, İstanbul, 2008. ;Dedeoğlu, (2009), ss.41-48.

³⁵⁵ Saniye Dedeoğlu, “Endüstriyel Üretimde Kadın ve Göçmen Emegi: Atarerkillik ve Enformel Emek”, Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi Türkiye Örneği, der. S. Dedeoglu-M. Yaman Öztürk, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2011.

³⁵⁶ WHO, *Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women, Initial Results On Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses*, WHO Press, World Health Organization, Geneva, 2005.

olmaksızın ve gerekli tüm uygun araçlar kullanılarak özel şahıslar ya da devlet tarafından uygulanan kadına yönelik şiddeti bitirmek için politikalar oluşturmaları istenmektedir.

Kadına yönelik şiddet bir suçtur. Bu doğrultuda ilk yasal düzenlemeler 1970'lerde İngiltere'de başlamıştır. Avrupa'daki 40 devletten beşi hariç (Ermenistan, Azerbaycan, Macaristan, Estonya, İtalya), diğer tüm ülkelerde aile içi şiddet yasalarda suç kapsamına alınmıştır. 1990'lardan itibaren çok sayıda ülke, aile içi şiddeti kadının itibarına tecavüz olarak görmeye başlamıştır. İsveç'te, 1999 yılında yürürlüğe giren yeni yasa, şiddeti "kadının itibarına" ya da eğer ailenin diğer üyelerine yönelik olursa "kişinin itibarına" bir tehdit olarak görmektedir. Şiddetin diğer türleri, fiziksel kanıt olmayıp, psikolojik şiddet olanlar dâhil, belirlenmekte ve cezalandırılmaktadır. 1999 yılından buyana İspanya yasasında psikolojik şiddet ağır bir şiddet türü olarak görülmektedir.

İrlanda ve Amerika gibi birçok ülkede, eski-eşlerden korumayı dâhil etmek için, özel kanun yolları, koruma ve güvenlik önlemleriyle güçlendirilmiştir. Böylece suçlunun koruma önlemlerini ihlali durumunda mahkeme tutuklama yetkisine sahiptir. ABD'de kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmaları Batı Avrupa'dan daha farklı bir süreçte gelişmiştir. 1970'lerden itibaren şiddet mağdurlarına yönelik olarak tecavüz kriz merkezleri, dayak yiyen kadınlara yönelik sığınma evleri, suç ve adalet kuruluşları, sağlık merkezleri ve ruhsal bakım merkezleri gibi çok farklı hizmet mekanizmaları devreye girmiştir³⁵⁷. Birçok ülkede, diğer kanunlar kadınların ve çocukların olağandışı savunmasızlığını aile içi şiddetin doğrudan bir sonucu olarak görürler ve sosyal refah yasası (İsveç), konut ve evsizlik hükümleri önceliği onlara vermektedirler. Avustralya'daki aile kanunu, suçluyu aile evinden belirli bir süre uzaklaştırmak için polisi yetkilendirmekte, böylece, mağduru ve ilişkileri başka çözümler bulunana kadar orada kalmasını sağlamaktadır. Bu Almanya gibi diğer ülkelerin düşündüğü ve Finlandiya'nın 1999'dan bu yana uyguladığı bir yöntem olmuştur³⁵⁸.

³⁵⁷ Dean G. Kilpatrick, "What is Violence against women: defining and measuring the Problem", *Journal of Interpersonal Violence*, 2009, Vol.19, No.11.

³⁵⁸ Ayşe Alican, "Türkiye'de ve Dünyada Kadına Yönelik Şiddetin Yansımaları", Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 9-11 Aralık 2009, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Günümüzde Avrupa’da şiddet mağduru kadınların hepsi yeterli koruma ve destek alamamaktadır. Birçok ülkede, bölgede ve Türkiye’de kadınların şiddet uygulayan kocalarından, birlikte yaşadıkları kişilerden ya da babalarından uzaklaşma ve ayrılma şansları yoktur. Dünyanın çeşitli ülkelerinde gelişen kadın hareketleriyle birlikte sorunun görünür, tartışılır olması ve dikkatlerin çekilmesiyle paralel giden süreçte, yani son yirmi yılda yoğunlaşan uluslararası gelişmeler kapsamında aile içi şiddet sorunu işlenir olmaya başlanmıştır. Sorun ilk kez 1975 yılında Meksika’da toplanan Uluslararası Kadın Yılı Dünya Konferansında gündeme getirilmiştir. Aynı yıl ‘Suçun Önlenmesi ve Suçlara Karşı 5. BM Kongresi’nde, kadınlara yönelik bir cinsel şiddet biçimi olan tecavüzün büyük ölçüde gizli bir suç olarak kalmasına karşın, dünyanın birçok yerinde giderek arttığı kaydedilmiştir. Daha sonra 1980’de Kopenhag’da toplanan BM Kadın On Yılı Dünya Konferansında, ‘Dayak ve Aile İçi Şiddet’ başlıklı karar kabul edilmiştir. 16-26 Temmuz 1985 Nairobi’de yapılan Dünya Kadınlar Konferansı İleriye Dönük Stratejileri’nin Barış bölümünde, kadınlara yönelik şiddet ele alınmış ve 258. paragraftan başlayarak 261-271’e kadar olan bölümde, kadına yöneltilmiş şiddet ve silahlı çatışmalarda kadınların korunmaları ilke olarak kabul edilmiştir.

1993 BM İnsan Hakları Konferansı’nda kadınlara ilişkin ayrımcılığın dikkate alınması, insan hakları ihlallerine ilişkin incelemelerde, kadına yönelik şiddete gereken dikkatin ve özenin gösterilmesi gereği bir karar olarak kabul edilmiştir. Böylece uluslararası süreçte kadına yönelik şiddet, temel bir insan hakları ihlali olarak benimsenmiş bulunmaktadır. 5-13 Eylül 1994 tarihleri arasında Mısır’ın başkenti Kahire’de toplanan, 187 üye ülkenin katıldığı BM-Uluslararası Nüfus Kalkınma Konferansı Aksiyon Programı; dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınlara yönelik tüm ülkelerde yaşanan evrensel bir sorun olarak ‘Kadına Yönelik Şiddet’i kapsamına dâhil etmiş, ayrıntılı bir şekilde ele aldığı önemli konulardan biri olmuştur. 1995 yılında Pekin’de yapılan Dünya Kadınlar Konferansına katkıları olan Nüfus Kalkınma Konferansı Aksiyon Programında, kadın birincil derecede önemli sayılmış, kadının çeşitli sorunlarıyla ilgili olarak düşünce ve eylem planları kaleme alınmıştır. Aksiyon programı, erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için ülkelerin yapmaları gereken girişimler kapsamında ‘kadına yönelik şiddet’in bertaraf edilmesini bir zorunluluk olarak belirlemiştir.

İnsan haklarından kadınların eşit olarak yararlanması ve yasalarda, yaşamda var olan ayrımcılıkların kaldırılması amacıyla 1979 yılında kabul edilen (CEDAW) Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nde yaşamın her alandaki kadın sorunu ele alındığı halde, *“kadına yönelik şiddet”* konusunda açık bir düzenlemeye yer verilmemişti. 1980 yılında Kopenhag'da toplanan 2. Dünya Kadın Konferansı sonuç bildirgesinde *“aile içi şiddet”* konusuna yer verilmiştir. BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 1984 tarihli aile içi şiddete ilişkin kararında *“sorunun niteliği ve nedenleri hakkında bilgilerin genellikle gizlendiği, bu bilgilere ulaşamadığı, bu nedenle de mağdura yardım edilebilmesi, şiddetin tekrarının önlenmesi için bu bilgilerin açığa çıkarılması, kamuoyunda farkındalık, duyarlılık yaratılması zorunludur”* denilmiştir.⁴ 1985 yılında Nairobi'de toplanan 3. Dünya Konferansı sonunda yayınlanan *“Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejiler”* belgesinin Barış bölümünde kadınlara yönelik şiddet konusuna değinilmiş ve önlenmesi için öncelikle hukuki tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin kabul edilen ilk belge 20 Aralık 1993 tarihli *“Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge”*dir. BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 30 Mayıs 1991 tarih ve 18 sayılı kararıyla, kadınlara karşı şiddet sorununu özel olarak ele almak üzere bir uluslararası belge hazırlanması önerilmiştir. Ayrıca, 1992 yılında Cenevre'de toplanan BM İnsan Hakları Komitesi kadına yönelik şiddet konusunu BM Genel Kurulu gündemine taşıyabilmek üzere üye ülkeleri *Kadın Haklarını Çiğnemek İnsan Haklarını Çiğnemektir; “Kadına Yönelik Şiddet Bir İnsan Hakları İhlalidir* başlığı altında açılan imza kampanyasına destek vermeye çağırmıştır³⁵⁹.

Dünyanın her yerinde kadınlara karşı uygulanan şiddet konusunda *acilen* önlem alınması talebiyle açılan bu imza kampanyası için Türkiye'de 30.000'den fazla imza toplanmıştır. İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin koordinasyonunda kadın kuruluşlarıyla işbirliği içinde yürütülen imza kampanyasında Türkiye, dünyada en çok imzayı toplayan ülke olmuştur. Türkiye'de 4320 sayılı *Ailenin Korunmasına Dair Kanun* 14.1.1998 tarihinde kabul edilmiş ve 17.1.1998 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, AB'ye uyum sürecinde 20

³⁵⁹ Bu konuda bilgi için bakınız CEDAW, Pekin+5, AB İlerleme Raporu 2011-2012.

Mayıs 2003 tarihinde İş Kanunu'nda yapılan değişiklikle, İş K. 24. maddesinde *iş yerinde cinsel tacizin* işçinin iş sözleşmesini derhal fesih edebilmesi için haklı neden oluşturduğu kabul edilmiştir. Bundan başka, kadına yönelik fiziksel, cinsel, ekonomik şiddetin önlenmesini sağlamak ve faili cezalandırmak üzere Türk Ceza Kanunu'nda, Medeni Kanunda ve Borçlar Kanunu Tasarısı'nda yeni düzenlemeler getirilmiştir. Haziran 2009'da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ilk kez bir devleti (Türkiye'nin) aile içi şiddet konusunda gerekli tedbirleri almamak ve kadın mağduru koruyamamaktan dolayı tazminat ödemesine karar verdi. AİHM'in oybirliği ile verdiği karar, 47 ülke için emsal olacaktır³⁶⁰.

4.7.3.2 Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Kurumsallaşma Süreci

1980'lerle beraber gelişen kadın hareketi ve Avrupa Birliği uyum süreci, kadınların toplumsal statüsünün artması ve ayrımcılıklarla mücadelede devletin rolünü ve sorumluluğunu öne çıkarmıştır. Kadına yönelik aile içi şiddet olgusu bir dizi kampanya ve eylemlerle kamuoyunun gündemine taşınmış, şiddetle mücadele için önce sorun tanımlanmış, şiddetin bir insan hakları ihlali ve bir suç olduğu gerçeğine dikkat çekilerek, farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. 1990'lı yıllarda şiddetle ve ayrımcılıkla mücadelede yasal ve kurumsal süreç başlatılmış, şiddete maruz kalan ya da bu riski taşıyan kadınların başvurabilecekleri kadın danışma merkezleri, acil yardım hatları ve sığınma evleri gibi uygun mekanizmaların oluşturulması hedeflenmiştir. Şiddete uğrayan kadınların şiddetle mücadelelerinde bireysel olarak güçlenmelerini ve onların hayata yeniden tutunmalarını sağlayacak destekleyici toplumsal ve kurumsal hizmetler geliştirilmiştir. 2000'li yıllarla birlikte ise, aile içi şiddete karşı çok taraflı mücadelenin önemi ortaya konmuştur. Kadına karşı ayrımcılığı içeren yasalarla mücadele çeşitli kampanyalarla sürdürülürken, kurumlar arası işbirliğinin gerekliliği ortaya konmuştur³⁶¹.

Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadele çoğunlukla ev içi şiddete karşı sürdürülmektedir. 20 yılı aşkındır süren bu mücadele üç dönemde ele alındığında 1980'ler görünür olma, mücadelenin taraflarının ve rollerinin ortaya çıktığı yıllar iken,

³⁶⁰ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'de Aile İçi Şiddetle İlgili (Opuz) Kararı.

³⁶¹ Sallan Gül, 2011.

1990'lar kurumsal gelişme dönemi olmuştur. Bu konuda tanım ve yaklaşımların birikimi, çok taraflı yaklaşım ve işbirliğine olan gereksinimle yapılan işler 2000'lerle güç kazanmış, çok taraflı bir mücadele yaygınlaşmıştır³⁶². Özellikle 2000'li yıllarda kadına yönelik şiddetle ilgili 15 yıllık bilinçlenme sürecinin sonuçları alınmaya başlanmış, kadınların duyarlılığı ve konuya yaklaşımı açısından önemli değişiklikler yaşanmıştır. Hükümet genel olarak kadına karşı şiddet alanında özelde de şiddete uğrayan kişiye yönelik hizmetlerin sunumunda cinsiyet eşitliği ve fırsat eşitliği ekseninde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Bu alandaki çalışmalara Türkiye'nin AB'ye aday ülke konumunda olması dolayısıyla almış olduğu fonlar da önemli bir ivme kazandırmıştır. Bu süreçte Türkiye'de kadına yönelik şiddetle ilgili çalışmalar ancak 1980'lerin ikinci yarısında kadın hareketinin başlattığı araştırma ve kampanyalarla gündeme girmiştir. 1990'lardan itibaren ülkemizde toplumsal cinsiyet araştırmaları artmış, kadına yönelik şiddet araştırmalarına ilgi başlamış, 2000'li yıllardan itibaren de sığınma evleri konusu dolayimli çalışmalara başlanmıştır. Ancak Türkiye'nin kadına yönelik şiddetle mücadelede birçok ülkeye oranla avantajlı yönü, sivil hareketin ve kadın aktivist grupların çaba ve kampanyalarıyla başlatılan ve AB uyum politika gereklilikleriyle artan duyarlılık, yasal düzenleme ve kurumsallaşma sürecinin görece daha hızlı gelişmesi olmuştur. Kadın hareketi, kadına karşı şiddetle mücadele sürecinde dünyadan ve özellikle Avrupa kadın hareketinden etkilenmiştir. Sokak gösterilerinde CEDAW'ın gücünü arkalarına almışlar, bu sözleşmenin yaşama geçirilmesine yönelik olarak başlattıkları imza kampanyası devletin yasal ve kurumsal adımlar atması için zorlayıcı güç olmuşlardır.

1980'li yıllarda ev-içi şiddete karşı mücadele fitilini yakan olay, 4 Nisan 1987 günü Çankırı'da bir hâkimin boşanma talebiyle mahkemeye başvuran hamile ve üç çocuklu bir kadının talebiyle ilgili verdiği karar sonucu olmuştur. Hâkimin “kadının karnından sıpa, sırtından sopa eksik edilmez” kararı³⁶³ kadınları isyana sürüklemiş, bir dizi sokak gösterisiyle karar protesto edilmiştir. 17 Mayıs 1987'de başlayan “Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü” kadına karşı şiddete karşı mücadele böylece kamuoyunun gündemine taşınmıştır. Bu yürüyüş kadınların özel alanda yaşadıkları şiddeti kamusal

³⁶² Saniye Nezihe, Işık (2008) “Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele: Politikalar ve Uygulamalar”, Damascus, Yayınlanmamış Tebliğ, 26-27 Ekim.

³⁶³ Yüksel, a.g.e., s.309.

alandanda sorunsallaştırdıkları ilk sokak yürüyüşü olmuştur³⁶⁴. Yine 3 Mart 1988’de “Bağır Herkes Duysun” sloganıyla yapılan bir başka gösteride kadına yönelik aileiçi şiddet ve kadınlara yönelik cinsel taciz kınanmıştır. “Haklı dayak yoktur” diyerek, toplumsal bellekte yer alan ve dayağı meşru gören düşünceye karşı güç birliğı oluşturmuşlardır. Bu yürüyüşler devam etmiş, bir dizi sokak gösterisiyle, sokak feminizmiyle³⁶⁵ kadına yönelik şiddete karşı mücadelenin görünürlüğü ve farkındalık yaratma çabalarını artırmıştır. Sokak eylemlerini düzenleyen kadınlar bir yandan da değişik gruplar kurarak kurumsallaşma yolunda adımlar atmışlardır. “Dayağa Karşı Kampanya”sına katılan kadınlar, 1988 yılında Şişhane’de yaptıkları kahve toplantılarıyla kampanya sürecini somut ve kalıcı kazanımlara dönüştürecek projeleri oluşturmuşlardır. Bu süreçte yayımlanan ‘*Bağır Herkes Duysun!*’ dayak yiyen kadınların tanıklıklarının ve feministlerin kadına yönelik şiddet analizlerinin yer aldığı ilk yayın olmuştur³⁶⁶. Dayağa karşı somut önlem olarak kadın sığınağı kurulması fikri benimsenmiştir. Benzer biçimde Ankara’da 1989 yılında başlayıp, İstanbul’a gelen ‘Bedenimiz Bizimdir - Cinsel Tacize Hayır’ kampanyasını İstanbul’da 1989’da “Mor iğne” ile anılan ve çok ses getiren bir kampanya izlemiştir. Dikiş iğnesi kadınların evlerinde kendilerini veya evlerini güzelleştirmek, çocukların söküğünü dikmek veya aile bütçesine katkıda bulunmak için dışarıya dikerken kullandıkları olmazsa olmaz bir araç olmuştur. Kamuya açık alanlarda örneğın Kadıköy-Karaköy vapurlarında, feminist kadınlar iğnenin bu geleneksel işlevini değiştirip, mor kurdelelerle bezeyerek cinsel tacizcilere karşı kullanmak üzere satışa sunmuşlardır. Kadını özel alanda geleneksel rolleri çerçevesinde görece güç sahibi kılan iğne, bir metafor olarak geleneğe meydan okuyan feministler tarafından, kamusal alanda gelenekselleşmiş cinsel tacize karşı dur, demek için araçsallaştırılmıştır. Bu girişimler kadınların inisiyatif almalarının ve politika üretmelerinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Şiddete yönelik tabuların yıkılması, mağdurlara destek, danışma merkezleri ve sığınma evleri açma, ceza yasası dâhil olmak üzere yasalarda değişiklik taleplerini ortaya koymuşlardır. Böylece kadınlar ilk kez, tek başlarına, kendi sorunları için ve

³⁶⁴ Işık, ag.e.; Şahika, Yüksel (2010) “Eş Dayağı ve Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası”, *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Der. H. Durudoğan ve diğerleri, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

³⁶⁵ Çaha, a.g.e.

³⁶⁶ Çakır-Gülbahar 2000, s.247; Yüksel, a.g.e.

kendi örgütledikleri bir eylemle sokağa çıkmışlar³⁶⁷.1990'lara gelene dek kadınlar, Dayağa Karşı Kampanya aracılığıyla çok sayıda etkinlik gerçekleştirerek aile içi şiddete karşı mücadele yürüttüler. Etkinlikler kapsamında 8 Mart 1989'da Geçici Modern Kadın Müzesi'ni açarak, kadınların bedeni, emeği ve kimliği üzerinden yürütülen erkek egemen sistem sorgulanmışlardır. Tecavüze ve cinsel tacize karşı eylemler gerçekleştirilmiş, 1989 yılında Ceza Kanunu'nun 438. maddesinde yer alan "Tecavüz edilen kadın fahişe ise cezadan 2/3 indirim yapılır" ifadesi TBMM tarafından değiştirilmiş ve kadınlar arasında ayrımcılıklar içeren yasal hükümlere karşı mücadele süreci hız kazanmıştır.³⁶⁸ 1990'lı yıllardan itibaren kadınlar daha güçlü örgütler kurmuşlar ve kamu politikalarına toplumsal cinsiyet boyutunu katma konusunda önemli adımlar atmışlardır³⁶⁹. 1990'larda kadına yönelik şiddetle mücadele temelinde ilk kurumsallaşma çabaları ortaya çıkarken yasalardaki ayrımcılık hükümlerine karşı verilen mücadeleye de devam edilmiştir. Yeni Türk Ceza Kanunu (TCK), kamu anlayışında büyük zihniyet dönüşümüne yol açmıştır. TCK'da tecavüze uğrayan kadın, fahişe ise cezasının indirimini öngören 438. maddesi 1990 yılında kaldırılmıştır. Benzer olarak kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan Medeni Kanun'un 159'uncu maddesi de, Anayasa Mahkemesi tarafından 1990 tarihinde iptal edilmiştir. Böylece kadına yönelik şiddetin önemli bir ayağı olan kadının çalışmasını kocasının iznine tabi tutan ekonomik şiddetle mücadelede önemli bir kazanım daha sağlanmıştır. 1990'lı yıllarda hem kadınlar hem de devlet, şiddetle mücadele konusunda yurt dışından fon bulmaya başlamışlardır. Kadın hareketi kendi bünyesinde bağımsız kadın kuruluşlarını oluştururken, devlet bünyesinde farklı kurumlaşmalar meydana gelmiştir. Barolar kadın komisyonları oluşturmuşlar ve ayrımcı yasalara karşı mücadele vermişlerdir. Yeni yasalar çıkmış, kadına karşı şiddeti önlemek için yeni kurumlar oluşmuştur. Devlet kendi bünyesindeki Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi eski kurumlara yeni işlevler verirken, yerel yönetimler kadına yönelik şiddeti önlemek için kadın danışma merkezleri ve sığınma evleri gibi yeni birimler oluşturmaya başlamışlardır. SHÇEK, 1990 yılında "Kadın Misafirhaneleri" adı altında ilk kadın sığınma evlerini

³⁶⁷ Işık, a.g.e.; Savran, 2005.

³⁶⁸ Kovanlıkaya, 2006, ss.42-43.

³⁶⁹ Selma Acuner-Songül Sallan, "Türk Kamu Yönetiminde Yönetici Kadınlar", *Amme İdaresi Dergisi*, c. 28, S.3, 1993.; Acuner, a.g.e.

açmış, daha sonra adları “Kadın Konukevi” olarak ifade edilmiş, çoğu kez huzurevlerinin bir köşesinde uzun yıllar hizmet vermişlerdir³⁷⁰.

Aile içi şiddete karşı koruyucu önlemlerin geliştirilmesi bakımından yasal süreç oldukça önemlidir. Bu kapsamda 1997 yılında kadın örgütleri bir yandan, “Aile içi Şiddete Karşı Koruma Emri” kampanyası başlatarak, ev-içi şiddete karşı koruyucu önlemlerin alınmasına yönelik mücadele başlatmışlardır. Anayasanın 41. maddesi hükmü de göz önüne alınarak hazırlanıp, 1998 yılında yürürlüğe giren ve aile içi şiddetten mağdur olan kadını koruyucu yasal önlemlerin alınması için 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” çıkarılmıştır. Kanun; aile içi şiddeti önleme/koruma sağlama amacına yönelik olarak, yani şiddete uğrayan kadınları şiddet ortamından uzaklaştırmak ve güvenceye almak için hazırlanmıştır. Ancak Kanun yürütülmesine ilişkin yönetmelik ise 2007 yılında yayınlanmıştır. Adalet Bakanlığı, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun daha etkin biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla, tüm hâkim ve savcılara yönelik 1 Ocak 2006 tarih ve 35 sayılı Genelgeyi yayınlamıştır. Bu genelgede, Cumhuriyet savcıları tarafından aile içi şiddete maruz kalındığının öğrenilmesi hâlinde, bu konuda herhangi bir şikâyet gerekmeden derhal soruşturmaya geçilmesi, ayrıca koruma kararı alınması için ivedilikle aile mahkemesi hâkimine bildirimde bulunulması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, mahkeme tarafından tedbirleri içeren koruma kararının verilmesi durumunda, kararın kanunun amacına uygun olarak infazının sağlanabilmesi için kolluk birimleriyle sıkı işbirliği kurulması ve mahkemece verilen koruma kararına uymayanlar hakkında kanunî işlemlerin yerine getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. 4320 sayılı kanunla ve yeni biçimi olan 6284 sayılı kanunla şiddet yasanın caydırıcı etkisi uygulamadaki isteksizlikler azaltılmaktadır. Yine aile mahkemeleri ihtiyaca cevap verecek donanım kavuşturulmadan, gerekli hizmet-içi eğitimler yapılmayarak aceleyle oluşturulmuş, adil yargılama gerekleri açısından sıkıntı yaratır durumdadırlar. İlgili Kanunda duruşmaların gizli yapılmasına ilişkin düzenlemeye yer verilmemiş olması da kadınlar açısından sıkıntı yaratmaya devam etmektedir. Ayrıca 2004 yılında yasalaşan 5272 sayılı kanun, daha sonra değiştirilerek 2005 yılında 5393 sayılı yeni Belediye Kanunu olarak tekrar yürürlüğe girmiştir. Belediyenin görev ve sorumluluklarını düzenleyen ve zorunlu

³⁷⁰ Sallan Gül, 2011, a.g.e.

görevlerinin yer aldığı (a) bendinde “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar” hükmü yer almaktadır³⁷¹. Ancak yasada “açmak zorundadır” ibaresi yer almadığı için birçok belediye yasanın gereği konusunda duyarsız davranmaktadır.

Kadına karşı şiddetle mücadele sürecinde kadın kuruluşlarının ve sorumlu devlet kurumlarının yanında diğer başta medya olmak üzere diğer kurulumlarda inisiyatif alma süreci 2000'li yıllarla artmıştır³⁷². 1999 yılında Mor Çatı'nın “Şiddete Sıfır Tolerans”, “Ekonomik Şiddete Hayır” ve “4320 Sayılı Yasa ile Erkek Şiddeti Kapı Dışarı” Kampanyalarına, Hürriyet ve CNN Türk gibi basın kuruluşları da artık “aile içi şiddetin bir insan hakları ihlali olduğu düşüncesi temelinde katılmışlardır. En çok ses getiren kampanyalardan biri 2004 yılında başlatılan ve 2006 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından da ödüllendirilen Hürriyet Gazetesinin sosyal sorumluluk projelerinden biri olan, ‘Aile içi Şiddete Son: Kadına acıyıp utandırma, erkeği kına’ olmuştur. Benzer biçimde 5 Mart 2004 tarihinde Uluslararası Af Örgütü ile STK'ların işbirliği ile başlatılan ve 2010'a kadar devam edecek olan kampanyanın başlığı “Kadınlara Yönelik Şiddete Son”dur. Sloganları ise; ‘İnsan Haklarını Evimize Getirmek Elimizde ve Şiddete Dur Demek Elimizde’ olmuştur.

Ülkemizde bu konudaki bir başka gelişme, şiddet riski ile karşı karşıya olan kadınlara ve çocuklarına yönelik hizmetlerin geliştirilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 11.10.2005 tarihinde “Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi” komisyonu kurulmuştur. Komisyon tarafından, şiddet mağduru kadınlara sunulan hizmetlerdeki sorunlar tespit edilmiş ve hazırlanan raporda, hem önleyici hem de müdahale hizmetlerinin geliştirilmesi yönünde öneriler sunulmuştur. Bu doğrultuda 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelge'si yayınlanmıştır³⁷³. *Bu genelge kadına yönelik*

³⁷¹ Bu hüküm 6284 sayılı yasanın yönetmeliğinde Büyükşehir Belediyelerinde ve nüfusu 100.000'i geçen belediyeler sığınmaevi açar şeklinde değişikliğe uğramıştır.

³⁷² Ayşegül Altınay-Yeşim Arat, *Violence against Women in Turkey, A Nationwide Survey*, Ponto Pub. İstanbul, 2009.

³⁷³ Hilal, Akdeniz, "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Hukuki Düzenlemelerin Yeterliliği ve Etkililiği", *İnsan Hakları Standartlarının Etkili Uygulanması Bağlamında Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Bildiriler Kitabı*, Türkiye Adalet Akademisi Yayın Kurulu, İstanbul, 2012, ss.545-557; İsmet, Yıldız Polat, "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Yasal, Kurumsal ve Uygulama Kapasitesinin Arttırılması: Yeni Gelişmeler", *İnsan Hakları Standartlarının Etkili Uygulanması Bağlamında Kadına*

şiddetle mücadeleyi bir devlet politikası haline getirmiştir. Bu belgeyi izleyen bir başka belge İstanbul Sözleşmesidir. 7 Nisan 2011 tarihinde İstanbul’da yapılan ve kadına karşı şiddetin önlenmesinde önemli olan “İstanbul Sözleşmesi”, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nde kabul edilmiş ve 11 Mayıs 2011 tarihinde, Türkiye dâhil 13 ülke tarafından imzalanmıştır. Bu sözleşme aile-içi şiddete uğrayan mağduru korumak, şiddet uygulayanı kovuşturmak ve şiddet olgusunu önlemeyi içermektedir. Ancak, Acar’ında belirttiği gibi burada temel sorunlardan biri iç hukukumuzu bağlayan İstanbul Sözleşmesinin ulusal hukuk karşısındaki bağlayıcılığının uygulayıcıları olan yargı sisteminin konuya olan yaklaşımlarıdır. Bir başka ifadeyle hukuk sistemimizdeki alışkanlıkların, yani ulusal-iç hukuku temel alırken uluslararası bir anlaşmanın uygulanmasındaki isteksizliğin nasıl aşılabileceği sorunudur. Diğer de sözleşmenin gereği olarak konuyu politikaların gündemine yerleştirmektir.³⁷⁴

Tüm bu düzenlemelere karşın aile içi ve diğer kadına yönelik şiddetle mücadelede devlet düzeyinde halen önemli sıkıntılar söz konusudur. İzlenen aile odaklı ataerkil muhafazakâr refah politikaları nedeniyle kadına yönelik şiddetle mücadele sistemli bir politik yaklaşım söz konusu olamamaktadır. Yasal düzlemde önemli adımlar atılmış olmasına karşın, kaynak eksikliği, bütçe yapımında konuya ödenek ayrılmaması, devletin bu işi yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına havale etme çabası şiddetle mücadeleyi ve programları olumsuz etkilemektedir. Benzer biçimde yargı sistemindeki cinsiyetçi yaklaşımlar, yargı süreçlerinin kadın için yeniden mağduriyet yaratan uzun ve yorucu bürokratik aşamaları, kolluk kuvvetlerinin ve sağlık personelinin bilinç ve eğitim eksikliği, muhtelif destek mekanizmalarının eksikliği gibi sebepler de yine aile içi şiddetle mücadele süreçlerindeki başarıyı azaltmaktadır. Bu nedenle yoksullukla ve kadına yönelik şiddetle mücadelede atılacak adımların kadınların refahlarını artırıcı, kadın haklarını ve özgürlüklerini temel alan bütünsel, tutarlı ve kadın bakış açısıyla atılması ve bu anlayışında sosyal politikalara yansıtılması gerekmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki kadınlara karşı şiddetin önlenmesi için geliştirilen ortak siyasetin muhafazakârlığın odağı olan *ailenin koruması ve güçlendirilmesi*

Yönelik Şiddetle Mücadele Bildiriler Kitabı, Türkiye Adalet Akademisi Yayın Kurulu, İstanbul, 2012, ss.559-572.

³⁷⁴ Karak-Aydemir, 2012, ss.62-66.

bağlamında kendine bir ortaklaşma noktası bularak başarılı olduğunu ve bu nedenle devlet gündemine dâhil olma fırsatı yakalamıştır. “Ailenin korunması” adı altında bulunan bu ortaklaşma noktanın, konunun kamu kurumlarınca benimsenmesi açısından, yarattığı ılımlılaştırma etkisinin rolü açıktır. Ancak bu durum aynı zamanda konunun kadına yönelik erkek şiddeti olarak değil “aile içi şiddetin önlenmesi” olarak ele alınmasına ve kadınlara yönelik diğer şiddet türlerinin ve genel anlamda eril şiddetin önlenmesinin gündemden düşmesine neden olmaktadır³⁷⁵.

4.8. TÜRKİYE'DE AİLE POLİTİKALARI VE AİLE POLİTİKALARININ TEMEL DAYANAKLARI

Aile, Türkiye'de yaygın ve alternatifsiz bir kurum özelliği taşıdığı için ekonomik işlevini yitirdiği zaman bile, güvenlik, üreme ve sevgi ilişkilerinin tek biçimi olarak kalmaktadır. Bu nedenle Türk toplumunda özellikle kadınların aileden bağımsız olarak bir kimlik tanımlamaları olanaksızlaşmaktadır. Aile rol tanımlamalarının çok yavaş değiştiği, en tutucu kurumlardan birisidir³⁷⁶ Türkiye'de aile politikası, anayasanın 41. maddesinde ele alınmış, buna göre; "aile, Türk toplumunun temelidir, ailenin huzur ve refahı ile özellikle annenin ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için önlemler alır, örgütü kurar" denmektedir. Söz konusu maddeye dayalı olarak ve Avrupa Sosyal Şartı'nı imzalamasını takiben, 1989 yılında Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı kurulmuştur. 2011'de ise, ailenin korunmasına yönelik olarak destek hizmetlerinin etkinliğinin artırılması için, ilgili alanda çalışan kurumların belli başlılarından olan Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Özürlüler İdaresi Başkanlığı aynı çatı altında bir araya getirilerek Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur³⁷⁷

Türkiye aile yapısı incelendiğinde geleneksel aile modeli karşımıza çıkmaktadır. Dönemsel olarak aile ve aile kurumunun yapısında değişim ve dönüşümler olsa da toplumun ve devletin aileye yüklediği anlam her zaman geleneksel kodlarla ifade edilmiştir. Hükümet programları, Anayasa incelendiğinde de görüleceği gibi aile

³⁷⁵ Sancar, 2011, s.82.

³⁷⁶ Tekeli, 1988.

³⁷⁷ Türkaslan, 2012, s.220.

tanımlanırken "aile toplumun temelidir", "güçlü aile", "ailenin kutsallığı", "milli aile" gibi kavramsallaştırmalar sürekli kullanılmıştır. Aile politikaları açısından Güney Avrupa modeli içerisinde değerlendirilen Türkiye piyasa-devlet-aile üçlü kurumu içerisinde aile ve akraba ilişkilerinin sıkı ve etkin olması gerektiğini savunmakta ve aile tüm sosyal sorunlarda devletin sosyal politika alanındaki yükünü hafifleten bir kurum özelliği göstermektedir.

Türkiye için geleneksel aile modelinin yeniden üretilmesinde yardımcı olan gelenekselleşmiş, kurumsallaşmış ve içselleştirilmiş dinamikler söz konusudur. Bunlar güçlü aile bağları, güçlü aile değerleri, evliliğin kurumsallaşması, aile üyelerinin uzun süre birlikte yaşamalarıdır. Yine ataerkil geleneksel değerlerin aile içerisinde içselleştirilerek kadının yerinin evi olduğu düşüncesiyle kadınların çalışmalarına izin verilmemesi, istihdam piyasası içerisinde kadının ikincilleştirilmesi ve asli görevinin özel alanda tanımlanması ülkemizde geleneksel aile modelinin yeniden üretilmesini sağlayan yapılardır. Bunun yanında devletin aile merkezli yardımları da bu modelin üretilmesinde belirleyici olmaktadır. Türkiye'nin geleneksel aile yapısını besleyen ve bu yapının süregenleşmesine etki eden faktörler Cumhuriyetten günümüze Türkiye'nin aile politikaları; yasalar, hükümetlerin plan ve programları, kalkınma planları ve aile politikalarının belirlenmesinde etkili olan kurum ve kuruluşların faaliyetleri incelendiğinde³⁷⁸ aşağıda geliştirilen şekildeki temalar öne çıkmaktadır. Bu temalar araştırmacı tarafından kavramsallaştırılmış ve aşağıda (şekil 3'te) görüldüğü gibi Türkiye'nin Geleneksel Aile Modeli şeması oluşturulmuştur.

³⁷⁸ Yasaların, Hükümet Programlarının, Kalkınma Planlarının, AAK ve KSGM'nin faaliyetleri beşinci bölümde içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiş ve Türkiye'nin dönemsel olarak kadın ve aileye bakışı ana temalar çıkartılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 3: Türkiye'de Geleneksel Aile Modelinin Yeniden Üretilmesine Yardımcı Olan Etkenler

Kaynak: Bu modelleme Tanzimattan 2012 yılına kadar Türkiye'de uygulanan kadın ve aileye ilişkin düzenlemeler; özellikle yasalar, hükümet programları, kalkınma planları, AAK ve KSGM'nin faaliyet ve çıktıları incelenerek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.9. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI KADIN VE AİLE POLİTİKALARI

Türkiye'nin de içinde bulunduğu Akdeniz kuşağında sosyal güvenlik sisteminin esası aileye dayalıdır. Çalışmaya ve prim ödemeye dayalı sosyal güvenlik sistemlerinin uzun süreli işsizlik durumunda insanların temel yaşam ihtiyaçlarının sağlanmasında yetersiz kaldığında aile dayanışması ve desteği ile bu durum telafi edilir. Güvenceli alışmanın bir standardı olmadığı Türkiye gibi ülkelerde ailenin güvenlik sisteminin temel bileşeni olması kaçınılmazdır³⁷⁹.

1980'lerden itibaren sosyal ekonomik risklere karşı bireysel sorumluluk ön plana çıkmış ve aile sosyal dayanışma ilişkilerinde refahın artırılması gereken bir birim değil, kendi başına yeterli olması gereken ekonomik bir birim ve temel sosyal güvenlik kurumu olarak kabul görmüştür. Bu durum ailenin bir bütün olarak ele alınıp desteklenmesinden çok, özel risk gruplarından yola çıkarak hizmetlerin geliştirilmesi

³⁷⁹ Aksu Bora, "Aile: En Güçlü İşsizlik Sigortası", *Boşuna Mı Okuduk?*, (iç.) *Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği*, der. T. Bora-A.Bora, N. Erdoğan, İ. Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.184.

eğilimini güçlendirmiştir. Bu dönemde ailenin ve sosyal dayanışma ağlarının desteklenmesi yönündeki sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler politikalarına ağırlık verilmesi aileyi koruyucu politikaların daha çok tüm aileler yerine, parçalanmış, tek ebeveynli ailelere, çocuğun yetişmesindeki yüklerin finansmanına yöneltmiştir. Yani bu dönemde sosyal koruma politikaları ülkedeki bütün aileleri kapsamak yerine sosyal risk taşıyan özel gruplara (özürlüler, yaşlılar, yoksullar, tek ebeveynli aileler vb) yönelmiştir. Yine bu dönemde özellikle çocukların yetiştirilme sürecinde aileye yüklenilen maliyetlerin sosyalleştirilmesi anlayışı içinde çocuklardan hareketle ebeveynin korunması (Danimarka örneği), tek ebeveynli ailelerin desteklenmesi yönünde sosyal güvenlik, istihdam ve gelir güvencesi sağlayıcı aile ödenekleri sistemi getirilmiştir.

Ülkemizde var olan aile politikalarını değerlendiren yazarlar Duman'ın aile politikaları sınıflamalarından aileyi güçlendirme politikalarının neredeyse hiç olmadığını, eğitim ve danışma hizmetleri gibi aile hayatını geliştirmeye ve rahatlatmaya yönelik hizmetlerin sunumunda ise bir karmaşanın olduğunu belirtmektedirler. Halk eğitim merkezlerinde, SHÇEK'e bağlı toplum merkezlerinde aile danışma merkezlerinde ve bunun yanında bazı üniversiteler, özel merkezler, belediyeler, hastaneler, sivil toplum kuruluşlarında aile eğitimleri ve kadının insan hakları, aile içi iletişim, aile içi şiddet vb. gibi hizmetler sunulmaktadır. Bu hizmetlerin sayı ve içerik olarak çok olması önemlidir, ancak tüm toplumu kapsayan, ihtiyaç grupları için ulaşılabilir sistemli ve bütüncül hizmetlerin olmayışı ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine önemli bir başka nokta aile danışma ve eğitim hizmeti veren kurum ve kuruluşların hizmetlerinin çok eskilere dayanmıyor olmasıdır. Önemli adımlardan biri olan SHÇEK aile danışma merkezleri 6 Haziran 1997 tarihinde, ailelerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve psikolojik sorunlarla baş edebilmeleri için korunması, desteklenmesi, güçlendirilmesi amacıyla açılmışlardır.

Aile politikaları sınıflandırmasında üçüncü grubu ise, ailenin yerini tutacak veya onun yerini alabilecek önlemler olarak adlandırılan aile dışı kurumsal yapıların oluşturulmasını (kreşler, çocuk yuvaları, koruyucu aile hizmeti, yaşlı bakımı gibi) öngören önlemler oluşturmaktadır. Bu hizmetlerin oluşturulması ve yürütülmesi SHÇEK'lere verilmiştir. Kreş açılması ve yaşlı bakımında özel sektörde girişimlerde bulunmaktadır. Ülkemizde daha çok üçüncü grupta saydığımız aile dışı kurumsal yapıların oluşturulması söz konusudur. Bu durum ise bize şunu göstermektedir; aile

politikaları genellikle sorun ortaya çıktıktan sonra devreye girmekte, koruyucu ve güçlendirici olmaktan çok, sorunlara kısmi çözümler bulmayı hedeflemektedir.

Ülkemizde, aileye ilişkin hizmetler, Anayasa, Medeni Kanun, TCK, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 4787 Sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu çerçevesinde şekillenmektedir. Bir anlamda ülkenin aile politikasının temelini bu kanunlar oluşturmaktadır. Bu kanunlar dışında, İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Nüfus Planlaması Hakkında Kanun gibi farklı kanunlarda da kadınlara yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Kanunların yanı sıra Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarının ve programlarının bazılarında da ailenin korunması ve aileye yönelik hizmetlerin geliştirilmesi konusu yer almaktadır. Diğer taraftan, 1989 tarihinde kurulan Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı ülkede bütüncül bir aile politikasının oluşturulması açısından önemli bir adım olarak kabul edilebilir. Ancak, Aile Araştırma Kurumu'nun, kuruluşundan bugüne kadar birtakım değişiklikler yaşanmıştır. 2004 yılına kadar, on yıl yasal dayanaktan yoksun olan Kurumun kuruluş kanunu Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) adıyla 10.11.2004 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilerek, yasalaşmıştır. 5256 Sayılı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Kanunu 13 Kasım 2004 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir³⁸⁰.

Ülkemizde aileye ilişkin yasal düzenlemeler güçlendirici ve koruyucu bir niteliğe sahip değildir. Daha çok aileyle ilgili devlet kurumlarının kurulmasıyla ilgili yasal hükümleri görmek mümkündür. Bir başka deyişle genellikle kurumsal düzeyde kalınmıştır. Ülkemizde her ortamda ve her fırsatta “ailenin toplumun temel taşı” olduğu vurgulanmaktadır. Ancak uygulamalara bakıldığında bu kadar önem atfedilen bir toplumsal kurum için ciddi, bütüncül, geniş kapsamlı ve kompleks uygulamalara olanak sağlayan, farklı disiplinleri bir araya getiren ve sorumlu kılan bir aile politikasının olduğunu söylemek mümkün olamamaktadır. Özellikle son dönemde yapılan yasal değişikliklerle (Türk Medeni Kanunu'nda olduğu gibi) önemli adımlar atılmıştır. Ancak yasal düzenlemeler, uygulamalarla bütünleşerek aileye etkin yarar sağlaması açısından gerekli kurumsal yapıların kurulmaması nedeniyle istenilen etkiyi yaratamamaktadır.

³⁸⁰ Aile Araştırma kurumunun tarihçesi ve teşkilat kanunu için bakınız; www.aile.gov.tr

Aile ideolojisi 80'li yılar ve sonrasında kadın hareketi tarafından kadının ailenin içindeki konumunun ortaya konulması-deşifre edilmesi ve sorgulanmasıyla gündeme taşınmıştır. Hem kadın hareketinin dillendirdiği argümanların toplumda elde ettiği meşruiyet, hem de kadın sorununa ilişkin Birleşmiş Milletlerin öngördüğü düzenlemeler kamunun-devletin soruna “ailenin içini de” dâhil etmesini beraberinde getirmiştir. 2000'li yıllarda ise Avrupa Birliği ilerleme sürecinin kamunun müdahalesinde önemli bir yer tuttuğu, düzenlemelerde AB politikalarının temel alındığı görülmektedir. Kamusal müdahaleyi gerektiren sorunlara ya da sorunların çözümüne ilişkin 5 aşamadan oluşan bir süreç izlenmektedir: soruna ilişkin farkındalığın oluşması ve sorunun ortaya konulması, politika üretme, model oluşturma, hizmet planlama-sunma ve geri bildirimler-sonuçlar üzerinden yeniden düzenleme.

Politika üretme sürecinde kamuda ikili bir yönelimin söz konusu olduğu söylenebilir. Bu yönelimler toplumsal alandaki güç dengesine, ya da toplum tarafından neyin kabul edilebilir olduğuna göre farklılaşmaktadır. Yönelimlerden ilki kadının birey olarak güçlendirmesini odağına almaz (Bir ölçüde CEDAW'ın öngörmesiyle KSGM'nin kurulması buna örnek olarak verilebilir). İkincisi ise kadının aile, geleneksel ilişki ağı içinde algılanmasıdır (uzun bir süre Türkiye'de kadına verilen hizmetlerin aile hizmetleri adı altında kurumsallaşması, KSGM ile aynı süreçte Ailenin ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü'nün kurulması, vb.). Kadın örgütlerinin politika üretme süreci ise devletinkinden çok daha parçalı ve farklılıkları içinde barındırmaktadır. Türkiye'nin politik ideolojik şekillenışı ve bunun üzerinden gelişen fay hatları-çatışmalar kadın hareketini de etkilemekte, biçimlendirmektedir. Laiklik, etnik kimlik, sosyal sınıfsal farklılıkların biçimlendirdiği kadın kurtuluş projeleri, kadın hareketinin parçalı yapısının gerisinde yer almaktadır.

Model geliştirme, kadınların yaşadığı sorunlara kamu eliyle, kamunun örgütleyeceği finanse edeceği hizmetler eliyle çözüm bulma sürecidir. Kamu tarafından kadınlara sunulan hizmetler büyük ölçüde SHÇEK ve son dönemlerde belediyeler tarafından yerine getirilmektedir. SHÇEK toplum merkezleri, aile danışma merkezleri ve sığınma evleri aracılığıyla hizmetlerini yürütmektedir. Hizmetler ilk aşamada aile hizmetleri adı altında örgütlenmiş ardından kadın hizmetleri kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Teorik düzeyde kamuda kadın politikalarını belirleyen-koordinasyon sağlayan KSGM'nin bu alanda verilen hizmetler için de politika belirlemesi, icracı bir

kurum olmasa da icracı kurumlara yol göstermesi, yönlendirmesi beklenmektedir. Ancak politika oluşturma ve koordinasyon sağlama işlevi yüklenen KSGM'nin, sosyal hizmet kurumlarında kadınlara verilen hizmetler ile genel olarak kamunun yürüttüğü politikalar arasında eşgüdüm sağlanması, model geliştirme çalışmaları vb. konusunda herhangi bir çalışması olmadığı görülmektedir. Bu konuda tek istisnai durum aile içi şiddete ilişkindir.

Kadınlara hizmet sunan kamu kurumlarının her biri kendi hizmet planlamasını yapmaktadır. Hizmetlerin projeler çerçevesinde hedefleri, çıktıları, uygulama süresi belirlenmiş bir biçimde planlanmasıdır. Bu durum, projeyle sınırlandırılmış tarz, hizmetlerin sürekliliğine ilişkin sorunlar yaratabilmektedir. Projelerin temel alanlarını istihdam, kadın girişimciliği, aile içi şiddetle mücadele ve eğitim çalışmaları oluşturmaktadır. Kadın örgütlerinin de, KSGM'de olduğu gibi, son dönem yaptıkları çalışmaların verdikleri hizmetlerin önemli bir bölümünü projeler çerçevesinde yürüttüğü, finansmanının buralardan sağladığı, görülmektedir. 81 Bu durum hizmet planlamasının projelerin elverdiği çerçevede yapılmasını beraberinde getirmektedir. Kadın örgütlerinin devlete yaklaşımlarının farklılıklar barındırdığı görülmektedir. Bir bölümü sınırların çizildiği, ilişkinin niteliğinin tanımlı olduğu, eşit koşullarda işbirliği yapıldığı sürece çalışma yürütülebileceğini ifade ederken, bir bölümü tamamen reddedici bir konumu benimsemektedir. İşbirliği ile reddedici anlayış arasında çeşitli ara konumlar da mevcuttur.

Ülkemizde kadın ve aile politikaları ile kurumsal yapıları üzerine yapılan çalışmalar son yıllarda artmış olmakla birlikte, 1980'lere kadar olan süreç daha çok Cumhuriyetin kadın politikalarının kazanımları üzerine odaklanmıştır. 1980'lerde başlayan kadın olgusunun görünürlüğü ve politika odaklılık, 1990'ların ilk yıllarından itibaren merkezi kurumsal yapıların gelişmesine olanak tanımıştır. 2000'ler toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik kadın ve aile politikalarında yerelleşme ve işbirliği model ya da modellerinin arayışlarına olan ihtiyacı artırmıştır. 21. Yüzyılın bu ikinci on yılında ise, bu modellerin dinamiklerinin neler olacağı, aile odaklılık ya da kadın odaklılığın kurumsal yapı ve politikadaki yerinin nasıl gelişeceği çok da bilinmemektedir. Bu belirsizliğe siyasal iktidarların eril yapılarını sürdürme istekleri ve kadın ve aileye ilişkin kamusal kurumların çelişkili konumları da eklenince, ülkemizin AB bütünleşme sürecinde ve CEDAW başta olmak üzere pek çok uluslararası

sözleşmede gerçekleştirmeyi taahhüt ettiği toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada ve ulusal eylem planlarının koordinasyonlarında yeterli başarı sağlanamamaktadır. Bunun ardındaki en önemli nedenlerden biri kuşkusuz, bu iki politika alanının bir arada dokunulmaz, tabu olgular olarak görülmesi ve ayrı, çelişen yapılar olarak varlıklarının sürdürülmesidir. Bir taraftan devlet, aile kurumlarıyla geleneksel toplumsal cinsiyet rol dağılımına dayalı ve ailenin bütünleşmesini temel alan ‘aile odaklı’ bakış açısı ve muhafazakâr politik değer ve kurumsal yapılarla aileyi güçlendirmektedir. Diğer taraftan devlet, kadının toplumsal statüsünü yükseltmeye ve demokratik katılımını sağlamaya yönelik kurumlarıyla, kadının toplum ve aile içindeki konumunu, birey olma ve kadının insan hakları temelinde güçlendirmeyi hedeflemektedir. Devletin kadın ve aileye ilişkin kurumsal yapılarındaki bu farklı bakış açıları ve politikaları birçok alanda çelişkiler yaratmaktadır. Bir başka ifadeyle, aile ve kadın politikaları, AB uyum sürecinde iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılmasının dışında, konuşulmayan ama çelişkili olduğu varsayılan ve bu nedenle de dile getirilmeyen bir politika alanı olarak gizil kalmakta, siyasal iktidarların eril ideolojik yapılanmalarının sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle 2011 Türkiye’inde aile konusunda kadın olgusu özel alanda kadın bedeni ve aile içi şiddete odaklı olarak indirgemeci bir bakışla tartışılmakta, kadının kamusal alandaki konumlarıyla örtüştürülmemektedir. Bu da aileye ve kadına yönelik politika ve kurumların örgütsel ve ulusal başarı düzeyinin düşük olmasına neden olmaktadır. Nitekim İnsanı Gelişme İndeksi ve Binyıl Kalkınma Hedefleri gibi raporlarda toplumsal cinsiyet endekslerinde Türkiye, riskli ülkeler arasındaki konumunu sürdürmektedir.

Aslında 1980’ler ülkemizde kadın politikalarının tartışılmaya başlandığı, sorgulandığı yıllar olmuştur. Türkiye’de kadın hareketinin öncülüğünde kadınların toplumsal konumları yeniden tartışmaya açılmış, toplumda ve siyasal alanda kadın politikaları tartışılırken, özel alanda aile içi şiddet başta olmak üzere, ataerkil yapılar ve mekanizmalar irdelenmiştir. CEDAW’ın gereği olarak kadınlara karşı her tür ayrımcılığın önlenmesi ve kadının toplumsal statüsünün yükseltilmesi için gerekli kamusal yapıların oluşturulması kararlaştırılmış ve bu doğrultuda kadına yönelik ilk kurumsallaşma adımları atılmaya başlanmıştır³⁸¹. İlk olarak DPT bünyesinde bir birim oluşturulmuş, devletin merkezi yapısı içinde 1990 yılında Kadının Statüsü Genel

³⁸¹ Acuner-Sallan, a.g.m.

Müdürlüğü-KSGM ve Aile Araştırma Kurumu-AAK kurulmuştur. AAK, Parsons'çı bir anlayışta yapılandırılmış, yapısal işlevselci ve modernleşmeci bir bakış açısıyla geleneksel rol dağılımını koruyan heteroseksüel bir aile modelinin sürekliliğini sağlayan ve işlevlerini araştıran, müdahaleci olmayan bir kurumsal dinamikte yayın faaliyetleri göstermiştir. KSGM ise, kadının toplumsal konumuna yönelik ayrımcılıkların önlenmesi için kadın bilgi sistemi oluşturmak başta olmak üzere, araştırmalara öncelik vermiş ve kadınla ilgili politikaların geliştirilmesinde koordinatör kurum olma işlevini üstlenmiştir. Her iki kurum da, 2000'li yıllara kadar kadın ve aile politikalarında yerel uygulama ayağı olmadan çalışmış, kadın ve aile politikalarının biçimlenmesinde öncü olmaktan çok, siyasal iktidarların sınırlı uygulayıcıları olmuşlardır. Daha çok kadın kuruluşları, baroların kadın örgütleri, sendikalar ve üniversitelerin kadın araştırma merkezleriyle birlikte, AB süreci ve kadın lobileri kadın ve aile politikalarını biçimlendirmede etkin rol oynamışlardır.

2000'li yıllar ise, kadın ve aile politikalarında yeni kurumsal yapıların ortaya çıktığı ve yerel uygulayıcıların geliştiği yıllar olmuştur. Yeni sağ politikaların devletin yeniden yapılandırılmasında merkeziyetçi yapıların yerine, yerel süreçlerin öne çıkarıldığı yönetim modeli, Türkiye'de de benimsenmiştir. LIN'in (2008) de vurguladığı gibi, yönetim, devletin aktörleriyle devlet dışı olanların etkileşime geçmesini öngörmekte, kurumsal yapı ve dinamiklerde çok boyutlu koordinasyonunun sağlanmasını hedeflemektedir³⁸². Sosyal ağların kendi kendisini organize edebilmesinin, örgütlerin çalışmasını ve diğer örgütlerle işbirliğini devletin belirli ölçülerde daha serbest bırakmasıyla olanaklı olabileceği anlayışına dayanan bu yaklaşım, merkezi yönetsel yapılar yerine, yerelde yerelin kendi süreç ve dinamikleriyle biçimlenen, güvene dayanan, operasyonel çözümlerin ve mekanizmaların daha etkin olacağını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda ülkemizde de, kadın politikalarında yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin, özellikle de kadın kuruluşlarının, daha fazla rol almasına olanak tanıyan düzenlemeler yapılmış ve politikalar uygulamaya geçirilmiştir.

Kadına yönelik kurumsal yapı ve politikalar, kadının insan haklarının tanınması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadına karşı ayrımcılıkların önlenmesi, kadın

³⁸² Fang Mei Lin, *Women's Organizations and the Changing State/Society Relationship: Resistance, Co-option by the State, or Partnership? Taiwan in Comparative Perspective*, 2008, Vol. 2, pp.47-64.

istihdamının artırılması, iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılması ve aile içi şiddetle mücadele kapsamında geliştirilmiştir. Bu doğrultuda KSGM koordinasyonunda ve valilikler bünyesinde Kadının Statüsü Birimleri oluşturulmuştur. Yine yerel yönetimlerin Yerel Gündem 21 ve kent konseyleri gibi yeni bazı yerel kurumsal oluşumlar da, diğer örgütsel yapılarla birlikte, işbirliği süreçleri geliştirilerek kadın politikaları üzerinde kadın bakış açısıyla etkin rol oynamaya başlamışlardır. Benzer biçimde, yönetim anlayışı çerçevesinde aile politikalarının yürütülmesinde etkin rol alan kamu kurumları olarak Diyanete bağlı ‘aile irşat ve rehberlik büroları’ oluşturulmuştur. Aslında yeni sağın devletin çekildiği sosyal alanının yeniden inşasında rol oynayan aile ve sosyal ağ odaklı muhafazakâr bakış açısının ürünü olan bu örgütsel yapı, günümüzde aile politikalarının oluşturulmasında AAK’nın yeni ortağı konumundadır. 2003 yılında kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı aracılığıyla aileye ve kadınlara yönelik hizmetlerde bulunan aile irşat ve rehberlik büroları, 2010 yılı sonu itibarıyla 67 ilde ve 111 ilçede faaliyet göstermekte ve etkinlik alanını giderek yaygınlaştırmaktadır.

CEDAW’a imza atan devletler kadınlara yönelik destek politikaları geliştireceklerini vaat etmektedirler. Ancak hükümetler toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı BM veya AB gibi ulus-üstü kurumlara ya bölgesel kurumlara ya da yerel yönetimlere devretmektedirler. Türkiye’de Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığının görevlerinin bir kısmını sivil yardım fonlarını daha kolaylıkla harekete geçirebilen Diyanet İşleri Başkanlığının Aile İrşat Bürolarına devretmesi gibi gelişimler olabilmektedir. Ayrıca kadınlara yararı olacak bir kamu hizmetinin tamamen devlet sorumluluğu dışına çıkartılıp sivil kurumlara ve özel sektöre devredilmesi de her zaman söz konusu olabilmektedir³⁸³.

2011 yılına gelindiğinde ülkemizde kadın ve aile politikalarını belirleyen ve icracı kurum olma özellikleriyle ortaya çıkan iki merkezi, dört de yerel kamusal kurumun varlığı belirleyici niteliktedir. Merkezi kamu kurumu olarak KSGM ve Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü, bugün değişen kurumsal ve politik nitelikleriyle süreçte belirleyici konumda görünmektedirler. Yerelde de, kadının statüsü birimleri ve aile irşat ve rehberlik büroları bu iki merkezi kurumun politikalarının uygulayıcıları ve/veya ana

³⁸³ Sancar, 2011 s.95.

işbirliği organlarıdır. Yine yerel yönetimlere bağlı Yerel Gündem 21'ler ve kent konseyleri de, her iki alanda işlevsel olan ya da olma potansiyeli olan yönetim temelli yerel örgütsel yapılardır. Aslında bu süreçte bütün kurumlar içerisinde etkin rol oynayan bir başka kamu kurumu da SHÇEK'e bağlı 'toplum ve aile danışma merkezleridir'. Bu kurum her iki politika alanında da etkin rol oynamakta, sosyal yardım ve hizmet alanlarının yanı sıra, personel (psikolog, sosyal hizmetçi vb.) destekleriyle de icracı kuruluş olma özelliğini politikalara yansıtmaktadırlar.

Her ne kadar kadın ve aile politikalarının oluşumunda farklı düzeylerde sayıları giderek artan kamusal örgütsel yapılar olsa da, bu kurumlar ve işbirliği yaptıkları diğer kurum ve kuruluşlar arasında hizmet modelleri, benimsedikleri yönetim anlayışları ile ideolojileri arasında önemli farklılıklar ve çelişkiler söz konusudur. Bu da, aile ve kadın politikalarının geliştirilmesine ve aktörler arasındaki işbirliği süreçlerine çoğu kez olumsuz yansımakta ve ülkemiz açısından toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında engeller oluşturmaktadırlar.

AKP iktidarıyla birlikte kadını ailedeki rolüyle ele alan geleneksel yaklaşımlar güç kazandığından, hem oldukça zayıf ve var olmak için kamusal desteğe ihtiyaç duyan hem de toplumsal değerlere uyum sağlamaya zorlanan kadın hareketinin bunları aşip toplumsal cinsiyet eşitliği anlamındaki taleplere yönelmesinin de, sistem eleştirisine katılmasının da daha zor hale geldiği söylenebilir ³⁸⁴. AKP iktidarı, sosyal anlayış ve politikalar açısından, hem neoliberal politikaları daha da güçlendiren hem de daha muhafazakâr ve daha ataerkil bir yaklaşımı temsil eden bir anlayış sergilemekte. Örneğin AKP iktidarında toplumsal cinsiyet söyleminden büyük ölçüde vazgeçildiği, kadının ailedeki konumunun önemsendiği ve öne çıkarıldığı ortada. KSGM'nin araştırma ve faaliyetleri açısından da bu yönde bir değişim söz konusudur.

4.10. TÜRKİYE'DE AİLE POLİTİKASI'NIN TEMELİNİ OLUŞTURAN KANUNLAR

Ülkemizde, aileye ilişkin hizmetler, Anayasa, Medeni Kanun, TCK, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 4787 Sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu çerçevesinde şekillenmektedir. Bir anlamda ülkenin aile politikasının temelini bu kanunlar

³⁸⁴ Koray, 2011, s.315.

oluşturmaktadır. Bu kanunlar dışında, İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Nüfus Planlaması Hakkında Kanun gibi farklı kanunlarda da kadınlara yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Kanunların yanı sıra Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarının ve programlarının bazılarında da ailenin korunması ve aileye yönelik hizmetlerin geliştirilmesi konusu yer almaktadır.

4.10.1 Anayasa

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sında kanun önünde eşitlik ilkesi esastır. Anayasa'nın 10. maddesinde, “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür”, hükmü yer almakta ve kadına karşı şiddetle mücadele anayasal bir yükümlülük haline gelmektedir. Benzer biçimde Anayasa'nın 17. Maddesinde, “kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı insan hayatıyla bağdaşmayan bir cezaya veya bir muameleye tabi tutulamayacağı” taahhüt edilmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bu anayasal hakkın ihlalidir.

Anayasanın “Ailenin korunması” ile ilgili olarak 41. Madde: “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar,” şeklinde bir düzenleme yer almaktadır.

Anayasa'da toplumun temeli olarak kabul edilen ailede düzenin korunması toplum düzeninin korunması bakımından da önemlidir. Bu nedenledir ki; kanun koyucu aile düzeninin bozulmasına neden olan fiilleri yaptırıma bağlayarak ailede ve toplumda huzur, barış ve refahı sağlamayı amaçlamaktadır.

Uzun ve zorlu mücadeleler sonucu 2004 yılında Anayasaya “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” maddesinin eklenmesini sağlamışlardır. Özellikle 86 kadın örgütünün bir araya gelmesiyle oluşan “Anayasa Kadın Platformu” bu konudaki çalışmalarıyla son yıllarda etkin konumdadır. Yeni Anayasa önerilerinde aile içi şiddete karşı Madde 43: “Ailenin Korunması: Aile, toplumun temelidir; eşler arasında eşitliğe dayanır ve her

türlü hukukî, ekonomik ve sosyal korunmadan yararlanır.” İfadesinin yanı sıra “Devlet, aile içi şiddet ve namus cinayetlerinin insanlık suçları olduğunu kabul eder ve önlenmesi için her türlü önlemi almakla yükümlüdür.” İfadesinin de eklenmesini ve böylece ‘töre ve namus’ kisvesi altında kadınların şiddetinin de önüne geçilmesini savunmuşlardır³⁸⁵.

4.10.2. Medeni Kanun

Eski Medeni Kanun cinsiyetçi kalıpları yineleyen bir zihniyetle kaleme alınmış alınmıştır. Yasa’da, aile reisliği ve aile bakım yükümlülüğü, soyadı, ikametgâhın seçimi, konut, evlilik birliğinin temsili ve hukuki işlemler, mal rejimi, velayet, boşanma ve miras konularında eşitliği bozan maddeler bulunduğundan, 1980 sonrası kadın hareketinin baskısı ve uluslararası sözleşmelere uyum gereksinmesiyle, Medeni Kanun’da eşitlik ve ayrımcılığın kaldırılması yönünde değişiklik yapılması gündeme gelmiştir. Kadının güçlenmesi ve eşitlikçi politikalar açısından Medeni Kanun kapsamında başlatılan çalışmalar 1990’ların sonlarında ürünlerini vermeye başlamıştır. 1926’da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu’nun “Aile Hukuku” ile ilgili bölümünün hızla değişen toplumsal ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelmesine karşın ataerkil dirençler ancak 1990’ların sonlarında kırılmaya başlanmıştır. 1993’ten bu yana TBMM’nin gündemine gelmeyi bekleyen tasarı 2001 yılı sonunda yasalaşmıştır.

22.11.2001 tarihinde kabul edilen 4721 sayılı Medeni Kanun yeni şekliyle kadın-erkek eşitliğini gözeten, cinsiyet ayrımcılığına son veren, kadınları, aile ve toplum içerisinde erkeklerle eşit kılan, kadın emeğini değerlendiren bir düzenlemedir. Yeni Medeni Kanun ile özellikle aile hukuku alanında bugüne kadar yaşanan gelişmeler, değişim ve ihtiyaçlar dikkate alınarak çok önemli değişiklikler yapılmıştır. Kanun ile getirilen başlıca düzenlemeler şunlardır:

"Aile reisi kocadır" hükmü değiştirilerek "evlilik birliğini eşler beraber yönetirler." hükmü getirilmiştir. Eski Kanunda evlilik birliğini temsil hakkı, bazı haller dışında kocaya ait iken, yeni Türk Medeni Kanununda evlilik birliğinin temsili eşlerin her ikisine verilmiştir. Evin seçimini kocanın yapacağı hükmü değiştirilerek, eşlerin oturacakları evi birlikte seçecekleri hükmü getirilmiştir. Kadına önceki soyadını

³⁸⁵ Sallan Gül, 2011; İsat-Sayın, 2004.

kocasının soyadından önce gelmek üzere kullanabilme hakkı veren ve 1997 yılında yapılan değişiklik yeni yasada aynen benimsenmiştir. Eski Medeni Kanunda yer alan eşlerin, çocukların velayetini birlikte kullanacağı, anlaşmazlık halinde ise babanın reyinin üstün olacağı hükmü değiştirilerek, eşlerin velayeti birlikte kullanacakları hükmü getirilmiştir. Evlilik dışında doğan çocuğun velayeti anneye aittir. Yeni Medeni Kanunda eşlerden birinin meslek ve iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda olmadığı hükmü getirilmiştir. Bu düzenlemeyle eşler mesleklerini diğer eşten izin almadan sürdürebileceklerdir. Ayrıca maddenin devamında "eşlerin meslek seçiminde evlilik birliğinin huzur ve yararını göz önünde tutması" gerektiği yer almıştır. (Eski Kanunda yer alan kadının meslek seçiminde eşinden izin alacağı hükmü 1990 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir). Yeni Kanun, vesayeti kabul yükümlülüğünü sadece erkek ve koca için öngören maddeyi kadın-erkek eşitliğini zedelediği için tamamen kaldırmıştır. Yeni Kanun mirasın taksiminde, tereke malları arasında yer alan ve ekonomik bütünlüğü bozulmaması gereken tarımsal taşınmazların hangi mirasçıya özgüleneceği konusunda erkek çocuklara kızlara nazaran öncelik tanıyan eski hükme yer vermemiştir. Eski Medeni Kanuna göre diğer rejimlerden biri seçilmemişse geçerli olan kanuni mal rejimi "mal ayrılığı" iken, Yeni Kanunda "edinilmiş mallara katılma rejimi" getirilmiştir. Her eşin kendi adına kayıtlı mallara sahip olması esasına dayanan mal ayrılığı rejimi yerine, yeni mal rejimine göre evlilik birliğinin kurulmasından sonra her eşin karılığını vererek elde ettiği malvarlığı değerlerini (edinilmiş mallar) evliliğin sona ermesi ile eşler eşit olarak paylaşır. Kişisel mallar ve miras yoluyla intikal eden mallar ise paylaşımaya girmez. Eski Medeni Kanuna göre evin ve çocukların geçimi kocaya ait iken, Yeni Medeni Kanunda, "Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıklarıyla birlikte katılırlar." şeklinde düzenleme yapılmıştır. Yeni Kanun ile evlenme yaşı kadın ve erkek için eşitlenerek yükseltilmiş ve 17 yaşıını doldurma şartı getirilmiştir. Ancak hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple 16 yaşıını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Daha önce evlenme için müracaat yeri erkeğin oturduğu yerin evlendirme memurluğu iken Yeni Kanunda kadın veya erkeğin oturduğu yerdeki evlendirme memurluğu olarak düzenlenmiştir. Genel hükümlere göre boşanmadan sonra nafaka davalarının açılma yeri davalının ikametgâhı yeri mahkemesidir. Yeni Kanunda, boşanmadan sonra açılacak nafaka davalarında, nafaka alacaklısının yerleşim yeri

mahkemesi yetkili kılınmıştır. Kanunda getirilen önemli bir düzenleme de tarafların talepleri ile boşanma davalarının gizli celse ile yapılabilecek olmasıdır. Bir başka değişiklik sağ kalan eşin ölen eşine ait olan, birlikte yaşadıkları konut üzerinde, kendisine katılma alacağına mahsup edilmek, yetmez ise bedel eklenmek suretiyle intifa ya da oturma hakkının tanınmasını isteyebilmesidir. Yine mirasın paylaşımında haklı sebeplerin varlığı halinde, sağ kalan eşin veya miras bırakanın diğer yasal mirasçılarının birinin istemi üzerine mülkiyet yerine intifa veya oturma hakkı tanınması imkanı da getirilmektedir. Aile konutu ile ilgili yapılan düzenlemede, eşlerden birinin diğerinin açık rızası olmadan aile konutu üzerindeki tasarruflarına sınırlandırma getirilmesidir. Kiralık bir konut bile olsa diğer eşin rızası olmadan kira akdi fesih edilemez. Evlilik dışında doğmuş ve soy bağı tanıma veya hâkim hükmüyle kurulmuş olanlara, baba yönünden, tıpkı evlilik içindeki çocuklar gibi eşit mirasçı olabilme hakkı getirilmiştir. Yeni Medeni Kanunda evlat edinme konularında da önemli yenilikler vardır. Yeni hükme göre 30 yaşını dolduranlar evlat edinebilirler. 18 yaşından küçükleri evlat edineceklerin çocuksuz olmaları koşulu kaldırılmıştır³⁸⁶.

Sonuç olarak yeni Medeni Kanun'da aile, kadın ile erkek arasında eşitlik temeline dayalı bir ortaklık olarak tanımlanmıştır. Aile içinde eşler arasında eşitlik Anayasa'nın 41. maddesine eklenen "Aile eşler arasında eşitliğe dayanır" cümlesiyle anayasal güvence altına alınmıştır. Bu anlayış yasanın diline de yansımış, "karı" ve "koca" kavramları yerini "eşler" kavramına bırakmıştır. Yasanın dili de önemli ölçüde sadeleştirilerek herkesin anlayabileceği hale getirilmiştir. Ancak kadınların kızlık soyadlarını evlilik sonrasında kullanamaması, boşanma durumunda ailenin mal varlığının kadın ve erkek arasında eşit paylaşılarmaması ise en çok eleştirilen yönler olmuştur³⁸⁷.

4.10.3. Türk Ceza Kanunu

TCK'da tecavüze uğrayan kadın, fahişe ise cezasının indirimini öngören 438. maddesi 1990 yılında kaldırılmıştı ama kadına karşı ayrımcılıkları içeren pek çok madde halen yer almaktaydı. 2001 yılından itibaren kadın örgütleri etkin rol almışlardır.

³⁸⁶ Türk Medeni Kanunu. Araştırmacı tarafından Türk Medeni Kanunu incelenerek kadın ve aileye ilişkin maddeleri araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir.

³⁸⁷ Canan Arın, "Kadına Yönelik Şiddet", (iç.) 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Türkiye İş Bankası İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul, 1998.

2000-2004 arasında, Türkiye’de kadının insan hakları açısından çok önemli kazanımlarla sonuçlanan Kadın Bakış Açısından Türk Ceza Kanun Reformu için Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Vakfı ön ayak olmuştur³⁸⁸.

Türkiye’nin her yerinden 30 örgütün katılımı ile oluşan TCK Kadın Platformu 2 yıl boyunca ulusal ve yerel düzeyde savunuculuk ve lobicilik faaliyetlerini sürdürdü. Kampanya kapsamında taleplerin yer aldığı bir kitapçık basıldı, çeşitli toplantılar ve basın konferansları düzenlendi, TBMM’de bireysel olarak milletvekilleri ile görüşmeler sürdürüldü; TCK Alt Komisyonu ve Adalet Komisyonu çalışmaları yakından izlendi ve talepler iletildi³⁸⁹. Medya mensupları devamlı olarak faaliyetler konusunda bilgilendirilerek kampanyanın yaygınlaşması sağlandı. Kampanya TBMM’ye yönelik faks ve telefon kampanyaları ile desteklendi. Bunların yanı sıra kampanya süresince Türkiye’nin farklı illerinde geniş katılımlı yürüyüşler düzenlendi. Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Vakfı tarafından üç yıl boyunca koordinasyonu yürütülen bu kampanya ceza kanununun bakış açısını değiştirdi. Eski kanunda erkeklere, aileye ve topluma kadın bedeni ve cinselliği üzerinde tasarruf hakkı veren bakış açısı yerine, kadınların cinsel ve bedensel özgürlüklerini koruyan, bedenleri üzerinde tasarruf hakkını kadınlara veren bir bakış açısına dönüştürdü. Kadınların taleplerinin büyük bir çoğunluğu, Kadın Bakış Açısından TCK Reformu Kampanyasının sonucunda kabul edilmiştir. Kadın hareketinin 2002-2004 yılları arasında yürüttüğü “Kadın Bakış Açısından TCK Kampanyası”nın sayesinde yeni kanunda, kadın erkek eşitliğinin sağlanması, kadınların ve çocukların bedensel ve cinsel haklarının yasal olarak korunabilmesi için çok önemli olan 30’dan fazla değişiklik yapılmıştır. Yeni Türk Ceza Kanunu, 26 Eylül 2004 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir³⁹⁰.

İlk maddesinde amacı “kişilerin hak ve özgürlüklerini korumak” olarak tanımlanan yeni Türk Ceza Kanununda cinsel suçlarla ilgili tanımlar genişletilmiş ve cezalar ağırlaştırılmıştır. Yeni ceza kanununda evlilik içi tecavüz suç olarak düzenlenmekte, namus cinayetlerinde ceza indirimi uygulamalarını engelleyen tedbirler içermekte, edep, töre, ırz, namus, ahlak, ayıp, edebe aykırı davranış gibi ataerkil ve

³⁸⁸ İlkeran, 2004, s.88.

³⁸⁹ Derya Demirler-Pınar Gümüş, “TCK Değişirken”, *BÜ’de Kadın Gündemi*, Sayı: 7, 2004. www.feminisite.net (05.05.2009)

³⁹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız; Sallan Gül, (2011); Leyla Gülçür-Pınar İlkaracan, *Sıcak Yuva Masalı, Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz*, Metis Yayınları, İstanbul.

ayırımcı ifadeleri ortadan kaldırılmakta, “evli-bekâr” ve “bakire-bakire olmayan” kadınlar arasında ayırımcılık yapılmamakta, tecavüz ve kadın kaçırmaya vakalarında öngörülen ceza indirimleri kaldırılmakta, iş yerinde cinsel taciz suç olarak tanımlanmaktadır³⁹¹

Nisan 2005’te yürürlüğe giren yeni 5237 sayılı Ceza Kanunu’nun yapım sürecine en çok müdahale eden sivil toplum hareketi kadın hareketi oldu. Buna rağmen Kanun’da, namus cinayetlerine engel olacak sağlam bir yasal düzenlemeye yer verilmedi. Ensestin açıkça bir suç olarak tanımı yapılmadı, 15-18 yaş arasındaki çocukların istekleriyle birlikte olmaları halinde bile hapisle cezalandırılmaları öngörüldü, “ayırımcılık yasağı” tanımında “cinsel yönelim” ibaresine yer verilmedi.

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu ile 1926 yılında yürürlüğe girmiş olan Türk Ceza Kanunu yeniden düzenlenmiştir. 26.9.2004 tarihinde kabul edilen ve Nisan 2005 tarihinden itibaren yürürlüğe konan 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu, kadınlar tarafından talep edilen değişikliklerin 30’dan fazlasını içermekte ve yasanın geneli düşünüldüğünde önemli bir paradigma değişikliğine gidildiği görülmektedir. Yeni TCK, kadına karşı işlenen suçları aile ve toplumun düzenine karşı işlenmiş suçlar olarak kabul etmektedir. Türk Ceza Kanununda toplumsal yaşamın her alanında kadınların maruz kaldığı fiziksel, psikolojik, cinsel şiddete yönelik düzenlemeler bulunmaktadır³⁹². TCK’nda kadına karşı şiddet ve aile içi şiddet suçlarına yönelik düzenlemeler üç ana kısımda bulunmaktadır. Bu kısımlar, “Kişiye Karşı Suçlar”, Topluma Karşı Suçlar” ve “Millete ve Devlete Karşı Suçlar” kısımlarıdır.

³⁹¹ Demirler-Gümüş, a.g.y.

³⁹² Burada unutulmaması gereken nokta, son yıllarda açılması için kadın örgütlenmelerinin mücadele verdiği Tecavüz Kriz Merkezleri (TMK)’dir. Tecavüz suçunun ispatının kolaylaşması ve cezai yaptırım uygulanabilmesi için gerekli olduğu düşünülen bu merkezler, Kuzey Avrupa ülke örneklerinde gözlenmekte ve işleyiş süreci, kadın örgütlenmeleri tarafından analiz edilmektedir. Kuzey Avrupa ülkelerinde hastanelerin içinde açılan TMK’larda, cinsel saldırı konusunda uzman hemşire, doktor ve psikologlar çalışmaktadır. Tecavüze uğrayan kadın doğrudan hastanelerdeki TMK’lara gelerek tüm işlemler burada yapılmaktadır. Türkiye’de bu konuda verilen mücadele, öncelikle tecavüzün hastanelerde acil vaka sayılması ve öncelikli başvuru olarak kabul edilmesi ve bu merkezlere devlet tarafından bütçe ayrılmasıdır. Bu merkezler, pilot illerdeki tam teşekküllü hastanelerde özerk bir birim olarak açılması ile başlanması ve sonrasında her ilde bulunan devlet hastanelerinde açılarak yaygınlaştırılması yönündedir. Burada önemli olan nokta ise, merkezlerin ve uygulamalarının yasal dayanaklarının olmasıdır (www.amargi.org.tr).

- *Kişilere Karşı Suçlar* kısmında, kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetle ilgili hükümler şu şekildedir:
- “Hayata Karşı Suçlar” başlığı altında yer alan 81. maddede “kasten öldürme” suçu ve bu suçun nitelikli hallerini düzenleyen 82. madde,
- Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar” başlığı altında 86. maddede yer alan “kasten yaralama”, 87. maddede açıklanan “Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama” ve 89. maddede düzenlenen “taksirle yaralama” suçları,
- “İşkence ve Eziyet” başlığı altında 96. maddede yer alan “eziyet” suçu,
- “Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar” başlığı altında 102. maddede düzenlenen “cinsel saldırı”, 103. maddede yer alan “çocuğun cinsel istismarı”, 104. maddede açıklanan “reşit olmayanla cinsel ilişki” ve 105. maddede yer alan “cinsel taciz” suçları,
- “Hürriyete Karşı Suçlar” başlığı altında, madde 108’de “cebir”, madde 109’da “kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma”, madde 117’de “iş ve çalışma hürriyetinin ihlali”, madde 124’de “haberleşmenin engellenmesi” suçlarıdır.

Topluma Karşı Suçlar kısmında yer alan ilgili hükümler şu şekildedir:

- “Genel Ahlak Karşı Suçlar” başlığı altında, madde 225’de “hayasızlık”, madde 226’da “müstehcenlik”, madde 227’de “fuhuş” suçları,
- “Aile Düzenine Karşı Suçlar” başlığı altında madde 230’da “birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören”, madde 232’de “kötü muamele”, madde 233’de “aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerin ihlali”, madde 234’de “çocuğu kaçırma ve alıkoyma” suçları,

Millete ve Devlete Karşı Suçlar kısmında, “Adliyeye Karşı Suçlar” başlığı altında madde 287’de yer alan “genital muayene” ile ilgili hüküm.

TCK kapsamında suç olarak tarif edilen bir eylemin gerçekleşmesi halinde, suçun mağduru, olayın gerçekleştiği yere en yakın polis ya da jandarma karakoluna telefon ya da şahsen giderek şikâyetçi olabilir. Ayrıca mağdur, Cumhuriyet Savcılığına şahsen bir dilekçe ile başvurarak suç duyurusunda bulunabilir. Karakol ya da Cumhuriyet Savcılığı mağdurun ifadesini alır ve Adli Tıp Kurumuna sevkini yapar.

Adli Tıp Kurumunda, mağdurun uğradığı şiddetin doktor raporu ile tespiti yapılır. Tecavüz eyleminde mutlaka 24 saat içinde Adli Tıbbı sevk istenerek, cinsel ilişkinin varlığının bir rapor ile tespit edilmesi sağlanmalıdır. Zira 24 saat geçtikten sonra cinsel ilişkinin izleri kaybolmakta ve tecavüzün kanıtlanması zorlaşmaktadır. Bu işlemlerin ardından Cumhuriyet Savcılığı yapacağı soruşturma sonucunda ya kamu davası açarak konuyu ceza mahkemesine götürecek ya da şikâyet edenin şahsi dava açma hakkı olduğunu belirterek takipsizlik kararı verecektir. Cumhuriyet Savcılığının takipsizlik kararı vermesi durumunda, mağdur, suçun gerçekleştiği tarihten itibaren altı ay içerisinde bir dilekçe ile sulh ceza mahkemesine başvurarak şahsi dava açabilmektedir.³⁹³

Ceza kanununda 2004 yılında yapılan değişikliklerden önce "kadınların kendi vücutları ile ilgili meseleler kişisellikleri ile ilgili değil de aile ve toplumsal düzen ile ilgili meseleler" olarak ele alınmaktaydı. Medeni kanunda 2011 yılında gerçekleşen değişikliklerden önce, "yasal açıdan ataerkilliğin, namus üzerinden kuruluşunda rol oynayan, bir diğer kurucu unsur da kamusal alana çıkan erkeğin, aile içindeki birincil ve üstün konumudur" düşüncesi egemendi. "Evin reisinin erkek olması, kadının çalışması, çocukların gelecekleri, oturulacak konut gibi konularda karar veren kişinin koca olması" gibi konular ancak 2001 yılında değiştirilmiştir. Türkiye'de "aile, ulusun ahlaki bir ünitesi olarak tanımlanır". Dahası "aile içi işbölümü geleneksel cinsiyet rollerine göre, evi geçindiren erkek ve ev bakımını üstlenen kadın olarak belirlenir ve yasalarda da yerini bulur. Yasalardaki değişimlere karşın yasaların uygulanmasında kadınlar sık sık aile içindeki rolleriyle tanımlanmakta ve hukuk kurumunun kabul ettiği eşitlik pratikleri aile üzerinden kurulmaktadır. Dolayısıyla değişen kanunlara ve Türkiye'de feminist hareketin etkin varlığına rağmen, hayatın her alanındaki toplumsal cinsiyet ilişkileri aile üzerinden tanımlanmaya devam etmektedir"³⁹⁴.

³⁹³ İnsan Hakları-Yeni Çözümler Vakfı'nın web sayfasında bulunan yayınlar bölümündeki kitaplar, kitapçıklar, araştırma makaleleri ve raporlar incelenerek TCK'nın kadın ve aileye ilişkin düzenlemeleri özetlenmeye çalışılmıştır. Düzenlemeleri Yeni TCK'nın kadınlar açısından getirdiği değişiklikler ve halen eksik kalan noktalar için Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Vakfı'nın web sayfasına bakılabilir: www.kadinininsanhaklari.org

³⁹⁴ Nadide Karkıner, "Aile ve Evlilik", *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, ed. Y. Ecevit-N. Karkıner, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2307 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1304, 2011, s.144.

4.10.4. Ailenin Korunmasına Dair 4320 Sayılı Kanun ve Aile Mahkemelerinin Kurulması

4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun; aile içi şiddeti önleme /koruma sağlama amacına yönelik olarak, 1998 de yürürlüğe girmiştir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacını taşıyan ve Türkiye’de aile içi şiddet kavramının ilk kez hukuksal bir metinde tanımlanmasını sağlayan 1998 tarihli 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun’da 2007 yılında değişikliğe gidilerek, Kanun’un kapsamı genişletilmiştir. Kanun’un uygulanmasına dair Yönetmelik ise 2008 yılında yürürlüğe girmiştir. 01.03.2008 tarihinde de kanunun uygulanması hakkında yönetmelik yayınlanmıştır.(Resmî Gazete Sayı: 26803). Aslında bu yasa, Anayasa’nın 41. maddesinde yer alan “Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” hükmüne istinaden aile içi şiddetten mağdur olan kadını ve çocukları koruyucu yasal tedbirlerin alınması için oluşturulmuştur.

Bu kanunla şiddete uğrayan kadınları şiddet ortamından uzaklaştırmak ve güvenceye almak için hazırlanmış bir yasal düzenlemedir. Bu kanun, kadın hareketinin yaşamın her alanında, toplumun her düzeyinde 20 yıla yakın süredir yaptığı yoğun çalışma sonucunda elde edilmiş bir kazanımdır. Özellikle Mor Çatı Vakfı ve Altındağ Kadın Dayanışma Vakfı bağımsız kadın sığınma evlerinin önderliğinde yürütülen aile içi şiddete karşı kampanya faaliyetleri konuyu sürekli olarak kamuoyunun gündeminde tutarken, Kadının İnsan Hakları Projesi-Yeni Çözümler Vakfı da sorunun yasal alandaki karşılığının bulunmasına yönelik çalışmalar yapmıştır. 5636 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle bu Yasa; sadece eş ile sınırlı olmaktan çıkarılmış aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireyleri ile aynı çatı altında yaşamayan boşanma veya ayrılık nedeniyle ayrı konutlarda bulunan bireyler ve evli olmalarına rağmen fiilen ayrı yaşayan aile bireylerini ve çocukları da kapsayacak hale getirilmiştir.

Söz konusu Kanuna göre, Türk Medenî Kanunu’nda öngörülen tedbirlerden ayrı olarak, eşlerden birinin veya çocukların veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden biri de başvurabilir. Başvuranın aile içi şiddete maruz kaldığını Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmesi üzerine Aile Mahkemesi süreci başlar. Aile Mahkemelerinde hâkim, meselenin mahiyetini göz önünde tutarak Kanunda belirtilen tedbirlerden bir ya da birkaçına birlikte veya uygun göreceği benzeri başka tedbirlere de

hükmedebilir. Ailenin Korunması Kanunundaki tedbirler konusunda kararı Aile Mahkemesi Hâkimi vermektedir. 9.1.2003 tarih 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Usullerine Dair Kanuna göre, Aile Mahkemeleri, aile hukukundan doğan dava ve işleri görürler. Ayrıca bu mahkemeler 20.5.1982 tarihli ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanuna göre aile hukukuna ilişkin yabancı mahkeme kararlarını tanıma ve temyizini yaparlar. Adalet Bakanlığınca, tercihan; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı atanır.

Aile mahkemesi görev alanına giren konularda; yetişkinler hakkında; evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uyarabilir. Gerekliğinde uzlaştırmaya, ailenin ekonomik varlığının korunması veya evlilik birliğinden doğan malî yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin gerekli önlemleri almaya, resmî veya özel sağlık veya sosyal hizmet kurumlarına, huzur evlerine veya benzeri yerlere yerleştirmeye, bir meslek edinme kursuna veya uygun görülecek bir eğitim kurumuna vermeye karar verebilir.

Adalet Bakanlığı, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun daha etkin biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla, tüm hâkim ve savcılara yönelik 01.01.2006 tarih ve 35 sayılı Genelgeyi yayınlamıştır. Söz konusu Genelgede, Cumhuriyet savcıları tarafından aile içi şiddete maruz kalındığının öğrenilmesi hâlinde, bu konuda herhangi bir şikâyet gerekmeden derhal soruşturmaya geçilmesi, ayrıca koruma kararı alınması için ivedilikle aile mahkemesi hâkimine bildirimde bulunulması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, mahkeme tarafından tedbirleri içeren koruma kararının verilmesi durumunda, kararın kanunun amacına uygun olarak infazının sağlanabilmesi için kolluk birimleriyle sıkı işbirliği kurulması ve mahkemece verilen koruma kararına uymayanlar hakkında kanunî işlemlerin yerine getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu yasayla;

- Aile içinde şiddet yaşanması halinde, saldırgana karşı “koruma emri” istemi ile doğrudan savcılığa başvurulabilme hakkı tanınmıştır.
- Bu başvuruyu şiddet gören kişinin kendisinin yapması şart değildir; ailenin bir başka üyesi, bir arkadaşı ya da komşusu da bu başvuruyu yapabilmektedir.

- Başvuru için polise, karakola gitmek gerekli değildir; başvuru doğrudan savcılığa yapılabilir. Bu başvuruda saldırganın cezalandırılmasını talep etmek söz konusu değildir; sadece şikâyetle bulunup korunma talep edilmektedir.
- Yargıç, başvuru üzerine hemen “koruma emri” çıkartarak saldırganı kadının civarından (evden, işyerinden, vb.) 6 ay süreyle uzaklaştırabilmektedir.
- Bu yasanın uygulanmasında karşılaşılan güçlüklerin aşılmasına ilişkin yürütülen çalışmalar kapsamında Avrupa’da Avusturya ve İngiltere gibi bazı ülkelere ziyaretler yapılmış ve polise doğrudan müdahale hakkının tanınmasına ilişkin öneriler geliştirilmiştir³⁹⁵.

Yeni Türk Medeni Kanununun yürürlüğe girmesi ile birlikte Aile Mahkemelerinin kurulması konusu gündeme gelmiş ve hazırlanan “Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun” 09.01.2003 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile, Aile Hukukundan doğan dava ve işlerin Aile Mahkemeleri tarafından görülmesi ve Adli yargıda görevli, evli çocuk sahibi, 30 yaşını doldurmuş ve tercihen Aile Hukuku alanında lisans üstü eğitim yapmış olan hâkimlerin görevlendirilmesi sağlanmıştır. Bu Mahkemeler Aile Hukukunu ilgilendiren davaların yanı sıra Ailenin Korunmasına Dair Kanunun uygulanmasından doğan davalara da bakmaktadırlar³⁹⁶.

Cumhuriyet Savcılığı, adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, adli kolluk görevlileri marifetiyle topladığı deliller neticesinde bir kamu davası açılmasına karar vermesi ya da kamu davası açılmasına gerek görmeyerek takipsizlik kararı vermesi durumunda, şüpheli hakkında 4320 sayılı kanunda yazılı tedbirlere hükmedilmesi için hazırlık evrakının örneğini Aile Mahkemesi hakimine gönderir. Aile mahkemesi hakimi, tarafların hazırlıkta verdikleri ifadelerini, evrak arasındaki doktor raporunu göz önüne alarak şüpheli olarak ifadesi alınan şahsın bir aydan altı aya kadar evden uzaklaştırılmasına karar verebilir³⁹⁷.

³⁹⁵ 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun.

³⁹⁶ KSGM, 2009, s.4.

³⁹⁷ Yamaner ve Özbek, 2007, a.g.m.

Söz konusu düzenlemelere rağmen, uygulamada yaşanan sorunları bertaraf etmek amacıyla Kanun'un ivedilikle yeniden ele alınması ve değerlendirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu kapsamda, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinasyonunda; sivil toplum kuruluşu temsilcileri, Ankara Adliyesinde aile içi şiddet konusunda görev yapan Cumhuriyet savcıları, Aile Mahkemesi Hâkimleri ve büyükşehir belediyesi olan 16 ilin baro başkanı ile düzenlenen toplantılar ve ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşunun ve sivil toplum kuruluşlarının yazılı görüşleri alınarak Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hazırlanmış ve 20 Mart 2012 tarih ve 28239 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

4.10.5. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

Doğrudan kadına karşı şiddetin önlenmesine ilişkin hukuki düzenleme ise, 08 Mart 2012 tarihinde kabul edilen 20 Mart 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Kanun'dur. Bu kanun gündeme geldiğinde birçok kadın aktivist, sivil toplum örgütleri ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı, “Kadına ve Aile Bireylerine Karşı Şiddeti Önleme” başlığını savunmasına rağmen, yasanın son adı “Aileyi Koruma ve Kadına Karşı Şiddeti Önleme” olarak belirlenmiş ve bu şekilde çıkmıştır. Türkiye’de yasa yapılırken “*kadına yönelik şiddetin önlenmesi, kadının şiddetten korunması*” yerine “*ailenin korunması*” olarak adlandırılması tercih edilmektedir. Oysa, 4320 sayılı yasa 1998 yılında esas olarak kadını şiddetten korumak amacıyla düzenlenmişti. Buna rağmen “*Ailenin Korunmasına Dair Kanun*” adıyla çıkarılmıştır. 8 Mart 2012 tarihinde TBMM’de kabul edilen 6284 sayılı yeni yasanın da Tasarı halindeki adı “*Kadın ve Aile Bireylerinin Şiddetten Korunması Yasa Tasarısı*” olmasına rağmen Meclis’e sunulurken “*Ailenin Korunmasına ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*” olarak değiştirilmiştir.

Bu haliyle yeni yasa kadın hakları örgütleri tarafından bireyi değil, aileyi merkez aldığı gerekçesiyle eleştirilmiş ve Türkiye’deki aile kavramına yönelik

muhafazakârlığın ve bireye yeterince değer atfedilmemesinin bir göstergesi olarak nitelendirilmiştir³⁹⁸.

Bu kanun 4320 Sayılı Kanun'da olduğu gibi sadece evli kadınları koruma amacına yönelik düzenlemeleri değil şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunmasını amaçlayarak herkesi koruma kapsamına almıştır. Kanunun yönetmeliğine "kadına yönelik şiddetin önlenmesinde kurumsal mekanizmaların işlevsiz" olduğunu gösteren şiddet olayının yaşanması ile birlikte³⁹⁹ işyerinin değiştirilmesi tedbiri' ilave edilmiştir. Yine aynı tarihlerde bir milletvekilinin kocası tarafından şiddete maruz kalması yeni sivil anayasada yapılan düzenleme ile, kadına şiddet uygulayan erkeklerin milletvekili seçilmesine engel getirilmiştir. Tüm partilerin onayını alan düzenlemede *kadına şiddet uygulayan kişi hüküm giymesi halinde hiçbir şekilde milletvekilliğine aday olamayacak. Anayasa'nın milletvekilliği seçilme yeterliliğini düzenleyen maddesine göre; taksirli suçlar hariç toplam iki yıl veya daha fazla hapis cezasına çarptırılanlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, hileli iflas, kaçakçılık, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar, kadına ve çocuğa yönelik şiddet, insanlığa karşı suçlar ve işkence suçlarından hüküm giymiş olanlar milletvekilliğine aday olamayacak ve seçilemeyecek.* Tüm bu süreçler muhafazakâr kurumsal bakışın devam ettiğinin göstergesidir. AKP dönemi ile birlikte kadın ve aile politikaları konusunda önemli adımlar atıldığı belirtilse de yasal ve kamusal tedbirler uygulamada ve kurumların zihinsel dünyasında bir değişiklik yaratamamış durumdadır.

Yine Kanun'da kamu görevlilerine, görevlerini gecikmeksizin yerine getirme ve uygulanması gereken diğer tedbirlere ilişkin olarak yetkilileri haberdar etme yükümlülüğü getirilmiştir. Dolayısıyla görevini yerine getirmeyen kamu görevlisi

³⁹⁸ Dilek Karal, "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Yasası: Ne Umduk, Ne Bulduk?", USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2012, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2618>, (01.05.2012); Nazan Moroğlu, "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Mart Nisan 2012, S.99, ss.374-375.

³⁹⁹ Van'da öğretmenlik yaparken eski sevgilisinin tacizi nedeniyle Konya'daki ailesine sığınan ve burada da ölümden kurtulamayan Gülşah Aktürk'ün dramı da taslaktaki son değişiklikte etkili olmuştur. Tayini bürokratik engeller nedeniyle geciken Gülşah Öğretmen'in ölümü üzerine taslaktaki 13'üncü maddede düzenleme yapılmış, hakim tarafından verilecek tedbir kararları arasına 'işyerinin değiştirilmesi tedbiri' ilave edilmiştir. Düzenlemeye göre korunan kişinin çalıştığı iş yeri değiştirilebilecek, gerekirse tayini farklı bir ile alınacak ve değişiklik gizli tutulacaktır.

hakkında idari ve hatta cezai yaptırımlar uygulanması öngörülmüştür. 6284 Sayı Yasa kurumsallaşma ve kurumlar arası eş güdümün sağlanması için de çeşitli hükümler getirmiştir. Yasaya göre şiddetin önlenmesine ilişkin olarak merkezlerin kurulması, destek hizmetleri ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanması amaçlanmaktadır. Özellikle yasa kapsamında Madde 14 (1) -Bakanlık, gerekli uzman personelin görev yaptığı ve tercihen kadın personelin istihdam edildiği, şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği, çalışmalarını yedi gün yirmi dört saat esasına göre yürüten, çalışma usul ve esasları yönetmelikle belirlenen, şiddet önleme ve izleme merkezlerini kurar. (2) Kurulan merkezlerde şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik izleme çalışmaları yapılır ve destek hizmetleri verilir- hükmü yer almaktadır. 6284 sayılı yasa acil önlem durumlarında, aile içi şiddetin olduğu ve kolluk kuvvetlerine olayın bildirildiği durumda, yasal süreç ve ihmallerin oluşmaması ve tedbir kararlarının alınması için kolluk kuvvetlerine yetki tanımaktadır. Ama bu yetkinin nasıl kullanılması gerektiğine ilişkin yönetmelik halen oluşturulmuş değildir. Eski yönetmelikte bu durum tanımlanmadığından yasal sürecin başlatılması, ilgili personelin inisiyatifine bırakılmış durumdadır. Bu da uygulamada şiddet gören kadının aleyhine işlemektedir. Benzer biçimde bu yasa şiddetin önlenmesinde kurumsallaşmasının önünü açmayı, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezilerin-ŞÖNİM'lerin açılmasını öngörmektedir. Bu merkezlerin hem şiddeti önlemeye yönelik çalışmalar yapması, tedbir kararlarının uygulanmaya konulmasını denetlemesi, hem destek mekanizmalarının geliştirilmesi ve hem de şiddetle mücadelede rol oynayan kamu ve kamu dışı aktörler arasında koordinasyonu sağlaması beklenmektedir. Ancak ŞÖNİM'ler kurulmuş değildir. Bu mekanizmanın ve Bakanlığın Kanunla düzenlenen koordinasyon yetkisini biran önce uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Kanun'un yürürlüğe girmesinden bu yana hiçbir alt düzenleme yapılmamış olması, söz konusu hükümlerin etkili ve verimli şekilde uygulamaya geçirileceği konusunda endişelere neden olmaktadır⁴⁰⁰.

⁴⁰⁰ 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun.

4.10.6. İş Kanunu

10 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren Yeni İş Kanununun getirdiği en önemli ilerleme işveren-işçi ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir nedenle temel insan hakları bakımından ayırım yapılamayacağıdır. 4857 Sayılı İş Kanununda kadın ve aileye ilişkin düzenlemelerde işten çıkarma, yıllık doğum izni, çalışma süresinden sayılan günler, çalıştırılma yasağı konularında düzenlemeler söz konusudur.

Bu kapsamda; İş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı, cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için daha düşük ücret verilemeyeceği, cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlülükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı, işyerinde işçinin, işveren, diğer bir işçi veya üçüncü kişiler tarafından cinsel tacize uğraması ve bu durumu işverene bildirmesine rağmen gerekli önlemlerin alınmaması halinde işçinin haklı nedenle işi derhal fesih hakkına sahip olduğuna ilişkin hüküm, genel ekonomik kriz veya zorlayıcı nedenlerle kısa çalışma ve kısa çalışma ödeneği hükmü, kadın çalışanlara verilen ücretli doğum izin sürelerinin artırılmasına ilişkin hüküm Kanunda yer almıştır⁴⁰¹.

4857 sayılı İş Kanununun analık halinde çalışma ve süt iznini düzenleyen 74. maddesi hekim raporu ile gerekli görüldüğü hallerde, hamile kadın işçinin sağlığına uygun daha hafif işlerde çalıştırılacağını ve böyle bir durumda ücretinde herhangi bir indirim yapılamayacağını da hükme bağlamıştır. 6111 sayılı yasa ile 4857 sayılı “İş Kanunu”nun 74 üncü maddesinin birinci fıkrasında mevcut “Kadın işçilerin doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam on altı haftalık süre için çalıştırılmamaları esastır. Çoğul gebelik halinde doğumdan önce çalıştırılmayacak sekiz haftalık süreye iki hafta süre eklenir. Ancak, sağlık durumu uygun olduğu takdirde, doktorun onayı ile kadın işçi isterse doğumdan önceki üç haftaya kadar işyerinde çalışabilir. Bu durumda, kadın işçinin çalıştığı süreler doğum sonrası sürelerle eklenir” hükmüne “Kadın işçinin erken doğum yapması halinde ise doğumdan önce kullanamadığı çalıştırılmayacak süreler, doğum sonrası sürelerle eklenmek suretiyle kullandırılır.”cümlesi eklenmiştir. İsteği halinde kadın işçiye bu sürelerin

⁴⁰¹ 4857 Sayılı İş Kanunu.

tamamlanmasından sonra altı aya kadar ücretsiz izin verilir⁴⁰². 4857 sayılı İş Kanununun aynı maddesine göre kadın işçilere bir yaşımdan küçük çocuklarını emzirmeleri için günde toplam bir buçuk saat süt izni verilir. Bu sürenin hangi saatler arasında ve kaç bölünerek kullanılacağını işçi kendisi belirler. Bu süre günlük çalışma süresinden sayılır. Ayrıca, hamilelik süresince kadın işçiye periyodik kontroller için izin verilir.

4.10.7. Devlet Memurları Kanunu

6111 sayılı “Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigorta Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 25.02.2011 tarihinde 27857 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 6111 sayılı yasa ile Devlet Memurları Kanununda yapılan düzenlemeler şunlardır: 657 sayılı Devlet Memurları Kanunun 101 inci maddesine, “Ancak, kadın memurlara; tabip raporunda belirtilmesi hâlinde hamileliğin yirmi dördüncü haftasından önce ve her hâlde hamileliğin yirmi dördüncü haftasından itibaren ve doğumdan sonraki bir yıl süreyle gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilemez. Özürlü memurlara da isteği dışında gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilemez.” hükmü 2. fıkra olarak eklenmiştir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunun 104 üncü maddesi şu şekilde değiştirilmiştir:

- Doğumdan önce ve doğumdan sonra 8’er hafta olmak üzere 16 haftalık “aylıklı izin” kavramı değiştirilerek “analık izni” olarak adlandırılmıştır. Türk Medeni Kanununda erken doğum ile ilgili bir hüküm bulunmaz iken; “Doğumun erken gerçekleşmesi sebebiyle, doğum öncesi analık izninin kullanılamayan bölümü de doğum sonrası analık izni süresine ilave edilir. Doğumda veya doğum sonrasında analık izni kullanılırken annenin ölümü hâlinde, isteği üzerine memur olan babaya anne için öngörülen süre kadar izin verilir.” hükmü eklenerek bu hususta yeni bir düzenleme yapılmıştır.
- “Memurun eşinin doğum yapması halinde, isteği üzerine on gün babalık izni verilir.” hükmü getirilerek önceki yasada “Erkek memura, karısının doğum yapması sebebiyle isteği üzerine üç gün izin verilir.” hükmü değiştirilmiştir.

⁴⁰² İsat-Sayın-Şenol, 2004, s.42.

Süt izni süreleri yeniden düzenlemiştir. Eski düzenlemede “Bir yaşından küçük çocuğunu emzirmek için günde 1,5 saat izin verilir.” hükmü değiştirilerek “Kadın memura, çocuğunu emzirmesi için doğum sonrası analık izni süresinin bitim tarihinden itibaren ilk altı ayda günde üç saat, ikinci altı ayda günde birbuçuk saat süt izni verilir. Süt izninin hangi saatler arasında ve günde kaç kez kullanılacağı hususunda, kadın memurun tercihi esastır.” ifadesi getirilmiştir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunun 108 inci maddesine;

- “Doğum yapan memura, 104 üncü madde uyarınca verilen doğum sonrası analık izni süresinin bitiminden; eşi doğum yapan memura ise, doğum tarihinden itibaren istekleri üzerine yirmi dört aya kadar aylıksız izin verilir.” hükmü getirilmiştir.
- Evlat edinen memurların kullanabilecekleri izinler hakkında “Üç yaşını doldurmamış bir çocuğu eşiyle birlikte veya münferit olarak evlat edinen memurlar ile memur olmayan eşin münferit olarak evlat edinmesi hâlinde memur olan eşlerine, çocuğun ana ve babasının rızasının kesinleştiği tarihten veya vesayet dairelerinin izin verme tarihinden itibaren, istekleri üzerine yirmi dört aya kadar aylıksız izin verilir. Evlat edinen her iki eşin memur olması durumunda bu süre, eşlerin talebi üzerine yirmi dört aylık süreyi geçmeyecek şekilde, birbirini izleyen iki bölüm hâlinde eşlere kullandırılabilir.” hükmü getirilmiştir⁴⁰³.

4.10.8. Nüfus Planlaması Hakkında Kanun

Nüfus Planlaması Hakkında Kanun adını taşıyan kürtaj yasası Türkiye'de Mayıs 1983'te kabul edilmiş, Ocak 1984'te yürürlüğe girmiştir. Bu yasa kamuoyunda yeterince tartışılmadan ve kamuoyundan herhangi bir baskı talep gelmeden devletin tıbbi görünümü altında etkin bir nüfus kontrol politikası uygulama gayretinden kabul edilmiş bir yasa özelliği göstermektedir. Bu yasanın oluşturulmasında ayrıca yasadışı kürtaj uygulamasının yaygınlığının yol açtığı endişe nedeniyle 'anayasal gerekçe' de bir ölçüde etkili olmuştur. Nüfus Planlaması Hakkında Kanun adını taşıyan yasa, 1965'te 'aile

⁴⁰³ Bu konuda bilgi için bakınız; 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu.

planlamasını' yani doğum kontrolünü resmi politika olarak benimseyen devletin 20 yılda televizyonlarda eğitim, okullarda eğitim, araçların ucuz fiyatla dağıtımı ile doğum kontrolünde istenen sonuç alamamasının bir sonucudur. Bu anlamda Türkiye'de kürtaj gelişmiş ülkelerde olduğu gibi doğum kontrol yöntemlerinin etkisiz kaldığı yerde başvurulan son çare ve kadının son kerte hakkı olarak değil bir 'doğum kontrol yöntemi' olarak ele alınmıştır.

Yasada kadını kürtajdan caydırma amacıyla konulan danışma, bekleme süresi vb. konulardan hiç bahsedilmemiş, buna karşılık liberal olmayan yasalarda öngörülen 10 haftayla sınırlanan yasal kürtaj süresine ek olarak, reşit olmayanlarda veli izni ya da hakim kararı aranmıştır. ABD ve İsveç gibi liberal uygulamaları benimseyen toplumlarda bu karar genç kızın kendine bırakılmaktadır. Yine yasada kürtaj olabilmek için evli kadının kocasının rızasını alması ve bunu belgelemesi gereği yer almaktadır. Bu hüküm kadını kendi bedeni⁴⁰⁴ üzerinde tasarrufta bulunma temel hakkından yoksun bırakmakta ve zaten ekonomik ve sosyal yönden bağımlı olduğu kocaya bağımlılığını daha da pekiştirmektedir⁴⁰⁵.

1983 yılından önce geçerli olan mevzuata göre kürtaj bir suç olarak görülmekte, kürtaj olan kadın da kürtajı yapan kişi kadar cezai yaptırıma tabiydi. Kürtajı yasaklayan ve kürtaj olan kadın ile ona yardım edenleri cezalandıran eski yasa hükümleri, 1926 yılında kabul edilen Ceza Kanunu'nun 468. ve 469. maddeleriydi. 1965 yılında yürürlüğe giren Nüfus Planlamasına Dair Kanun ise kürtajı bir suç olarak tanımlayan eski kanunun hükümlerine sınırlama getirmiş, kürtaja ancak gebeliğin ana sağlığını tehdit ettiği durumlarda izin verilmiştir. Aslında her iki yasada kürtajı, devletin nüfus politikaları bağlamında ve günün demografik gereksinimlerine göre düzenlenmiştir. 27 Mayıs 1983'te kabul edilen 2827 sayılı yasanın mantığı da bu yöndedir (Tekeli, 1988: 247). Bu yasaya göre yasal kürtaj süresi 10 hafta olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda bu

⁴⁰⁴ Kadın bedenini tahakkümü altında tutan sosyal kodlara, özne üzerinde gizli bir denetim mekanizması oluşturan toplumsal ahlak algısı, normlar ve değerler de eklenmelidir. Kadın bedeni üzerindeki norm, gelenek, toplumsal ahlak denetimi sadece "çevre/mahalle baskısından" ibaret değildir. Üstelik kimi zaman aile de kadın bedeni üzerinde yıldırıcı baskılar uygulayabilmektedir (Kütükçü, 2010:63). Kadın bedenine yönelen sosyal kodlardan bir diğeri de kadın bedenini "günahın" bir parçası kılan suç kavramı içinde ezen, töre, namus olgusudur. Üstelik bu olgular sosyal normları oluşturma ve bu bağlamda kural koyma iradesinin yanı sıra, cezalandırma hakkını da kendinde gören eril/hegomanik bir otoritenin varlığıyla beslenmektedir. Tamer Kütükçü, *Türk Kadın Yazımında Kadın Bedeni ve Cinselliğin Temsili*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2010, ss.63-66.

⁴⁰⁵ Tekeli, 1988, ss.234-235.

yasa ile birlikte kürtaj, Sağlık Bakanlığı aracılığıyla devlet denetimine alındığından gebeliğin resmi sağlık kuruluşlarında sağlık personeli eliyle sonlandırılması ngrlmřtr⁴⁰⁶.

Türkiye'de 1983 yılında çıkan 2827 Sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun'un 5.maddesine kadının kürtaj edilmesi hamileliğinin onuncu haftasına kadar mümkün olabilmektedir. Yine bu kanuna göre acil durumlarda kadın ve ocuk için ciddi sağlık sorunları ortaya çıktığında doğum ve kadın hastalıkları uzmanı ve ilgili daldan bir uzamanın objektif bulgularına dayanan gerekçeli raporu ile kadının kürtaj hakkı vardır (Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, 1983)⁴⁰⁷. Ancak 2012 yılında gündeme gelen kürtaj yasa taslağı kadının kürtaj hakkını elinde almakta ve kürtaj yasaklanmaktadır. Bu taslağa göre sağlık personeline kürtaj yapmama hakkı tanınacak, anne ve baba adayını krtajdan vazgeçirmek için çalışma yapılacak, 4 gün düşünme süresi verilecektir. Kürtajın azaltılması için bu tedbirleri düşünen iktidar partisi, doğumu özendirmek için de retli iznin 6 aya çıkarılması gibi yeni haklar getirilmesini planlamaktadır.

Kadın bedeni üzerindeki denetim, doğurganlıklarının gerçekte yalnızca kendilerince belirlenecek bir konu olmasına karşın, neredeyse onlar dışında herkesçe, topluma ve döneme göre değişen ağırlıklarla din kurumları, devlet ve aile tarafından belirlenebilir olmasında somutlařmaktadır⁴⁰⁸.

⁴⁰⁶ Tekeli, 1988, s.248.

⁴⁰⁷ Madde 5: Gebeliğin onuncu haftası doluncaya kadar annenin sağlığı açısından tıbbi sakınca olmadığı takdirde istek üzerine rahim tahliye edilir. Gebelik süresi, on haftadan fazla ise rahim ancak gebelik, annenin hayatını tehdit ettiği veya edeceği veya doğacak ocuk ile onu takip edecek nesiller için ağır maluliyete neden olacağı hallerde doğum ve kadın hastalıkları uzmanı ve ilgili daldan bir uzmanın objektif bulgulara dayanan gerekçeli raporları ile tahliye edilir. Derhal müdahale edilmediği takdirde hayatı veya hayati organlardan birisini tehdit eden acil hallerde durumu tespit eden yetkili hekim tarafından gerekli müdahale yapılarak rahim tahliye edilir. Ancak, hekim bu müdahaleyi yapmadan önce veya mümkün olmadığı hallerde müdahaleden itibaren en geç yirmi dört saat içinde müdahale yapılan kadının kimliği, yapılan müdahale ile müdahaleyi icap ettiren gerekçeleri illerde Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüklerine, ilçelerde Hükümet tabipliklerine bildirmeye zorunludur. Acil müdahale hallerinin nelerden ibaret olduğu ve yapılacak ihbarın şekil ve mahiyeti ile sterilizasyon ve rahim tahliyesini kabul edenlerden istenilecek izin belgesinin şekli ve doldurulma esasları, bunların yapılacağı yerler, bu yerlerde bulunması gereken sağlık ve diğer koşullar ve bu yerlerin denetimi ve gözetimi ile ilgili hususlar çıkarılacak tüzükte belirtilir.

⁴⁰⁸ Tekeli, 1988, s.246.

4.11. TÜRKİYE’DE YASAL DÜZENLEMELER DOĞRULTUSUNDA AİLE VE KADIN POLİTİKALARI

Türkiye’de kadınlara yönelik doğurganlık politikaları 4 alan üzerinden yürütülmektedir. Bunlar;

- Analık Sigortası
- Doğum İzni
- İş ve Aile Yaşamının İyileştirilmesi
- Çocuk Bakım Hizmetleri

Hamile, loğusa ve emzikli kadınların korunması ve haklarına ilişkin konular 4857 sayılı İş Kanunu, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu, İş Kanunu çerçevesinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkartılmış 9 Ağustos 2004 tarih ve 25548 sayılı Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik ve 14 Temmuz 2004 tarih ve 25522 sayılı Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik Bakanlar Kurulu Kararı ile düzenlenmiştir. Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik 4857 sayılı İş Kanunu kapsamındaki işyerlerinde 18 yaşını doldurmuş kadın işçileri kapsamaktadır. İş Kanununun 73. Maddesine dayanılarak hazırlanan yönetmeliğe göre; kadın işçiler gece postalarında yedi buçuk saatten fazla çalıştırılmazlar ve kadın işçiler gebe olduklarının doktor raporuyla tespitinden itibaren doğuma kadar, emziren kadınlar ise doğum tarihinden başlamak üzere altı ay süre ile gece postalarında çalıştırılmazlar. Emziren kadın işçiler için bu süre doktor raporu ile ana ve çocuk sağlığı açısından gerekliliği tespit edildiği takdirde bir yıla kadar uzatılır. Bu yönetmelik hükümlerini Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yürütür. 25522 sayılı Yönetmelik oda ve yurt açma ile ilgili işveren yükümlülüklerini de belirlemiştir. Ancak, Yönetmelik oda açma yükümlülüğünü yüz ile yüz elli arasında kadın işçi, yurt açma yükümlülüğünü ise yüz elliden fazla kadın işçi çalıştırma koşullarına bağlamıştır. 25522 sayılı Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmeliğin

oda ve yurtlardan faydalanacak kişileri belirleyen 16. maddesinde de kendini göstermektedir. Bu maddede oda ve yurtlardan, kadın işçilerin çocukları ile erkek işçilerin annesi ölmüş veya velayeti babaya verilmiş çocuklarının yararlanabileceği belirtilmektedir. Düzenlemenin arkasındaki mantık, çocuk bakımının öncelikle annenin görevi olduğu, ancak, çocuğa bakacak bir anne olmadığı zamanlarda babanın böyle bir sorumluluğu bulunduğu şeklindedir.

Analık sigortası 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununda düzenlenmiştir. 506 sayılı Kanunun 43. maddesine göre sigortalı kadının veya sigortalı erkeğin sigortalı karısının analığı halinde aşağıda yazılı yardımlar sağlanır:

- a) Gebelik muayenesinin yaptırılması ve gerekli sağlık yardımının sağlanması;
- b) Doğumda gerekli sağlık yardımının sağlanması;
- c) Emzirme yardım parası verilmesi;
- d) Sigortalı kadının doğumdan önce ve sonra işinden kaldığı günler için ödenek verilmesi;
- e) Analık hali sebebiyle gerekirse yurt içinde başka bir yere gönderilmesi.

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 48. maddesine göre sigortalı kadın işçinin analık yardımlarından yararlanabilmesi için doğumdan önceki bir yıl içinde en az doksan gün analık sigortası primi ödemiş olması, sigortalı erkeğin sigortalı olmayan karısının analık yardımlarından yararlanabilmesi için ise sigortalı erkeğin doğumdan önceki bir yıl içinde en az yüz yirmi gün Analık Sigortası primi ödemiş olması ve sigortalının doğum yapan kadınla doğumdan önce evlenmiş bulunması gerekmektedir.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu yürürlüğe girdiğinde Kanuna göre analık halinde doğumdan önceki bir yıl içinde en az doksan gün kısa vadeli sigorta primi bildirilmiş olması şartıyla, doğumdan önceki ve sonraki sekizer haftalık sürede, çoğul gebelik halinde ise doğumdan önceki sekiz haftalık süreye iki hafta ilave edilerek çalışmadığı her iş günü için geçici iş göremezlik ödeneği verilecektir. Yeni kanuna göre sigortalı kadın ile sigortalı olmayan karısından dolayı erkeğe de her ay, doğum tarihinden geçerli olan asgari ücretin üçte biri tutarında emzirme ödeneği verilecektir.

506 sayılı Kanunun 89. maddesinde ise gebe, doğum yapmış veya emzikli kadınların alacakları ödenek, kendileri için Kurumca sağlanacak tedavinin şekline göre günlük kazancının yarısı ya da 2/3'si olarak belirlenmiştir. Yeni Kanuna göre sigortalı kadına veya sigortalı olmayan karısının doğum yapması nedeniyle sigortalı erkeğe, çocuğun yaşaması şartıyla doğumdan sonraki altı ay süresince her ay, doğum tarihinde geçerli olan asgari ücretin üçte biri tutarında emzirme ödeneği verilecektir.

Sonuç olarak kadın ve aileye ilişkin yasal düzenlemeler 1961 ve 1982 Anayasalarında kadın erkek ayrımını ortadan kaldıracı biçimde hazırlanmıştır. Çok özel hükümler dışında kadın-erkek kelimeleri her iki anayasada da kullanılmamıştır. Bugün hukuk açısından Türk toplumunda kadınların erkeklerle eşitliğini engelleyen pek az neden kalmıştır. Türk Medeni Kanunu'ndaki "evlilik birliğinin reisi kocadır. Kadın kocasının soyadını taşır" gibi maddeler doğrudan eşitlik ilkesini zedelediği ve ayrıca "mal ayrılığı " rejimi de uygulamada kadının aleyhine işlediği için değiştirilmesi öngörülen ve bu konuda çaba gösterilen maddelerdir. Medeni Kanunun yanı sıra Türk Ceza Kanunu, İş Yasası ve Türk Medeni Kanunu'nda da kadın aleyhine bazı hükümler yer almaktadır. Medeni kanunda yapılan değişikliklerle bu engellerin bir kısmı ortadan kalkmıştır. Ancak bu yasal nedenlerin kalkmış olmasıyla kadının sosyo-ekonomik statüsünde erkeğe eşit olacağı düşünülmemelidir. Yasaların öngördüğü birçok açık ve kesin hükme rağmen kadınların pek az bir kısmı sahip oldukları bu haklardan yararlanabilmektedir. Yasalar bir üst yapı kurumu olarak kadının toplumdaki ikincil durumunu değiştirmek için gerekli ama yeterli değildir. Yasaların etkili biçimde uygulanması sağlanabilirse kadının toplumdaki konumunu değiştirmeye yönelik adımlar atılabilir⁴⁰⁹.

Türkiye'de kadın ve aileye ilişkin yasal düzenlemeler incelendiğinde aşağıdaki şekil 4'deki gibi bir model karşımıza çıkmaktadır. Yasal düzenlemeler yukarıda ayrıntısıyla analiz edilmişti. Bu analizler doğrultusunda Türkiye'de kadın ve aileye ilişkin düzenlemelerin 5 ana konu üzerinden gittiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunlar; aile içi şiddet, kadın erkek eşitliği, doğum izni, doğurganlık ve nüfus kontrolü, kadınların çalışma süreleridir.

⁴⁰⁹ Gökçe, 2011, ss.70-71.

Şekil 4: Türkiye'de Kadın ve Aileye İlişkin Yasal Düzenlemelerin Temel Dayanakları

Kaynak: Bu modelleme araştırmacı tarafından kadın ve aileye ilişkin yasalar incelenerek oluşturulmuştur.

Türkiye'de tartışma alanı olan ancak henüz ulusal mevzuatımıza girmiş durumda olmayan uygulamalardan biri de ebeveyn izni düzenlemeleridir. Ebeveyn izni konusu Doğum İzinlerinin Yeniden Düzenlenmesine İlişkin Kanun Tasarısı Taslağı ilgili Devlet Bakanlığınca hazırlanmış ve Başbakanlığa sunulmuştur, ancak, Taslak henüz Tasarı haline getirilmemiştir. Sözü geçen taslak, doğum sonrasında en çok altı ay süreyle anneye verilen ücretsiz çocuk bakım izninin, babaya da verilebilmesi ve bu iznin ebeveyn iznine dönüştürülmesini hedeflemektedir. 2003 yılı Ulusal Raporunun 13.1.4 sayılı kadın-erkek eşitliği konusundaki AB mevzuatının, Türk İş hukukuna yansıtılması başlığı altındaki kısa vadeli hedefler arasında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca bir hukuki düzenleme yapılması yer almaktadır. Ayrıca, Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından, Sosyal Sigortalar Kanunu ve Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda değişiklik yapılmasına bir dair kanun tasarısı hazırlanması da aynı başlık altında yer almaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünce hazırlanan taslak, şu anda Başbakanlıkta

beklemektedir. Taslakta hem kadın hem erkek için, doğum ve evlat edinme durumlarında kullanılmak üzere, ebeveyn izni düzenlenmiştir. Buna göre; kadınlar için altı ay ücretli, bu iznin bitiminden itibaren de altı ay ücretsiz; erkekler içinse altı ay ücretsiz izin öngörülmektedir. Mevcut olan düzenleme 4857 sayılı İş Kanununun 74. maddesine göre, doğum yapan kadın işçiye altı aya kadar ücretsiz izin verilebileceğidir, evlat edinme durumunda ise bir izin söz konusu değildir. Çocuk bakımını yalnızca annenin sorumluluğunda gören anlayışın kaldırılması için ebeveyn izni düzenlemesinin bir an evvel çıkartılması Kadın Emeği Platformunun Komisyon Raporlarında da yer almıştır.

Şekil 5: İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları

Kaynak: İş ve aile yaşamının uzlaştırması politikasının amaç ve hedefleri incelenerek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

İş ve aile yaşamını uzlaştırmaya yönelik politikalar yukarıdaki 5'de de görüldüğü gibi çocuk kreşleri ve okul öncesi eğitim kurumları, yaşlı bakım destek hizmetleri ve kurumları, engelli bakımı destek hizmetleri, nakit transferi politikaları, eviçi işlerin ve bakım emeğinin kadın erkek arasında eşit paylaşımı, çalışma saatleri ve güvenceli esnek

Çalışma uygulamaları, aile içi bakım sorumluluklarına ilişkin diğeri yasal sorumluluklar ve son olarak ebeveyn izni gibi alanları içine almaktadır. İşkandinav lkeleri daha önce ülke örneklerinde belirtildiğeri gibi iş ve aile yaşamının uzlaştırılmasına yönelik politikaları hayata geçirmiş durumdadır. Ancak Türkiye'de bu konu gündeme sürekli gelmesine karşın hala bu uzlaşma sağlanabilmiş değildir. Devletin sorumluluk alanına giren ve sosyal hizmet anlayışeri içinde değerlendirilmesi gereken bakım hizmetleri hala aile içinde çözülmesi gereken bir konu olarak gündeme getirilmekte ve kadının sorumluluğu olduğu bilinci yaygınlaştırılmaya ve rasyonelleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu konuya ilişkin 2002 yılından bu tarafa iktidarda olan AKP Hükümeti her hangi bir düzenlemeye gitmediğeri gibi kadının annelik rollerini ve özel alandaki sorumluluklarını sürekli olarak yinelemekte ve "kutsal annelik"le meşrulaştırmaktadır. AKP'nin 2023 ve 2071 projeksiyonunda ekonomik büyüme için “kadınların doğurganlık hızının” yanı sıra nitelikli işgücünün de kullanılması istenmektedir. Bu “ekonomik potansiyel”den faydalanılırken kadınların “kutsal annelik” rollerinden kopmamaları da istenmektedir. Bunun için de “Kadınlarımız için esneklik uygundur” söylemiyle yeni istihdam biçimleri geliştirilmektedir. Bu kapsamda, kadınlar için güvenceli ve kadrolu işler yerine parça başı, evden, ağrı üzerine çalışma gibi modellerin sürdürülmesi ve yaygınlaştırılması önerilmektedir. Kadınların ev içinde harcadıkları grnmezleştirilen, değersizleştirilen emekleri “aile bütçesine yardım” adı altında genel istihdam biçimi haline getirilmekte, düşük ücretlerle, güvencesiz koşullarda çalışma biçimleri kadınlar üzerinden genele yaygınlařtırılmaktadır⁴¹⁰.

⁴¹⁰ Bu konudaki tartişmalar için bakınız; <http://www.sendika.org/2013/04/akpnin-kadin-istihdam-politikasibir-mutsuz-evlilik-hikayesi/>, (10.05.2013).

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KADIN VE AİLE POLİTİKALARINA YÖN VEREN KURUM VE KURLUŞLARIN İNCELENMESİ

5.1. AİLE ARAŞTIRMA KURUMU

Türkiye'de aile politikalarının belirlenmesinde ve aileye ilişkin siyasa ların oluşturulmasında belirleyici olan kurum Aile Araştırma Kurumudur. Bu çalışmada aile politikalarının oluşturulmasında aktör olarak belirlenen kurum yapmış olduğu araştırmalar, yayınlar, çalıştaylar aracılığıyla 1980'lerin sonundan itibaren ülkemizin aile politikalarının belirlenmesinde oldukça etkili kurum olma özelliğine sahip olmuştur. Bu bölümde Aile Araştırma Kurumunun tarihçesi, yapısı ve işleyişi, kadın ve aileye ilişkin çalışmaları ele alınmıştır. Son olarak kurumun yayınları ve faaliyetleri incelenerek araştırmacı tarafından içerik olarak yıllara göre tematik analizi yapılmıştır. Kurumun yayınlarının tematik olarak analizinde Aile Araştırma Kurumu'nun 1990'dan 2011'e kadar yapmış olduğu yayınlar tek tek incelenmiş, aileye ilişkin konuları açısından kategorileştirilerek Türkiye'nin aileye bakışı ve aile politikaları dönemsel olarak belirlenmiştir.

5.1.1. Aile Araştırma Kurumu'nun Yapısı ve Tarihçesi

Aileyi temel alan kurumsal düzenlemeler aile odaklı sorunlardaki artışla birlikte önem kazanmıştır. Nitekim Batı Avrupa ülkelerinde ikinci dünya savaşından hemen sonra aile alanında hizmet veren kurumların ortaya çıktığı görülmektedir. Ülkemizde ise, 1980'lerin sonunda ANAP hükümeti tarafından Aile Araştırma Kurumu-AAK, kurulmuştur⁴¹¹. Türkiye'de güçlenen feminist hareketin baskıları ve CEDAW'ın

⁴¹¹ Anayasamızın 41. maddesi "Ailenin Korunması" başlığı altında şu hükümleri getirmiştir; "Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulamasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar." 41. Madde ile aile alanında çalışacak bir kurumun oluşturulması gereğinin, en temel yasa olan Anayasamızda özellikle belirtildiği görülmektedir. 29 Aralık 1989 tarihinde 396 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı ilk kurumsal düzenleme olarak kuruluş gerekçesini Anayasa'nın söz konusu amir hükmünden almaktadır (AAK).

gereklilikleri arasında yer alan ve kadına ait politikaların geliştirilmesi için kamusal bir kurumun oluşturulması sürecinde KSGM'nin yanında stratejik olarak aileyi de temel alan bir birimin oluşturulması isteği üzerine 1989 yılında AAK kurulmuştur⁴¹². Ancak, AAK muhafazakâr bir bakışla ailenin bir üyesi olarak kadını ele almıştır. Ancak kadın konusu burada feministlerin ele alış tarzından farklı olarak ailenin temeli olarak kabul edilmiş ve konular daha çok aile birliğini sağlayıcı yönde ele alınmıştır⁴¹³. Kadın bağımsız birey olmanın ötesinde daha çok aile birliğini sağlayıcı bir öge olarak düşünülmüştür. Aileyi, tüm bireyler düzeyinde ayrı ayrı geniş bir eksenle araştırma konusu yapan kurum konuyla ilgili çalışmalarını, araştırmalarını daha çok feminist kadınların parçalayıp yok etmek istedikleri ailenin birliğini ve sürekliliğini sağlayıcı yönde gerçekleştirme amacı gütmüştür. Özellikle AAK, feministlerin eleştirilerine hedef olan aileyi kurtarma hamlesi olarak algılanmıştır. Uzun yıllar feministlerin yoğun eleştirisine maruz kalan kurum, 1991 yılında DYP-SHP koalisyonuyla birlikte etkinliğini yitirerek, araştırmalarını durdurmuş ve personel istihdam eden kızak bir kurum haline dönüşmüştür. 1989 yılında Aile Araştırma Kurumu olarak kurulmuş olan Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 13.11.2004 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5256 sayılı Teşkilat Kanunu ile Genel Müdürlük olarak yeniden yapılandırılmıştır. T. C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü olarak Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Son düzenlemeyle kurum, Genel Müdürlük olarak 08.06.2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir⁴¹⁴.

5.1.2. Yeniden Yapılandırılan Aile Araştırma Kurumu'nun Teşkilat Yapısı, Personel ve Bütçe Durumu

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü olarak yeniden yapılandırılan kurum hizmetlerin çeşitliliği, hitap kitlesinin dezavantajlı kesimlerden oluşması personel ve bütçe konusunu da önemli kılmaktadır.

⁴¹² Aile Araştırma Kurumu'nun tarihçesi kurumun resmi internet sitesinden alınmıştır. www.aile.gov.tr (10.03.2011)

⁴¹³ Çaha, Ö. (2010) *Sivil Kadın Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum*, Savaş Yayınevi, Ankara.

⁴¹⁴ www.athgm.gov.tr (12.07.2011)

Bakanlık yeni yapılanma ile birlikte 6 alt müdürlüğe ayrılmıştır. Bunlar; Sosyal Yardımlar, Aile ve Toplum Hizmetleri, Çocuk Hizmetleri, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri, Kadının Statüsü, Şehit Yakınları ve Gazi Hizmetleri Genel Müdürlükleri'dir. Bunlar arasında doğrudan kadın ve aile konusu ile ilgili müdürlükler, Aile ve Toplum Hizmetleri ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'dür.

5256 sayılı kanun Genel Müdürlüğün amacını; ülkemizdeki sosyal sorunları tespit etmek ve buna yönelik çözümler geliştirerek Türk ailesinin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahının artırılmasına yönelik ulusal ve uluslararası bilimsel araştırmalar yapmak veya yaptırmaktır. Yine Genel Müdürlük projeler geliştirerek, bunları desteklemek ve projelerin uygulamaya konulmasını sağlamak ve aileye yönelik millî bir politikanın oluşmasına yardımcı olmaktır. Aileye yönelik 'millî bir politika'nın oluşturulmasını amaçlayan aile araştırma kurumu; 'aile eksenli' sosyal araştırmalar ve çalışmalar üzerine yoğunlaşmıştır⁴¹⁵. Aile araştırma kurumu bu amaçlar doğrultusunda sosyal alanda politika üreten, sosyal politikaların uygulanmasında karar alan bir kurumdur. Son dönemlerde aile odaklı çözüm politikalarının oluşturulmasını amaçlayan kurum daha çok ekonomik, sosyal, kültürel ve demokratik alanda eşitsizliklerin giderilmesi gerektiğine odaklanarak, aile içerisinde dezavantajlı ve geleneksel cinsiyetçi rollerle tanımlanan kadının güçlendirilmesine yönelik politikalar geliştirememektedir. Ekonomik alanda daha çok gelir dağılımının iyileştirilmesi, görece yoksulluğun azaltılmasına odaklanmakta, sosyal alanda toplumsal değerlerin kuvvetlenmesi, çocukların ve gençlerin hayata hazırlanması, toplumda dayanışma ve yardımlaşma mekanizmalarının işlemlerini amaçlamakta (yerel sosyal yardımlaşma mekanizmalarının işlemlerini önceleyerek, sosyal devletin sorumluluklarını en aza indirmek. liberal değerleri benimseme var), kültürel alanda ortak yaşam kültürünün oluşması, insani birikimin paylaşılması, demokratik alanda demokratik değerlerin benimsetilmesi, ayrımcılığın ve eşitsizliğin giderilmesi konularını önceleyerek, bu konulara yönelik politikalar geliştirmeye odaklanmaktadır. 633 sayılı kanun hükmünde kararname ile ise kurumun amaçları genişletilerek ve daha çok

⁴¹⁵ T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (2010) *Aile Sorunlarına Bölgesel Düzeyde Bakış*, Ankara, <http://www.aile.gov.tr/files/CALISTAY%20RAPORU.PDF>, (15.12.2010)

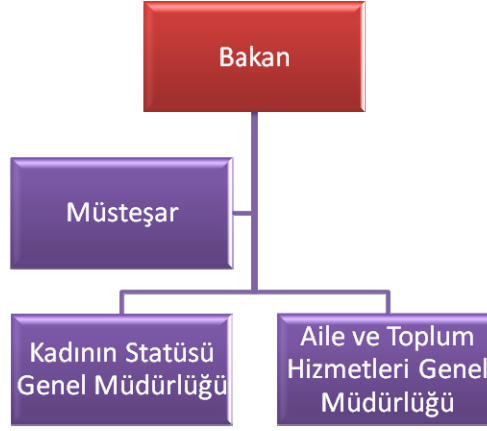
uygulamaya yönelik hedefler belirleyerek daha fonksiyonel hale getirilmeye çalışılmıştır. Daha önce kurum sadece yayın, araştırma ve proje yaptırma odaklı süreçte yer alırken yeni düzenlemeyle uygulayıcı, işbirliği ve koordinasyonu sağlayıcı bir kurum olarak kendisini tanımlamıştır.

Aile Araştırma Kurumu Gürcan'a göre; kadın hareketi uzun yıllar kadın erkek eşitliğini sağlamayı ve toplumsal cinsiyet eşitliği ana akım politikalara yerleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak burada kadın yalıtılmış bir birey olarak ait olduğu aile dışında anlamaya çalışıldığı için sorunun kaynağı olan aileye odaklanılmadan üretilen politikalar çözüm getirmemiştir. Bu nedenle Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü aileye ve ailenin sorunlarına mercek tutan ve kadını aileden koparmadan politika üreten bir anlayış ile kadın sorunlarına çözüm üretmeyi hedefleyen bir yaklaşım içerisinde hareket etmektedir. *Güçlü aile içinde güçlendirilmiş kadın* anlayışı bu kurumun temel felsefesini oluşturmakta ve toplumsal anlamda yaşanan tüm sorunların çözümünde etkili olacağı düşünülmektedir⁴¹⁶.

5256 sayılı kanuna göre Başbakan, Genel Müdürlüğün yönetimi ile ilgili yetkilerini gerekli gördüğü takdirde bir Bakan vasıtasıyla kullanabilmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre ise Bakanlığın en üst amiri olan bakan başbakana sorumlu olarak tanımlanmıştır. 5256 sayılı kanunda başbakan yetkilerini gerekli gördüğü takdirde bakan vasıtasıyla kullanırken 633 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurumun faaliyetlerinden doğrudan bakanlığın en üst amiri bakan başbakana sorumlu olarak tanımlanmıştır. Yeni adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın merkez teşkilat şeması aşağıda şekil 6'daki gibidir.

⁴¹⁶ Gürcan, a.g.m., s.57.

Şekil 6: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Merkez Teşkilatı

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın teşkilat şeması incelenerek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. <http://www.aile.gov.tr/tr/html/2243/Bakanlik-Teskilat-Semasi>.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı genel müdürlük olarak hizmet sunmaya devam eden Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü taşra'da da 'aile' ve 'kadın' konusunda hizmet sunan birimler oluşturmuştur. Bu yapı aşağıda şekil 7'de gösterilmektedir.

Şekil 7: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Taşra Teşkilatı

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın teşkilat şeması incelenerek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. <http://www.aile.gov.tr/tr/html/2243/Bakanlik-Teskilat-Semasi>.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın taşra teşkilatmasında Aile ve Toplum Hizmetleri Kuruluşları ile Kadın Hizmetleri Kuruluşları olarak ayrıştırılmış iki hizmet birimi oluşturulmuştur. Bu hizmet birimlerinden aile ve toplum hizmetlerinin bünyesinde aile danışma merkezleri, toplum merkezleri ve sosyal hizmet merkezleri bulunmaktadır. Kadın Hizmetleri Kuruluşlarına bağlı birimler de kadın konukevleri ve 6284 sayılı yasa'nın bir gerekliliği olarak oluşturulması öngörülen ve pilot uygulamaları başlayan şiddeti önleme ve izleme merkezleridir. Bu yeni yapılanma ile birlikte kadın ve aile hizmet birimleri ayrıştırılmış ve ayrı alanlar olarak düşünülmüştür.

Kurumun merkezi ve taşra teşkilat yapısının aile ve kadın politikalarının belirlenmesi ve uygulanabilirliğinin sağlanmasında önemli olduğu kadar, kurumun bütçe ve personel durumu da politikaların uygulanabilirliğinde bir o kadar önemlidir. Kurumun bütçe ve personel temini incelendiğinde şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Bakanlık 2012 Mali Yılı Ödeneklerinin Kullanımı ile İlgili Genelge yayınlamış ve bu genelgede merkez ve taşrada bulunan hizmet birimlerine stratejik planlarında belirtilen ihtiyaçlar doğrultusunda kaynak aktarımında bulunulacağı belirtilmiştir. Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğünün taşra teşkilatı olarak hizmet veren toplum merkezleri ve aile danışma merkezleri Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü bütçesinden, kadın konukevleri ise Kadının Statüsü Müdürlüğü bütçesinden kaynak talebinde bulunmaktadır. Daha önceki yıllarda kadın konukevlerine, aile danışma merkezlerine ve toplum merkezlerine SHÇEK Genel Müdürlüğünden bütçe aktarımı yapılmakta idi.

Kurum faaliyet alanlarının genişliği ve hizmet sunumları açısından ciddi kaynak ve personele ihtiyacı olan bir kurum olma özelliğine sahiptir. Ancak bütçeden ayrılan kaynağa baktığımız zaman kaynak yetersizliği hizmetlerin etkin ve etkili sunulmasına engel olmaktadır. Kuruma 2006-2012 yılında aktarılan bütçeye baktığımızda (Tablo 1) artış söz konusu olsa da bu bütçe her yıl değişen ve çeşitlenen hizmetlerin etkin sunumu için oldukça yetersiz kalmaktadır.

Tablo 1: Yeni Adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na Aktarılan Bütçe

Yıl	Kamu İdarelerinin Bütçe Ödenekleri			
	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	SHÇEK	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
2012	8.841.713.000 YTL	-	-	-
2011	7.297.000 YTL	5.752.000 YTL	3.279.483.000 YTL	19.844.000 YTL
2010	5.929.000 YTL	4.700.000 YTL	2.374.302.000	11.933.000 YTL
2009	5.594.000 YTL	4.240.000 YTL	1.540.259.000 YTL	11.468.000 YTL
2008	4.720.000 YTL	3.592.000 YTL	853.152.000 YTL	3.770.000 YTL
2007	4.229.000 YTL	2.113.000 YTL	791.595.000 YTL	3.545.000 YTL
2006	3.781.000 YTL	1.606.750 YTL	512.084.000 YTL	1.947.000 YTL

Kaynak: Maliye Bakanlığı'nın 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 Yılı Genel Faaliyet Raporu incelenerek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2: Yeni Adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Personel Durumu

YILLAR	MEMUR	SÖZLEŞMELİ PERSONEL	SÜREKLİ İŞÇİ	KAPSAM DIŞI PERSONEL	TOPLAM
2001	1.641.925	199.060	275.932	18.706	2.200.918
2002	1.653.369	195.180	247.415	17.908	2.179.150
2003	1.670.157	146.316	304.039	6.309	2.155.492
2004	1.672.374	124.997	306.833	5.067	2.135.639
2005	1.686.689	134.615	252.121	4.520	2.099.368
2006	1.695.180	132.553	199.890	3.603	2.041.088
2007	1.717.267	188.875	197.746	3.819	2.119.071
2008	1.724.486	212.581	206.556	3.200	2.154.789
2009	1.727.376	236.801	205.848	3.268	2.181.169
2010	1.776.412	262.555	226.820	3.096	2.276.688
2011	1.824.628	291.155	156.451	1.807	2.274.041

Kaynak: www.bumko.gov.tr, <http://www.bumko.gov.tr/TR,3689/kurumlar-itibariyle-odenek-a-gelir-b-finansman-f-cetvel-.html>.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın çeşitlenen kurum yapısı ve hizmet birimleri açısından bakıldığı personel konusu da ciddi bir sıkıntı oluşturmaktadır. Araştırma kapsamındaki 10 ilin aile danışma merkezleri, toplum merkezleri ve sadece 2

ilde (Bursa ve İstanbul) faaliyette bulunan kadının statüsü birimleri incelendiğinde kurumlara çok fazla iş yükü düşmesine rağmen ciddi uzman personel sıkıntısı söz konusudur. Kurumun çeşitlenen hizmet birimlerine ve iş yüklerine karşın personel sıkıntısının olması kadın ve aileye ilişkin hizmetlerin etkin bir şekilde uygulanmasına da engel olmaktadır.

5.1.3. Aile Araştırma Kurumunun Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmaları

Aileye yönelik ulusal bir politikanın oluşturulmasını amaçlayan aile araştırma kurumu; aile eksenli sosyal araştırmalar ve çalışmalar yapmaya yoğunlaşmıştır. 1989-1994 yılları arasında AAK, aile eksenli sosyal araştırmalar yapmak ve yaptırmak olarak belirlenen görevlerini yerine getirmek yoluyla, aile konusunda oluşturulacak ulusal politikalara bilimsel veri sağlamak gibi bir işlev üstlenmiştir. Ancak Kurumun bütçe ve personel olanakları bakımından yapılanışı, araştırmaların büyük çoğunluğunun araştırma kuruluşlarına ve üniversitelere yaptırılması sonucunu beraberinde getirmiştir. AAK, bir yandan yaptırdığı araştırmaları Türk kamuoyunun, bilim çevrelerinin ve politika belirleyicilerinin dikkatine sunarken diğer yandan aile eğitimi ile ilgilendiren çeşitli konularda konunun uzmanı bilim adamlarına (kitap, ansiklopedi, kaset, film gibi) telif eserler hazırlattırıştır. Bu çalışmalardan basılı yayınlar araştırmacı tarafından incelenmiş ve içerik olarak tematik analizi aşağıdaki şekilde 8'de kategorilere ayrılarak yapılmıştır. Burada belirlenen kategoriler; "milli aile oluşturma süreci", "göç, toplumsal değişme ve aile değerlerinin korunması", "operasyonel sorunlara odaklanılan dönem", "aile yoksulluğu, ailenin korunması ve aile içi şiddeti önleme politikaları", "aile eğitimi ve işbirliği süreçleri" dir. Bu kategoriler ışığında yıllar itibariyle incelenen yayınların içerikleri tema/açıklama bölümünde analiz edilmiştir.

Şekil 8: Aile Araştırma Kurumu Yayınlarının İçerik Olarak Yıllara Göre Tematik Analizi

MİLLİ AİLE OLUŞTURMA SÜRECİ		
Yıl	Yayınlar	Tema/Açıklama
1990	1. 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği) 2. Kınalı-Zade Ali Çelebi'de Aile Ahlakı	1990'lı yıllarda kurum aileye ilişkin bir literatür oluşturmuş, aile konulu çalışmalara destek vererek literatüre kazandırmıştır. Ayrıca milli bir aile politikası oluşturmak için diğer ülkelerin aile politikalarını da incelemiştir.
1991	1. Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923) 2. Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç 3. Aile Yazıları 2 Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme 4. Aile Yazıları 3 Birey, Kişilik ve Toplum 5. Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri 6. Aile Yazıları 6 Nüfus ve Aile Planlaması 7. Aileler İçin Sosyal Hizmet 8. Milletlerarası Özel Hukukta Çocuklara İlişkin Kurallar 9. Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku 10. Ailenin Güçlenmesinde Aile Bireylerinin Sorumlulukları Paneli 11. Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikası 12. Aile Politikaları Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması 13. Türk Aile Ansiklopedisi 1-2-3 14. Aile Eğitimi Paneli 15. Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma Paneli 16. Göçmen Aileleri ve Göç Olayı Paneli 17. Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)	1991 yılında Aile Araştırma kurumunun yayınlarında bir patlama dönemi yaşanmıştır. Kültür, değişme, evlilik, aile ve hukuk, nüfus ve aile planlaması, ailenin güçlenmesi, göçmen aile gibi konulardaki çalışmalara destek verilmiştir. 1990'lı yıllarda "aile kurumunun toplumun temeli olduğu" aile değerlerinin korunması toplumun korunması" anlamına geldiği şeklindeki politik söylemler de bu tür çalışmaların yapılmasında belirleyici olmuştur. Bu dönemde Kurum "Türk aile yapısını korumaya" yönelik stratejiler geliştirmeye odaklanmış durumdadır.

GÖÇ TOPLUMSAL DEĞİŞME VE AİLE DEĞERLERİNİN KORUNMASI

1992-1994	1. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-II-III 1. Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci 2. Gecekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü 3. Bağımsız İşyeri Sahibi Kadınların Aile ve İş İlişkileri 1. 1994 Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları 2. Aile Kurultayı "Değişim Sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler"	<i>Bu dönemde özellikle terör nedeniyle iç göçlerin artması kurumun göç, gecekondu ailesi konularında çalışmalar yapmasına neden olmuştur. Kurumun çalışmaları dönemsel olarak bakıldığında sorun odaklı yapılmakta ve tamamen dönemin konularına göre çalışmalar şekillenmektedir. Avrupa ülkelerinde ve Batı'da ise aile politikaları ve aileye ilişkin çalışmalar "kadın" üzerinden belirlenirken ülkemizde "aile ve toplumsal koşullara" göre belirlenmektedir.</i>
OPERASYONEL SORUNLARA ODAKLANILAN DÖNEM		
1995	1. Ailede Çocuk Eğitimi 2. Türkiye'de Televizyon ve Aile 3. Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları	<i>1995-1998 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmalarda aile içi şiddet, ekonomik istikrarsızlığın aileye etkisi, kadınların istihdama katılımı, medyanın aile üzerindeki etkisi, göç gibi konuların öne çıktığı görülmektedir. Özellikle bu dönemde kadın sivil toplum örgütlerinin kadın erkek eşitliği konusunda seslerini daha fazla yükseltmeye başlamaları, AB'ye giriş süreci kurumun kadın konusunda çalışmalar yapmasına neden olmuştur. Ancak şiddet konusunda kurum hala muhafazakar bir bakışla "aile içi şiddet" tanımlamasını kullanmakta "kadına yönelik şiddet" konusunu gündeme almamaktadır. Çalışmaların içeriğinde de "ahlak", "aile bütünlüğü" kavramları öne çıkmaktadır.</i>
1996	1. Yurtdışına İşgücü Göçü ve "Parçalanmış Aile" 2. Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması 3. Aile Araştırma Yöntemleri	
1997	1. Part-Time Çalışmanın Türkiye'de Kadın İstihdamına Etkisi 2. 21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz (Türk Töresi) 3. Yüksek Enflasyonun Aile İçi İlişkiler Üzerindeki Etkisi 4. Teorik Esasları ve Tatbikatları Bakımından Aile Ödenekleri	
1998	1. Televizyondaki Şiddet ve Müstehcenliğin Çocuk ve Aile Üzerindeki Etkisi 2. Mesleklere Göre Aile Araştırması: İşçi Ailesi 3. Metropolde Kariyer Meslekleri ve Aile Yapısı Temelinde Yaşama Tarzları (Ankara Örneği) 4. Ekonomik Hesaplamalarda Bir Birim Olarak Aile 5. Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet 6. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göç Eden Ailelerin Sorunları	

AİLE YOKSULLUĞU, AİLENİN KORUNMASI VE AİLE İÇİ ŞİDDETİ ÖNLEME POLİTİKALARI		
1999	1. Türk Ailesinin Yaşadığı Mekânlara/Konutlara İlişkin Eğilimler I-II-III. Cilt	1999-2010 yılları arasında kurum ekonomik krizin ailelere etkisi, aile bütünlüğünün sağlanması için devletin sorumluluk alanlarına, aile yardımları, gelir destek programları ve aile içi iletişim konularına yönelik çalışmalar yürütmüştür. Aile politikalarının oluşturulmasında aile fakirliği ve ailelerin parçalanması gibi nedenlerle yerine getirilemeyen fonksiyonların aile içerisinde gerçekleşmesini sağlayacak düzenlemeler yapılması gereği üzerinde durulmuş ve bunun içinde sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemine ağırlık verilmesi gereği vurgulanmıştır. Bu dönemin aile politikası konusundaki temel felsefesi koruyucu, önleyici hizmetlerin yaygınlaştırılmasıdır. Bu süreçte yine aile konusunda hizmet sunmak için yerelde aile danışma merkezleri ve toplum merkezleri oluşturulmuş, dezavantajlı ailelere yönelik hizmetler sunulmaya başlamıştır.
2001	I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu Bildiri Özetleri	
2002	1. Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması 2. 1974-1999 Yılları Arasında Türkiye'de Tamamlanmış İntiharların Coğrafi Yerleşim Birimleri ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı 3. 2001 Yılı Aile Raporu	
2003	1. Aile Mahkemeleri	
2004	1. IV. Aile Şurası "Aile ve Yoksulluk" Kararları 2. Ailede Çocuk Eğitimi	
2005	1. Yaşlı ve Aile İlişkileri Ankara Örneği	
2007	1. Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı ve Sorunları Araştırması 2. Ailelerin Yaşam Kalitelerini Etkileyen Bazı Objektif ve Sübjektif Göstergelerin İncelenmesi	
2008	1. Aile Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi ve Kalite Standartları Geliştirilmesi 2. 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma 3. V. Aile Şurası "Aile Destek Hizmetleri" Bildirileri 4. V. Aile Şurası "Aile Destek Hizmetleri" Komisyon Kararları	
2009	1. Boşanma Nedenleri Araştırması 2. Türkiye'de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi	
2010	1. Medya Profesyonellerinin ve Medyanın Aile Algısı 2. Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü 3. Aile Yapısı Araştırması 2006 4. Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması 5. Aile Sorunlarına Bölgesel Düzeyde Bakış	
AİLE EĞİTİMİ VE İŞBİRLİĞİ SÜREÇLERİ		
2011	1. Tek Ebeveynli Aileler 2. Türkiye'de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları	Kurum 2011 yılından itibaren Aileyi koruyacak mekanizmanın aile eğitimi ile gerçekleşeceğini benimsemiştir. Aile eğitim

		<i>programı ile aile içi süreçleri işlevselleştirerek aile yaşam kalitesinin artmasına, ailelerin sahip oldukları her türlü kaynağı etkili bir şekilde yönetmelerine ve karşılaşılabilecekleri çeşitli risklere karşı önlemler almalarına katkıda bulunması hedeflenmektedir. Yine kurum aile politikalarının ve aileye ilişkin yasaların etkin bir şekilde uygulanması için işbirliği süreçlerine girmiş koordinatör kurum niteliğine kavuşmuştur.</i>
--	--	---

Kaynak: Bu tablo ve nitel analiz Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü anasayfasındaki yayınlar incelenerek ve Müdürlüğün kütüphanesi kullanılarak elden edilen kaynaklardan yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur (erişim adresi: <http://www.athgm.gov.tr/tr/html/18559/Yayinlar>).

Yukarıda şekil 8'de kategorileştirilen kurumun yayınlarının içeriğini dönemsel olarak şu şekilde özetleyebiliriz. 1990'lı yıllarda kurum aileye ilişkin bir literatür oluşturmuştur. Bu dönemde milli bir aile politikası oluşturmak için diğer ülkelerin aile politikaları da incelenmiş ve ülkelerin aile politikaları Türkiye'de tartışmaya açılarak Türkiye için uygun aile modeli arayışı başlamıştır. 1991 yılında Aile Araştırma kurumunun yayınlarında bir patlama dönemi yaşanmış, kültür, değişme, evlilik, aile ve hukuk, nüfus ve aile planlaması, ailenin güçlenmesi, göçmen aile gibi konulardaki çalışmalara destek verilmiştir. 1990'lı yıllarda "aile kurumunun toplumun temeli olduğu" "aile değerlerinin korunması toplumun korunması" anlamına geldiği şeklindeki politik söylemler de bu tür çalışmaların yapılmasında belirleyici olmuştur.

1992-1994 döneminde iç göçlerin artması kurumun göç, gecekondü ailesi konularında çalışmalar yapmasına neden olmuştur. Kurumun çalışmaları dönemsel olarak bakıldığında sorun odaklı yapılmakta ve tamamen dönemin konularına göre çalışmalar şekillenmektedir. Avrupa ülkelerinde ve Batı'da ise aile politikaları ve aileye ilişkin çalışmalar "kadın" üzerinden belirlenirken ülkemizde "aile ve toplumsal koşullara" göre belirlenmektedir. 1995-1998 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmalarda aile içi şiddet, ekonomik istikrarsızlığın aileye etkisi, kadınların istihdama katılımı, medyanın aile üzerindeki etkisi, göç gibi konuların öne çıktığı görülmektedir. 1999-2010 yılları arasında kurum ekonomik krizin ailelere etkisi, aile bütünlüğünün sağlanması için devletin sorumluluk alanlarına, aile yardımları, gelir destek programları

ve aile içi iletişim konularına yönelik çalışmalar yürütmüştür. Aile politikalarının oluşturulmasında aile fakirliği ve ailelerin parçalanması gibi nedenlerle yerine getirilemeyen fonksiyonların aile içerisinde gerçekleşmesini sağlayacak düzenlemeler yapılması gereği üzerinde durulmuş ve bunun içinde sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemine ağırlık verilmesi gereği vurgulanmıştır. Bu dönemin aile politikası konusundaki temel felsefesi koruyucu, önleyici hizmetlerin yaygınlaştırılmasıdır. Bu süreçte yine aile konusunda hizmet sunmak için yerelde aile danışma merkezleri ve toplum merkezleri oluşturulmuş, dezavantajlı ailelere yönelik hizmetler sunulmaya başlamıştır. Kurum 2011 yılından itibaren Aileyi koruyacak mekanizmanın aile eğitimi ile gerçekleşeceğini benimsemiştir. Aile eğitim programı ile aile içi süreçleri işlevselleştirerek aile yaşam kalitesinin artmasına, ailelerin sahip oldukları her türlü kaynağı etkili bir şekilde yönetmelerine ve karşılaşılabilecekleri çeşitli risklere karşı önlemler almalarına katkıda bulunması hedeflenmektedir. Yine kurum aile politikalarının ve aileye ilişkin yasaların etkin bir şekilde uygulanması için işbirliği süreçlerine girmiş koordinatör kurum niteliğine kavuşmuştur.

Kurumun bunların dışında yaptığı çalışmalar arasında toplumun güncel olarak yaşadığı iç göç, deprem, uyuşturucu sorunu, fuhuş, töre cinayetleri, yüksek enflasyon gibi sorunlar konusunda eş zamanlı gözlemler ve incelemeler yaparak raporlar hazırlamak yer almaktadır. 1990 yılından itibaren üniversiteler, gönüllü kuruluşlar ve diğer kamu kurum ve kuruluşların görüşlerini alarak ulusal bir aile politikası oluşturmak için “Aile Şura”larının yapılması kararlaştırılmıştır. İlki 1990 yılında yapılan Aile Şurasının ikincisi 1994 yılında yağılmıştır. Birleşmiş Milletler, 8 Aralık 1989 tarihli kararıyla 1994 yılını Uluslararası Aile Yılı olarak ilan etmiş ve bu doğrultuda Aile Yılı’nın Türkiye Koordinasyonunu üstlenen Kurum, 16-18 Kasım 1994 tarihleri arasında "Değişim Sürecinde Aile, Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler" konulu Aile Kurultayı’nı gerçekleştirmiştir. 1994-2004 yılları arasında da⁴¹⁷ AAK, yaşadığı

⁴¹⁷ 13.09.1993 tarihli 514 sayılı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kurulması Hakkındaki KHK, AAK’yı bu Müsteşarlığa bağlı Aile ve Sosyal Araştırma Genel Müdürlüğü olarak düzenlemiştir. Ancak 08.12.1993 tarihli Anayasa Mahkemesi kararı 514 sayılı KHK’ye dayanak teşkil eden yetki yasasını iptal etmiştir. Bunun üzerine 08.06.1994 tarihli 536 sayılı KHK çıkarılmıştır. 536 sayılı Kanun Hükmünde Kararname de 28.7.1994 tarihli Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edilince Kurum yasal dayanaktan yoksun kalmıştır. Ortaya çıkan yasal boşluk Başbakanlığın 3.8.1994 tarih ve 12356 sayılı yazıları ekindeki Bakanlar Kurulunun 3.8.1994 tarih ve 1994/6 sayılı Prensip Kararı ile doldurulma yoluna gidilmiştir. Bu prensip kararı gereğince Aile Araştırma Kurumu 396 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümleri uyarınca rutin faaliyetlerini sürdürmüştür.

hukuksal boşluk ve belirsizliğe rağmen önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir. 25-27 Mayıs 1998 tarihlerinde Üçüncü aile şurasını Ankara'da gerçekleştirilmiştir. 18-20 Mayıs 2004 tarihleri arasında gerçekleştirilen IV. Aile Şurası'nda ise, ülkemizde yaşanmakta olan en önemli sosyal sorunlardan birisi olan yoksulluk konusuna odaklanmıştır. Bunun dışında kurum; 1994'te Uluslararası Aile Yılı kutlaması, 2000 yılında, 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nin bölgedeki aileler üzerinde yaptığı etkiyi inceleyen bir çalışma, 2001 yılında gerçekleştirilen I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu, 2004 yılında düzenlenen IV. Aile Şûrası sayılabilir⁴¹⁸.

Kurum, 2000 yılında 'aile ve aile politikaları komisyon kararlarını yayınlamıştır. Ülkemizde geliştirilecek aile politikalarının hiçbirinin aileye müdahaleyi hedeflememesi gerektiği, daha çok *ailenin karşılaştığı sorunlarla ilgili operasyonel alanlardaki ihtiyaçlara* yönelik olması gerektiği belirtilmiştir. Aile politikalarının oluşturulmasında toplumun konuyla ilgili tüm kuruluşlarının görüşlerinden yararlanılması, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve merkezi yönetim arasında işbirliği yapılarak aile politikalarının başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlaması gereğine işaret edilmektedir. Aile politikasının bir devlet politikası olarak görülmesi ve değişen hükümetlerle gündeme gelen ve gündemden kaldırılan uygulamalarla vakit kaybedilmemesi ifade edilmektedir. Aile politikalarının oluşturulmasında aile fakirliği ve ailelerin parçalanması gibi nedenlerle yerine getirilemeyen *fonksiyonların aile içerisinde gerçekleşmesini sağlayacak düzenlemeler yapılmalı, bunun içinde sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemine ağırlık verilmesi gereği vurgulanmaktadır*.

Aileyi güçlendirecek politikalar olarak ise, gelir dağılımı, konut politikaları, eğitim ve sosyal güvenlik politikalarının birbirini tamamlayan bir anlayışla uygulanarak, temel amacın ailenin hayat standardını yükseltmek olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Özellikle aileyi destekleyici politikalardan olan gelir dağılımı politikalarıyla birlikte düşünülmesi ve çocuklu ailelerin maddi yükümlülüklerinin hafifletilmesi amacıyla çocuk yardımlarına önem verilmesi gereği benimsenmektedir. Yine ebeveynin çocuğun bakıma muhtaç olduğu ilk üç yıl içerisinde istihdam ve gelir güvencesi sağlanarak çocuğa bakımın özendirilmesi, çocuklarla küçük yaşlarda anne ve babanın daha fazla zaman ayırması için ileri bir uygulama olarak "ebeveynlik sigortası"

⁴¹⁸ Bu bölüm I., III., IV. ve V. Aile Şurası Kararları incelenerek analiz edilmiştir. Bu konuda bilgi için bakınız; <http://www.athgm.gov.tr/tr/html/18526/Aile-Suralari>, (02.03.2010).

kurulmasının önemine işaret edilmektedir. Ayrıca sosyal güvenlik sisteminin kapsam bakımından yetersizliği göz önüne alınarak genel sağlık sigortası yoluyla aile fakirliğinin sonuçlarından olan sağlık hizmetlerinden mahrumiyetin giderilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca aile içinde yaşanan psikolojik, ekonomik ve sosyal sorunlarda başvurulacak yer olarak danışma hizmetleri ve bu hizmetlerin verildiği toplum merkezleri ve diğer kuruluşlar yaygınlaştırılmalıdır. Aileye yönelik koruyucu, önleyici sosyal hizmetler geliştirilmeli ve bu amaca hizmet eden kamu kaynakları artırılmalıdır.

Kadın istihdamında aile bütünlüğünü koruyucu ve iş ile aile hayatını uyumlaştırıcı uygulamalara önem verilerek, esnek ve kısmi çalışma türlerinin teşvik edilmesi kadınların eğitim, çalışma ve kariyerlerini geliştirmede, cinsiyet, düşünce, inanç ve yaşam tarzı açısından hiçbir şekilde ayrımcılığa uğramamaları bir devlet politikası olarak benimsenmesi gerektiği belirtilmektedir. Çalışmayan kadınların statüsünü geliştirici önlemler alınmalı, kadınların istihdam sorunları çözülmeli özellikle enformal sektörde çalışmaları sırasında karşılaştıkları sorunları çözmek amacıyla çeşitli tedbirler alınmalıdır. Kadın girişimciliği özendirilerek, kadının tercihi doğrultusunda evde üretime katılmalarının teşvik edilmesi istenmektedir. Asgari ücretin hesaplanmasında birim olarak birey değil aile esas alınmasına dikkat çekilmektedir.

2004 yılı sonrasında da, 13 Kasım 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5256 sayılı Kanunla Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) kurulmuştur. ASAGEM, AAK'nın görevleri, kurumsal varlığı ve personeli bakımından yeniden yapılanması biçiminde oluşmuştur. Yeni yapılanmada dikkat çeken en önemli faktörler şunlardır:

- Başkanlık, Genel Müdürlüğe dönüştürülmüştür.
- Görevler bakımından genişleme sağlanmış ve sosyal araştırmalar boyutu kurumun görevleri arasına eklenmiştir.
- Kadro sayısı bakımından küçültülmüş, kadro yapısı bakımından uzmanlığa dayalı bir personel istihdamına yönelinmiştir.

Aile Şuralarının beşincisi; “Aile Destek Hizmetleri” konulu olarak 4-7 Kasım 2008 tarihlerinde gerçekleştirmiştir. Şura kararlarındaki konular şunlardır:

- Aile odaklı hareket edilmesi,

- Politikalar benimsenirken mümkün olduğunca sorunlar ortaya çıkmadan önleyici ve koruyucu yaklaşımların benimsenmesi,
- Tüm kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması,
- Hizmetler hangi kurum ve kuruluş tarafından verilirse verilsin akreditasyonunun gerçekleştirilmesi, kıstas ve standart birliğinin sağlanması,
- Görevli meslek elemanlarının standartlarının oluşturulması ve meslekî uzmanlık alanları arasındaki sınırların netleştirilmesi,
- Toplumsal bilincin oluşturulması ve farkındalık kampanyalarının düzenlenmesi,
- Politikalar oluşturulurken bilimsel araştırmalara dayalı hareket edilmesi,
- Mevzuat eksikliklerinin giderilmesi üzerine odaklanılmıştır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü 2009 yılında aile sorunlarını yerel düzeyde tespit etmek, yerel sorunlara yerel çözümlerin üretilmesini sağlamak, aile politikalarına yönelik veri kaynağı elde etmek, yerel aktörlerin aile sorunlarına yönelik farkındalığını arttırmak, yine ASAGEM'in ailelere dönük çalışmalar yapan kurum ve STK'larla ilişkilerini geliştirmek amacıyla “Yerel Aile Çalıştayları” düzenlemeye başlamıştır. Bunlardan ilki 26 Aralık 2009 tarihinde Antalya’da, daha sonra 10 Ocak 2010 tarihinde Edirne’de, 14 Ocak 2010 tarihinde Bursa’da, 29 Ocak 2010 tarihinde Nevşehir’de, 04 Şubat 2010 tarihinde Kastamonu’da, 12 Mart 2010 tarihinde Mardin’de, 19 Mart 2010 tarihinde Malatya’da, 27 Mart 2010 tarihinde Trabzon’da, 03 Nisan 2010 tarihinde İstanbul’da, 09 Nisan 2010 tarihinde Erzurum’da, 26 Nisan 2010 tarihinde Konya’da ve 29 Nisan 2010 tarihinde İzmir’de “Aile Çalıştayları” gerçekleştirilmiştir. Çalıştaylara kamu ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile yerel yöneticiler ve üniversitelerden akademisyenler katılmıştır. Türkiye’nin sosyal sorunlarının haritasının çıkarılması amacıyla, 14-15 Mayıs Tarihlerinde Ankara’da “Aile Çalıştayları Değerlendirme Toplantısı” gerçekleştirilmiştir. “Aile Sorunlarına Bölgesel Düzeyde Bakış” konulu Sonuç Raporu hazırlanmıştır. Kurum, toplumsal alanda toplumsal değerlerin kuvvetlenmesi, çocukların ve gençlerin hayata hazırlanması, toplumda dayanışma ve yardımlaşma mekanizmalarının işlemlerini amaçladığı belirtilmektedir. Ekonomik alanda daha çok gelir dağılımının iyileştirilmesi ve görece yoksulluğun azaltılmasına odaklanmaktadır. İlk kez bu çalıştayda aile içi

şiddete ilişkin temalar ele alınmıştır. Aile Çalıştay Raporu (2010)’unda “Alo 183-Aile İçi Şiddet” hattındaki teknik desteğin ve personel niteliğinin artırılması, 4320 Sayılı Yasanın; aile terapisine yönelik verilen tedbir kararlarının artırılması istenmiştir. Aile içi şiddet olayları hafta sonu gerçekleştiğinde, acilen verilmesi gereken tedbir kararları açısından bu kararların re’sen savcılıkla verilmesinin sağlanmasının yerinde sonuçlar sağlayabileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede re’sen Savcılık tarafından verilecek tedbir kararlarının 24 saat içerisinde hâkime sunulması hükmünün getirilebileceği ifade edilmiştir. Sığınma evlerinin nicelik ve nitelik bakımından yetersiz olduğu tespit edilmiş ve buna yönelik olarak ihtiyaç analizi, çoklu hizmet modelleri ve mağduru güçlendirme programlarının yapılması gerekliliği belirtilmiştir. İhtiyaç analizinde bölgesel analizler, antropolojik analizler ve hizmet insan gücü analizleri yapılmalı, çoklu hizmet modellerinde kamu yönetimli sistemlerin iyileştirilmesi, alternatif çözüm modellerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak, yapılan çalıştayların sonucunda alternatif çözüm modeli olarak “aileye dönüş” odağında mağduru güçlendirme programları kapsamında, mağdurun kendine yeterliliğinin sağlanması ve geçici destek programları ile mağdurun mağduriyetinin giderilebileceği tespit edilmiştir.

Çalıştayda aile destek hizmetlerinde kurumsal kapasite geliştirme yatırımları olarak belirlenen önerilerin başında koruyucu-önleyici kurumsal hizmetler gelmektedir. Koruyucu-önleyici sosyal hizmet çalışmalarının yürütüldüğü Toplum Merkezleri ve Aile Danışma Merkezlerinin kurulması/sayılarının artırılması, yine ÇATOM ve Toplum Merkezi gibi kurumların birleştirilmesi gerekliliği ifade edilmektedir. Özellikle Aile Danışma Merkezlerinin, adliyelere yakın olması sağlanarak 4320 sayılı Kanunun uygulanmasına yönelik davalarda ve boşanma davalarında bu merkezlerin aktif olarak kullanılması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Bu şekilde bazı boşanmaların önüne geçilmesi ve 4320 sayılı yasa kapsamındaki tedbirlerin daha etkin uygulanması sağlanabilecektir. Aile Danışma Merkezlerinin istismar şiddet konularında yetkileştirilmesi istenmektedir. Ayrıca yoksul ailelere yardım, kadın/erkek aile bireylerine iş bulma, şiddet gibi sorunlarla mücadelede yardımcı olmak için mahallelerde danışma birimlerinin kurulması yani mahalle sivillerini harekete geçirmek ve mahalle bazlı hizmet sunma modelinin oluşturulması hedeflenmektedir. Gelişmemiş bölgelere aile destek hizmetleri zorunluluğu getirilerek bölgede yatırım için teşvik almış olan kuruluşlara destek hizmet zorunluluğu getirmek, bölgede var olan aile içi şiddet,

boşanma ve intiharlarla ilgili özellikle koruyucu, önleyici çalışmalarda kamu kurumları (Emniyet, Sağlık, Adalet, Milli Eğitim, Barolar, Sosyal Hizmetler, Diyanet) ve sivil toplum örgütlerinin işbirliğini sağlayıcı önlemler için kurumlar arası koordinasyon zorunluluğu getirilmesi istenmektedir.

Personel ile ilgili olarak da, aile destek hizmeti veren uzmanların seçiminde bölgeden olmalarına dikkat etmek gerektiği belirtilerek yerelleşme desteklenmiştir. Ancak bu çalışmanın alan verileri ve araştırmacıların gözlemleri dikkate alındığında bu çözüm önerisi üzerinde bir kez daha dikkatli düşünmeye ihtiyaç vardır. Çünkü yerel kökenli bürokratlar, özellikle küçük kentlerde ve doğu illerinde (Sakarya, Mersin ve Van örneklerinde olduğu gibi) aile içi şiddet konusunda kadın odaklı değil, ataerkil değerler ve aile odaklı olarak konuya yaklaşmaktadır. Dolayısıyla böylesi bir bakış açısı konuyu çözmekten çok ötelemektedirler. Son birkaç yıldır aile odaklı çözüm politikalarının oluşturulmasını amaçlayan kurum, kadının değil, ailenin güçlendirilerek soruna çözüm sunmayı beklemektedir. Ancak aile içi şiddeti daha çok yoksulluk eksenli düşünmekte, sosyal güvenlik temelli sosyal hizmet yardımlarıyla çözüleceğini umut etmektedir. Aile içerisinde dezavantajlı ve geleneksel cinsiyetçi rollerle tanımlanan kadının, güçlendirilmesine yönelik politikaları ise hesaba katmadan öneriler sunmaktadır. Şiddet uygulayana yönelik temel önleme çalışmalarının yapılması (öfke kontrolü, stresle başa çıkma, iletişim becerileri eğitimleri), değerlendirilmesi ve gerekli desteğin verilmesini öngörmektedir⁴¹⁹.

Yine bu çalışmaların aile konusu ile ilgili sorun görülen alanları gündemine alan bir niteliği vardır. Bu yapılırken de dönemsel olarak ortaya çıkan sorunların aile üzerindeki etkisi ve ortaya çıkan sorunlara yönelik araştırmalarla bunu ortaya koymaya çalışmaktadır.

5.1.4. Aile Araştırma Kurumu'nun Gerçekleştirmiş Olduğu Çalışmalar

Aile Araştırma Kurumu'nun gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin bazıları sorun ortaya çıkmadan önce yapılan ve önleyici nitelikteki faaliyetlerdir. Örneğin hazırlanan

⁴¹⁹ Bu bölüm Aile Araştırma Kurumu'nun yerel aile çalıştaylarının sonuç raporundan derlenmiştir. Bu konuda bilgi için bakınız; Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (2010) *Aile Sorunlarına Bölgesel Düzeyde Bakış*, <http://www.athgm.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/CALISTAYRAPORU.pdf>, (21.07.2011).

aile eğitimi programları, spot programlar ve kurumun yayınları bu niteliktedir. Kurumun, destekleyici-geliştirici nitelikte çalışmaları da bulunmaktadır. Aile bütünlüğünün korunması, aile ilişkilerinin güçlendirilmesi ile akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine dönük olarak yapılan etkinlikler bu bağlamda ele alınabilir. Sosyal alanda yaşanan sorunlarının tespit edilmesi, ortaya çıkarılması, araştırılarak raporlanmasına dönük çalışmalar ise çözümleyici niteliktedir. Kurum, araştırmacı kimliğine dayalı olarak yaptığı araştırmalarda esas olarak çözümleyici yönetime başvurmaktadır. Aile Araştırma Kurumu yayınlar, projeler, paneller ve çalıştaylar dışında aileyi ve aileyi etkileyen sosyal konular konusunda da komisyonlar oluşturmakta ve komisyonun kararlarının uygulanmasına yönelik stratejiler belirlemektedir. Kurumun aileye yönelik olarak oluşturduğu komisyonlar daha çok aile birliğinin korunması, aile içi şiddetin önlenmesi, aile içi etkili iletişim, yoksulluk, istihdam, aile politikaları, ailenin korunması ve güçlendirilmesine yönelik önleyici tedbirlerin alınmasını içermektedir. Bu komisyonların kararlarını ve içeriğini şu şekilde özetleyebiliriz;

✓ *Kitle ve İletişim Araçları Komisyon Kararları*⁴²⁰:

Televizyonlarda aileye yönelik eğitici programlarda vergi muafiyetinin getirilmesi, AAK şiddet ve cinsellik içeren programların çocuklar üzerindeki etkisi ve gündüz programlarının ev hanımları üzerindeki etkisinin araştırması kararlaştırılmış, yine; ailenin korunması, toplumda manevi değerlerin, güzel ahlak ilkelerinin yaşaması ve güçlendirilmesine için televizyon, gazete, radyo, yayınlarında güzel ahlak duyarlılığını güçlendiren program, konuşma ve yazılara daha çok yer verilmesi, aile bilincinin ve bunun gereği olan aile bağlarının güçlendirilmesine yönelik programların yapılması, Aileler arası kültürel farklılığın giderilmesi, toplumun bilgili ve bilinçli olarak şekillenmesi amacıyla ailelere yönelik paket eğitim-kültür programları hazırlanması ve yayınlanması.

Aile kaynaklarının doğru yönlendirilmesinde ailede kadının diğer aile üyelerine oranla daha fazla görevler ve sorumluluklar üstlendiğini, bu nedenle Radyo ve televizyonda gündüz kuşağında yer alan kadınlara yönelik programların ve kadın dergileri ile gazetelerin kadın köşeleri, sadece moda-magazin içerikli değil; aile

⁴²⁰ III. Aile Şurası Kararları, <http://www.athgm.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/aile3.pdf>, (04.10.2010).

kaynaklarının yerinde ve doğru kullanılmasına yönelik bilgiler içermeli, ayrıca sağlıklı aile ilişkilerinin oluşturulmasını sağlayacak, yaşama düzeyi ve yaşama standardı yüksek mutlu aileler ve gelişmiş bir toplum sağlamaya yönelik konular (Örneğin: mal ve hizmetlerin seçimi, bakımı, kullanımı, zaman ve enerji tasarrufu, bütçe planlama, ailede rol ve sorumluluk, aile ilişkileri, ana baba çocuk ilişkileri vb.) bu program ve yayınlarda yer almalı ve bu programların içeriklerinin oluşturulmasında konunun uzmanlarından yararlanılması gerekliliği ortaya konulmuştur.

✓ *Kültürel Değerler ve Aile Komisyonu Kararları*⁴²¹:

Aile bireylerinin bilinçlilik düzeylerinin artırılması, aile içinde bireylerin özgür bir birey olarak yetişmesine olanak tanınması, aile terbiyesinde kalıplaşmış cinsiyet ayrımcılığına dayanan rollerin benimsenmesinin teşvik edilmemesi gerekliliği, üçüncü sektör olan gönüllü kuruluşların aileye yönelik etkinliklerinin bakanlıkça desteklenmesi kararları alınmıştır.

✓ *Aile Eğitimi ve Aile Sağlığı Komisyon Kararları*⁴²²:

Evliliğe uyum ve evlilikte iletişim gibi konularda gençlerin ve eş adaylarının bilinçlendirilmesi ve eğitim verilmesi, evlilik öncesi, evlilik, gebelik, doğum ve doğum sonrası hizmetlerle fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişim bozuklarına neden olan faktörlerin önlenmesi için devletin bu hizmetleri yaygınlaştırması ve alt yapı oluşturması, sağlık ve cinsel eğitimin aileden başlayarak, okul öncesi ve örgün eğitimde zorunlu ders kapsamına alınarak, AAK'nun programların oluşturulmasında ve koordinasyonunda aktif rol alması sağlanmalı, ailelere ve gençlere üreme sağlığı, aile planlaması, cinsel sağlık ve bunlara ilişkin haklar ile aile içi ilişkiler konusunda rehberlik etmek için kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, erken gebelik, sık doğum, istenmeyen gebelik, aile planlaması, kürtaj, gebelikte fiziksel ve ruhsal sağlık konularında eğitimlerin yaygınlaştırılması ve babaların da sürece dâhil edilmesi, boşanma sürecinde, tek ebeveynli, üvey anne ya da babanın olduğu ve sorunlu ailelere gerekli sosyal destek ve eğitim hizmetlerinin verilmesi ve son olarak Aile Bakanlığı kurulması kararlaştırılmıştır.

⁴²¹ III. Aile Şurası Kararları, <http://www.athgm.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/aile3.pdf>, (04.10.2010).

⁴²² I. Aile Şurası Kararları, <http://www.athgm.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/aile1.pdf>, (04.10.2010)

✓ 2000 Yılı'nın Eşiğinde Aile ve Aile Politikaları Komisyon Kararları⁴²³:

Ülkemizde geliştirilecek aile politikalarının hiçbirinin aileye müdahaleyi hedeflememesi, daha çok ailenin karşılaştığı sorunlarla ilgili operasyonel alanlardaki ihtiyaçlara yönelik olmalı, aile politikalarının oluşturulmasında toplumun konuyla ilgili tüm kuruluşlarının görüşlerinden yararlanılması, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve merkezi yönetim arasında işbirliği yapılarak aile politikalarının başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlamak, aile politikası bir devlet politikası olarak görülmeli ve değişen hükümetlerle gündeme gelen ve gündemden kaldırılan uygulamalarla vakit kaybedilmemelidir.

Aile politikalarının oluşturulmasında aile fakirliği ve ailelerin parçalanması gibi nedenlerle yerine getirilemeyen fonksiyonların aile içerisinde gerçekleşmesini sağlayacak düzenlemeler yapılmalı, bunun içinde sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemine ağırlık verilmelidir. Aileyi güçlendirecek politikalar olarak görülen gelir dağılımı politikaları, konut politikaları, eğitim politikaları ve sosyal güvenlik politikaları birbirini tamamlayan bir anlayışla uygulanarak, ana amaç ailenin hayat standardını yükseltmek olmalı. Ülkemizde “aile ödenekleri sistemi” kurulmalıdır. Özellikle aileyi destekleyici politikalar gelir dağılımı politikalarıyla birlikte düşünülerek çocuklu ailelerin yükleri hafifletilmelidir. Sosyal güvenlik sisteminin kapsam bakımından yetersizliği göz önüne alınarak genel sağlık sigortası yoluyla aile fakirliğinin sonuçlarından olan sağlık hizmetlerinden mahrumiyet giderilmelidir. Yine ebeveynin çocuğun bakıma muhtaç olduğu hassas dönem olarak nitelendirilen ilk üç yıl içerisinde istihdam ve gelir güvencesi sağlanarak çocuğa bakım özendirilmeli, çocuklarla küçük yaşlarda anne ve babanın daha fazla zaman ayırması için ileri bir uygulama olarak “ebeveynlik sigortası” kurulmalıdır.

Kadın istihdamında aile bütünlüğünü koruyucu ve iş ile aile hayatını uyumlaştırıcı uygulamalara önem verilerek, esnek ve kısmi çalışma türleri teşvik edilmelidir. Yine kadınların eğitim, çalışma ve kariyerlerini geliştirmede, cinsiyet, düşünce, inanç ve yaşam tarzı açısından hiçbir şekilde ayrımcılığa uğramamaları bir

⁴²³ III. Aile Şurası Kararları, http://www.athgm.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/kutuphane_13_III_Aile_Surasi_bildiril_eri.pdf, (04.10.2010).

devlet politikası olarak benimsenmelidir. Çalışmayan kadınların statüsünü geliştirici önlemler alınmalı, kadınların istihdam sorunları çözülmeli özellikle enformal sektörde çalışmaları sırasında karşılaştıkları sorunları çözmek amacıyla çeşitli tedbirler alınmalıdır. Kadın girişimciliği özendirilerek, kadının tercihi doğrultusunda evde üretime katılmaları teşvik edilmelidir. Kadınların doğum ve boşanma sonrasında karşılaşmaları olası sıkıntıları önlemek için yeterli miktarda yardım yapılmalıdır.

Aile içinde yaşanan psikolojik, ekonomik ve sosyal sorunlarda başvurulacak yer olarak danışma hizmetleri ve bu hizmetlerin verildiği toplum merkezleri ve diğer kuruluşlar yaygınlaştırılmalıdır. Aileye yönelik koruyucu, önleyici sosyal hizmetler geliştirilmeli ve bu amaca hizmet eden kamu kaynakları artırılmalıdır. Asgari ücretin hesaplanmasında birim olarak birey değil aile esas alınmalıdır.

✓ *Aile ve Sosyal Araştırmalar Komisyonu Kararları*⁴²⁴:

Aile ve Sosyal Araştırmalar Komisyonu aileye sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi ve bu hizmetlerin artırılması için öncelikli olarak hizmetlere en çok ihtiyaç duyan toplum kesimlerindeki ailelere ulaşılmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Özellikle aileye yönelik hizmetlerin iyileştirilebilmesi için;

- Sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan ailelerin bu kapsama alınmaları için çalışmalar yapılması,
- Toplum merkezlerinin artırılması (Aile psikolojik danışma hizmetleri, bilgi ve beceri meslek kazandırma kursları vb.)
- Kadın veya çocuk istismarı sorununa çözüm getirmek için çocuk veya kadın sığınma evleri yaygınlaştırılması,
- Türkiye'de aileyi ilgilendiren en önemli sorunlardan birisi yoksulluktur. Özellikle gelir dağılımındaki dengesizlikler ve göçler, sorunu daha ciddi duruma getirmektedir.

Ailelerin sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmek için;

- Aile yardımları artırılmalı,

⁴²⁴ V. Aile Şurası Kararları, <http://www.athgm.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/aile5.pdf> (04.10.2010).

- Yaşlıların ve özürllülerin aile ve toplum içinde daha iyi entegre olup etkinliklerinin artırılması için politikalar oluşturulup önlemler alınmalı,
- Yaygın eğitim içinde özellikle iş eğitimi, beceri edinme, okuryazarlık gibi çalışmaların yaygınlaştırılması gereklidir.

Kararların Uygulanmasına Yönelik Stratejiler;

- Aile sorunlarının çözülmesi tek bir kurumu ilgilendirmediği için problemlerin çözümünde ilgili kamu ve özel kuruluşların işbirliği ve koordinasyonu gerekmektedir.
- Aileye yönelik hizmetlerde sivil toplum örgütleriyle işbirliğinin artırılması ve etkin bir rol almalarının sağlanması; ailenin ve bireyin yaşam kalitesinin yükseltilmesine, insan haklarının korunmasına ve geliştirilmesine, demokrasi kültürünün ve sivil inisiyatif gruplarının oluşturulmasına yönelik hizmetlerin planlanması ve gerçekleştirilmesi gereklidir.
- Bugüne değin Aile Şûraları Kararlarının uygulanmasında sıkıntılarla karşılaşıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenlerle Başbakanlık bünyesinde, ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşların üst düzey temsilcilerinin katılacağı sektörler arası bir yürütme kurulunun oluşturulması önerilmiştir. Başbakanlık bünyesinde Başbakan'a bağlı bir birim oluşturularak Şûra Kararlarının hayata geçirilmesinin takip ve temininin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Bu birim ilgili kurum ve kuruluşların (Üniversiteler, Bakanlıklar, Sivil Toplum Örgütleri, Yerel Yönetimler vb.) üyelerinden oluşmalıdır.
- Aileye yönelik bütün bu hizmetlerin gerçekleştirilmesinde kurumlararası eşgüdümün gerçekleştirilmesi şarttır.

Aile Araştırma Kurumu'nun faaliyetleri, çalışmaları, çalıştayları, komisyon kararları, şuraları incelendiğinde aşağıda gösterildiği gibi (şekil 9) beş hizmet alanının öne çıktığını görmekteyiz. Bunlar; toplantı çıktıları ve öneri raporları, literatür taraması ile hazırlanan raporlar, araştırma raporları, eğitici nitelikte programlar ve görsel, sesli ve basılı yayınlardır. Ülkemizde aile politikalarının belirlenmesinde bu çıktıların belirleyici etkisi göze çarpmaktadır. Araştırma, yayın yapma ve tespit ettiği sorun alanlarında eğitim verme nitelikleriyle öne çıkan kurum, uygulayıcı yönü olmayan bir yapıya

sahiptir. Ancak kurum icracı niteliğe sahip Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlanıp bir alt birim olarak aile ve toplum hizmetlerine dönüştürüldüğünde uygulayıcı misyonunu da üstlenmiştir. Özellikle yerelde aile danışma merkezleri, toplum merkezleri, aile eğitim programları, evlilik öncesi eğitim programları ile uygulayıcı kurum olma yolunda ilerlemektedir. Bu süreçte kurumun ne kadar etkili olacağı ise bu çalışmada değerlendirilmemiştir. Çünkü kurum 2012 yılından itibaren yeniden yapılandırılmış 2013 yılından itibaren de bu eğitimlere ve hizmetlere başlamıştır.

Şekil 9: Aile Araştırma Kurumu'nun Hizmet Çıktıları

Kaynak: Aile Araştırma Kurumu'nun tüm faaliyetleri ve çalışmaları incelenerek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

5.1.5. Aile Araştırma Kurumu'nun İşbirliği Süreçleri ve Farklılaşan Hizmet Anlayışı

Aile Araştırma Kurumu uluslararası taahhütlerin de etkisiyle araştırma yapan, araştırmalara destek veren kurum özelliğinden çıkarak hizmeti veren kurum özelliğine dönüşmüştür. Bu yapılanma içerisinde bakanlık öncelikli olarak diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği sürecine girmiş ve protokollerle hizmet kalitesini ve hizmetin erişilebilirliğini sağlamaya çalışmıştır. 01.09.2012 tarihinde Bakanlık Belediyeler Birliği ile işbirliği protokolü imzalanmıştır. Protokol ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği, şiddetle mücadele, kadın konukları açma ve işletme konularında

belediyelerde sorumluluk almıştır. Bakanlık bu süreçte eğitim desteği, teknik destek, istatistiki bilgi paylaşımı, danışmanlık yükümlülükleri üstlenirken, belediyeler birliği özellikle şiddetin önlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği, aile eğitimi, evlilik öncesi eğitim konularındaki proje, program, etkinlik ve eğitimleri düzenleyerek kadın ve aileye yönelik farkındalık ve zihinsel dönüşümü oluşturmayı amaçlamıştır. Evlilik öncesi eğitim programları eğitici eğitimci ile bakanlık süreci başlatmış ve gönüllü belediyelerde bu eğitimler verilmeye başlanmıştır (Bkz. Ek 2). Bakanlık hizmetlerin yaygınlığını ve etkinliğini sağlamak için yine Ankara Hukuk ve Hayat Derneği arasında 11.10.2012 tarihinde bir protokol imzalamıştır. Bu protokol ile özellikle aile içi iletişim ve ekonomik nedenlerle boşanma noktasına gelen çiftlere Genel Müdürlüğe bağlı en yakın merkezde yönlendirme (aile danışma merkezleri) ve ilk görüşmelerin yapılması ve başka bir hizmet alması gerekli görüldüğü takdirde ilgili kamu kurum ve kuruluşlara yönlendirme yapma yükümlülüğü getirilmiştir. Bu protokolün amacı boşanma veya aile içi sorunlar nedeniyle derneğe başvuran ailelere aile danışmanlığı, aile içi etkili iletişim konularında aile danışma merkezleri aracılığıyla hizmet almalarına imkân sağlamaktır. Burada Aile ve Toplum Merkezleri kapsamında faaliyet gösteren aile danışma merkezlerinin ulaşılabilirliğini ve diğer kurum ve kuruluşların da bu merkezlerden etkin yararlanmalarını sağlamaktır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 2008 yılında protokol imzalanmış ancak Müdürlük 2011 yılında Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü'ne dönüşünce 26.10.2011 tarihinde tekrardan yenilenmiştir. Bu protokolün amacı aile içi şiddetin önlenmesi ve toplumsal cinsiyet farkındalığının oluşturulması için din görevlilerinin toplumu bilinçlendirmesini sağlamaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı Aileye yönelik hizmetlerini 2003 yılından itibaren aile irşad büroları aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Şuana kadar toplamda 66 ilde aile irşad büroları hizmet vermekte ve kadınla ilgili hizmetlerini de daha çok aile bütünlüğü içerisinde sunmaktadır (Bkz. Ek 2) .

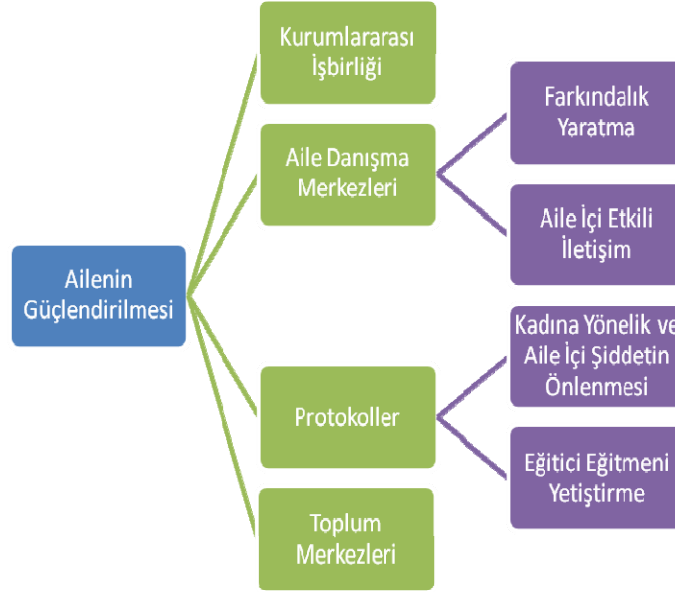
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı işbirliği süreçlerini çeşitlendirmek, özellikle de kadın-erkek eşitliği, kadına yönelik şiddet önlenmesi, aile birliğinin sağlanması için sorumluluk alan diğer kurumlarla protokoller imzalamaya devam etmektedir. 26.03.2012 tarihinde Bakanlık Kültür ve Turizm Bakanlığı ile aile, kadın, çocuk, genç, yaşlı, engelli, gazi ve şehit yakınlarının sosyo-kültürel seviyelerinin gelişmesine katkı

sağlamak için protokol imzalamıştır. Amaç; aile odaklı kültürel faaliyetler düzenlemek, Turizm Bakanlığı tarafından halka açık her yerde dezavantajlı gruplara öncelik vermek, kurslar düzenlemek, sinema sektöründe aile, kadın-erkek eşitliği, kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin zararları konularını işleyen sinema filmlerine gerekli uzman ve bilgi sağlamaktır. Bunun yanında yukarıda belirtilen temalardaki araştırmalara destek ve izin vermektir (Bkz. Ek 2). Son olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Anne Çocuk Eğitim Vakfı arasında 16.02.2012 tarihinde Anne Destek Programı ve Baba Destek Programlarının uygulanmasını ve yaygınlığını sağlamak için protokol imzalanmıştır. Amaç Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde çalışan personele Aile İçi Şiddet, Toplumsal Cinsiyet ve Çocuk Koruma konularında 3 günlük farkındalık eğitimleri vermek, eğitici eğitmeni yetiştirmektir. Protokol 2 yıllık imzalanmıştır, bu süre içerisinde bakanlığın merkez ve taşra kurumlarında çalışan hizmet elemanları eğitilerek farkındalıkları artırılacaktır (Bkz. Ek 2).

Kurumlar arasında işbirliği protokolleri yapılmakla birlikte bu protokollerde belirtilen konularda işbirliği süreçlerinin işleyip işlemediği belirsizdir. Bakanlık bu sorunu aşmak için 21.09.2012 tarihinde Genel Müdürlüğe bağlı olarak hizmetlerini sürdüren sosyal hizmetler merkezi hizmetlerinin sunulduğu merkezler dâhil olmak üzere; aile danışma merkezleri ve toplum merkezlerinde yapılan iş birliği çalışmaları ile yapılması planlanan çalışmalar hakkında geri bildirim istenmiştir. Ancak bu sürecin nasıl işleyeceği ve denetiminin nasıl yapılacağı yine belirsizliğini korumaktadır.

Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü'nün değişen yapısı ile birlikte hizmet sunum modelleri de değişime uğramıştır. Yeni yapının hizmet sunum modeli ve işbirliği süreci aşağıda (Şekil 10) belirtilmiştir.

Şekil 10: Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü'nün Hizmet Sunum Modeli

Kaynak: Bu model kurumun faaliyetleri ve işbirliği süreçleri incelenerek araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliğinin yanında Aile Eğitim Programı ve Evlilik Öncesi Eğitim Programları ile Türkiye'nin her şehrinde eğitici eğitimci yetiştirmekte ve yerelde aile içi iletişim, aile ve sağlık, kadın-erkek eşitliği, şiddetin önlenmesi, aile ve sağlık, hukuk ve kadın konularında halkın bilinçlenmesi sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak eğitici eğitimci yetiştirildikten sonra sürecin nasıl işleyeceği konusunun açık olmaması ve yerelde kurumların benimsedikleri yönetim anlayışları arasındaki farklılıklar bu eğitimlerin çok da gündeme gelmemesine neden olmaktadır.

5.2. KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (KSGM)

Türkiye'de kadın erkek eşitliğini sağlamada yönelik ulusal bir politika oluşturmadan sorumlu esas kurum Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'dür. Müdürlük kuruluşundan itibaren kadın odaklı politikaları ile ön plana çıkmış ve yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğini yerleştirmeye çalışmıştır. Bu çalışmada kadın politikalarının oluşturulmasında aktör olarak belirlenen müdürlüğün kuruluşundan itibaren yapmış olduğu çalışmalar, eğitimler, ulusal ve uluslararası projeler

değerlendirilmiştir. Bu çalışmalar Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün web sayfasından⁴²⁵ ve Müdürlüğün kütüphanesinden elde edilmiştir.

5.2.1. KSGM'nin Kuruluşu ve Amaçları

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, kadınların sosyal yaşamın her alanında güçlendirilmesine yönelik politikaların geliştirilmesinden ve uygulanmasından sorumlu birimdir. Bu yönüyle KSGM Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayan ulusal kurumsal mekanizması konumundadır⁴²⁶. 1990 yılında kadınlara eşitlik temelinde, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda hak ettikleri statüyü kazandırmak ve uluslararası kararlara hükümetin kısmen de olsa uyma zorunluluğu Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün kurulmasını gerekli kılmıştır. Kurulan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; Kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik ulusal düzeyde bir politika oluşturmadan sorumlu esas kurumdur. Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) adı ile 20 Nisan 1990 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan 422 sayılı KHK ile "Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı" adıyla ve Başbakana bağlı olarak kurulmuştur. 25 Ekim 1990 tarih ve 3670 sayılı Kanunla, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak kurulan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü 24 Haziran 1991 tarihinde Başbakanlığa bağlanarak sorumluluğu, kadın konuları ile ilgili bir Devlet Bakanlığına verilmiştir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün daha güçlü bir yapıya kavuşturulması amacıyla 13 Ekim 1993 tarihinde 514 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulan Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı'nın ana hizmet birimlerinden biri olarak yeniden yapılandırılmıştır⁴²⁷.

Önce Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlanan kurum, daha sonra Başbakanlığa bağlı olarak, bir Devlet Bakanlığı'nın bünyesinde Genel Müdürlük düzeyinde bir yapı haline getirilmiştir. Bu durum kadın sorununun Başbakanlık düzeyinde, politika uygulanmasını gerektiren bir mesele olarak kabul edildiğinin ve Türkiye'de kadın erkek eşitliğini sağlamanın bir "kamu sorumluluğu" olduğuna dair ilk

⁴²⁵ <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr>

⁴²⁶ Yıldız Ecevit, *Türkiye'de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım*, Uluslararası Çalışma Ofisi Yayınları, s:1, Ankara, 2007.; Acuner, 1999.; Çaha, a.g.e.

⁴²⁷ KSGM, <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19067/Tarihce>. (4.6.2012)

resmikabuldür.⁴²⁸ 2002 yılından itibaren de, kurum, hem kadın politikalarını belirlemek hem de ulusal ve yerel düzeyde uygulamasını sağlamak hedefini benimsemiştir. 1997 yılında KSGM'nin koordinasyonunda ve valilikler bünyesinde 13 ilde kadının statüsü birimleri kurulması kararlaştırılmıştır⁴²⁹. Ancak bu birimler İstanbul ve Bursa illeri dışında oluşturulmamıştır. Valilikler bünyesinde bu birimlerin oluşturulmasındaki amaç, Devletin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını hazırlamak; yasama, yürütme ve yargı kurumlarını bu doğrultuda harekete geçirmek; bakanlıklar ve kamu kurumlarındaki merkezi ve yerel uygulamaları koordine etmek ve izlemekle görevli etkili ve yetkili bir mekanizma oluşturmaktır. Bu nedenle KSGM'nin, bu görevi yapacak şekilde, merkezde ve yerel düzeyde yeniden örgütlenmesi, gerekli kadroların ve kaynakların sağlanması, kamunun yeniden yapılandırılması ve yönetim anlayışının geliştirilmesi yaklaşımı çerçevesinde gerekli görülmüş ise de bu uygulamaya geçememiştir.

Türkiye'de kadın erkek eşitliğini sağlamanın bir "kamu sorumluluğu" olduğuna dair resmikabul'un gerçekleşmesinde iki önemli gelişmenin rolü söz konusudur. Bunlardan birincisi, 1986 yılında Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) Türkiye tarafından imzalanması ve ikincisi de 1995 yılında Pekin'de toplanan IV. Dünya Kadın Kongresi'ne Türkiye'nin, KSGM bürokratları ve sivil örgütleri temsilcileri ile birlikte katılmasıdır. Ancak kadın-erkek eşitliğini sağlamayı amaçlayan kamu politikasının sahibi ve yürütücüsü olan KSGM başlangıcından bu yana resmi tanınma açısından ciddi sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır.

KSGM, kadının toplumsal konumuna yönelik ayrımcılıkların önlenmesi için kadın bilgi sistemi oluşturmak başta olmak üzere, araştırmalara öncelik vermiş ve kadınla ilgili politikaların geliştirilmesinde koordinatör kurum olma işlevini üstlenmiştir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ağırlıklı olarak kadın konusuna eğilmiştir. Başlangıçta kadını AAK ile aynı, yani ailenin bir bireyi olarak kabul etmiş, bu çerçevede gönüllü kuruluşlarla işbirliği yaparak kadın sorunlarını çözmeye yönelik politikalar geliştirmeye çalışmıştır. Her iki kurum feministlerin tartışmasına konu olan kadın konusuna ailenin bütünlüğü çerçevesinde yaklaşarak

⁴²⁸ Acuner-Sallan, a.g.m.

⁴²⁹ Bursa, Erzurum, İstanbul, Gaziantep, Mersin, Adana, Antalya, Diyarbakır, Van, İzmir, Trabzon, Muğla ve Sivas.

konuya farklı bir bakış geliştirmeyi hedefleseler de KSSGM feminist kadın gruplarıyla ortak çalışmalar yaparak feminist bir bakış açısıyla kadın konusuna eğilmiştir⁴³⁰. Bugün KSGM'nin ayrı konumu kaldırılmış ve yeni bir bakanlığa (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) bağlanmıştır. Bakanlık kadınlara karşı ayrımcılığı çocukları, engellileri, yaşlıları koruma ile birlikte ele alarak konuyu bir sosyal hizmet sorununa indirgemiş durumdadır.

5.2.2. KSGM Tarafından Gerçekleştirilen Çalışmalar

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Türkiye'de kadın politikalarına yön veren ulusal mekanizma konumundadır. Kurulduğu tarihten itibaren feminist bakış açısıyla kadın-erkek eşitliğini sağlamayı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini anaakımlaştırmaya çalışan kurum faaliyetlerini bu yönde gerçekleştirmiş ve kadın politikalarının oluşturulması sürecine katkı sağlamıştır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün çalışmalarına bakıldığında;

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 1992 yılında Kalkınma Sürecine Kadınların Katılımlarını Geliştirme Projesi'ni UNDP ile birlikte yürütmüştür. Programın amacı; kadınlara yönelik ulusal bir mekanizma olarak KSGM'nin kurumsal kapasitesini geliştirmektir. Bu programın politika olarak çıktısı; toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin toplanmasında kullanılacak donanım ve eğitimi ilgili kurumların personeline sağlayarak Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) yeni yapılanmasıyla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) bünyesinde kadın istatistikleri bölümünün oluşturulması ya da oluşturulması düşünülen bölümün sürecinin hızlanmasına olanak sağlamıştır. Müdürlük 1994-2000 yılları arasında Dünya Bankası ile Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi'ni yürütmüştür. 1995 yılında Ankara, İstanbul, Gaziantep, Urfa, Çorum, Denizli ve Muğla olmak üzere yedi ilde yapılan anketler ile bir araştırma projesi olan Küçük Girişimcilik Projesi gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında kadın girişimcilerin Türkiye'de finansal hizmetlere ulaşmada karşılaştıkları engelleri belirlemek amacıyla mevcut banka kredi politikaları ve kadınların finansal hizmetlere erişimini engelleyen sınırlamalar, hükümet dışı kuruluşların kalıcı finans sistemlerinin oluşturulmasında oynayabilecekleri rol araştırılmış, kadın girişimcilerin krediye

⁴³⁰ Çaha, a.g.e., ss.253-254

ulaşımını sağlamak ve kolaylaştırmak için etkili bir kredi yönetimi ve tasarruf mobilizasyonu oluşturmak amacıyla kurumsal modellerin neler olabileceği konusunda öneriler geliştirilmiştir.

1993-2003 yılları arasında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı teknik yardımı ile Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından “Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programı Projesi” gerçekleştirilmiştir. Proje, Genel Müdürlüğün güçlendirilmesi ve kurumsal kapasitesinin artırılması, kadının kalkınmaya katılımını artırma yönünde yapılacak faaliyetlerde gönüllü kuruluşların desteklenmesi amaçlarına yönelik olarak yrtlmştir.

Proje kapsamında,

- Kadınlara yönelik politikaların oluşturulmasına temel olacak verilerin sağlanması amacıyla Devlet İstatistik Enstitüsü ile ortaklaşa olarak cinsiyet ayrımlı veri tabanı oluşturulmuş;
- Kadınların yasal haklarını gündelik hayatın içinde kullanmalarını hedefleyen eğitim programları düzenlenmiş,
- Sendikalar ve siyasal partilerde çalışan kadın gruplarına siyasi hayatta karşılaştıkları sorunların üzümünü kolaylaştıracak kurslar düzenlenmiş,
- Zor durumda kalmış kadınlarla sıkça karşılaşan polis, adli personel, sosyal hizmet uzmanları ve devlet memurları gibi grupları hedef alan seminer, atölye çalışması ve pek çok eğitim faaliyeti gerçekleştirilmiş;
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kadın alışmaları Yüksek Lisans Programının kurulması ve Ankara niversitesi ve İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri başta olmak üzere çeşitli üniversitelerde bu merkezlerin güçlendirilmesi sağlanmış;
- Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışacak nitelikli insan kaynağının yaratılması amacıyla 40'a yakın uzman ve personelin uluslararası eğitim programları ve toplantılara katılımı sağlanmış;
- Kuruluşlar arasında etkin bir iletişim ağının oluşturulması için rehber metinler, filmler ve el kitapları hazırlanmıştır.

2005 yılı Avrupa Birliği Katılım ncesi Mali İşbirliği Programı kapsamında, Türkiye’de kadınların toplumsal fırsatlardan erkeklerle eşit biçimde yararlanmalarının

sağlanması ve kadının insan haklarının korunması hedeflerine dönük olarak hazırlanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi” iki bileşenden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Eşleştirme Projesi”, ikincisi ise “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi”dir.

Proje'nin amaçları:

- İletişim, eğitim ve diğer araçlarla Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek,
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek için Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün kurumsal kapasitesini güçlendirmek,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin tüm kamu politikalarına dahil edilmesini sağlamak,
- Merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının desteği ve katılımıyla toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili kanunların uygulanmasını desteklemek,
- AB uygulamaları ve müktesebatına uygun olarak bir Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumu Taslak Modelinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktır.

“Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Eşleştirme Projesi”; ikincisi ise “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi”dir. Proje kapsamında, Avrupa Birliği ile uyum sürecinde gerçekleştirilmesi öngörülen siyasi kriterler doğrultusunda, kadınların insan haklarının geliştirilmesine yönelik olarak aile içi şiddetin yok edilmesine dair kurumsal yapıların geliştirilmesi ve güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

KSGM 2006 yılından itibaren de eğitim faaliyetlerine odaklanmış ve çeşitli kamu kurumlarında cinsiyet farkındalığını oluşturmak için eğitim çalışmalarına başlamıştır. Öncelikli olarak 2006 yılında *Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Polisin Rolü ve Uygulanacak Prosedürler Eğitimi Projesi Protokolü* kapsamında, polis merkezlerinde çalışan 40.000 emniyet teşkilatı personelinin eğitimi sağlanmıştır.

3 Ocak 2008 tarihinde Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Müdürlüğü ile imzalanan “*Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Sağlık Personelinin Rolü ve Uygulanacak Prosedürler Eğitimi Protokolü*”, kapsamında 424 sağlık personeli eğitici eğitmeni olarak eğitilmiştir. Sağlık hizmeti sunan kuruluşlarda çalışan sağlık

personelinin eğitimine ise Ocak 2009 itibariyle eğitici olarak yetiştirilen eğitim ekipleri başlamış ve 2009 yılı sonunda 60.000 sağlık personelinin bu konuda eğitileceği beklenmektedir. Yine 2009 yılında Adalet Bakanlığı ile “*Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Yargı Mensuplarının Rolü Projesi Protokolü*” imzalanmış ve Protokol ile, düzenlenecek hizmet içi eğitim faaliyetleri aracılığıyla, aile içi şiddetin yol açtığı suçlara ve şiddet mağduru kadınlara yönelik yargı faaliyetinde bulunan çeşitli yargı ve adalet hizmetleri mensuplarının; “kadına karşı şiddet, aile içi şiddet, toplumsal cinsiyet eşitliği, şiddet mağdurlarına yaklaşım tarzı, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve ilgili mevzuat ve uluslararası sözleşmeler, kadına yönelik şiddet alanında çalışma yapan veya çeşitli faaliyet ve görevleri olan diğer kurum ve kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği” konularında farkındalık ve duyarlılığının artırılması amaçlanmıştır.

Müdürlük projelerin dışında Ulusal Eylem Planları hazırlayarak ve bu planların uygulanmasını izleyerek de kadın politikalarının uygulanabilirliğini sağlamaya çalışmıştır. Bu kapsamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı hazırlanmış ve eylem planlarının uygulanabilirliğinin sağlanması için izleme ve değerlendirme sistemi oluşturulmuştur. Ancak Genel Müdürlük'te ve yerelde Valilikler'de yapmış olduğumuz görüşmelerde izleme ve değerlendirme sisteminin sağlıklı işlemediğini tespit ettik. Bu sistemin işlememesinde 2 neden ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi yerelde kurumların faaliyetleri stratejik planlar kapsamında hazırlanmakta, bu plan ve programlar uygulamaya geçmeden kağıt üzerinde kalmaktadır. İkinci neden ise yereldeki kurumlarda uzman personel sıkıntısıdır. Araştırma kapsamındaki illerde görüştüğümüz eşitlik birimleri, aile danışma merkezleri, toplum merkezlerinde bir ya da iki personel çalıştırılmakta, bu kişiler de ya konunun uzmanı değil ya da iş yükleri nedeniyle izleme ve değerlendirme raporlarını önemsememekte ve stratejik planlarda belirlenen hedefler uygulamaya konulmuş gibi gösterilerek raporlaştırılmaktadır⁴³¹.

⁴³¹ Bu konuda bilgi için bakınız; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2011 Yılı Birleşik Raporu, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2010 Yılı Birleşik Raporu; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2010 Yılı Birleşik Raporu; Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2009 Yılı Birleşik Raporu; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2009 Yılı Birleşik Raporu, <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19092/Izleme-ve-Değerlendirme-Raporlari>, (12.04.2011)

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 2012 yılına kadar da kamu kurum ve kuruluşlarına kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve farkındalığın artırılmasına ilişkin toplantılar, eğitim seminerleri ve eğitici eğitmenliği şeklinde destek vermiş ve işbirliği içerisinde bulunmuştur. 2012 yılında İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü arasında “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kapsamında Sunulan Hizmetlerde Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesine, İşbirliği Yapılmasına ve Eşgüdümün Artırılmasına İlişkin Protokol” imzalanmıştır. Yine aynı yıl “Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması Projesi Protokolü” kapsamında, Ankara’da görev yapan vaiz, imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur’an Kursu öğreticisi toplam 200 kişiye eğitici eğitimleri düzenlenmiştir. Genel Müdürlük tarafından "Kadın Erkek Eşitliği ve Toplumsal Cinsiyet Eğitimleri" 2009 yılından bu yana kamu yöneticilerine ve görevlilerine yönelik olarak düzenlenmektedir. Programa Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerinde, Konukevlerinde, Toplum Merkezlerinde ve Aile Danışma Merkezlerinde görev yapan toplam 220 sosyal çalışmacı katılım sağlamıştır. Eğitimlere bugüne kadar toplam 2520 kamu görevlisi katılım sağlamış olup eğitimler sürdürülmektedir. Aynı zamanda 6284 sayılı yasa kapsamında açılması öngörülen kadın konukevi, ilk kabul birimi ve ŞÖNİM açmayı planlayan illere ve belediyelere danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmektedir.

1990-2001 arasında KSGM aracılığıyla birçok sektörde kadınların karşılaştığı ayırımcılıkları ortaya koyan, kadınların istihdama katılımını engelleyen nedenler araştırılıp bunlara yönelik çözüm önerileri sunan araştırmalar yapılmıştır. Ancak Genel Müdürlüğün 2002 sonrasındaki yayınlarına bakıldığında şiddet dışında bir araştırma bulunmamaktadır. KSGM’nin web sayfasında bu dönem sonrasındaki yayınların çoğunlukla, raporlar, planlar gibi dokümanter nitelikte olduğu görülmekte; Genel Müdürlüğe ait “toplumsal cinsiyet eşitliği” gibi bir ifadenin yer aldığı araştırma ve çalışma bulmak oldukça zordur. Toplumsal cinsiyet kavramının yer aldığı birkaç yayının da, bu alanda araştırma yapan kişisel tezlere ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönem içinde Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’nın, kadından değil, daha çok aileden sorumlu bir bakanlık konumunda olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Bakanlığın söylem ve politikaları çocuklar ve genç kuşaklar için ailenin ve annenin önemi vurgulamakta, fakat birey olarak kadın ve kadının eşitlik taleplerine değinilme

gereği bile duyulmamaktadır. Örneğin Bakanlığın hazırladığı “2023 Aile Vizyonu” başlıklı belgede, kadın için okuryazarlığın ve istihdama katılımın artması dışında önemli bir şey yoktur; aksine ahlaki yozlaşmadan, nikâhsız birlikte yaşamanın aile kurumunu tehdit etmesinden söz edilerek muhafazakâr değerlerin güçlendirilmesinin istendiği görülmektedir. Bunun da ötesinde, Kadın ve Aileden Sorumlu Bakanlığın “icracı” bir bakanlığa dönüşmesi ve “aile” ya da “sosyal hizmet” bakanlığı olması yönünde eğilimlerin varlığı da bilinmektedir.

Teorik düzeyde kamuda kadın politikalarını belirleyen-koordinasyon sağlayan KSGM’nin bu alanda verilen hizmetler için de politika belirlemesi, icracı bir kurum olmasa da icracı kurumlara yol göstermesi, yönlendirmesi beklenmektedir. Ancak politika oluşturma ve koordinasyon sağlama işlevi yüklenen KSGM’nin, sosyal hizmet kurumlarında kadınlara verilen hizmetler ile genel olarak kamunun yürüttüğü politikalar arasında eşgüdüm sağlanması, model geliştirme çalışmaları vb. konusunda herhangi bir çalışması olmadığı görülmektedir. Bu konuda tek istisnai durum aile içi şiddete ilişkindir. Kadınlara hizmet sunan kamu kurumlarının her biri kendi hizmet planlamasını yapmaktadır. Hizmetlerin projeler çerçevesinde hedefleri, çıktıları, uygulama süresi belirlenmiş bir biçimde planlanmasıdır. Bu durum, projeye sınırlandırılmış tarz, hizmetlerin sürekliliğine ilişkin sorunlar yaratabilmektedir. Projelerin temel alanlarını istihdam, kadın girişimciliği, aile içi şiddetle mücadele ve eğitim çalışmaları oluşturmaktadır. Kadın örgütlerinin de, KSGM’de olduğu gibi, son dönem yaptıkları çalışmaların verdikleri hizmetlerin önemli bir bölümünü projeler çerçevesinde yürüttüğü, finansmanının buralardan sağladığı, görülmektedir. Bu durum hizmet planlamasının projelerin elverdiği çerçevede yapılmasını beraberinde getirmektedir.

KSGM’nin çalışmalarını dönemsel olarak değerlendirecek olursak 1990’lardan 2005 yılına kadar müdürlük kadınların toplumsal fırsatlardan eşit yararlanması ve kadının insan haklarının korunmasına yönelik çalışmalarda bulunmuştur. 2006 yılından 2012 yılına kadar olan süreçte ise, şiddetin önlenmesinde kurumsal yapıların geliştirilmesine ve güçlendirilmesine odaklanmıştır. Bu dönemde müdürlük daha çok eğitici kurum olma özelliği ile öne çıkmıştır. Son olarak müdürlüğü hizmet çıktılarını şu şekilde sınıflandırabiliriz; Kadın erkek eşitliğinin kurumsallaşması, kalkınma sürecine

kadınların katılımı, kadınların istihdama katılımı, kadının insan haklarının korunması, eğitici kurum olma misyonu ve son olarak kadına yönelik şiddetin önlenmesinde kurumların bilgilendirilmesi, bilinçlenmesi ve eğitim faaliyetlerini yürütülmesidir.

5.2. TÜRKİYE'DE KADININ STATÜSÜ BİRİMLERİ

Bu çalışmada kadın ve aile politikalarının yerelde uygulayıcısı olarak tanımlanan kadının statüsü birimleri kadın ve aile politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında aktör olarak belirlenmiştir. Bu bölümde öncelikli olarak birimin ortaya çıkış dinamikleri sorgulanmış ve daha sonra 13 ilde oluşturulması öngörülen birimlerden sadece iki ilde (Bursa ve İstanbul) oluşturulan birimlerinin faaliyetleri, eğitimleri ve hizmet çıktıları incelenerek değerlendirilmiştir.

1997 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinasyonunda 13 il valiliği bünyesinde “Kadının Statüsü Birimleri” kurulmuştur. Bu birimler, taşra teşkilatı olmayan ve bir koordinasyon kuruluşu olarak çalışan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün yerel sorunlarla ilişkilenmesini, yaygın bir veri ağına ulaşmasını ve kadınlara yönelik hizmetlerin etkinliğini artırmak ve daha geniş kitlelere hizmet sunmak için, Bursa, Erzurum, İstanbul, Gaziantep, Mersin, Adana, Antalya, Diyarbakır, Van, İzmir, Trabzon, Muğla ve Sivas valilikleri bünyesinde faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır⁴³². Amaç, Devletin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını hazırlamak; yasama, yürütme ve yargı kurumlarını bu doğrultuda harekete geçirmek; bakanlıklar ve kamu kurumlarındaki merkezi ve yerel uygulamaları koordine etmek ve izlemekle görevli etkili ve yetkili bir mekanizma oluşturmaktır. Bu nedenle KSGM’nin, bu görevi yapacak şekilde, merkezde ve yerel düzeyde yeniden örgütlenmesi, gerekli kadro ve kaynakları sağlanması kamunun yeniden yapılandırılması ve yönetim anlayışı çerçevesinde gerekli görülmüştür.

Valilikler bünyesinde kurulan kadının statüsü birimleri daha çok başvuruların, ihtiyaca göre ilgili birimlere yönlendirilmesine, şiddete uğrayan kadınların barınabilecekleri konukları açılmasına, medya aracılığı ile kadının bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Birimler kadın eğitimi, kadın istihdamı gibi, yine kamuoyunu bilinçlendirmek için toplantı, seminer, panel

⁴³² Aksu Bora-Ceren İşat, *Düğüm Bilgisi*, KA-DER, Yalçın Matbaacılık, Ankara, 2006.

düzenlemek, kadın istihdamının geliştirilmesi için özel sektör ile işbirliğine girmek gibi çalışmalarda da bulunmaktadır.

Yerelde valilikler bünyesinde kadının statüsü birimleri oluşturulmasının temel dayanağı Türkiye'nin 4-15 Eylül 1995 yılında Pekin'de gerçekleştirilen ve 189 ülkenin katıldığı 4. Dünya Kadın Konferansı'na katılarak, toplantıda belirtilen taahhütleri çekincesiz olarak kabul etmesidir. Konferansta kadın yoksulluk, kadın eğitim, kadın ekonomi, kadın çevre, kız çocukları, kadına yönelik şiddet, yetki ve karar alma mekanizmalarında kadın, kadının insan hakları, kadın medya, kadınların ilerlemesinde kurumsal mekanizmalar gibi konular öncelikli alanlar olarak belirlenmiş ve ülkelerin bu alanlardaki sorunları ortadan kaldırmaları önerilmiştir⁴³³. Burada belirlenen öncelikli alanlardan biri de kurumsal mekanizmaların oluşturulmasıdır. Ulusal düzeyde kurumsal mekanizmaların oluşturulması konusunda Türkiye üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmek amaçlı olarak KSGM yerelde Valilikler bünyesinde 13 pilot il belirleyerek kadınların eğitim, istihdam, kadına yönelik şiddet sorunlarını yerelde çözmek ve işbirliği süreçlerini geliştirmek için kadının statüsü birimleri oluşturmuştur. 4. Dünya Kadın Konferansında kurumsal düzenlemeler başlığı altındaki 294 madde bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır: *"Kadının ilerlemesine yönelik ulusal mekanizmalar ve kurumlar, toplumsal politikaların düzenlenmesine katılmalı ve özel sektör dahil çeşitli organlar ve kurumlar aracılığıyla Eylem Platformu'nun uygulanmasını teşvik etmeli ve gerekli olduğunda, mevcut kurumların kapsamına girmeyen alanlarda 2000 yılına kadar yeni programlar geliştirmek için harekete geçirici bir rol oynamalıdır"*. Yine 293. madde de *"Eylem Platformu'nun uygulanması öncelikle Hükümetlerin sorumluluğudur. Uygulama için en yüksek politik düzeyde kararlılık şarttır ve Hükümetler, kadının ilerlemesinde kaydedilen gelişmenin koordinasyonunda, izlenmesi ve değerlendirilmesinde öncülük etmelidirler"* direktifiyle hükümetlerin merkezden yönetim yerine sorumlulukları yerele devrederek etkin çalışmalarına olanak tanınması önerilmektedir⁴³⁴.

⁴³³ Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı KSGM (2003) *Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu*, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programı Projesi, Ankara.

⁴³⁴ KSGM, 2003, s.370.

Kadınların ilerlemesinde kurumsal mekanizmalar başlığı altında, ülkelerin ulusal politikalarının biçimlerinin değişik olduğu ve etkilerinin birbiriyle eşit olmadığı, bazı durumlarda başarısız olduğu vurgulanmıştır. Özellikle de ulusal hükümet birimlerinde çoğu kez kenara itilmiş olan bu mekanizmalar, açık olmayan görev tanımları, yeterli personel, eğitim, veri ve kaynak yokluğu ve ulusal politik liderlerin yeterli desteği vermeyişi nedeniyle başarısız olmaktadır. Ulusal mekanizmaların başarılı olması için Pekin Eylem Platformunda hükümetlere önerilen şudur: *Kadınların ilerlemesi için bir ulusal mekanizma da, hükümetin içindeki politika koordinasyon merkezi birimidir. Bu birimin ana görevi, cinsiyet eşitliğine dayalı bir bakış açısını bütün politik alanlarda hakim kılmayı hükümet çapında desteklemektir. Bu tip ulusal mekanizmaların etkili çalışması için gereken koşullar, aşağıdakileri de kapsamalıdır :*

- (a) *Kabine üyesi bir bakanın sorumluluğu altında, Hükümette mümkün olan en yüksek düzeyde faaliyet göstermek;*
- (b) *Hükümet dışı kuruluşlar ve tabandan yukarı doğru toplumsal örgütleri dahil etme amacıyla tek merkezden yönetilmeyen planlama, uygulama ve izlemeyi uygun şekilde kolaylaştıran kurumsal mekanizmalar veya süreçler;*
- (c) *Bütçe ve profesyonel kapasite açısından yeterli kaynaklar;*
- (d) *Bütün hükümet politikalarının geliştirilmesini etkileme imkanı⁴³⁵.*

4.Dünya Kadın konferansında alınan kararlar doğrultusunda ülkeler ortak bir kararla hükümetlerden hizmetlerin etkin, verimli ve daha hızlı sunmaları için sorumlulukları yerele devretmelerini önermiştir. Kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve bu bilincin kamu kurum ve kuruluşlarında yerleşmesi için koordineli çalışan bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yapının birimleri ve işleyişi sürecinin nasıl olması gerektiği aşağıdaki şekil 10'da belirtilmiştir. Eylem Platformunun sonuç raporu⁴³⁶ incelendiğinde alınan kararlardan çıkan sonuç; hükümetlerin kadın erkek eşitliğinin sağlanmasından sorumlu bir "politika koordinasyon merkezi" oluşturması ve bu merkezin taşra teşkilatında da yeni yapılanmalar oluşturarak sürecin koordineli ve etkin çalışmasını sağlamasıdır. Toplantı sonrasında Türkiye kadın politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasından sorumlu kurum olan KSGM 1997 yılında yerelde kadının statüsü

⁴³⁵ KSGM, 2003, s.306.

⁴³⁶ Bu konuda bilgi için bakınız; 4.Dünya Kadın Konferansı Pekin+5.

birimleri oluşturulmasını öngörmüş, ancak geleneksel bürokratik yapı, sürekli değişen gündemler nedeniyle bu birimler ya hiç oluşturulmamış ya da oluşturulmuş ama personel, bütçe, kaynak vb. nedenlerle sürekliliği olamamıştır.

Şekil 11: Kadınların İlerlemesinde Ulusal Düzeyde Kurumsal Mekanizmalar Döngüsü

Kaynak: Pekin+5 kararları incelenerek hükümetlerin kadınların ilerlemesini sağlayacak kurumsal işleyiş mekanizması araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye, Pekin Eylem Planı doğrultusunda kadın erkek eşitliğini kamusal bir sorumluluk olarak tüm kamu kurum ve kuruluşlarında yaygınlaştırmak amacı ile yerelde kadının statüsü birimlerini oluşturmayı amaç edinmiştir. Ancak pilot il olarak seçilen 13 ildeki valiliklerle yaptığımız görüşmelerde Bursa ve İstanbul Valiliği dışında diğer illerdeki valiliklerde böyle bir birim hiç oluşturulmamış, hatta böyle bir birimin oluşturulacak olmasından dahi haberleri olmamıştır. Araştırma illerindeki valiliklerden yazılı olarak kadının statüsü birimlerinin oluşturulmadığı bilgisini istemiş olmamıza rağmen Adana Valiliği, Mersin Valiliği, Muğla Valiliği ve Diyarbakır Valiliği dışındaki valikler tarafından resmi herhangi bir yazı verilmemiş sözlü olarak iletilmiştir. Resmi olarak yazı gönderen ve veren il valiliklerinin yazılı cevapları ek 1'de sunulmuştur. Burada etkin bir şekilde çalışan Bursa Kadının Statüsü Birimi ile sadece danışmanlık ve

kadın konukevine yönlendirme faaliyetlerinde bulunan İstanbul Kadının Statüsü biriminin çalışmalarını ele alacağız.

5.2.1. Bursa Kadının Statüsü Birimi

4.Dünya Kadın Konferansı sonrasında oluşturulması gerekliliği vurgulanan merkezi ve yerel hizmet birimleri, Türkiye'de yerel düzeyde KSGM'nin direktifleriyle Bursa'da valiliğe bağlı olarak oluşturulmuştur. Bursa Valiliği Kadının Statüsü Birimi, Genel Müdürlüğün merkezde yapmış olduğu toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde farkındalık eğitimlerini, yerelde bulunan kamu yöneticileri ve konudan sorumlu personellere uygulamaktadır. Özellikle de yerelde konudan sorumlu “Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonları”na, İlçe Kaymakamlıkları ve Belediye Başkanlıkları “Eşitlik Birimleri” sorumlularına 2 gün süreli eğitim programları düzenlemektedir.

Birim tarafından verilen eğitimlerin içeriği; kadın sorunlarına yönelik müracaatların nasıl alınacağı, şiddet mağduru ya da aile içi sorunları olan kadınların ilgili kuruluşlara nasıl yönlendirilmesi gerektiği, kamu kurum ve kuruluşlarının cinsiyete dayalı verileri neye göre ve nasıl hazırlayacağı, ilgili kurum-kuruluşlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın eğitimi, istihdamı, kadına yönelik şiddet konularında nasıl projeler üretilebileceği ve işbirliği süreçleri hakkında eğitimler verilmektedir.

Ayrıca Bursa Kadının Statüsü Birimi “Mutlu Aile, Mutlu Toplum” prensibi ile hazırladığı; “Evliliğe Hazırlanıyorum Projesi” “Evlilik Okulu”, “Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi”, “İstihdam da Özgüven Projesi”, “Bursa Micro Kredi Projesi”, “kapsamında, aile ve kadına yönelik, önemli günler kapsamında; 4 proje 42 eğitim konferans programı gerçekleştirmiştir. Osmangazi, Yıldırım, Nilüfer, Kestel, Gürsu, Orhangazi, Gemlik, Mudanya, Yenişehir, İzmit, dağ ilçelerinden Orhaneli, Büyükorhan, Harmancık, Keles, M. Kemalpaşa, İnegöl ve Karacabey ilçelerinde gerçekleştirilen bilgi ve bilinçlendirme amaçlı eğitim konferansları ile, 2009 yılında 6147 kişi bilgilendirilmiştir. Son 5 yıl içerisinde; kadının, aile içi şiddet, eğitim, sosyal, sağlık, hukuksal, ekonomik ve istihdam sorunlarına yönelik olarak, kadınların müracaatları

alınmış, sorunlarına yönelik çözüm önerileri, anında ilgili kurum-kuruluşlara, yerel yönetimlere ve STK'lara telefonla aranarak çözümler getirilmiştir.

Bursa Kadının Statüsü birimi Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün merkezde yapmış olduğu faaliyetlerin taşra temsilcisi olarak etkin bir şekilde hizmet sunmaktadır. Hizmet sunum modeli kadın odaklı ve kadının güçlendirilmesine yöneliktir. Bu birimlerin illerde yaygınlaştırılması yerelde bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısına sahip olmasında etkili olacağı düşünülebilir. Özellikle kadınların sorunlarına yerelde ve hızlı çözüm bulma noktasında bu birimlerin işlevsel olması oldukça önemlidir.

5.2.2. İstanbul Kadının Statüsü Birimi

Türkiye'de 13 ilde oluşturulması öngörülen kadının statüsü birimlerinden ikincisi de İstanbul Valiliği bünyesinde oluşturulmuştur. İstanbul Valiliği bünyesinde hizmet sunan kadının statüsü birimi daha çok kadına yönelik veya aile içi şiddet konusunda yönlendirme, bilgilendirme ve önleme çalışmaları yapmaktadır. Birim aynı zamanda kadın sığınma evine ilk kabul merkezi niteliğinde çalışmaktadır.

Aynı zamanda birim Kadın Hakları konusunda rehberlik ve hukuk danışmanlığı hizmetleri vermekte, ihtiyaçları doğrultusunda başvuruda bulunan veya aile içi şiddete maruz kalmış kadınlara yönelik can güvenliğinin sağlanması, barınma, maddi yardım, psikolojik destek ve avukatlık hizmetleri konularında ilgili birimlere yönlendirme yapmaktadır. Bunun yanında Başbakanlığın Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler konulu genelgesine istinaden Valilik Kadının Statüsü Birimi, Jandarma, Emniyet, Belediye, Müftülük, Üniversiteler ve Sivil Toplum Örgütlerinin katılımıyla bir komite kurulmuştur.

İstanbul'da bulunan kadının statüsü birimi daha çok şiddet mağduru kadınlara yönlendirme, bilgilendirme ve sığınma evine yerleştirme işlevi görmektedir. Kadına yönelik şiddet konusunda da diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisinde.

5.3. TBMM KADIN-ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU

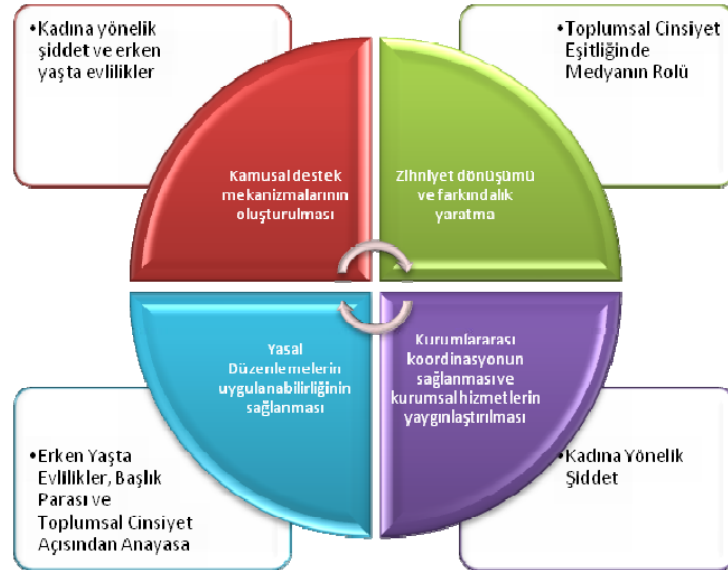
Türkiye'de kadın ve aile politikalarının belirlenmesinden ve uygulanabilirliğinin sağlanmasından sorumlu aktör olarak belirlenen bir diğer yapı TBMM Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu'dur. Bu bölümde komisyonun kuruluş amacı, yapısı, işleyişi ve kararları incelenerek Türkiye'nin kadın ve aile politikası konusundaki öncelik alanları belirlenmeye çalışılmıştır.

TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kadın haklarının korunması, geliştirilmesi ve kadın erkek eşitliğinin sağlanmasından sorumlu bir birim olarak, 23 Mart 2009 tarihinde kanunlaşarak kurulmuştur. Komisyon üyelerinin seçiminde kadın milletvekilleri ile insan hakları konusunda uzman milletvekillerine öncelik tanınmaktadır. Amacı, *"kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizdeki ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni bilgilendirmek, kendisine esas veya tali olarak havale edilen işleri görüşmek, istenildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan kanun tasarı ve teklifleri ile kanun hükmünde kararnameler hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Erkek-Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun kuruluş, görev, yetki, çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir."* TBMM komisyonun kurulmasının arkasında da kadın örgütleri, bazı milletvekilleri, akademisyenler, ilgili kurumlar gibi çeşitli aktörler bulunmaktadır. Kadın örgütleri, özellikle 1995-96 Pekin Eylem Platformu'ndan itibaren bu kurumsallaşmayı daha güçlü dile getirmeye başlamışlar ve bunun üzerine politika oluşturucular konuya ilgi duymaya başlamışlardır. Son olarak da Avrupa Birliği'ne üyelik için meclisteki dört siyasi parti işbirliği yaparak, eşitlik komisyonunun kurulmasına karar vermiştir.

Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kadın haklarının korunması, geliştirilmesi ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması amacıyla, kanun teklif ve tasarılarını görüşmekte ve rapor sunmakta; kadın erkek eşitliğinin ihlaline ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemekte; toplumsal sorunları inceleme, toplumu bilgilendirme, bilinçlendirme faaliyetlerinde bulunmakta ve yerel, ulusal ve uluslararası toplantı, panel, sempozyum vb. etkinlikler gerçekleştirmektedir. 2009 yılından itibaren faaliyetlerde bulunan komisyon erken yaşta evlilikler, çocuk

istismarı ve cinsel taciz, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde mevzuattaki ve uygulamadaki noksanlıkların belirlenmesi, kadın üzerinde oluşturulan psikolojik şiddet, başlık parası ve geleneksel evlilikler, iş yerinde psikolojik taciz ve çözüm önerileri, toplumsal cinsiyet açısından anayasa ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında medyanın rolü konularında raporlar hazırlamıştır. Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu'nun kararları ve faaliyetleri incelendiğinde komisyonun 4 hedefe yöneldiğini görmekteyiz. Bu hedefler araştırmacı tarafından komisyonun 2009-2012 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu çalışmalardan çıkartılmıştır. Komisyon kararları⁴³⁷ sonucunda öne çıkan konular ve ilişkiselilikleri aşağıda verilen şekilde belirtilmiştir.

Şekil 12: Kadın Erkek Eşitliği Komisyonunun Faaliyetleri ve Çıktıları

Kaynak: Bu model komisyon raporları incelenerek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda (Şekil 12) görüldüğü gibi TBMM Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu kadınların toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve hayatın her alanındaki ayrımcılıkları ortadan kaldırmak için kamusal destek mekanizmalarının oluşturulmasını, yasal düzenlemelerin uygulanabilirliğinin sağlanmasını, toplumda kadın erkek eşitliği konusunda geleneksel değer yargılarının ortadan kaldırılarak toplumsal zihniyet dönüşümü ve farkındalık yaratmaya, son olarak da kurumlararası koordinasyonun

⁴³⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm>

sağlanması ve kurumsal hizmetlerin yaygınlaştırılmasını amaçlamakta ve buna yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Aşağıda komisyonun raporları ayrıntısı ile analiz edilmiştir. Bu raporlardan birincisi Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor'dur.

Komisyonun erken yaşta evlilikler yapılmasına ilişkin raporunda, erken yaşta evliliklere ilişkin ulusal ve uluslararası mevzuatlardaki düzenlemeleri incelemiş ve erken yaşta gerçekleştirilen evliliklerin sakıncalarını tartışmıştır. Özellikle raporda erken yaşta gerçekleştirilen evliliklerin gelenekler, eğitimsizlik, aile içi şiddet, toplum baskısı gibi nedenlerden dolayı gerçekleştiği vurgulanmıştır. Çözüm olarak da mevcut yasal düzenlemelerin uygulanmasını sağlamak, ailelerin bilinçlenmesi için çalışmalar yapmak ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Koordinatörlüğünde diğer kurumlarla çözüm ortaklığı yapılarak toplumu bilinçlendirme ve farkındalık yaratma çalışmaları gerçekleştirmektedir⁴³⁸. İkinci olarak 2009 yılında Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Mevzuattaki ve Uygulamadaki Noksanlıkların Tespitine ilişkin rapor hazırlanmıştır. Rapor hazırlanırken KSGM müdürünün, BM'ler Nüfus Fonu Türkiye Ofisi Koordinatörünün, Ankara Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı İdare Amirinin, Ankara 8. Aile Mahkemesi Hâkiminin, Sağlık Bakanlığından yetkili, Cumhuriyet Savcılığı'ndan yetkili, SHÇEK yetkilileri ve STK temsilcilerinden görüşler alınmış ve kadına yönelik şiddetin önlenmesinde kamusal destek mekanizmalarının neler olacağı ve nasıl işleyeceği belirlenmiştir. Buna göre kadına yönelik şiddetin önlenmesinde kamusal destek mekanizmalarının neler olacağı şu şekilde belirlenmiştir; Sağlık kuruluşu çalışanları, emniyet çalışanları, sosyal hizmet çalışanları ve konuyla ilgili diğer kişilerin, mağdur kadına yaklaşım tekniklerini öğrenmeleri, aile içi şiddet konusunda uzmanlaşmış *aile savcısı*, *aile polisi birimlerinin* kurulması, aile mahkemesi hakimi tarafından verilen tedbir kararlarından olan, şiddet uygulayan bireyin rehabilitasyonunun sağlanması kararlarının hayata geçebilmesi için Sağlık Bakanlığıınca buna yönelik birimler yahut kurumlar kurulması, İl özel idareleri tarafından Sosyal Destek ve Danışma Merkezleri kurulmalıdır. Bu birimlerde şiddet mağduru kadına ilişkin izleme, önleme ve müdahale bir arada yapılmalı, önerilen Merkezde adli tıp

⁴³⁸ TBMM, *Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor* 2009, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf, (10.06.2012).

uzmanları, psikologlar, sosyal çalışmacı görevlendirilmeli ve bu birim polis merkezleriyle ortak çalışmalıdır. Yine emniyette diğer birimlerden ayrı bir şekilde kurulmuş olan çocuk şube müdürlüklerinin yapısı biraz daha genişletilerek, “*Aile Koruma Birimi*” haline getirilmelidir. Polis merkezlerinde kadına yönelik şiddetle ilgilenen ve konu hakkında eğitimli *kadın polislerin bulunduğu birimler* kurulmalı ve şiddet mağduru kadını görür görmez şiddete uğradığını anlayacak ve ona destek olacak elemanlar yetiştirilmelidir. 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi uyarınca kurulması gereken il koordinasyon kurulları bütün illerde kurulmalıdır. Ülke genelinde Kadın Danışma Merkezleri kurulmalı, kurulacak bu merkezlerde özel görüşme odaları ve profesyonel çalışanlar bulundurulmalıdır. Şiddete uğrayan ve özellikle sığınma evlerindeki ihtiyacı olan kadınları ve danışma merkezleri ile sığınaklara başvuran kadınları ekonomik olarak güçlendirmek, yeniden ev kurmalarını sağlamak amacıyla bir “*Kadın Destek Fonu*” oluşturulmalı ve kadınların uygun işlere yerleştirilmesi sağlanmalıdır. Bu noktada 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi uyarınca yerel yönetimler ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı görev üstlenmelidir. Kadına yönelik şiddetle mücadele yerel eylem komiteleri oluşturulmalıdır. Yerel bazda eylem planları hazırlanmalı ve acil müdahale birimleri kurulmalıdır. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı kadına yönelik aile içi şiddet konusunda ailelere yönelik eğitim çalışmalarına ağırlık vermelidir⁴³⁹

Üçüncü olarak Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler Hakkında Komisyon Rapor hazırlanmıştır. Kadına yönelik psikolojik şiddet, başlık parası ve geleneksel evliliklerle ilgili raporda kadın eğitimi, kadın sağlığı, evlilik türleri, sosyal hizmetler, hukuksal düzenlemelere ilişkin bilgiler verilmiştir. Komisyon kamusal düzenleme olarak, toplum merkezlerinin kadınların kamusal hayata ve istihdama katılımı için özellikle göç alan bölgelerde oluşturulması gerekliliğini, yerel yönetimlerde ailelere yönelik hizmet/danışmanlık birimlerinin oluşturulması, nüfusu 50.000'i geçen yerlerde belediyelerin kadın ve çocuklar için acilen sığınma evleri açmaları, kadınların ekonomik

⁴³⁹ TBMM, *Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Mevzuattaki ve Uygulamadaki Noksanlıkların Tespitine İlişkin Rapor 2009*, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/komisyon_raporlari.htm, (10.06.2012).

yaşama katılımını kolaylaştıracak mesleki eğitim ve beceri programlarının Devlet tarafından bütçelendirilerek daha çok geliştirilmesi ve uygulanması, girişimcilik potansiyeli taşıyan ve kendi işini kurmak isteyen kadın ve genç kızlara yönelik girişimcilik eğitimi ve bireysel danışmanlık hizmetinin verilmesi, kamusal hizmetlerde toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme yapılmasını önermiştir. Bunun yanında komisyon erken evliliklerinin ve başlık parasının önlenmesi için medeni kanunda değişiklikler öngörmüştür.

Komisyonla göre; Berdel yaptığı, başlık parası aldığı ve erkek çocuk istemi ile kadına baskı yaptığı tespit edilen kişiye/kişilere cezai yaptırım uygulanması için yasal düzenlemeler yapılmalı, ayrıca evlilikte bireyin rızası alınmaması durumunda zorla evlilik suç ve ceza kapsamına alınmalıdır. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunun evlenme yaşı ile ilgili 124. maddesine göre; “ *Erkek ve kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez ancak hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir.*” demek suretiyle evlenme yaşı; olağan durumlarda 17 yaşını, olağanüstü durumlarda 16 yaşını doldurmuş olmak üzere düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunun 11. Maddesi “*Ergenlik 18 yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar.*” Hükmü ile Çocuk Koruma Kanunun Tanımlar başlıklı 3 üncün Maddesinin (a) Bendi “*Çocuk 18 yaşını doldurmamış kişiyi ifade eder*” demektir. Ayrıca, BM tarafından 1990 tarihinde yürürlüğe konan Çocuk Hakları Sözleşmesi Türkiye’de 1995 yılında uygulanmaya başlanmış olup, Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1 inci maddesi ile *18 yaşına kadar olan her bir birey çocuk sayılmıştır. Türk Medeni Kanunun 124.maddesinde yapılacak değişiklik ile evlenme yaşı 18 olduğunda* hem iç hukuktaki bu çelişki giderilmiş olacak, hem de uluslararası sözleşmelere uygunluk sağlanmış olacaktır. 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunun 5. Maddesinde değişiklik yapılarak “her ilde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesi ile ilgili görev yapmak üzere en az bir kadın vali yardımcısının atanması zorunludur” cümlesi eklenmelidir⁴⁴⁰

Türkiye'nin demokratikleşmesi ve kadın erkek eşitliğinin kurumsallaşması için "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu", oldukça önemli bir oluşumdur. TBMM

⁴⁴⁰ TBMM, *Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu* 2011, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor_no_5.pdf, (10.06.2012).

düzeyinde böyle bir komisyonun kurulması, yani karar alma mekanizmasının en üst katmanı dediğimiz TBMM’de bir yapının oluşturulması, her şeyden önce Türkiye’de eşitlik kavramına veya eşitsizlikle mücadele kavramına kurumsallaşmış bir yaklaşım getirmektedir.

Cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığa karşı mücadele etme amacı olan komisyon, önlem alma, çözüm getirme görevi bulunmaktadır. Aynı zamanda sivil toplum örgütleriyle yakın diyalog halinde çalışarak yani tabandan gelen talepleri politikalara dönüştürülebilme niteliğine sahip bir kurum olma niteliğindedir. Ayrıca komisyon Avrupa Birliği’nde, özellikle kuzey ülkelerinde kullanılan ‘public reporting’ adı verilen ‘kamuoyuna raporlama’ yöntemi, yani kamuoyuyla paylaşarak, izleme mekanizması oluşturmaktadır. Böylece komisyon yaptığı çalışmaları ve raporları kamuoyuyla paylaşma yükümlülüğü altındadır. 2009 yılından itibaren de yapmış olduğu izleme, önleme ve sorun alanlarına ilişkin çalışmalarını raporlaştırmış ve kamuoyu ile paylaşmıştır.⁴⁴¹

5.4. KALKINMA PLANLARINDA KADIN VE AİLEYE YÖNELİK POLİTİKALAR

Türkiye’de kadın ve aileye ilişkin politik düzenlemeleri daha iyi anlayabilmek için bu konudaki politika alanlarının belirlenmesinde etkili olan düzenlemelere de bakmak gerekmektedir. Bu nedenle çalışmada paradokslar olarak tanımladığım süreçleri ortaya koyma açısından kalkınma planları oldukça önemlidir. Bu bölümde Devlet Planlama Teşkilatı’nın Beş Yıllık Kalkınma Planları⁴⁴² incelenmiş şekil 12’de kadına yönelik ve aileye yönelik stratejik hedefler temaları kapsamında planlar değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede her bir planın içerik olarak tematik analizi aşağıdaki şekilde 12’de de görüldüğü gibi kategorilere ayrılarak yapılmıştır.

⁴⁴¹ UNDP, (2009) "Artık Kadınların da Bir Komisyonu Var!", *Yeni Ufuklar UNDP Türkiye Aylık Haber Bülteni*, Sayı:40, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=1910>, (15.04.2012).

⁴⁴² Bu bölümde Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarından yararlanılmıştır. Bu konuda bilgi için bakınız; <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC3712B3AA8761DC70455EDD505C91856E7FE60BFD028C293D>, (01.03.2011).

Şekil 13: Kalkınma Planlarının İçerik Olarak Tematik Analizi

Kalkınma Planı/Dönem	Aileye Yönelik Stratejiler	Kadına Yönelik Stratejiler
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	<i>Aile odaklı bir yaklaşımla söz konusudur. Bu dönemde ailelerin tüm bireylerinin korunmasına yönelik önlemler alınması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Öncelikli olarak da nüfus artış hızından dolayı aile planlamasının yapılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır</i>	<i>Kadınlara uygun eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması ve programların bu yönde değiştirilmesi amaçlanmıştır. Kadınların eğitimden yoksun olduğu ve Kız Teknik Öğretim Kurumlarının geri kalmış bölgelerde yoğunlaştırılması hedeflenmiştir. Amaç <u>kadınların cinsiyet rollerini içselleştirmelerine yönelik eğitimler verilerek 'iyi anne, iyi eş' olmalarını olanaklı kılmaktır.</u></i>
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	<i>Aile ödeneklerinden yararlanan grupların kapsamının genişletilmesi.</i>	<i>Kadınlara uygulanabilecek çeşitli ve özel kadın eğitimi programları ve kız teknik öğretim kurumlarının desteği ile ev kadınlığı ve annelik bilgilerinin geniş kitlelere ulaştırılması hedeflenmiştir.</i>
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)		<i>Kız enstitüleri, ev kadınlığı ve annelik bilgileri vermenin yanında öğrencilerin çağdaş mesleklere yönlendirilmelerini sağlayacak kız meslek liselerine dönüştürülmesi, Kız meslek liselerinin giderek geleneksel meslek dalları yanında çağdaş koşullara uygun meslek dallarını kapsamalarına alması gerekliliği gündeme gelmiştir. Özellikle kadınların eğitim sürecine katılması için pratik kız sanat okullarının yaygınlaştırılması kararlaştırılmıştır.</i> <i>Sosyal yardım hizmetleri, sosyal sigorta sistemi dışında kalan ve geleneksel dayanışma imkânlarını yitirmiş olan güçsüz, çocuk, kadın ve ihtiyarlara öncelik vererek geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.</i>
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	<i>Çalışan annelerin yoğun olduğu şehir merkezleri ile sosyo - ekonomik durumu elverişsiz ailelerin yaşadığı gecekondu bölgelerinde ve kalkınmada öncelikli yörelerde anasınıflarının hızla yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Gönüllü, sosyal dayanışmaya ve toplumun temelini teşkil eden aile sistemi içindeki tabii sosyal dayanışmayı idame ettirecek ve özendirecek tedbirler alınacaktır.</i>	<i>Kreş ve gündüz bakımevlerinin mevcut kapasitelerinin ve hizmet veriminin artırılmasına, sayıca ve nitelikleri itibarıyla cevap verebilecek seviyeye çıkarılmasına çalışılacaktır.</i> <i>Emeklilik yaşı bütün sosyal sigorta kurumlarında erkekler için 55, kadınlar için 50 olarak yükseltilecektir.</i>

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	AİLE ODAKLI POLİTİKALARA YÖNELME: Türk toplumunun temel taşı olan ailenin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda desteklenmesine ve güçlendirilmesine, kadının ve çocuğun korunmasına ve eğitilmesine önem verilmesi amaçlanmıştır. Kadının güçlendirilmesinden çok ailenin güçlendirilmesine öncelik verilmektedir. Ailenin artan sosyal hizmet ve yardım ihtiyaçlarının karşılanmasında standardizasyona önem verilmesi ve bu alanda gönüllü dayanışmanın teşvik edilmesi. Sosyal hizmetler ve yardımların ulaştırılmasında aile biriminin esas alınması ve müessese bakımı yerine mümkün olduğu kadar aile içinde bakım hedef alınarak hizmetler bu yaklaşımla organize edilmesi kararlaştırılmıştır.	KADINI EĞİTİM SÜRECİNE KATMA: Kadınların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi ve mesleki eğitim imkânlarından daha fazla yararlanmaları suretiyle özellikle tarım dışı sektörlerde istihdamının yaygınlaştırılması için gerekli ortam oluşturulacaktır. Çalışan kadınların çalışma hayatı, sosyal güvenlik, sağlık, mesleki eğitim, yeniden işe alınma gibi konularda karşılaştıkları, uygulamadan kaynaklanan güçlüklerin giderilmesi için tedbirler geliştirilecek, çocuklarının bakım imkânlarının artırılması teşvik edilecektir.
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	Kurumsallaşma süreci: Ailenin fonksiyonlarını yerine getirebilecek kurumların hizmetlerine ihtiyaç duyulmakta, bu nedenle sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, sosyal hizmet ve yardımlar alanında yeterli hizmetin verilebilmesi, ailelerin kriz durumlarında veya ihtiyaç halinde başvurabilecekleri kurumsal yapının oluşturulması gerekmektedir.	Kadınların toplumsal statülerinin yükseltilmesi ve kalkınmaya katılımlarının artırılabilmesi için eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik alanları ile ilgili göstergelerinin iyileştirilmesi, yasal açıdan kadın-erkek eşitliğini engelleyen hususların düzenlenmesi⁴⁴³, toplumsal statüsünün yükseltilmesi ve kadın-erkek eşitliğinde ilerleme sağlanması gerekmektedir. İlk defa kalkınma planlarında kadın erkek eşitliğini sağlanması gündeme gelmiştir.

⁴⁴³ Türk Medeni Kanunu'nda yer alan, ikametgâh, aile reisliği, soyadı, evlilik birliğinin temsili, husumet ehliyeti, evlilik yaşı, mal rejimi, eşlerin meslek ve sanatı, miras, ev eşyaları, resmi nikâh ve nafaka gibi konularda gerekli düzenlemenin yapılması; evlilik süresince edinilen maddi birikimde eşler arası mal birliği ilkesinin uygulamaya geçirilmesi; aile içi sorumlulukların eşit paylaşılması ve kadının toplumsal yaşama eşit biçimde katılımının sağlanması; Ceza ve Vergi Kanunlarında kadın-erkek eşitliğini bozucu ve kadını güç durumda bırakan hususların eşitlikçi bir anlayışla düzenlenmesi; çalışma hayatını düzenleyen yasalarda gebelik ve doğum izni, kreş ve çocuk bakımevi açılması ile ilgili maddelerde kadının çalışma yaşamından kopmasının önlenmesi, aile birliğinin güçlendirilmesi ve çalışan annelerin çocuklarının yeterli bakım imkânına kavuşturulmasına yönelik değişiklikler yapılacaktır. Aile yaşamında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması (Medeni Kanun: Md. 21, 44, 88, 110, 144, 148, 152, 153, 154, 159, 160, 170) Aile içinde karı ve kocanın hak ve sorumlulukları açısından eşit bireyler olarak yaşamaları, evliliğin bozulması halinde eşlerin mağduriyetlerinin engellenmesi. Toplum yaşamında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması (TCK:Md.423,429,433,453,478 Adli Sicil Kanunu:Md.8/b Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu) Kadına yönelik fiillerin caydırıcılığının artırılması, kadının insanlık onurunun korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesi. Çalışma hayatına katılan kadının annelik sorumluluklarını yerine getirebilmesinin sağlanması (1475 sayılı İş Kanunu Md:17, 70, 81. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu Md:104/A,191) Çalışan kadının annelik görevlerini yerine getirmesinin sağlanması, bundan dolayı çalışma hayatından çıkarılmasının engellenmesi, çalışan annelerin çocuklarının yeterli bakımının sağlanması. Kadın haklarının önemi ve kadınların eğitiminin kalkınmanın önemli bir itici gücünü oluşturduğu giderek daha iyi anlaşılmaktadır.

		<i>Özellikle aileyi korumak ve desteklemek amacıyla uygulanacak politikalarda kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesine özen gösterilecektir hükmü planda yer almıştır.</i>
Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	<i>Aileye yönelik destek çalışmalarının kurumsal düzeyde yürütülmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.</i>	<i>Kadınları gelir getirici faaliyetlere yönlendirmek, girişimcilik ve el emeğinin değerlendirilmesi amacıyla Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından bir merkez kurulmuştur. Kadınlara yönelik hizmetlerin etkinliğini artırmak ve daha geniş kitlelere hizmet sunmak amacıyla 13 valilik bünyesinde Kadının Statüsü Birimleri oluşturulmuştur.</i>
Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)		<i>Kadın istihdamının artırılması, kız çocuklarının eğitime erişimi, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için toplumun bilinçlendirilmesine yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin devamının sağlanması amaçlanmıştır.</i>

Yukarıdaki şekilde de (Şekil 13) görüldüğü gibi, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967)⁴⁴⁴ aile politikaları daha çok aileyi tüm bireyler düzeyinde değerlendirerek buna yönelik politika önerilerinde bulunmuştur. Öncelikli olarak aile planlamasının yapılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972)⁴⁴⁵ aile politikaları açısından aile ödenekleri üzerinde durulmuştur. Kadın politikaları açısından ise, yaygın eğitim programları için kadınların “ev kadını ve anne olarak” kadının, Türk toplumundaki üstün değerini etkin bir şekilde artırmayı hedef tutan kadın eğitimi programlarının önemi vurgulanmıştır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977)⁴⁴⁶ ise, kız enstitülerinin geliştirilmesi, kız öğrencilerinin iyi bir ev kadını olarak yetiştirilmesi ve kadınlar için uygun görülen,

⁴⁴⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 1.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCE4A2B5A9FE13949B>, (10.01.2011).

⁴⁴⁵ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC9C34CFA04C7928C4>, (10.01.2011).

⁴⁴⁶ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC2BD846AC6F288F74>, (10.01.2011).

mesleklere hazırlanmalarının sağlanması hedeflenmiştir. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1979-1983)⁴⁴⁷ ise, çalışan annelerin yoğun olduğu şehir merkezleri ile sosyoekonomik durumu elverişsiz ailelerin yaşadığı gecekondu bölgelerinde ve kalkınmada öncelikli yörelerde anasınıflarının hızla yaygınlaştırılması sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Ayrıca gönüllü, sosyal dayanışmaya ve toplumun temelini teşkil eden aile sistemi içindeki tabii sosyal dayanışmayı idame ettirecek ve özendirecek tedbirlerin alınması gereği belirtilmiştir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında ise (1990-1994)⁴⁴⁸ ise aile üzerine odaklanılmış, kadınların durumu çalışan kadınlara eş tutulmuştur. Çalışan kadınların çalışma hayatı, sosyal güvenlik, sağlık, mesleki eğitim, yeniden işe alınma gibi konularda karşılaştıkları, uygulamadan kaynaklanan güçlüklerin giderilmesi için tedbirler geliştirilecek, çocuklarının bakım imkânlarının artırılmasının teşvik edilmesi öngörülmüştür.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının da (1996-2000)⁴⁴⁹ da, aile ve kadın üzerine kurumsallaşma sürecinin dönüştürülmesi üzerinde durulmuş ve cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine dikkat çekilmiştir. Plan kapsamında kadınların, eşit statüde bireyler olarak toplumsal yaşamın her alanına katılımlarının sağlanması, eğitim, sağlık, çalışma hayatı, sosyal güvenlik ve istihdam alanlarında kadının statüsünün iyileştirilmesi ve mevcut eşitsizliklerin giderilmesi için önlemlerin alınması vurgulanmıştır. Toplumsal refahın artırılması ve kadınların da refahtan en üst düzeyde yararlanabilmesi için kız çocuklarının ve kadınların eğitime ağırlık verilecek ve kadının kalkınmaya katılımının geliştirilmesinin sağlanması gereği belirtilmiştir. Bunun için yasalardaki değişimlere vurgu yapılmıştır. Türk Medeni Kanunu'nda yer alan, ikametgâh, aile reisliği, soyadı, evlilik birliğinin temsili, husumet ehliyeti, evlilik yaşı, mal rejimi, eşlerin meslek ve sanatı, miras, ev eşyaları, resmi nikâh ve nafaka gibi konularda gerekli düzenlemenin yapılması; evlilik süresince edinilen maddi birikimde eşler arası mal birliği ilkesinin uygulamaya geçirilmesi; aile içi sorumlulukların eşit paylaşılması ve kadının toplumsal

⁴⁴⁷ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC0B42818B57DD3287>, (10.01.2011).

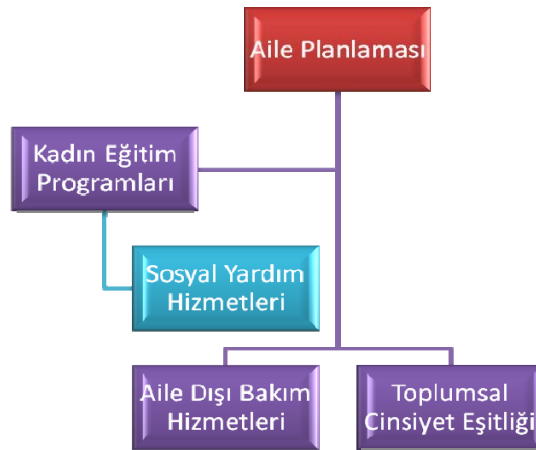
⁴⁴⁸ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC1D20ECF6C1940897>, (10.01.2011).

⁴⁴⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC511D74F7DFC4C49E>, (10.01.2011).

yaşama eşit biçimde katılımının sağlanması vb. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)⁴⁵⁰ da ise kadın ve aileye yönelik hizmetlerin sunumunda kurumsallaşma süreci ve işbirliğinin önemi belirtilmiştir. Dokuzuncu kalkınma planında (2007-2013) da şuna kadar belirlenen hedeflerin ne kadarının gerçekleştiği üzerinden durum tespiti yapılmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinin plan, politika ve program hedefleriyle kaynaştırılması stratejisi (gendermainstreaming), ilk defa Üçüncü Dünya Kadın Konferansı metinlerinde yer almış, Dördüncü Dünya Kadın Konferansı sonucunda kabul edilen Pekin Eylem Platformunun ve Pekin+5 sonuç belgesinin de temel taşlarından biri olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliğini tüm kurumların uygulamaları içine yerleştirmek yoluyla toplumsal dönüşümü gerçekleştirmeyi amaçlayan söz konusu strateji; toplumsal cinsiyet eşitliği konularını politika kararları, kurumsal yapılanmalar ve kaynak dağılımı gibi geniş bir çerçevenin merkezine yerleştirmekte ve kalkınma hedef ve süreçlerine kadınların görüş ve önceliklerinin katılmasını öngörmektedir⁴⁵¹. Bu kapsamda Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği konusu da kalkınma planlarında yerini almış ve cinsiyet eşitliğine yönelik stratejiler belirlenmiştir.

Şekil 14: Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kadın ve Aile

Kaynak: Bu model Kalkınma planları incelenerek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

⁴⁵⁰ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCD157A140EEA4FF44>, (10.01.2011).

⁴⁵¹ KSGM, *Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Rolü*, KSGM Yayınları, Ankara, 2006.

Kalkınma planları incelendiğinde de, planlarda kadın ve aile konusunun 5 ana konu etrafında ele alındığı tespit edilmiştir. Bunlar şekil 14'de de görüldüğü gibi aile planlaması, kadın eğitim programları, sosyal yardım hizmetleri, aile dışı bakım hizmetleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularıdır.

Kalkınma planlarında incelendiğinde paradoks olarak nitelenecek bazı durumlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle planlarda yer verilen kadın ve aileye ilişkin eğitim, yoksul ailelere yönelik yardımlar, kadın istihdamı gibi bazı tedbirlerin veya saptamaların neredeyse bütün kalkınma planlarında aynı şekilde ifade edildiği görülmüştür. Bu durum ilerleme sağlanamamasına rağmen konuya ilişkin detaylı bir çalışmanın yapılmadığını, aynı zamanda, konuya yeterince özen gösterilmediğini düşündürmektedir. Bu çerçevede kalkınma plan ve programlarında, özellikle seçilen hedef cümlelerinde, gerekli özenin gösterilmesinin, ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili tüm konularda seçilen cümlelerin, ortaya rasyonel ve somut hedefler koymasının önemli olduğu düşünülmektedir. Özellikle yıllık programlarda yer alan toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşabilmek için gerekli faaliyetlerin tek bir kurum üzerinden yürütülerek başarılabacağına ilişkin yanlışlık terk edilmelidir. Pek çok konuyu ve alanı kesen ve her alana yaygınlaştırılması gereken toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine ulaşabilmek için bir koordinasyon kurumunun olması çok önemli olmakla birlikte, hali hazırda var olan işbirliği çalışmalarının daha aktif bir şekilde ortaya konulması, ilgili tüm taraflara sorumluluk verecek şekilde ve tüm tarafların çabalarıyla ulaşılabilecek ölçülebilir toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerinin belirlenmesi ve sonunda da tüm taraflarca başarı düzeyinin özenle değerlendirilmesi gerekmektedir. Tüm kurumlardan beklenen, kalkınma planlarını ve programları dikkate alarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi, stratejik planlarını, bütçesini ve iş programlarını bu çerçevede oluşturmasıdır. Bu süreçler aynı zamanda yasal birer zorunluluktur. Ancak kurumların bunu bir yasal zorunluluk olmasından öte içselleştirmesinin de önemli bir faktör olduğu düşünülmelidir.

5.5. HÜKÜMET PROGRAMLARINDA KADIN VE AİLE POLİTİKALARI

Ülkemizde kadın ve aile politikalarının siyasal iktidarların söylemlerinde nasıl anlam bulduğunu ortaya koyabilmek için 1980'den 2007 yılına kadar iktidara gelmiş partilerin hükümet programları incelenmiştir. Bu çalışmada hükümet programlarında kadın ve aileye ilişkin söylemler paradokslar olarak nitelendirilmiş ve dönemsel olarak katagorileştirilerek tematik analizi aşağıda (Şekil 15) yapılmıştır.

Devlet politikaları eliyle kadınlar için yürütülen hizmetler zaman zaman muhafazakâr ve eril değerleri yeniden üretebilmektedir. 1980 sonrasında kurulan hükümetlerin programlarına baktığımız zaman da kadın ve aileye ilişkin politika önerilerinin daha çok muhafazakâr bir bakışla 'aile değerlerinin korunması', 'milli aile modelinin' oluşturulması şeklinde olduğunu görmekteyiz. Bugün için AKP döneminde önemli yasal düzeltmeler yapılmış olsa da bu adımlar muhafazakâr ideolojinin kadınları sadece annelik ve aile bağlamında algılamak istemesiyle sınırlı kalmaktadır. 2013 yılı itibariyle TBMM’de grubu olan siyasal partiler de cinsiyet eşitliğinin gereğini yapma konusunda hâlâ yeterince duyarlılık geliştirememişlerdir⁴⁵².

**Şekil 15: Hükümet Programlarında Kadın ve Aileye İlişkin Temaların İçerik
Olarak Analizi**

Hükümet	Aile/Kadın Yönelik Politika Önerileri
SOSYAL YARDIM ODAKLI VE AİLE MERKEZLİ BAKIŞ	
44. Hükümet Programı: Bülent Ulusu Hükümeti (21 Eylül 1980-13 Aralık 1983)	<i>44. Hükümet programında Kadın ve aileye ilişkin herhangi bir düzenleme söz konusu değildir.</i>
45. Hükümet Programı: Özal Hükümeti (13 Aralık 1983 21 Aralık 1987)	<i>Gönüllü sosyal dayanışmanın özellikle de geleneksel sosyal dayanışma esaslarının ve kuruluşlarının, toplumun temelini oluşturan aile sistemi içindeki sevgi, şefkat ve saygıdan kaynaklandığını ve bu yüzden de aile kurumu içinde sosyal dayanışmanın devam ettirilmesini ve teşvik edecek tedbirlerin alınması gerekliliğini savunmuşlardır. Programda fert ve millet seviyesinde <u>sosyal güvenliğin ilk ve en önemli teminatı olarak aile kurumu görülmüştür.</u></i>

⁴⁵² Sancar, 2011, s.90.

	<i>Programda kadına ilişkin ise herhangi bir düzenleme söz konusu değildir.</i>
46. Hükümet Programı: II. Turgut Özal Hükümeti (21 Aralık 1987- 09 Kasım 1989)	<i>Programda aile kurumu muhafazakar bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Gönüllü sosyal dayanışma desteklenmiştir. Toplumumuzun temelini teşkil eden aile sistemi içindeki sevgi, şevkat ve saygıdan kaynaklanan tabii sosyal dayanışmayı idame ve teşvik edecek tedbirlerin alınması gerekliliği vurgulanmıştır.</i>
47. Hükümet Programı: Yıldırım Akbulut Hükümeti (9 Kasım 1989 23 Haziran 1991)	<i>Hükümet programında aile; toplumun temeli olarak görülmüş, gençlerin yetiştirilmesinde, toplum hayatının sağlam bir şekilde devam etmesinde, ahlakın, milli ve manevi değerlerin korunmasında önemli işlevlerin olduğu belirtilerek, ailenin sosyal güvenliğin ilk ve önemli teminatı olarak görülmüştür. Kadını toplumun ve aile müessesesinin en önemli unsuru olarak gören hükümet kadın haklarının korunması gerektiğini belirtmiştir. Ev kadınlarının ve genç kızların istihdamı için başlatılmış bulunan hizmetlere hız verileceği de hükümet programı içinde yer almıştır. Vasıfsız işgücünü yetiştirme olarak adlandırılan ve daha çok ev kadınlarının ve kızlarının istihdama katılımı için başlatılan işgücü yetiştire projelerine devam edileceği de belirtilmiştir.</i>
48. Hükümet Programı: Yılmaz Hükümeti (17 Haziran 1991 20 Kasım 1991)	<i>Hükümet programında aile; toplumun temeli ve milli varlığın özü olarak kabul edilmiştir. Bu amaçla da aile içinde en yüksek değeri olan kadınlara büyük önem verileceği belirtilmiştir. Kadın sorunlarına köklü çözümler getirileceği, toplumdaki konumlarının yükseltileceği konusu hükümet programına alınmıştır. Kadınların toplumsal statüsünü yükseltmek için öncelikli olarak kadınların her alanda görev ve sorumluluk almalarına, yönetimde yetkili olmalarına ve karar alma mekanizmalarına daha çok katılmalarına özen gösterileceği belirtilerek kadının toplumsal hayattaki konumunun iyileştirileceği taahhüt edilmiştir. Bunun yanında sağlıklı bir nesil yetiştirmek amacıyla, aile planlaması, ana ve çocuk sağlığı konusundaki çalışmalara özel bir önem verileceği konusu da gündeme alınmıştır.</i>
KURUMSALLAŞMA SÜRECİ VE ULUSLARARASI TAAHÜTLERİN İÇ HUKUKLA UYUMLULAŞTIRILMASI	
49. Hükümet Programı: Dördüncü Demirel Hükümeti (21 Kasım 1991 25 Haziran 1993)	<i>Hükümetin kadın ve aile yönelik politikaları sağlık hizmetleri, eğitim, kadına yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması konuları olmuştur. Hükümet kadınların yasalardan kaynaklanan ayrımcılıklarını ortadan kaldırmak için başta Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği ve Türkiye tarafından onaylanan "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi" ve diğer uluslararası kararları ile, Avrupa Konseyi, İLO, OECD, AGİK gibi kuruluşların kadınlara yönelik kararları doğrultusunda iç mevzuatta düzenlemelerin yapılması uluslararası boyutta Türkiye tarafından</i>

	konulan çekincelerin kaldırılması için gerekli çalışmalar gerçekleştirileceğini belirtmiştir. Bu amaçla 49. Hükümet tarafından “Kadın, Aile ve Çocuk Sorunları Bakanlığı” kurulması taahhüt edilmiştir. kadınların kamusal alanda eşitlik temelinde var olabilmeleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının oluşturulması için hükümet ve hükümet dışı kuruluşlarla yerel yönetimlerin kadınlarla ilgili çalışmaları, işbirliği ve koordinasyon içinde değerlendirilerek kadınlara ilişkin politikalar oluşturulacağı belirtilmiştir. Hükümet sağlık alanında da aile planlaması ve ana-ocuk sağlığı konularını gündeme almış; Sosyalleştirme programı çerçevesinde bütünleştirilmiş bulunan ana-çocuk sağlığı, beslenme, çevre sağlığı, aile planlaması, sağlık eğitimi gibi başta gelen koruyucu ve temel sağlık hizmetlerinin yurt düzeyinde yaygınlaştırılması gerekliliğini savunmuştur. Aile planlaması hizmetleri, koruyucu sağlık hizmetlerinin en önemlisi arasında görülmüş ve yurt düzeyinde yaygınlaştırılması gerektiği savunulmuştur.
50. Hükümet Programı: I. Çiller Hükümeti (25 Haziran 1993 05 Ekim 1995)	Gelecek kuşakların iyi yetişmesini sağlayacak bir Aile Planlaması benimsenecektir. Kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi ve mesleki eğitim imkânlarından daha fazla yararlanmak suretiyle tarım dışı sektörlerde istihdamlarının yaygınlaştırılması, özellikle uygulanacak teşvik politikaları aracılığıyla kadınlarımızın kendi iş yerlerine sahip olma imkânları geliştirilecektir. Kadın işgücünün ekonomiye katkısının sağlanması ve kadınların karar mekanizmalarına daha etkin katılabilmelerine olanak sağlayacak yeni politikalar gerçekleştirilmesi gündeme alınmıştır. Aile korunacak, desteklenecektir. Toplumun en küçük ünitesi ve demokrasinin en küçük birimi olan aile, değişen ve gelişen bir dünyada, bu değişikliklerden en çok etkilenen bir kurum olarak, devletin özenle koruması gereken bir konumdadır.
52. Hükümet Programı: III. Çiller Hükümeti (30 Ekim 1995 06 Mart 1996)	Kadınların kadın girişimci kredileri ile desteklenmeye devam edileceğini belirtmiştir.
<i>İŞBİRLİĞİ SÜRECİ VE YASAL DÜZENLEMELER</i>	
53. Hükümet Programı: II. Yılmaz Hükümeti (06 Mart 1996-28 Haziran 1996)	Kadın ve aileye yönelik sosyal hizmet politikalarında yeni yaklaşımların esas alınacağı belirtilmiştir. Ailenin güçlendirilmesi, toplumun ve devletin güçlendirilmesi olarak algılandığından, 53. Hükümet yalnızca merkezi plan ve programlara değil, yerel yönetimlerle ve sivil kurumlarla (vakıf ve dernekler) işbirliğine zaruret olduğunu, özellikle de yaşlılara, kimsesizlere, korunmaya muhtaç çocuklara, sakat ve özürlülere, aile dışına itilmiş kadın ve çocuklara yönelik sosyal hizmet politikalarının geliştirilmesinin esas olduğunu belirtmişlerdir. Kadın aile kurumu içerisinde en etkili, yönlendirici, yetiştirici, aileyi birleştirici ve koruyucu bir unsur olarak görülmüştür. Programda kadının toplum içindeki yerini olumsuz etkileyen düzenlemelerin giderilmesi, eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve karar mekanizmalarında rol almasını sağlayacak yasal ve idari düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir.

54. Hükümet Programı: Erbakan Hükümeti (28 Haziran 1996-30 Haziran 1997)	<i>Aile, kadın ve gençlik sorunlarına gereken ilgilinin gösterilmesi, orta sınıfın güçlendirilmesi kararı alınmıştır. Yine toplumun temel taşı olarak tanımlanan ailenin korunması ve geliştirilmesi hedeflenmiştir. Kadınlarla ilgili ise, yaygın eğitim kadınların meslek edinmeleri, el becerilerini geliştirmeleri ve üretime yönelmeleri için yeniden düzenlenmesi gerektiği, kadınların kendi uğraş alanlarında iş ve istihdam sağlayıcı projeleri uygulamaya koyacak bir teşkilatın kurulmasını sağlamak amaçlanmıştır. Kadının toplumun en küçük ve temel kurumu olan ailenin en etkili yönlendiricisi ve yetiştiricisi, aile içinde ailenin mutluluğunu ve refahını oluşturmada eşi ile eşit sorumluluklara sahip bir birey olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda Türk kadınının toplum içindeki yerini etkileyen olumsuz şartların ortadan kaldırılması yönündeki çalışmalara ağırlık verileceği, özellikle de kadınların eğitim, sağlık, istihdam ve toplumsal statülerinin yükseltilmesi için gerekli çalışmalar yapılacağı ifade edilmiştir.</i>
56.Hükümet Programı: IV. Ecevit Hükümeti (11 Ocak 1999-28 Mayıs 1999)	<i>Dar gelirli ailelerin çocukların eğitim giderlerine devlet katkısının artırılması ve bakıma muhtaç kadın, yaşlı, özürllülere devlet yardımlarının artırılması ve yaygınlaştırılması öngörülmüştür.</i>
57.Hükümet Programı: V. Ecevit Hükümeti (28 Mayıs 1999-18 Kasım 2002)	<i>Kadın erkek eşitliğinin sağlanması, kadınların ekonomik ve sosyal yaşamın her aşamasında üretime katılmaları özendirilecek, kadınların sosyal ve ekonomik statüsünün geliştirilmesine yönelik çabaların hızlandırılacağı belirtilmiştir.</i>
ULUSLARARASI BAĞLAYICILIKLARIN UYGULAMAYA KONMA SÜRECİ	
58.Hükümet Programı: Gül Hükümeti (18 Kasım 2002-14 Mart 2003)	<i>Aile mahkemelerinin yeniden düzenlenmesi ve yaygınlaştırılması öngörülmüştür. Açlık sınırı altındaki ailelere destek verilmesi ve yoksulluk sınırı altındaki ailelerin çocuklarına eğitim ve sağlık yardımlarının yapılacağı taahhüt edilmiştir. Aynı zamanda güçlü ve sosyal güvenlik kurumu olan ailenin korunması için çabaların sürdürüleceği belirtilmiştir. 58. Hükümet kadınların erkeklerle birlikte her alanda toplumsal sorumluluğu yüklenecek statüye kavuşturulması hedefini temel olarak almıştır. Sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi ve aile mutluluğunun sağlanması için kadın sorunlarının giderilmesine yönelik çalışmalar yapılacağı, CEDAW ile getirilen ilkelerin uygulanmasına yönelik düzenlemeler yapılacağı, kadına yönelik şiddetin, cinsel ve ekonomik istismarın önlenmesi, muhtaç durumdaki kadınların desteklenmesi ve korunması, öncelikli politikaları arasında yer almıştır.</i>
AİLE ODAKLI PROGRAMLARIN OLUŞTURULMASI VE GELENEKSEL KADIN ROLLERİNİN YENİDEN KEŞFİ	
59.Hükümet Programı: Erdoğan Hükümeti (14 Mart 2003-29 Ağustos 2007)	<i>Aile toplumun yapı taşı olarak nitelendirilmiş ve aile kurumunun sosyalleştirilmesi misyonunu üstlenmiştir. Toplumsal mutluluğun, dayanışmanın, barış, sevgi ve saygının aileden geçmesi, özelliklede yaşanan olumsuzluklara ve ekonomik sıkıntılara rağmen toplum olarak ayakta duruşun nedeni sağlam aile yapısına sahip olmaktan dolayıdır. Bu nedenle 59. Hükümet aile merkezli politikaları</i>

	<i>öncelikleri arasına almıştır. Kadınlarla ilgili politikalarında ise; kadının anne olmasından ve sağlıklı nesilleri yetiştirmesinden dolayı her türlü sorunuyla ilgilenileceği belirtilmiştir.</i>
60. ve 61. Hükümet Programı: II-III. Erdoğan Hükümeti (29 Ağustos 2007-)	<i>Kız çocuklarının ve kadınların eğitim her kademesine daha fazla katılması ve toplumsal hayatın her alanında daha fazla yer alması için sürdürülen çalışmaların yeni politikalarla güçlendirileceği belirtilmiştir. Aynı zamanda kadın huzurevlerinin yaygınlaştırılacağı, “Kadın Girişimciliği” programlarının uygulanmaya başlayacağı hedeflenmiştir.</i>

Yukarıda (Şekilde15) belirtildiği gibi 1980'den 2007 yılına kadar iktidara gelen hükümetlerin hükümet programları incelendiğinde kadın ve aileye ilişkin beş ana tema karşımıza çıkmaktadır. 1980-1991 yılları arasındaki hükümetler kadın ve aile konusunda daha çok *sosyal yardım odaklı ve aile merkezli bakış'a* sahip olmuşlardır. 1991'den 1996 yılına kadar ki süreçte hükümetler kadın ve aile konusunda *kurumsallaşma süreci ve uluslararası taahhütlerin iç hukukla uyumlulaştırılmasına sürecine odaklanmışlardır*. 1996 Mart'ından 2002 Kasım'ına kadar olan dönemdeki hükümetlerde, kadın ve aile konusunda *işbirliği süreci ve yasal düzenlemelere* yönelik bakış hâkimdir. 2002-2003 yılları arasındaki hükümet toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında özellikle Avrupa Birliği uyum sürecinin de etkisiyle *uluslararası bağlayıcılıkların uygulamaya konmasına* odaklanmıştır. Bu dönemde kadınlar için daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi birçok düzenleme söz konusu olmuştur. Son olarak 2003 Mart'ından 2013'e kadar olan süreçte iktidarda olan hükümet *aile odaklı programların oluşturulması ve geleneksel kadın rollerinin yeniden keşfine* yönelik düzenlemelerde bulunmuş ve bu bakış açısını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu dönemde kadına yönelik politika alanlarından biri olan kadına yönelik şiddet konusunda önemli adımlar atılmış olsa da hala sorun çözülebilmüş değildir. İnsani kalkınma endekslerinde Türkiye şiddet konusunda riskli ülkeler grubunda yer almaya devam etmektedir. Yine bu dönemde kürtaj tartışmaları gündeme gelmiş ve kürtajın yasaklanması konusunda beyanatlar verilerek yasalaşmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi hükümet programlarında, hükümetlerin kadın ve aileye ilişkin bakışları dönemsel olarak farklılaşmaktadır. Değişen her hükümet ile birlikte Türkiye'nin kadın ve aileye bakışı da değişikliğe uğramakta,

belirlenen politika alanları uygulama açısından bir süreklilik gösterememektedir. Bu da ülkemizdeki kadın ve aile politikalarında paradokslar yaratmaktadır.

5.6. TOPLUM MERKEZLERİ

Bu çalışmada kadın ve aile politikalarının uygulanmasında ve sürecin takibinde etkili olan toplum merkezleri paydaşlar olarak ele alınmıştır. Bu bölümde bu merkezlerin çalışmaları, hizmet sunumları, işbirliği süreçleri, kurumlararası ilişkileri ve etki düzeyleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

5.6.1. Toplum Merkezleri Kadın ve Aile İçin İşlevleri

Ülkemizde ve dünyada son yıllarda değişen yönetim anlayışı çerçevesinde yerinden yönetim uygulamaları yaygınlık kazanmıştır. Özellikle sorunları yerinde saptayıp çözüm önerilerinin halkla birlikte üretilmesini ve sorunların devlet, gönüllü kişi, kuruluşlar ve yöre halkının katılımıyla çözümlenmesi yani çok aktörlü, yerel ağsal ilişkiler içinde sorunlara çözüm bulmak kamusal yarar üretmede ve sorunlara yerinde ve zamanında müdahale etmede etkili bir yönetim modelidir⁴⁵³. Toplum merkezleri hızlı toplumsal değişme, kentleşme ve göçün yarattığı sorunlar doğrultusunda, bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla kurulmuştur. SHÇEK Toplum Merkezleri yönetmeliğinin 5.maddesine göre merkezlerin yoğun göç alan bölgelerde, gecekondu bölgelerinde, kalkınmada öncelikli bölgelerde ve gereksinim duyulan diğer bölgelerde hizmet sunabileceği belirtilmiştir. Toplum merkezlerinin ortak amacı; aile ve bireyin kendi üretkenliklerini ve gelişimlerini sağlamalarıdır. Aynı zamanda bu merkezler koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, tedavi ve rehabilite edici işlevleri olan, halk eğitimi, serbest zaman etkinlikleri, sosyal-kültürel-sanatsal etkinlikleri, dayanışma ve rehberlik hizmetlerinin bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile işbirliği ve eşgüdüm içinde halka ve özellikle sorun gruplarına en yakın olan ve halkın katılımıyla sorunların yerinde çözümünü destekleyen, diğer sosyal hizmet alanlarının

⁴⁵³ Burhan Aykaç vd., *Yönetim Bilimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.

yoğunluğunu azaltan, koruyucu-önleyici rolünü en önce üstlenen sosyal hizmet kuruluşları olma özelliğine sahiptirler⁴⁵⁴.

Merkezler çeşitli belediyeler, Milli Eğitim Bakanlığı Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Kadının İnsan Hakları Projesi, Türk Kadınlar Birliği, İnsan Sağlığı ve Eğitim Vakfı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Vakfı, Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı, Rotary Kulübü v.b. çeşitli sektörlerle yapılan protokoller çerçevesinde işbirliği ve eşgüdüm sağlanarak hizmetler sürdürmektedir⁴⁵⁵.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, çağdaş sosyal hizmet politikaları bağlamında, aileye ve kadına yönelik koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, tedavi ve rehabilite edici hizmetleri yerine getirmek üzere 1992 yılında Toplum Merkezi Projesi'ni hazırlayarak 1993 yılında toplum merkezi hizmetlerini başlatmıştır. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 9. Maddesinin değişik (j) bendi ile 15 inci maddesi hükümlerine dayanılarak düzenlenen "Sosyal 14 Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği" 11.07.2000 tarih ve 24106 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğe göre toplum merkezlerinin öncelikle yoğun göç alan bölgelerde, gecekondu bölgelerinde, kalkınmada öncelikli bölgelerde gereksinim duyulan diğer bölgelerde hizmete açılması öngörülmüştür⁴⁵⁶. Hizmetlerin planlanmasında ve sunulmasında öncelikler, bölge halkının sorun ve gereksinimleri göz önünde tutularak belirlenir. Bu merkezin amaçlarından biri de dezavantajlı ve yoksun konumda bulunan ve iç göçten etkilenen tüm nüfus kesimlerine yönelik Toplumsal Cinsiyet Eşitliği kapsamında toplumsal kaynaklara ve sosyal hizmetlere eşit ulaşımı sağlayacak sosyal, ekonomik ve kültürel gelişime uygun programlar hazırlamak ve uygulamaktır. Bu birimler Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde var olan Aile, Kadın ve Toplum Hizmetleri Daire Başkanlığına bağlı olarak hizmet vermektedirler.

⁴⁵⁴ 24106 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği

⁴⁵⁵ Bu konuda bilgi için bakınız; www.shcek.gov.tr

⁴⁵⁶ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği 2000, 2. Bölüm, 5'inci Madde

Toplum merkezlerinin genel amacı, hizmet verdiği bölgedeki toplum kesimlerinin daha iyi yaşam koşullarına ulaşmalarını sağlamak ve kentsel alanda gözlenen yaşam biçimlerindeki farklılaşmayı azaltmaktır⁴⁵⁷. İlgili yönetmelikte toplum merkezlerinin etkinlik alanları rehberlik ve danışmanlık hizmetleri vermek, yetişkinlerin bilgi, bilinç ve beceri düzeylerini artırmaya yönelik eğitim çalışmaları yapmak, meslek edindirmek ve gelir kaynakları yaratmak için çalışmalar sürdürmek, sosyal-kültürel-sportif etkinlikler düzenlemek, kentsel bütünleşme, kentsel toplum kalkınması ve kentin kaynaklarından yararlanmayı artırıcı çalışmalar yapmak olarak belirlenmiştir⁴⁵⁸.

Devlet düzeyinde SHÇEK' e bağlı şuan 42 ilde toplam 84 adet toplum merkezi bulunmakta ve bu merkezler son yıllarda kadın kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde faaliyetler yürütmektedirler. SHÇEK çeşitli protokollerle Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Vakfı, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Türk Kadınlar Birliği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Vakfı, Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı gibi kadınlara yönelik hizmet sunan sivil toplum kurumlarıyla bu konuda işbirliğine gitmektedir.

Bu işbirlikleri içerisinde Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Vakfı ile birlikte 1998 yılından bu yana yürütülen “Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı” (KİHEP) özel bir öneme sahiptir. Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Vakfı'nın 1995'te İstanbul'da ilk tohumlarını attığı KİHEP, 1998 yılında SHÇEK ile imzalanan bir işbirliği protokolüne dayanarak bugüne kadar 5000 kadar kadının katıldığı kapsamlı bir eğitim programı uygulamıştır. Bu program çerçevesinde SHÇEK'in sosyal hizmet uzmanları, kadınların anayasal ve medeni haklarından, kadınlara karşı şiddet ve aile içi şiddete karşı geliştirilecek stratejilerden, feminizme kadar kadının insan haklarını kapsayan, 16 modülden oluşan ve 3-4 ay süren bir “eğitici eğitimi programına” katılmakta, daha sonra bu programı çalıştıkları illerdeki kadınlara uygulamışlardır.

⁴⁵⁷ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği 2000, 2. Bölüm, 7'inci Madde

⁴⁵⁸ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği 2000, 2. Bölüm, 8 inci Madde

5.6.2. Toplum Merkezlerinin Kadına Yönelik Çalışmaları

Toplum merkezlerinde kadınlara yönelik çalışmalar çok çeşitli ve farklı konular içeren programlardan oluşmaktadır. Bu çalışmalar genellikle eğitim odaklı olup toplum merkezlerinin bulunduğu bölgelerde yaşayan kadınların bilgi, beceri ve bilinç düzeyini yükseltme amacıyla uygulanmaktadır. Toplum merkezlerinde, kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle ön plana çıkan ve kadının kendisi tarafından da öncelikle benimsediği anne ve eş rollerinde yaşadığı sorunların çözümüne yönelik olarak, “Anne-Çocuk Eğitim Programı” yürütülmektedir. Bu Programda, eşler arası çatışma çözme eğitimi, grup çalışmaları ve kişisel çalışmalar yapılmaktadır. Anne ve eş rollerine uygun olarak, aile içi ilişkilerini düzenlemek üzere beceri kazanan ve kapasiteleri artan kadınların birey ve kadın kimliğini güçlendirmeye yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda, Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı ile çeşitli seminerler, konferanslar, paneller, söyleşiler ve eğitim toplantıları düzenlenmektedir. Ayrıca, bireylerin bilgi, bilinç ve beceri düzeylerini arttırmaya yönelik eğitim programları ve kadınlara yönelik gelir getirici çalışmalar kapsamında çalışmalar yürütülmüştür. Bunlardan bazıları; Ev Kadınını Destekleme Projesi, Evde Çocuk Bakıcılığı Projesi, çeşitli mesleki kurslar (halıcılık, dikiş, nakış, ebru, bilgisayar, yaşlı bakımı, hasta bakımı v.b.), kermes ve sergiler gibi farklı projelerdir. Ayrıca, Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı, Benim Ailem, Aile Çocuk Eğitimi, İşlevsel Yetişkin Okuma Yazma Programı ve Baba Destek Eğitim Programı gibi uygulamalar da sürdürülmektedir.

Toplum merkezlerinde, aile içi şiddete uğramış kadınlara yönelik çeşitli hizmetler de verilmektedir. Kadınlara merkezin temel amaçları doğrultusunda psikolojik, hukuksal danışmanlık ve ekonomik yardımlar yapılmakta, kadın konukevlerinde kalma talebi olan kadınlar değerlendirilerek ilgili birimlere yönlendirilmektedir. Eğer kadının barınma talebi varsa İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne yönlendirilmekte; boşanma isteği varsa ya da Ailenin Korunması Yasasından yararlanma gibi hukuksal talepleri varsa, kurumda kadrolu bir avukat varsa ya da gönüllü bir avukat geliyorsa onun aracılığıyla veya Baronun Kadın Danışma Merkezine yönlendirilerek oradan destek alması sağlanmaktadır. Kadının kocasına ulaşıp, bireysel destek alması için yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Eğer koca ile doğrudan temas kurulması mümkün olamıyorsa, eş vasıtasıyla, psikolojik destek alması için yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Kadının aynı,

nakdi yardım talebi olması durumunda, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne yönlendirilerek Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan yararlanması için rehberlik yapılmaktadır.

Tablo 3: Toplum Merkezleri Hizmet Sunum Modelleri

Çocuğa Yönelik Programlar	Aileye Yönelik Programlar	Kadına Yönelik Programlar	Diğer Programlar
Anne Çocuk Eğitim Programları	Aile Eğitim Programı	Kadının İnsan Hakları Eğitimi	Gönüllü Etüt Hizmetleri Ders Destekleme Kursları
0-6 Yaş Benim Ailem Programı	Aile İçi İletişim Programı	Kadın Üreme Sağlığı Programı	Bilgisayar Kursu
Yurttaşlık ve Çocuk Hakları Eğitim Programı	Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesine Yönelik Programlar	Kadınların El Becerilerinin Geliştirilmesi ve Üretime Katılması Programı	El Sanatları Kursu ve Mesleki Kurslar
Yaz Programları (Yüzme, resim, satranç kursu)	Sorun Çözme Programı	Kadın Destek Programı	Okuma Yazma Kursu
	Öfke Kontrolü Programı		Seminer Çalışmaları
			Sosyo-Kültürel Etkinlikler (Piknik, gezi vb.)
			Hukuksal ve Psikolojik Danışmanlık
			Bağlama ve Gitar Kursları

Kaynak: Bu tablo toplum merkezlerinin faaliyetleri incelenerek araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Toplum merkezleri bulundukları bölgede yaşayan bireylerin, ailelerin, grupların ve toplumun sorunları, ihtiyaç ve beklentilerine yönelik hareket etmekte ve toplum refahını arttırmaya ve toplum kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Makro düzeyde toplum refahını, mikro düzeyde ise birey refahını arttırmak için hizmet üreten toplum merkezleri, bulunduğu bölgedeki dezavantajlı konumdaki, yoksunluk içerisindeki grupların sosyal işlevselliğini arttırmaya dönük fonksiyonlar üstlenmiştir. Toplum merkezlerinde sosyal işlevselliğinin arttırılmasına ihtiyacı bulunan gruplar genel olarak

kadınlardan oluşmaktadır. Bu nedenle merkezlerde kadın odaklı hizmetler yoğunluktadır. Kadınlar toplum merkezlerine özgü sosyal hizmet müdahalesi sayesinde bireysel olarak sosyal işlevselliğini arttırma fırsatı bulabilmekte; toplumda etkin bir birey olma yolunda bir gelişim ve güçlenme sürecine girebilmektedirler. Toplumdaki düşük statüleri gereği toplumsal yaşama yeterince katılamayan kadınlar için güçlendirme pratiği en kullanışlı sosyal hizmet yöntemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum merkezlerindeki kadına yönelik çalışma yürüten sosyal hizmet uzmanlarının sorumluluğu kadının güçlenmesini sağlamaya yönelik olarak kadına sosyal işlevsellik kazandırmaktır. Kadının sosyal işlevselliğini engelleyen öğelerin başında cinsiyetçi toplumsal inançlar (ataerkil zihniyet yapısı), cinsiyet rol kalıpları ve bunların bir uzantısı olarak ortaya çıkan cinsiyet ayrımcılığı gelmektedir. Feminist perspektif cinsiyetçi toplumsal inançlar (ataerkil zihniyet yapısı), cinsiyet rol kalıpları ve bunların bir uzantısı olarak ortaya çıkan cinsiyet ayrımcılığıyla her düzeyde mücadeleye önem vermektedir. Bu aşamada kadının sosyal işlevselliğini arttırmak için söz konusu yapılarla feminist perspektiften mücadele etmek ve savunuculuk yapmak önemlidir⁴⁵⁹. Toplum merkezlerinin faaliyetlerini genel anlamda şu şekilde özetleyebiliriz;

- Bölge sorunlarının tespiti ve sorunların çözümüne yönelik çalışmalar
- Rehberlik ve danışmanlık hizmetleri
- Eğitimi destekleme çalışmaları
- Meslek edindirmek ve gelir kaynakları yaratma çalışmaları
- Sosyo-kültürel sportif etkinlikler düzenlemek
- Çevre geliştirme çalışmaları
- Kentsel bütünleşme, kentsel toplum kalkınması ve kentin kaynaklarından yararlanmayı artırıcı faaliyetler.

⁴⁵⁹ Shefor, W., Horejsi, C. R. (2006) "Assessing a Client's Social Functioning", *Techniques and Guidelines for Social Work Practice*, 7th Ed. Boston MA: Pearson Ed. Inc., ss. 300-307.

5.6.3. Kadın ve Aileye İlişkin Faaliyetleri İncelenen Toplum Merkezleri

Çalışmamızın başlangıç aşamasında kadının statüsü birimi bulunan illerdeki toplum merkezlerinin faaliyetlerinin de inceleneceği kadın ve aile politikalarının uygulama sürecinin işleyip işlemediğinin sorgulanacağı belirtilmişti. Bu kapsamda Ankara, İzmir, İstanbul, Antalya, Bursa, Mersin, Adana, Trabzon illerinde aktif olarak çalışan toplum merkezleri ziyaret edilmiş ve kadın ve aileye ilişkin çalışmaları hakkında bilgi alınmıştır. İlerde bulunan toplum merkezlerinin çalışmaları aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında bulunan diğer illerdeki toplum merkezleri kadın ve aile konusundan ziyade çocuk ve gençlere yönelik çalışmalar gerçekleştirdikleri için değerlendirmeye alınmamıştır.

5.6.3.1. Ankara Altındağ Toplum Merkezi

Sosyal Hizmetler Müdürlüğü bünyesinde çalışmalarını sürdüren Altındağ Toplum Merkezi 1993 yılından beri Altındağ İlçesinde çalışmalarını sürdürmektedir. Uygulanan çalışmalar; Anne –Çocuk Eğitim Programları, 7-19 Aile Eğitim Programları, 0-6 yaş Benim Ailem Programı, Kadının İnsan Hakları Eğitim (KİHEP)Programı, Kadın Üreme Sağlığı Programları, Aile İçi İletişim Programları, İhmal İstismara Yönelik Bilgilendirme Programları, Kadınların El Becerilerinin Geliştirilerek Üretime Katılımlarının Sağlanmasına Yönelik Programlar, Yurttaşlık ve Çocuk Hakları Eğitim Programı, Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesine Yönelik Bilgilendirme Programları, Rehberlik Çalışmaları, Sorun Çözme Becerileri, Kadın Destek Projesidir. Bulunmuş olduğu bölgenin sorunlarına odaklanan merkezde 1 Müdür,1 Sosyal çalışmacı, 2 Öğretmen, 4 Çocuk Eğiticisi, 2 Bekçi, 1 Hizmet Alımı kapsamında çalıştırılan personel bulunmaktadır.

5.6.3.2. Mersin Akdeniz Toplum Merkezi

Akdeniz Toplum Merkezi 6 Haziran 2000 tarihinden itibaren hizmet vermeye başlamıştır. Kuruluşta verilen hizmetler; bölgedeki gereksinimler doğrultusunda belirlenmektedir. Özellikle de bölgede toplumsal dayanışma ve yardımlaşmayı artırarak birey aile ve toplumun gelişmesi, katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, tedavi ve rehabilite edici işlevleri olan halk eğitimi, serbest zaman etkinlikleri, sosyal-kültürel etkinlikler ile danışma ve

rehberlik hizmetlerini diğer kamu kurum, kuruluşları ve gönüllülerle eşgüdüm içerisinde yürütmektedir.

Merkezde kadınlara yönelik olarak verilen hizmetler;

- Yetişkin Okuma-Yazma Kursları
- Anne Çocuk Eğitimi Programı
- Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı
- Meslek Edindirme ve El Sanatları Kursları
- Aile içi iletişim, aile sorunları ve çocuk yetiştirme yöntemleri konularında rehberlik hizmetleri
- Hukuki danışmanlık, adli yardım ve sosyal yardım konularında rehberlik ve havale hizmetleri

Toplum merkezinin faaliyetleri; Aile içi iletişim, Kadın Sağlığı, Kadın ve Çocuğa Yönelik Şiddet ve güncel konularda düzenlenen konferans, panel, söyleşi gibi sosyal-kültürel etkinliklere katılımların sağlanması şeklinde sürdürülmektedir. Toplum merkezinde bir müdür, sosyal çalışmacı, hizmetli ve bir psikolog görev yapmaktadır. Eğitim veya seminer verecek kişiler dışarıdan gönüllü olarak getirilmektedir.

5.6.3.3. Adana Rotary Kulübü Toplum Merkezi

Adana Rotary Kulübü Toplum Merkezi ailelerin ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla; koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile işbirliği ve eşgüdüm içinde sunmak amacıyla kurulmuştur. Toplum merkezinde hizmetlerin etkin ve verimli sunulması için 1 Sosyal Hizmet Uzmanı, 1 Çocuk Eğiticisi, 1 Hizmetli, Çukurova Halk Eğitim Merkezinden görevlendirilen 15 Meslek Öğretmeni görev yapmaktadır.

Toplum merkezi meslek edindirici gelir getirici kurslar, sanatsal eğitici geliştirici kurslar, eğitici ve bilinç düzeyini yükseltici çalışmalar, sanatsal kültürel aktiviteler

yapılmakta ve seminerler verilmektedir. Kadın ve aile konusunda verilen çalışmalar ise şunlardır;

- Kadının İnsan Hakları KİHEP
- Aile İçi Etkileşimi Düzenleme Projesi
- Aile Eğitimi AİTEP
- Engelli ve Engelli Birey Ailelerinin Mesleki ve Sosyal Rehabilitasyonu
- EV-KA (Ev Kadını Destekleme Projesi)
- Çeşitli Mesleki Kurslar (Bilgisayar, Beslenme ve Ev Ekonomisi, Kuaför ve Cilt Bakımı, El Sanatları, El Nakışı, Hazır Giyim, Mefruşat, Çocuk Bakım Elamanı Yetiştirme Kursu, Hasta ve Engelli Bakımı)
- Kadının İş Hayatında Yer Almasına Yönelik Çalışmalar

5.6.3.4. Antalya Kepezaltı Toplum Merkezi

1994 yılında açılan toplum merkezi öncelikle kadın, çocuk ve gençlere yönelik hizmetler vermektedir. Toplum merkezinde kadın ve aile odaklı verilen hizmetler daha çok güçlendirici, destekleyici ve yönlendirici niteliktedir. Şuana kadar merkezde yapılan çalışmalar; anne çocuk eğitimi, kadının insan hakları eğitimi, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri, kadın ve çocuklara yönelik eğitici çalışmalar ve çeşitli el sanatları kurslarıdır.

5.6.3.5. İzmir Yenışehir Toplum Merkezi

Toplum merkezinde bireylerin katılımcı, üretken, kendine yeterli hale gelmeleri amacıyla; koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici hizmetler verilmektedir. Özellikle kadının insan hakları eğitimi verilmekte, aile içi iletişim becerileri geliştirme kursları, el sanatları kursları düzenlenmektedir. Bunun yanında çocuklara ve gençlere yönelik faaliyetler ve kurslar düzenlenmektedir. Toplum merkezi ilde bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisinde çalışmakta, eğitimden desteği almaktadır.

5.6.3.6. Trabzon Toplum Merkezi

2007 yılında il müdürlüğüne bağlı olarak açılan toplum merkezinde toplam 11 personel çalışmaktadır. Uzman olarak görev yapan 1 sosyolog, 1 çocuk eğiticisi, 1 öğretmen ve müdür bulunmakta diğerleri yardımcı personel niteliğindeki çalışanlardır. Uzman olarak çalışan personelde geçici personel niteliğindedir. Toplum merkezinde verilen eğitimler ve kurslar sürekli olarak bölgenin ihtiyaçlarına göre değişmektedir. Kadınlara yönelik mesleki beceri kursları düzenlenmekte, kadının insan hakları eğitimleri verilmekte, yetişkin okuma yazma kursları düzenlenmektedir. Bunun dışında çocuklara da etüt, çeşitli sportif faaliyetleri içeren kurslar da düzenlenmektedir.

5.6.3.7. İstanbul Sultanbeyli 75.Yıl Toplum Merkezi

Sultanbeyli'de özellikle göçle gelen ailelerin kente entegrasyonunu sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunan toplum merkezi kadın, aile ve çocuklara yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Merkezin kadınlar için düzenlediği kurslar mesleki beceri kursları, okuma yazma kurslarıdır. Bunun dışında anne çocuk eğitimi, kadının insan hakları eğitimi, vatandaşlık eğitimi, danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Son dönemde kadına yönelik şiddet konusunda da seminerler ve bilgilendirme toplantıları yapılmaktadır. Merkezde çalışan personel daha çok sözleşmeli alınmış kişilerden ve gönüllülerden oluşmaktadır.

5.6.3.8. Bursa Sevgi Köyü Toplum Merkezi

2006 yılından itibaren hizmet vermeye başlayan toplum merkezinde meslek edindirme kursları, danışmanlık hizmetleri, çocuklara yönelik kurslar ve etkinlikler düzenlenmektedir. Kadınlara yönelik olarak verile faaliyetlerde;

- Anne Çocuk Eğitimi
- Kadının İnsan Hakları KİHEP
- Aile İçi Etkileşimi Düzenleme Projesi
- Aile Eğitimi AİTEP

Aynı zamanda toplum merkezi kadının statüsü birimi ile de birlikte seminerler, eğitim faaliyetleri düzenlemekte, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve farkındalığının

geliştirilmesi için çalışmalarda bulunmaktadır. Bunun yanında İş-Kur ile işbirliği yapmakta, kadınların meslek edinmelerine imkân sağlamaktadır.

5.7. AİLE DANIŞMA MERKEZLERİ

Türkiye'de kadın ve aile politikalarının uygulayıcısı konumunda bulunan ve oldukça önemli bir işleve sahip olan aile danışma merkezleri bu çalışmada paydaş olarak alınmıştır. Bu bölümde aile danışma merkezlerinin amaçları, işlevleri, işbirliği süreçleri ve aktif olarak faaliyette bulunan aile danışma merkezlerinin hizmetleri değerlendirilmiştir.

5.7.1. Kadın ve Ailenin Güçlendirilmesinde Aile Danışma Merkezleri'nin Rolü

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, “koruyucu-önleyici bir hizmet modeli” olarak Aile Danışma Meclislerini ve Toplum Merkezlerini kurmuştur. Türkiye'de SHÇEK'ler bünyesinde Aile Danışma Merkezleri, 6 Haziran 1997 tarih ve 23011 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 572 sayılı kanun hükmünde kararname ile 2828 sayılı kurum kanununun 3. Maddesinin “e” bendine eklenen 8. Fıkraya dayanılarak açılmıştır. 1997 yılında kurulan Aile Danışma Merkezleri, toplumun ve ailenin gelişmesi için bireyin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi, ailelerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve psikolojik sorunlarla baş edebilmeleri için korunması, desteklenmesi ve güçlendirilmesi amacıyla açılmışlardır.

Aile Danışma Merkezleri Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet vermektedirler. 1997 yılından itibaren açılan ve sayıları 2012 yılında 49'a ulaşan Aile Danışma Merkezleri ailelerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve psikolojik sorunlarla baş edebilmeleri için korunması, desteklenmesi ve güçlendirilmesi doğrultusunda kadına yönelik şiddetle mücadele çalışmaları yürütmektedir. Aile Danışma Merkezlerinde yürütülen çalışmalardan biri de kadının toplum ve aile içerisindeki statüsünün yükseltilmesine yönelik programların geliştirilmesi, aile içi şiddetin önlenmesi ve 4320 Sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” hakkında

ailelerin bilgilendirilmesidir. Ayrıca şiddete uğrayan kadınları sığınma evi süreçlerine yönlendirmede de rol oynamaktadırlar⁴⁶⁰.

“Aile Danışma Merkezi Çalışma Esasları Hakkında Yönerge’ye göre, Aile Danışma Merkezlerinde, aile yaşamını korumak, desteklemek ve sorunlarının çözümüne yardımcı olmak amacıyla aile bireylerine yönelik koruyucu-önleyici, eğitici –geliştirici, tedavi ve rehabilite edici hizmetlerin yanı sıra rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır. Aile Danışma Merkezi, ailenin karşılaştığı toplumsal, ekonomik, psikolojik, hukuksal sorunlara, eşler arası uyumsuzlıklara ve ebeveyn-çocuk ilişkisinden doğan sorunlara çözüm bulmada yardımcı olan, yeni evlenecek çiftlere aile sisteminin oluşturulmasında danışma ve rehberlik hizmeti vermektedir. Merkezlerde, aile bireylerinin bilgi ve bilinç düzeylerinin yükseltilmesi, sorunlarını tanıma ve çözme potansiyellerinin geliştirilmesi, sağlıklı bir aile yaşamının sürekliliğinin sağlanması yönünde hizmet verilmektedir. Bu hizmetler, aile görüşmeleri, eğitici danışmanlık, grup çalışmaları, bilgilendirmeye yönelik söyleşiler, seminerler, eğitici çalışmalar şeklinde yürütülmektedir. Bu merkezler mesai saatlerinde çalışmaktadır. Gerekli durumlarda hafta sonu da (Cumartesi günü için) randevu verilmektedir.

Merkezde yürütülen çalışmalar, oturumlar halinde gerçekleştirilen ve uzun zaman alan çalışmalardır. Sorunun niteliğine bağlı olarak görüşmelere tüm aile ya da eşler çağırılabilir. Görüşmeler bazı durumlarda sadece kadın ile sürdürülüyor. Çalışmaların sonunda aile bireyleri ileriye dönük bir karar veriyorlar. Örneğin, ailenin durumunu daha iyi bir hale getirmek, ya da olduğu gibi korumak, ya da yeni bir yapıya dönüştürmek yönünde olabiliyor. Bu aşamada Merkezin amacı, aile bireylerinin bu süreçten en az zarar görmelerini sağlamak üzere onlara destek olmaktır. Eğer boşanma kararı verildiyse, bulundukları ildeki baroya yönlendirilmekte; ekonomik desteğe ihtiyaç varsa, bu konuda rehberlik yapılmakta; eğer patolojik sorunlar varsa ve bir psikiyatrist desteği alınması gerekiyorsa ya da bir doktor yardımı alınması gerekiyorsa ilgili kurumlara yönlendirilmektedirler. Çalışma yapılan çiftlerden birinde her hangi bir patoloji (depresyon, alkol bağımlılığı ya da şiddet) tespit edilirse, o kişi sağlık kuruluşlarında psikiyatri servislerine yönlendirilmektedir. Aile Danışma Merkezi Çalışma Esasları Hakkında Yönerge’de de Merkezin; psikolojik sorunları saptanan

⁴⁶⁰ Sallan Gül, 2011.

bireyleri, işbirliği içerisinde çalıştığı üniversitelerin psikiyatri servislerine ya da sağlık kuruluşlarına yönlendireceği belirtilmektedir.

5.7.2. Aile Danışma Merkezlerinin Kadın ve Aileye İlişkin Hizmetleri

Ankara, Mersin, Antalya, İzmir, Adana ve Erzurum'da hizmet modelleri incelenen aile danışma merkezlerinin daha çok danışmanlık, rehberlik hizmetleri ve yönlendirme hizmetlerini verdiği tespit edilmiştir. 2012 yılında Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü bünyesinde faaliyetlerini devam ettirecek olan aile danışma merkezlerinin işlevlerinin ve hizmet sunum biçimlerinin nasıl olacağı belirsizliğini korumaktadır. Daha önceden aile terapisi, yönlendirme, bilinçlendirme, eşler arası etkili iletişim becerileri konusunda hizmetler veren kuruluşlar şuan oluşturulacak olan ŞÖNİM'lerle aynı hizmeti yerine getirdiklerinden daha sonraki süreçte nasıl bir hizmet modeli benimseyecekleri belirsizdir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kamu kurum ve kuruluşları ile dernekler arasında yapmış olduğu protokollerle aile danışma merkezlerinin etkin çalışmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca bu merkezlerin hizmet kalitesinin artması, ulaşılabilirliğin sağlanması için danışma merkezlerinden yapmış oldukları faaliyetlerin listesini ve çıktılarını talep etmektedir. Bu denetleyicilik mekanizması birçok ilde işlevsiz olan aile danışma merkezlerini işlevsel hale getirecektir. Ancak burada aile danışma merkezlerinin işlevsel olması ve verimli hizmet sunması için bu merkezlerde çalışan uzman kişilerin de yeterli sayıda ve talebi karşılayabilecek nitelikte olması gerekmektedir. Şuana kadar faaliyetlerini ve hizmet sunumlarını incelediğimiz aile danışma merkezlerinde ciddi personel sıkıntısı vardır. Özellikle de uzman personelin olmaması bu merkezlerin etkin ve verimli çalışmasına engel olmaktadır. Aile danışma merkezlerinin faaliyetleri incelendiğinde karşımıza aşağıdaki şekil 16'da ki gibi bir model çıkmaktadır. Bu merkezler kadın ve ailelere danışmanlık, rehberlik, yönlendirme, aileiçi etkili iletişim becerisi ve sığınmaevine ilk kabul hizmetlerini sunmaktadırlar.

Şekil 16: Aile Danışma Merkezleri Hizmet Sunum Modeli

Kaynak: Bu model araştırmacı tarafından aile danışma merkezlerinin hizmetleri incelenerek oluşturulmuştur.

5.7.2.1. Ankara Aile Danışma Merkezi

Aile danışma merkezinde sosyal hizmet uzmanı, 4 tane sosyal çalışmacı, 1 tane çocuk gelişimci ve 1 tane de psikolog bulunmaktadır. Ankara’da İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı iki aile danışma merkezi birleştirilmiş ve bu binaya taşınmıştır. Aile danışma merkezlerinde 2 kişi görüşmeleri almaktadır. Son 5 aydır ilk müracaatların mesai saatlerinde doğrudan bu binada ve uygun görülenlerin sığınmaevine yönlendirildiği öğrenilmiştir. Görüşmeye merkezin müdürü olan sosyal hizmet uzmanı kadın görevlinin yanında bir erkek ve bir kadın psikolog ile iki sosyal hizmet uzmanı katılmıştır.

Ağırlıklı olarak aile sorunları odaklı çalışmalar yürütüldüğünü belirtilen Merkezde, aile içi şiddetle mücadele projesinde Hollanda örnek alınarak bir model yaratıldığı belirtilmiştir. Aile danışma merkezine, kadınlar aile içi sorunlarla geliyorsa görüşmelere mutlaka erkekleri de aldıkları ifade edilmiştir. Gelenlerin farklılaştığı, okuma-yazma bilmeyenden ilkokula ve üniversite mezununa kadar değişebildiği belirtilmiştir. Bize daha çok “evsiz, ruh sağlığı yerinde olmayan vb”. kişiler geliyor, diyerek sığınma evi yönetmeliğine uymanın güçlüğüne dikkat çekilmiştir. Yöneticiye göre aile danışmanlığı yeniden tanımlanmalı ve çok uzun soluklu olmalıdır. Bu doğrultuda aile danışmanlığı, ergen danışmanlığı ve konukevine yönlendirme

danışmanlığı olarak şu anda 3 tip danışmanlık hizmetinin verildiği belirtilmiştir. Merkezde, sığınma evi için ilk başvuru olarak gelen kadınlara şiddet, barınma ve hukuki süreçler hakkında bilgiler verildiği belirlenmiştir. Çalışmalar şöyle özetlenmiştir:

- İlk başvuruda bir müdahale planı ve müracaatçı grupta vaka tanımı yapılmaktadır; evsizler, akıl hastaları vb. Kadınların başvurularıyla ilgili problemler yaşanmaktadır.
- Kadınların sığınma evine kabul edilmeme stresi yaşadıklarını ve buna bağlı olarak burada ve konukevinde aktardıkları öyküleri farklılaşabilmektedir.
- Risk analiz envanteri geliştirilmektedir (Ankara’da mı kalmalı vb. kararlar için)
- Eğer bu planda aile müdahale olacaksa sığınma evine geçenlerle tekrar iletişim kuruluyor. Böyle bir durum yoksa sığınma evine gidenlerin burayla işi bitmiş oluyor.
- Aile danışmanlığında şiddetle ilgili olarak öfke kontrolü için psikiyatriye yönlendirme ikna çabaları söz konusudur.
- Aile mahkemesi kararı ile müdahale için buraya yönlendirilenlere yönelik 8-10 seanslık öfke kontrolü programı planlanmış (grup terapisi şeklinde) ancak grup ayarlanamaması, tebligat aksaklıkları, bunların üzerine gidilmemesi, işten izin alamama ve mahkeme denetimi aksaklığı gibi sebepler yüzünden bu plan duraklama evresinde.
- Ankara Valiliğinin görevlendirmesiyle il eylem planının oluşturulması süreci yeni başlamıştır.
- Bu merkez, farklı konukevlerinin koordinasyonu için bir network işlevi de üstlenmeye amaçlamaktadır. Ancak bu konuyla ilgili çalışmalar devam etmektedir.

5.7.2.2. Adana Aile Danışma Merkezi

Adana Aile Danışma Merkezi ailelerin, anne-babaların, çocuklar ve gençlerin, evliliğe hazırlanan çiftlerin, aile içi iletişimde sorun yaşayan çiftlere, şiddet mağduru kadınlara psikolojik, sosyal ve hukuksal destek sağlamaktadır. Merkezin temel felsefesi sorun yaşayan çiftlere ve ailelere öğüt vermek değil, sorunlarına çözüm bulmaktır. Bu doğrultuda merkez;

- Evliliğe hazırlanan çiftlere danışmanlık
- Anne-baba-genç çatışmaları,

- Sorun çözme yeteneğini geliştirmek,
- Eşler arası iletişim problemleri,
- Eşler arası anlaşmazlıklar,
- Şiddet, aile içi şiddet,
- Akraba evlilikleri,
- Aile bireylerinin bilinçlenmesi ve gelişimine yönelik eğitici danışmanlık,
- Aile hukukuna yönelik danışmanlık, hizmetleri vermektedir.

Merkez çalışmalarını daha çok bireysel görüşmeler, grup çalışmaları, seminerler, konferanslar şeklinde gerçekleştirmektedir. Ayrıca aile danışma merkezinde Kadın Hakları, Kadın ve Toplum, Kadına Yönelik Şiddet, Anne Eğitimi, Kadın Hastalıkları ve Korunma Yöntemleri, Kadın Girişimciler ve Aile eğitimi konularında eğitim verilmiştir.

5.7.2.3. Erzurum Aile Danışma Merkezi

Erzurum Aile Danışma Merkezi hizmet vermeye 08.01.2010 tarihinden itibaren başlamıştır. Merkezde sosyal çalışmacı, psikolog, avukat ve yardımcı personel bulunmaktadır. Ancak bu personel aile ve toplum hizmetleri müdürlüğünün diğer birimlerinde de çalıştığından iş yükleri çok fazladır. Merkeze yararlanmak isteyen bireyler telefon ile randevu alarak ya da bizzat kendileri merkeze gelerek hizmetlerden yararlanabilmektedirler.

Merkez aile yaşamının sürekliliğinin sağlanması için danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermektedir. Yine merkez aile bireylerini bilgilendirerek aile yaşamını korumak ve desteklemek, sorunlarını tanıma ve çözme potansiyellerinin geliştirilmesi amacıyla aileye yönelik koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, tedavi ve rehabilite edici hizmetler de sunmaktadır. Merkeze yapılan başvurulara yönelik psikolojik destekleme, hukuki danışmanlık, eğitici grup çalışmaları, yaşlı ve özürlü danışmanlığı, eğitici grup çalışmaları, özel gün ve hafta kutlamaları ile çeşitli projeler uygulanmaktadır. Merkezin şuan uygulamada olan “Madde Bağımlılığı Projesi” bulunmaktadır. Yine kadınların ve genç kızların bilinmesi, kendilerine olan bakış açılarının değişmesi ve özgüvenlerinin artması yoluyla aile içi şiddetin önlenmesi ve güçlenmeleri amacıyla Kadının İnsan

Hakları Eğitim Programı (KİHEP), Aile Eğitimi Programı, Baba Destek Programı yürütülmektedir. Yine merkezde periyodik aralıklarla iletişim, sorun çözme teknikleri, sınav kaygısı, öfke kontrolü, kadına yönelik şiddet gibi konularda panel, seminer vb. düzenlenmektedir. Ayrıca hazırlanan hukuk günlerinde yeni Medeni Kanun, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, Miras vb. konularda bilgilendirme çalışmaları yapılmaktadır.

5.7.2.4. Mersin Aile Danışma Merkezi

Mersin Aile Danışma Merkezi 1 Mayıs 2005 yılından itibaren İl Müdürlüğü bünyesinde müşterek hizmet vermektedir. Danışma merkezi İl Müdürlüğü binası içerisinde tek bir odada bir uzman personel ve bir yardımcı personelle hizmet sunmaktadır. Merkez kadın istihdamına yönelik Avrupa Birliği Projesi yürütmüş, projelerle kadınların istihdama katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda merkez kadın sığınma evine başvuruları almakta ve ilk kabullerini yapmaktadır. Merkez kendisini tanımlarken temel işlevinin; aile kurumunun korunması ve devamlılığının sürdürülmesi esasları üzerine kurulduğunu belirtmiştir. Özellikle de aile içerisinde gerçekleşen sorunlara odaklanarak aile bütünlüğünün korunmasına çaba harcanmaktadır. Karı-koca ilişkileri, aile içi iletişim konularında gerekli çalışmalar yapılmış birçok aile barıştırılmıştır. Ayrıca Mersin 2010 yılında (Sosyal Hizmetler Rehabilitasyon Merkezi) SHRM kurulması amacıyla pilot il olarak seçildiğinden SHRM Müdürlükleri yönergesi gereği SHRM Aile Danışma Merkezi bünyesinde hizmet vermeye başlamıştır.

5.7.2.5. Antalya Aile Danışma Merkezi

İl Müdürlüğü binasında hizmet veren aile danışma merkezinde bir uzman psikolog ve 1 yardımcı personel hizmet vermektedir. Merkez bünyesinde gerçekleştirilen eğitim, seminer ve panellerde diğer kamu kurum ve kuruluşlarından destek alınmaktadır. Antalya aile danışma merkezi daha çok yönlendirme ve danışmanlık hizmeti vermektedir. Merkezde Anne Çocuk Eğitim Projesi, Kadının İnsan Hakları Projesi ve Vatandaşlık/Çocuk Eğitimi Projesi uygulanmıştır.

5.7.2.6. İzmir Aile Danışma Merkezi

İzmir Aile Danışma Merkezi 2006 yılında hizmet vermeye başlamış ve daha çok danışmanlık ve psikolojik destek vermektedir. Şuan merkezde sürdürülen hizmetler;

- Ailelerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve psikolojik sorunlarının çözümü konusunda destek sağlanması,
- Rehberlik ve danışmanlık hizmetleri,
- Aile içi şiddet, Kadına yönelik şiddet,
- Evlilik öncesi danışmanlık,
- Sığınma evi talebi,
- Aile Danışmanlığı,
- Aile İçi Sorunlar,
- Panel ve seminerler düzenlenmesi,
- Aileyi, bireyi ve toplumu güçlendirmeye ve bilinç geliştirmeye yönelik eğitim programları.

Bu çalışmalarda; Üniversiteler ya da tam teşekküllü devlet hastaneleri, konuyla ilgili sivil toplum kuruluşları, bu konuda hizmet veren kamu ve özel sektör kuruluşları ile eşgüdüm ve işbirliği yapılmaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihsel olarak modernleşme süreciyle beraber 1850’lerin sonlarında başlayan kadın haklarının gelişimi ve eşitlik mücadelesi, çoğu kez sivil ve medeni kanunlar çerçevesinde ele alınmış, devletçi bir feminizmle gelişmiştir. Modernleşmenin dayandığı fırsat eşitliğinin ve haklar alanının aile içindeki ilişkileri dönüştüreceği beklentisiyle toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ülkemizde 1950’li yıllarda özel alana dokunmadan kadınların istihdamının artırılması hedeflenmiştir. 1950 yılında İş Kanununda “ücret eşitliği” ilkesi kabul edilmiş, 1961 yılında da çalışanların sosyal ve ekonomik haklar alanı genişletilmiştir. Ancak bu haklar, kadın istihdamını artırmada beklenen etkiyi gerçekleştirememiştir. Çünkü kamu refahını sağlamaya yönelik sosyal güvenlik hizmet alanındaki kurumsal bakım ve hizmet olanaklarının olmaması, kadınların rollerindeki dönüşümü yaratamamıştır. Bu da başta çocuklar olmak üzere hastalar ve yaşlıların bakımlarının kadınların üzerinde kalması nedeniyle kadınların eviçi hizmeti gerçekleştiren kişi olarak bakıcı rollerini pekiştirmiştir.

1960’ların güçlenen yeni dalga kadın hareketiyle ivme kazanan feminizm, “bireysel olan politiktir” söylemiyle özel alan kamusala taşınmış, kadınların bireysel ve toplumsal olarak güçlenmesi kapsamında kadın hakları mücadelesi gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte kadın örgütleri kadın erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmak için toplumsal cinsiyet bakış açısını eğitim, sağlık, yerel yönetimler başta olmak üzere ana akım politikalarıyla (gender mainstream) tüm politikalara yerleştirmeyi hedeflemişlerdir. Yasal, kurumsal ve zihinsel dönüşümün sağlanması için koruyucu ve önleyici politika ve kurumların gelişmesi için öncülük etmişlerdir. 1971 yılında çıkarılmış olan 1475 sayılı yasaya da bu bakış açısı yansımıştır. Yasada kadınların doğum izinleri ve çalışma yer ve saatleri yeniden düzenlenirken, kreş açma sayısı bir işyerinde çalışan kişi sayısına göre değil, kadın sayısına göre düzenlenmiştir⁴⁶¹. Özel hayatta, ailede karı-koca ilişkilerinde egemen olan ataerkil ilişkiler sorgulanmamış,

⁴⁶¹ Sallan Gül, S. (2009) “Refah Devletinin Dönüşümünde Kadın Haklarından Annelik Haklarına Geçiş”, *İnsan Hakları Yıllığı*, TODAİE, Cilt 27.

ailenin sorumluluk ve sorunları kadınların görevi olarak görülmüştür. Bir başka ifadeyle 1970'lere kadar ailedeki ataerki, hem kadınların ve hem de toplumun gündeminden çıkmıştır. 1970'lerde yaşanan ulusal ve uluslararası bir dizi ekonomik krize, yapısal ve sınıfsal sorunlar eklenmiş ve bu ortamda kadınların öncülüğünde toplumsal cinsiyet sorunu da ülke gündemine taşınabilmiştir. 1980'ler ise, diyalektik bir biçimde apolitik bir ortamda özel alanı kamusal gündemine taşımıştır.

1980'lerle birlikte yeni sağ siyasal iktidarlar, devletin küçültülmesi ve piyasaların güçlendirilmesi için refah devletinin sosyal yardım programları alanını kısıtlamaya başlamışlardır. Devletin çekildiği alanlarda geleneksel dayanışma kurumlarının ve ailenin yeniden canlandırılması amaçlanmıştır. Refah devletinin yurttaşlık temelli sosyal yardım programlarının yerine bireysel sorumluluğa dayanan çalışma refahında kamu dışı aktörlerin, piyasanın ve gönüllü kuruluşlarla ailelerin daha fazla rol alması gereği sosyal politikalara damgasını vurmuştur. Ülkemizde kadın ve aile politikaları konusunda 1980'lere kadar olan süreç daha çok Cumhuriyetin kadın politikalarının kazanımları üzerine odaklanmıştır. 1980'lerde başlayan kadın olgusunun görünürlüğü ve politika odaklılık, 1990'ların ilk yıllarından itibaren merkezi kurumsal yapıların gelişmesine olanak tanımıştır. 2000'ler toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik kadın ve aile politikalarında yerleşme ve işbirliği model ya da modellerinin arayışlarına olan ihtiyacı artırmıştır. 21. Yüzyılın bu ikinci on yılında ise, bu modellerin dinamiklerinin neler olacağı, aile odaklılık ya da kadın odaklılığın kurumsal yapı ve politikadaki yerinin nasıl gelişeceği çok da bilinmemektedir. Bu belirsizliğe siyasal iktidarların eril yapılarını sürdürme istekleri ve kadın ve aileye ilişkin kamusal kurumların çelişkili konumları da eklenince, ülkemizin AB bütünleşme sürecinde ve CEDAW başta olmak üzere pek çok uluslararası sözleşmede gerçekleştirmeyi taahhüt ettiği toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada ve ulusal eylem planlarının koordinasyonlarında yeterli başarı sağlanamamaktadır. Bunun ardındaki en önemli nedenlerden biri kuşkusuz, bu iki politika alanının bir arada dokunulmaz, tabu olgular olarak görülmesi ve ayrı, çelişen yapılar olarak varlıklarının sürdürülmesidir. Bir taraftan devlet, aile kurumlarıyla geleneksel toplumsal cinsiyet rol dağılımına dayalı ve ailenin bütünleşmesini temel alan 'aile odaklı' bakış açısı ve muhafazakâr politik değer ve kurumsal yapılarla aileyi güçlendirmektedir. Diğer taraftan devlet, kadının toplumsal statüsünü yükseltmeye ve demokratik katılımını sağlamaya yönelik kurumlarıyla,

kadının toplum ve aile içindeki konumunu, birey olma ve kadının insan hakları temelinde güçlendirmeyi hedeflemektedir. Devletin kadın ve aileye ilişkin kurumsal yapılarındaki bu farklı bakış açıları ve politikaları birçok alanda çelişkiler yaratmaktadır. Bir başka ifadeyle, aile ve kadın politikaları, AB uyum sürecinde iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılmasının dışında, konuşulmayan ama çelişkili olduğu varsayılan ve bu nedenle de dile getirilmeyen bir politika alanı olarak gizli kalmakta, siyasal iktidarların eril ideolojik yapılanmalarının sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle 2011 Türkiye’inde aile konusunda kadın olgusu özel alanda kadın bedeni ve aile içi şiddete odaklı olarak indirgemeci bir bakışla tartışılmakta, kadının kamusal alandaki konumlarıyla örtüştürülmemektedir. Bu da aileye ve kadına yönelik politika ve kurumların örgütsel ve ulusal başarı düzeyinin düşük olmasına neden olmaktadır. Nitekim İnsanı Gelişme İndeksi ve Binyıl Kalkınma Hedefleri gibi raporlarda toplumsal cinsiyet endekslerinde Türkiye, riskli ülkeler arasındaki konumunu sürdürmektedir.

Türkiye’de kadın ve aile politikalarının tarihsel olarak kamu yönetimine yansımaları ve bir politika alanı olarak gelişme sürecine ilişkin bir değerlendirme yapacak olursak; 1850’lerin sonlarında modernleşme süreciyle beraber başlayan kadın haklarının gelişimi ve eşitlik mücadelesi, çoğu kez sivil ve medeni kanunlar çerçevesinde ele alınmış, devletçi bir feminizmle gelişmiştir. Modernleşmenin dayandığı fırsat eşitliğinin ve haklar alanının aile içindeki ilişkileri dönüştüreceği beklentisiyle toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır. 1980’lerle beraber gelişen kadın hareketi ve Avrupa Birliği uyum süreci, kadınların toplumsal statüsünün artması ve ayrımcılıklarla mücadelede devletin rolünü ve sorumluluğunu öne çıkarmıştır. 2000’li yıllarda devlet yasalarda kadınların lehine olan maddeleri çıkarmış ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayıcı düzenlemelerde bulunmuştur. 2000’li yılların sonunda ise daha çok devlet güçlendirme politikalarına yönelmiş ve politikaların merkezine aileyi almış ve aile üzerinden politika geliştirmiştir. 1980 sonrası Türkiye’de kadın ve aile politikalarını odağına alan bu çalışmada, kadın ve aileye ilişkin yasal, kurumsal yapılar, çalışmalar, düzenlemeler, faaliyetler incelendiğinde şöyle bir sonuca ulaşabiliriz; Türkiye’de 1980 sonrasında kadına yönelik politikalarda ideal olan ilke ve değerler benimsenmiş olmakla birlikte buna yönelik uygulamaların gerçekleştiğini iddia etmek pek mümkün gözükmemektedir.

Çalışmanın buraya kadar olan bölümünde Türkiye'nin kadın ve aile politikalarına ilişkin dönemsel bakışı değerlendirilmiştir. Bölümün bundan sonraki kısmında çalışmanın temel hipotezlerinden hareketle bir değerlendirme yapılacak ve önerilere yer verilecektir.

Soru 1: Türkiye'de 1980 sonrası kamu kurumlarının geliştirdiği aile politikaları kadınları güçlendirmekten çok, geleneksel aile rol ve sorumluluklarını temel almaktadır.

Türkiye'de kadın ve aile politikalarına yön veren kurumsal yapılar incelendiğinde Aile Araştırma Kurumu 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın bir alt birimi olarak Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü'ne dönüşmesiyle birlikte uluslararası taahhütlerin de etkisiyle araştırma yapan, araştırmalara destek veren kurum özelliğinden çıkarak hizmeti veren kurum özelliğine dönüşmüştür. Bu yapılanma içerisinde bakanlık öncelikli olarak diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği sürecine girmiş ve protokollerle hizmet kalitesini ve hizmetin erişilebilirliğini sağlamaya çalışmıştır. Kurum işbirliği süreçlerini çeşitlendirmek, özellikle de kadın-erkek eşitliği, kadına yönelik şiddet önlenmesi, aile birliğinin sağlanması için sorumluluk alan diğer kurumlarla protokoller imzalamaya devam etmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliğinin yanında Aile Eğitim Programı ve Evlilik Öncesi Eğitim Programları ile Türkiye'nin her şehrinde eğitici eğitimler yetiştirmekte ve yerelde aile içi iletişim, aile ve sağlık, kadın-erkek eşitliği, şiddetin önlenmesi, aile ve sağlık, hukuk ve kadın konularında halkın bilinçlenmesi sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak eğitici eğitimler yetiştirildikten sonra sürecin nasıl işleyeceği konusunun açık olmaması ve yerelde kurumların benimsedikleri yönetim anlayışları arasındaki farklılıklar bu eğitimlerin çok da gündeme gelmemesine neden olmaktadır. Yine yerelde eğitim verecek eğitici eğitimlerde evlilik şartının aranması da, **Soru 1'de** belirtilen "Türkiye'de geliştirilen aile politikaları kadınları güçlendirmekten çok, geleneksel aile rol ve sorumluluklarını temel almaktadır" yargısını doğrulamaktadır. Yine kurum Son birkaç yıldır aile odaklı çözüm politikalarının oluşturulmasını amaçlayan kurum, kadının değil, ailenin güçlendirilerek soruna çözüm sunmayı beklemektedir. Ancak aile içi şiddeti daha çok yoksulluk eksenli düşünmekte, sosyal güvenlik temelli sosyal hizmet yardımlarıyla çözüleceğini umut etmektedir. Aile içerisinde dezavantajlı ve geleneksel cinsiyetçi

rollerle tanımlanan kadının, güçlendirilmesine yönelik politikaları ise hesaba katmadan öneriler sunmakta bu açıdan da **Soru 1** doğrulanmaktadır.

Araştırma kapsamında değerlendirilen KSGM'de, kadının toplumsal konumuna yönelik ayrımcılıkların önlenmesi için kadın bilgi sistemi oluşturmak başta olmak üzere, araştırmalara öncelik vermiş ve kadınla ilgili politikaların geliştirilmesinde koordinatör kurum olma işlevini üstlenmiştir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ağırlıklı olarak kadın konusuna eğilmiştir. Başlangıçta kadını AAK ile aynı, yani ailenin bir bireyi olarak kabul etmiş, bu çerçevede gönüllü kuruluşlarla işbirliği yaparak kadın sorunlarını çözmeye yönelik politikalar geliştirmeye çalışmıştır. Her iki kurum feministlerin tartışmasına konu olan kadın konusuna ailenin bütünlüğü çerçevesinde yaklaşarak konuya farklı bir bakış geliştirmeyi hedefleseler de KSSGM feminist kadın gruplarıyla ortak çalışmalar yaparak feminist bir bakış açısıyla kadın konusuna eğilmiştir. Bugün KSGM'nin ayrı konumu kaldırılmış ve yeni bir bakanlığa (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) bağlanmıştır. Bakanlık kadınlara karşı ayrımcılığı çocukları, engellileri, yaşlıları koruma ile birlikte ele alarak konuyu bir sosyal hizmet sorununa indirgemiş durumdadır. Yine son düzenleme ile Bakanlık kadın birimine 1 yılda 26 kadro vermiş ve kadın odaklı politikalardan aile odaklı politikalara doğru evrilmiştir. Bu anlamda **Soru 1** doğrulanmaktadır.

Toplum merkezlerinde, kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle ön plana çıkan ve kadının kendisi tarafından da öncelikle benimsediği anne ve eş rollerinde yaşadığı sorunların çözümüne yönelik olarak, “Anne-Çocuk Eğitim Programı” yürütülmektedir. Bu Programda, eşler arası çatışma çözme eğitimi, grup çalışmaları ve kişisel çalışmalar yapılmaktadır. Anne ve eş rollerine uygun olarak, aile içi ilişkilerini düzenlemek üzere beceri kazanan ve kapasiteleri artan kadınların birey ve kadın kimliğini güçlendirmeye yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda, Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı ile çeşitli seminerler, konferanslar, paneller, söyleşiler ve eğitim toplantıları düzenlenmektedir. Ayrıca, bireylerin bilgi, bilinç ve beceri düzeylerini arttırmaya yönelik eğitim programları ve kadınlara yönelik gelir getirici çalışmalar kapsamında çalışmalar yürütülmüştür. Bunlardan bazıları; Ev Kadını Destekleme Projesi, Evde Çocuk Bakıcılığı Projesi, çeşitli mesleki kurslar (halıcılık, dikiş, nakış, ebru, bilgisayar, yaşlı bakımı, hasta bakımı v.b.), kermes ve sergiler gibi farklı projelerdir. Ayrıca, Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı, Benim Ailem, Aile Çocuk Eğitimi, İşlevsel

Yetişkin Okuma Yazma Programı ve Baba Destek Eğitim Programı gibi uygulamalar da sürdürülmektedir. Bu çalışmada faaliyet ve programları incelenen toplum merkezleri açısından da **Soru 1** doğrulanmaktadır. Çünkü incelenen toplum merkezlerinin programları aile odaklı programlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak Türk aile yapısı incelendiğinde geleneksel aile modeli karşımıza çıkmaktadır. Dönemsel olarak aile ve aile kurumunun yapısında değişim ve dönüşümler olsa da toplumun ve devletin aileye yüklediği anlam her zaman geleneksel kodlarla ifade edilmiştir. Hükümet programları, Anayasa incelendiğinde de görüleceği gibi aile tanımlanırken "aile toplumun temelidir", "güçlü aile", "ailenin kutsallığı", "milli aile" gibi kavramsallaştırmalar sürekli kullanılmıştır. Aile politikaları açısından Güney Avrupa modeli içerisinde değerlendirilen Türkiye piyasa-devlet-aile üçlü kurumu içerisinde aile ve akraba ilişkilerinin sıkı ve etkin olması gerektiğini savunmakta ve aile tüm sosyal sorunlarda devletin sosyal politika alanındaki yükünü hafifleten bir kurum özelliği göstermektedir.

Soru 2: Türkiye'de aile politikaları doğurganlık politikaları temelinde tanımlanmaktadır.

Kadın ve aileye ilişkin yasal düzenlemeler incelendiğinde 1961 ve 1982 Anayasaları'nın kadın erkek ayrımını ortadan kaldırıcı biçimde hazırlandığı görülmüştür. Bu yasalarda çok özel hükümler dışında kadın-erkek kelimeleri de kullanılmamıştır. Bugün hukuk açısından Türk toplumunda kadınların erkeklerle eşitliğini engelleyen pek az neden kalmış gözükmemektedir. Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, İş Yasası'nda kadın aleyhine olan maddelerde yapılan değişikliklerle bu engellerin bir kısmı ortadan kalkmıştır. Ancak bu yasal nedenlerin kalkmış olmasıyla kadının sosyo-ekonomik statüsünde erkeğe eşit olacağı düşünülmemelidir. Yasaların öngördüğü birçok açık ve kesin hükme rağmen kadınların pek az bir kısmı sahip oldukları bu haklardan yararlanabilmektedir. Yasalar bir üst yapı kurumu olarak kadının toplumdaki ikincil durumunu değiştirmek için gerekli ama yeterli değildir. Yasaların etkili biçimde uygulanması sağlanabilirse kadının toplumdaki konumunu değiştirmeye yönelik adımlar atılabilir. Bu çalışmada yasalar incelendiğinde kadın ve aileye ilişkin düzenlemelerin 5 ana konu üzerinden gittiğini tespit edilmiştir. Bunlar; aile içi şiddet, kadın erkek eşitliği, doğum izni, doğurganlık ve nüfus kontrolü, kadınların çalışma

süreleridir. Yasalar bağlamı bakıldığında **Soru 2** yanlışlanmış gözükse de beşinci bölümde kalkınma planları ve hükümet programları incelendiğinde siyasal iktidarların söylem dilinde kadın politikalarının doğurganlık ve nüfus planlaması üzerinden gittiği tespit edilmiştir. Özellikle 2013 yılından itibaren siyasal iktidar kadınları, kadınların toplumsal rolleri, geleneksel ataerkil aile görevi olan doğurganlıklarıyla tanımlamaktadır. Son dönem kürtajın yasaklanmasına ilişkin düzenlemeler, üç çocuk söylemi, doğum izninde yapılacak düzenlemeler ve son olarak 4 çocuktan sonra aileye gelir desteği söylemleri ülkemizde 2011'den sonra kadın ve aile politikalarının doğurganlık politikaları temelinde tanımlandığını göstermektedir. **Soru 2** bu açıdan da doğrulanmaktadır.

Soru 3: Türkiye'de 1980 sonrası kadın politikaları, toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirmek ve anaakım politikalarını bir kamu politikası haline getirmekten çok, kadına yönelik şiddetin önlenmesi odaklı olarak gelişmektedir.

Ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik istihdam, eğitim politikaları geliştirilmiş olsa da, 2000'li yıllardan sonra tamamen kadına yönelik şiddet ve şiddetin önlenmesine ilişkin düzenlemelere odaklanılmıştır. Kuruluşunda kadın odaklı bakış açına sahip KSGM 2002'ye kadar toplumsal yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışmış, ancak 2002 yılından sonra çalışmalarını, eğitimlerini tamamen kadına yönelik şiddetin konusu üzerine yoğunlaştırmıştır. Yasalar bağlamı bakıldığında da aynı durum karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de son 10 yıldır çıkarılan yasaları, yönetmelikleri hemen hemen tamamı kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkindir. Önce 4320 sayılı yasa çıkarılmış, daha sonra bu yasada değişiklik yapılarak 6284 Sayılı yasa çıkmıştır. Yine kadın ve aile konusunda çalışan kurum ve kuruluşların tamamı çalışmalarını, eğitimlerini kadına yönelik şiddetin konusunda yapmaktadır. Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü de kadına yönelik şiddetin önlenmesi için süreçte etkili olan kurum ve kuruluşlarla protokoller imzalamakta, yerelde aile içi etkili iletişim ve evlik öncesi eğitim programları düzenleyerek şiddetin önlenmesine yönelik bilinçlendirme yapmaktadır. Bu açıdan **Soru 3** doğrulanmaktadır.

Yine araştırma kapsamındaki toplum merkezlerinde de kadına yönelik şiddet konusunda program ve eğitimler öne çıkmaktadır. Bu merkezler, aile içi şiddete uğramış

kadınlara psikolojik, hukuksal danışmanlık ve ekonomik yardımlar yapmakta, kadın konukevlerinde kalma talebi olan kadınlar değerlendirilerek ilgili birimlere yönlendirmektedir.

Soru 4: Türkiye'de kadın ve aile politikalarına yön veren kurumlar ile ilgili birimler arasında bilgi ve koordinasyon sorunu devam etmektedir.

Kamuda kadın politikalarını belirleyen-koordinasyon sağlayan KSGM'nin bu alanda verilen hizmetler için de politika belirlemesi, icracı bir kurum olmasa da icracı kurumlara yol göstermesi, yönlendirmesi beklenmektedir. Ancak politika oluşturma ve koordinasyon sağlama işlevi yüklenen KSGM'nin, sosyal hizmet kurumlarında kadınlara verilen hizmetler ile genel olarak kamunun yürüttüğü politikalar arasında eşgüdüm sağlanması, model geliştirme çalışmaları vb. konusunda herhangi bir çalışması olmadığı görülmektedir. Bu konuda tek istisnai durum aile içi şiddete ilişkindir. Kadınlara hizmet sunan kamu kurumlarının her biri kendi hizmet planlamasını yapmaktadır. Hizmetlerin projeler çerçevesinde hedefleri, çıktıları, uygulama süresi belirlenmiş bir biçimde planlanmasıdır. Bu durum, projeye sınırlandırılmış tarz, hizmetlerin sürekliliğine ilişkin sorunlar yaratabilmektedir.

Türkiye, Pekin Eylem Planı doğrultusunda kadın erkek eşitliğini kamusal bir sorumluluk olarak tüm kamu kurum ve kuruluşlarında yaygınlaştırmak amacı ile yerelde kadının statüsü birimlerini oluşturmayı amaç edinmiştir. Ancak pilot il olarak seçilen 13 ildeki valiliklerle yaptığımız görüşmelerde Bursa ve İstanbul Valiliği dışında diğer illerdeki valiliklerde böyle bir birim hiç oluşturulmamış, hatta böyle bir birimin oluşturulacak olmasından dahi haberleri olmamıştır. Bu açıdan **Soru 4** doğrulanmaktadır.

2012 yılında Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü bünyesinde faaliyetlerini devam ettirecek olan aile danışma merkezlerinin işlevlerinin ve hizmet sunum biçimlerinin nasıl olacağı belirsizliğini korumaktadır. Daha önceden aile terapisi, yönlendirme, bilinçlendirme, eşler arası etkili iletişim becerileri konusunda hizmetler veren kuruluşlar şuan oluşturulacak olan ŞÖNİM'lerle aynı hizmeti yerine getirdiklerinden daha sonraki süreçte nasıl bir hizmet modeli benimseyecekleri belirsizdir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kamu kurum ve kuruluşları ile dernekler arasında yapmış olduğu protokollerle aile danışma merkezlerinin etkin çalışmasına

yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca bu merkezlerin hizmet kalitesinin artması, ulaşılabilirliğin sağlanması için danışma merkezlerinden yapmış oldukları faaliyetlerin listesini ve çıktılarını talep etmektedir. Bu denetleyicilik mekanizması birçok ilde işlevsiz olan aile danışma merkezlerini işlevsel hale getirecektir. Ancak burada aile danışma merkezlerinin işlevsel olması ve verimli hizmet sunması için bu merkezlerde çalışan uzman kişilerin de yeterli sayıda ve talebi karşılayabilecek nitelikte olması gerekmektedir. Şuana kadar faaliyetlerini ve hizmet sunumlarını incelediğimiz aile danışma merkezlerinde ciddi personel sıkıntısı vardır. Özellikle de uzman personelin olmaması bu merkezlerin etkin ve verimli çalışmasına engel olmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'de kadın ve aile politikalarının etkin bir şekilde uygulanması ve toplumda cinsiyet eşitliğinin sağlanması için aile odaklı bakıştan kadın odaklı bakışa geçmek gerekmektedir. Kadınların toplumun her alanında fırsat eşitliğinden yararlanabilmesi için politikalar geliştirilmeli ve uygulanabilirliği sağlanmalıdır. Yine kadınların istihdama katılımının sağlanması için iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmalıdır. Çünkü ülkemizde kadının statüsünün yükseltilmesi için kadın istihdamı destekleniyo olarak gözükmekte ancak uygulamada bu söz konusu değildir. Bunun dışında yasalar geçmekte ancak nasıl uygulanacağına ilişkin yönetmelikler çıkarılmamakta ya da çok geç çıkarılmaktadır. En son kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin 6284 Sayılı Yasa'nın yönetmeliği aradan 2 yıl geçmesine karşın hala çıkarılmış değildir. Bu durum da yasanın uygulanabilirliğini güçleştirmektedir.

Son olarak, ülkemizde kadınlar ve sivil kuruluşları eşitlikçi cinsiyet rollerini ve değerlerin, temel alırken siyasal iktidar geleneksel, dinsel ve muhafazakar bir aile modeli temel almakta ve bu iki model arasındaki çelişkiler ve paradokslar gözardı edilmektedir. Bu ikili bakış açısı da cinsiyet eşitliği politikalarının yerleşmesini güçleştirmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AÇEV, 2002, *İşlevsel Yetişkin Okuryazarlığı Programı Gönüllü Profili Raporu*, İstanbul.
- Aktan, Coşkun C., (2003), *Değişim Çağında Devlet*, Konya, Çizgi Kitabevi.
- Altınay, A.,-Yeşim, A., (2009), *Violence against Women in Turkey, A Nationwide Survey*, İstanbul, Ponto Pub.
- Aykaç, B. vd., (2007), *Yönetim Bilimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Avrupa Komisyonu, *Avrupa Sosyal Şartı- Temel Rehber*, Çev: Bülent Çiçekli, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2001.
- Baltacı, N.Ö., (2011), *Kadınları Güçlendirme Mekanizması Olarak Mikro kredi*, Ankara, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Beauvoir, S.D., (1993), *Kadın "İkinci Cins" 2 Evlilik Çağı*, İstanbul, Payel Yayınları.
- Berktaş, F., (2009), *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Bock, G., (2004), *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul, Literatür Yayınları.
- Bora, A.,-İşat, C., (2006), *Düğüm Bilgisi*, KA-DER, Ankara, Yalçın Matbaacılık.
- Boserup, E., (1970), *Women's Role in Economic Development*, NY: St. Martin's Press.
- Bryson, V., (1992), *Feminist Political Theory*, Pragan House, NW.
- Buğra, A.,-Keyder, Ç., (2008), *Kent Nüfusunun En Yoksul Kesiminin İstihdam Yapısı ve Geçinme Yöntemleri*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu.
- Butler, J. (2008), *Cinsiyet Belası-Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Çev. B. Ertür, İstanbul, Metis Yayınları.
- Caralunie Ramazanoğlu, (1998) *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, İstanbul, Pencere Yayınları.
- Chodorow, N.J., (1978), *The Reproduction of Mothering: the Psychoanalysis and The Sociology of Gender*, Berkley, California Univ. Press.
- Connell, R.W., (1998), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*, Çev. Cem Soydemir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Çaha, Ö., (2010), *Sivil Kadın*, Ankara, Savaş Yayınevi.
- Çakır, S., (2010), *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Donovan, J., (1997), *Feminist Teori*, Çev. A. Bora, M.A. Gevrek ve F. Saylan, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Durakbaşı, A., (2009), *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İstanbul, İletişim Yayınları.

- Ecevit, Y., (2007), *Türkiye'de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara, Uluslararası Çalışma Ofisi Yayınları.
- Esping-Andersen, G., (1999), *Social Foundations of Postindustrial Economies*, Oxford-UK Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G., (2011), *Tamamlanmamış Devrim Kadınların Yeni Rollerine Uymak*, Çev. Selin Çağatay, İstanbul, İletişim Yayınları. İlkkaracan, İ., (2011), *Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Fatmagül Berktaş, *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye*, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No 7, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, İstanbul, 2004.
- Garfinkel, I.,-Maclanahan,S.,(1986) *Single Mothers and Their Children*, Urban Institute, Washington.
- Gauthier , A. H. (1998) *The State and the Family: A Comparative Analysis of Family Policies in Industrialized Countries*, Clarendon Press, Oxford.
- Gender Mainstreaming, (1998), *Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practice*, Final Report of Activities of the Group of Specialists on Mainstreaming, Strasbourg, May 1998, pp.13-15.
- Giddens, A., (2000), *Üçüncü Yol/Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, Çev. Mehmet Özay, İstanbul, Birey Yayıncılık.
- Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- Gülçür, L.-İlkkaracan, P., (1996), *Sıcak Yuva Masalı, Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Güriz, A., (2011), *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, Ankara, Phoenix Yayınevi.
- Hart, M. U., (2002), *The Poverty of Life –Affirming Work Motherwork, Education, and Social Change*, Second Ed., London, Greenwood Press.
- Hooks, B., (2002), *Feminizm Herkes İçindir*, İstanbul, Çitlenbik Yayınları.
- İktisadi Kalkınma Vakfı, *Amsterdam Antlaşması: Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları*, Yayına Hazırlayan: Cenk Bolayır, İktisadi Kalkınma Vakfı, İKV:162, İstanbul, 2000.
- İsat, C.-Sayın, A.-Şenol, N., (2004), *Avrupa Birliğine Giriş Sürecini İzleme Programı Kadınlar ve Erkekler İçin Eşit Fırsatlar: Türkiye*, İstanbul, Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkez, Açık Toplum Enstitüsü.
- Kabeer, N., (1994), *Reversed Realities: Gender Hierarchies in Development Thought*, Londra, Verso.
- Kadioğlu, A., (1999), *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Kamerman, S.,- Kahn, J., A., (1991), *Childcare, Parental Leave and the Under 3s: Policy Innovation in Europe*, Westport, CN: Greenwood Publishing.

- Kandiyoti, D., (2007), *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, Çev. Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç ve Ferhunde Özbay, İstanbul, Metis Yayınları.
- Keyder, Ç., (2007), *Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliği'ne*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- KSGM, (2000), *Türkiye'de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi*, Ankara, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- KSGM, (2001), *Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi (Türkçe, İngilizce) Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu*, Ankara, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- KSSGM, *Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu*, Ankara, 2003.
- KSGM (2006), *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Rolü*, Ankara, KSGM Yayınları.
- KSGM, (2008), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*, Ankara, ss.15-16.
- KSGM, (2010), *Türkiye'de Kadının Durumu*, Ankara, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kütükçü, T., (2010), *Türk Kadın Yazımında Kadın Bedeni ve Cinselliğin Temsili*, İstanbul, Cinius Yayınları.
- Leyla Şen, Gülçin Akmut, “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Güçlen(dir)me Yaklaşımı: Kars Kırsalında Kadın Örgütlenmeleri”, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2006, s.44-51.
- Mackinnon, C. A., (1989), *Toward a Feminist Theory of the State*, Massachusetts London, England, Harvard University Press Cambridge.
- MacKinnon, C.A., (2003), *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Marshall, G., (1993), *Sosyoloji Sözlülüğü*, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, Engels, Lenin, (2008), *Kadın ve Aile*, Çev. Arif Gelen, Ankara, Sol Yayınları.
- Michel, A., (2000), *Feminizm*, Çev. Ş. Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Mitchell, J.-Oakley, A., (1984), *Kadın ve Eşitlik*, Çev. Fatmagül Berktaş, İstanbul, Yelken Matbaası.
- Mor Çatı, (2000), *Kadın Sığınakları: I. ve II. Kurultayları*, İstanbul, Mor Çatı.
- Morgan, D., (1985), *Family, Politics and Social Teory*, London, Routledge and Kegan Paul.
- Özbay, F., (1990), *Women, Family, and Social Change in Turkey. Bangkok*, UNESCO.
- Özbudun, S., (1984), *Niçin Feminizm Değil ?*, Niçin Değil Dizisi 1. Kitap, İstanbul, Süreç Yayıncılık.

- Özkazanç, A., (2007), *Siyaset Sosyolojisi Yazıları: Yeni Sağ ve Sonrası*, Ankara, Dipnot Yayınları.
- Pateman, C., (1989), *The Disorder of Women*, Stanford University Press, Stanford
- Pelizzon, S. M., (2009), *Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme*, Çev. İhsan Ercan Sadi ve Cem Somel, Ankara, İmge Kitabevi.
- Poster, M., (1989), *Eleştirel Aile Kuramı*, Çev. H. Tapınç, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Randall, V., (1982), *Women and Politics*, London, Macmillan Press.
- Roche, M., (1992), *Rethinking Citizenship: Welfare, Ideology and Change in Modern Society*, Cambridge-New York, Polity Press.
- Rowbotham, S., (1998), *Kadın Bilinci Erkek Dünyası*, Çev. Şükrü Alpagut, İstanbul, Payel Yayınları.
- Rowbotham, S.,-Wainwright-H.,-Lynee Segal, (1984), *Feminizm, Sosyalizm ve Eylemde Birlik*, Çev. Emel Çetin Özgül, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Sallan Gül, S., (2011), *Türkiye'de Kadın Sığınmaevleri Erkek Şiddetinden Uzak Yaşama Açılan Kapılar Mı?*, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Şişman, N., (1996), *Global Konferanslarda Kadın Politikaları*. İstanbul, İz Yayıncılık.
- Tatlıer Baş, M.,M., (2011) *Avrupa Birliği'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi: Hollanda, Romanya ve Türkiye Örneklerinin İrdelenmesi*, Ankara, KSGM,
- Tekeli, Ş.,(1988), *Kadınlar İçin*, İstanbul, Alan Yayıncılık.
- Toksöz, G., (2007), *Türkiye 'de Kadın İstihdam Durumu Raporu*, Ankara. ILO.
- Toksöz, G., (2012), *Kalkınmada Kadın Emeği*, İstanbul, Varlık Yayınları.
- Turner, B., (1997), *Eşitlik*, Çev: Bahadır Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- TÜSİAD-KAGİDER, (2008), *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri "Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset" Raporunun Güncellenmesi*.
- Vogel-Polsky, E., (1994), *National Institutional Machinery in the Council of Europe Member States to Promote Equality Between Women and Man*, Council of Europe, EG (93) 2 def., Strasbourg.
- Walby, S. (1990) *Theorizing Patriarchy*, Cambridge: Basil Blackwell.
- WHO, 2005, *Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women, Initial Results On Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses*, WHO Press, Geneva, World Health Organization.
- Wilson, E., (1977), *Women and the Welfare State*, London, Tavistock Publications,
- Wollstonecraft, M., (2007), *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yaraman, A., (2001), *Resmi Tarihten Kadın Tarihine Elinin Hamuruyla Özgürlük*, İstanbul, Bağlam Yayınları.

Yüksel, M., (2003), *Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri*, İstanbul, Betaş Yayınları.

MAKALELER

Abadan Unat, N., (1998), "Söylemden Protestoya: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü", (iç.) 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ss.323-336.

Acar, F.- Ertürk, Y., (2011), "Kadının İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Kazanımlar, Sorunlar", (iç.) *Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Bilanço 1975-2010*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.281-304.

Acuner, S.,- İşat C., (2008), "Avrupa Birliği Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları ve Türkiye," *Türkiye' de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*, İstanbul, TÜSİAD-KAGİDER ,ss. 301-383.

Acuner, S., Sallan, S. (1993) "Türk Kamu Yönetiminde Yönetici Kadınlar", *Amme İdaresi Dergisi*, c.28, S.3, ss. 77-92.

Adak, N. (2012), "Evlilik Mi? Birlikte Yaşamak Mı?", *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*, ed. N. Adak, Ankara, Siyasal Kitapevi, ss. 221-246.

Ağduk, M. (2009), "Cumhuriyet'in Asil Kızlarından '90'ların Türk Kızlarına...1990'larda Bir "Türk Kızı": Tansu Çiller", der. A. G. Altınay, *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, ss. 297-324.

Akdeniz, H. (2012), "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Hukuki Düzenlemelerin Yeterliliği ve Etkililiği", *İnsan Hakları Standartlarının Etkili Uygulanması Bağlamında Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Bildiriler Kitabı*, İstanbul, Türkiye Adalet Akademisi Yayın Kurulu, ss.545-557.

Alican, A., "Türkiye'de ve Dünyada Kadına Yönelik Şiddetin Yansımaları", *Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, 9-11 Aralık 2009, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Arat, Y., (1991), "1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi". *Toplum ve Bilim*, S.53, ss.41-54.

Arat, Y., (1993), "Women's Studies in Turkey: from Kemalism to Feminism", *New Perspectives on Turkey*.

Arat, Y., (1995), "1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı", der. N. Arat, (iç.) *Türkiye'de Kadın Olgusu*, İstanbul, Say Yayınları.

Arat, Z.F., (1998), "Kemalizm ve Türk Kadını", 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, ed. Ayşe Berktaş Mirzaoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, ss.51-58.

Arın, C., (1998), "Kadına Yönelik Şiddet", (iç.) 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul, Türkiye İş Bankası İstanbul Menkul Kıymetler Borsası.

Bayramoğlu, S., (2002), "Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim", *Praksis*, S.7, ss.85-116.

- Becky, T., (2002), "Multiracial Feminism: Recasting the Chronology of Second Wave Feminism", *Feminist Studies*, vol.28, no.2, pp. 337-360.
- Berktaş, F. (2011), "Arendt'le Kimlik Politikasının Ötesine", *Dipnot Üç Aylık Sosyal Bilim Dergisi Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm*, S.7.
- Berktaş, F., (2000), "Kadınların İnsan Hakları: İnsan Hakları Hukukunda Yeni Bir Açılım", *İnsan Hakları*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Berktaş, F., (2007), "Doğu ile Batının Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Modernleşme ve Batılılık*, c. 3, der. T. Bora-M. Gültekinil, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Berktaş, F., (2011), "Feminist Teoride Açılımlar", (iç.) *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, ed. Yıldız Ecevit ve Nadide Karkıner, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2312 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1309, ss.2-23.
- Birkalan-Gedik, H., (2011), "Feminist Hareketler", *Yeni Toplumsal Hareketler*, ed. Bilban Kartal ve Belkız Kümbetoğlu, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2345 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1342, Eskişehir, ss.104-129.
- Birsen Gökçe, 2011, "Türk Toplumunda Aile Yapısı", *Aile Sosyolojisi*, ed: Aytül Kasapoğlu ve Nadide Karkıner, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2306 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1303, s.50-82.
- Bora, A., (2004), "Kamusal Alan Sahiden "Kamusal" Mı?", *Kamusal Alan*, ed. Meral Özbek, İstanbul, Hil Yayınları.
- Bora, A., (2011), "Aile: En Güçlü İşsizlik Sigortası", *Boşuna Mı Okuduk? (iç.) Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği*, der. T. Bora-A.Bora, N. Erdoğan,İ. Üstün, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Boye, K., (2011), "Work and Well-being in a Comparative Perspective-The Role of Family Policy", *European Sociological Review*, vol.27, no.1, pp:16-30
- Burkay Aslan, S. (2012), "Değişen Dünya'da Aile Politikaları", *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*, ed. N. Adak, Ankara, Siyasal Kitapevi, ss. 261-279.
- Canatan, K. (2011) "Dünya'da ve Türkiye'de Aile Politikaları", (iç.) *Aile Sosyolojisi*, der. K. Canatan-E. Yıldırım, İstanbul, Açılımkitap.
- Çağatay, N.-Yasemin, N.,S., (2011), "Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler", (iç.) *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Yay. Haz. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Çukurçayır, A. (2003), "Çok Boyutlu Bir Kavram Olarak Yönetişim", *Çağdaş Kamu Yönetimi I*, ed. Muhittin Acar, Hüseyin Özgür, Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Daly, M., Scheiwe, K., (2010), "Individualisation and Personal Obligations- Social Policy, Family Policy, and Law Reform in Germany and the Uk", *International Journal of Law, Policy and the Family*, vol. 24, no.2, pp:178-179.
- Dedeoğlu, S., (2000), "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeği", *Toplum ve Bilim*, S. 86, s. 139-170.

- Dedeoğlu, S., (2009), "Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Cinsiyet Eşitliği Politikaları, Kadın İstihdamı ve İstihdam Dışılık" *Çalışma ve Toplum*, S.21, s.41-54.
- Dedeoğlu, S., (2011), "Endüstriyel Üretimde Kadın ve Göçmen Emegi: Atarerkillik ve Enformel Emek", *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi Türkiye Örneği*, der. S. Dedeoğlu-M. Yaman Öztürk, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Dedeoğlu, S., (2012), "Equality, Protection or Discrimination: Gender Equality Policies in Turkey", *Social Politics*, Vol. 19, no: 2, pp.269-290.
- Delphy, C., (1992), "Baş Düşman", *Kadının Görünmeyen Emegi, Maddeci Bir Feminizm Üzerine*, der. G. Savran-N. Tura, İstanbul, Kardelen Yayınları.
- Dumon, W., (2003-4), "Family Policy in Europe: Old and New Issues", *Journal of Population and Social Security*, (Population), vol.1, no.1.
- Durakbaşı, A., (1988), "Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve "Münevver Erkekler"", (iç.) *75. Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Durakbaşı, A., (2008), "Kadınların Tarihinden Dersler: Feminist Bir Sosyoloji İçin Notlar", *Toplum ve Demokrasi Feminizm, Demokrasi ve Toplumsal Cinsiyet*, y.2, S.4, s.17.
- Durakbaşı, A., (2011), "Türk Modernleşmesinin Kamusal Alanı ve "Kadın Yurttaş"ı, (iç.) *Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Bilanço 1975-2010*, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, s.449-464.
- Ecevit, Y., (2001), "Yerel Yönetimler ve Kadın Örgütleri İlişisine Eleştirel Bir Yaklaşım", (iç.) *Yerli Bir Feminizme Doğru*, ed. Aynur İlyasoğlu, Necla Akgökçe, İstanbul, Sel Yayınları, ss.227-258.
- Ecevit, Y., (2011), "Türkiye'de Kadın Emegi Konulu Çalışmaların Feminist Tarihçesi", (iç.) *Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Bilanço 1975-2010*, der. Serpil Sancar, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, ss.121-166.
- Ecevit, Y., (2011), "Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç", *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, ed. Yıldız Ecevit ve Nadide Karkıner, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2312 Açıköğretim Fakültesi, Yayını No: 1309, Eskişehir, ss.2-31.
- Ercan, F., Özar, Ş., (2000), "Emek Piyasası Teorileri ve Türkiye'de Emek Piyasası Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış", *Toplum ve Bilim*, S.86, ss.22-71.
- Ertürk, Y., (1990), "Doğu Anadolu'da Modernleşme ve Kırsal Kadın", *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Yay. Haz. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Esping-Andersen, G., (2006), "Altın Çağ Sonrası? Küresel Bir Ekonomide Refah Devleti İkilemleri, der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, (iç.) *Sosyal Politika Yazıları*, İstanbul, İletişim Yayınları, ss.55-100.
- Ferrera, M., (2006), "Sosyal Avrupa'da 'Güney Avrupa Refah Modeli'", der. A. Buğra-Ç. Keyder, *Sosyal Politika Yazıları*, (Çev. Burcu Yakut-Çakar ve Utku Barış Balaban), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Fraser, N. (1994), "After The Family Wage: Gender Equity and The Welfare State", *Political Theory*, vol: 22, no: 4, pp:591-618.

- Fraser, N., (2004), "Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Var Olan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı", (iç.) *Kamusal Alan*, ed. Meral Özbek, İstanbul, Hil Yayınları.
- Fraser, N.-Gordon, L. (1994), "A Genealogy of Dependency: Tracing a Keyword of the US Welfare State", *Signs*, vol. 19, no. 2, pp.309-336.
- Guerrero, Teresa Jurado and Naldini, Manuela (1996) "Is the South so Different? Italian and Spanish Families in Comparative Perspective", *South European Society & Politics*, vol. 1, no. 3, pp:41-66.
- Guerrero, T.J.,-Naldini, M., (1996) "Is the South so Different? Italian and Spanish Families in Comparative Perspective", *South European Society & Politics*, 1996, vol. 1, no. 3, pp.41-66.
- Güçlü, S., (2012), "Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar", *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*, ed. N. Adak, Ankara, Siyasal Kitapevi, ss. 65-91.
- Gül, H.- Sallan Gül, S.,-Memişoğlu, D., (2007) "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikaları, Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetişim", (iç.) *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-II: Uygulama*, der. H. Özgür-M. Kösecik, , Ankara, Nobel, ss.246-283.
- Gündüz Hoşgör, A., (2011), "Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma", (iç.) *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, ed. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner, Anadolu Üniversitesi Yayını No:2312, Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1309.
- Gürçan, A. (2006), "Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi ve Aile Araştırma Kurumu", *Kadın Çalışmaları Dergisi*, c.1, S.3.
- Harding, S., (1996), "Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var Mı?", (iç.) *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yay. Haz. Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, İstanbul, Sel Yayınları.
- Hartman, H., (1992), "Marksizm'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği", (iç.) *Kadının Görünmeyen Emeği, Maddeci Bir Feminizm Üzerine*, der. G. Savran – N. Tura, İstanbul, Kardelen Yayınları.
- Hartman, I. H., (1994), "The Family as the Locus of Gender, Class and Political Struggle: The Example of House Work", *Theorizing Feminism*, der. A. C. Herrmann ve A. J. Stewart, Westwiev Press, Oxford, 1994.
- Henninger, A.,-Wimbauer, C.,-Dombrowski R., (2008), "Demography as a Push toward Gender Equality? Current Reforms of German Family Policy", Oxford University Press, pp.288-289.
- Hernes, H.M., (1987), "Women and Walfare State: The Transition from Private to Public Dependence", ed. A.S. Sasson, *Women and the State*, London, Hutchinson.
- Işık, S. N. (2007), "1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler", (iç.) *90'larda Türkiye'de Feminizm*, der. A. Bora-A. Günal, İstanbul, İletişim Yayınları.
- İlkkaracan, İ., (1998) "Doğu Anadolu'da Kadın ve Aile", (iç.) *75. Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, ss.173-192.

- İlkkaracan, İ.-İlkkaracan, P., (1998), "Kuldan Yurttaş: Kadınlar Neresinde?", *75. Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, ss.77-90.
- Joan W. Scott, "Kadın İşçi", *Kadınların Tarihi*, Cilt:IV, Çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s:374-398.
- Kandiyoti, D. (1988), "Bargaining with Patriarchy", *Gender and Society*, Special Issue to Honor Jessie Bernard, vol. 2, no. 3, pp.274-290.
- Kandiyoti, D. (1989), "Women and Turkish State: Political Actors of Symbolic Pawns", *Women-Nation State*, der. N. Yurdakul Davis-F. Antipas, London, McMillan.
- Kandiyoti, D. (1991) "Kadın, İslam ve Devlet: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Toplum ve Bilim*, S.53, ss.21-39.
- Kandiyoti, D., (1989), "Women and Turkish State: Political Actors of Symbolic Pawns", *Women-Nation State*, der. N. Yurdakul Davis-F. Antipas, London, McMillan,.
- Kandiyoti, D., (2010), "Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar", (iç.) *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, der. Ş. Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Kandiyoti, D., (2011), "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları: Gelecek İçin Geçmişe Bakış", (iç.) *Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Bilanço 1975-2010*, der. Serpil Sancar, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, ss.33-52.
- Kapız Ö. S., (2002), "İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002, c. 4, S.3, s.139-153.
- Kara, N., (2006), "80 ve 90'larda Türkiye'de Feminist Hareketler", *Kadın Çalışmaları Dergisi*, c.1, S.3, s.16-39.
- Karak, D., Aydemir, E., (2012) "Feride Acar'la Kadın Hakları Üzerine Bir Mülakat", (iç.) *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet*, der., USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi, Rapor No 12-01.
- Karkıner, N., "Aile ve Evlilik", (iç.) *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, ed. Yıldız Ecevit ve Nadide Karkıner, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2307 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1304, 2011, ss.130-153.
- Kırkpınar, L. (1998), "Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın", *75. Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.13-28.
- Kilpatrick, D.G., "What is Violence against women: defining and Maeasuring the Problem", *Journal of Interpersonal Violence*, 2009, vol.19, no.11, pp.1209-1234.
- Kolankaya, T., (2001), "Türkiye'de Doğum Kontrolü Alanına Bir Bakış", (iç.) *Yerli Bir Feminizme Doğru*, ed. Aynur İlyasoğlu, Necla Akgökçe, İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Koray, M., (1998), "Türkiye'de Kadın Hareketinin Soru ve Sorunları", (iç.) *75. Yılda Kadınlar ve Erkekler*, ed. Ayşe Berktaş Mirzaoğlu, İstanbul, Türkiye İş Bankası İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

- Koray, M., (2011), "Avrupa Birliği ve Türkiye’de “Cinsiyet” Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri", *Çalışma ve Toplum*, S.2, ss.13-54.
- Korpi, W.,-Palme, J., (1998) “The Paradoxes of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in the Western Countries”, *American Sociological Review*, vol. 63, pp. 661-687.
- Kovanlıkaya-Ergin, Ç., (2006) "Kadın Sivil Toplum Kuruluşlarının Kadın Bilincine Katkıları ve Uçan Süpürge Örneği", *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 2006, c.1, S.3.
- Koyuncuoğlu, T., (1998), "Medeni Kanun ve Kadın Hakları", 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ss.58-63.
- Kümbetoğlu, B., (2001), "Kentsel Alan ve Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet", (iç.) *Yerli Bir Feminizme Doğru*, ed: Aynur İlyasoğlu, Necla Akgökçe, İstanbul, Sel Yayınları.
- Lewis, J., (2006), Gender and Welfare in Modern Europe, *Past and Present*, Issue Supplement 1, pp.39-54.
- Lin, M.F., (2008), Women’s Organizations and the Changing State/Society Relationship: Resistance, Co-option by the State, or Partnership?, in *Taiwan in Comparative Perspective*, vol. 2, pp.47-64.
- Mann, M., (1986), "A Crisis in Stratification Teory? Persons, Households/Families/Lineages, Gender, Classes and Nations", (in.) *Gender and Stratification*, ed. R. Crompton and M. Mann, Oxford: Polity Press, pp.40-56.
- Mingione, E., (2006), “Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele”, der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, (iç.) *Sosyal Politika Yazıları*, Çev. Burcu Yakut-Çakar- Utku Barış Balaban, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.264-273.
- Misra, J.-Moller, S.- Budig, M., (2007), Work–Family Policies and Poverty for Partnered and Single Women in Europe and North America, *Gender and Society, Sociologists for Women in Society*, vol. 21, no.6, 804-827.
- Moreno, L., (2006), "Süper Kadınlar ve Akdeniz Refahı", der., A. Buğra- Ç. Keyder, *Sosyal Politika Yazıları*, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.375–395.
- Moroğlu, N., (2012), "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Mart-Nisan, S.99, ss.374-375.
- Neyer, R.G., (2005-1), “Family Policies in Western Europe Fertility Policies at the Intersection of Gender Policies”, *Employment Policies and Care Policies*, Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft.
- Neyer, R.G.-Andersson,G., (2008), "Consequences of Family Policies on Childbearing Behavior: Effects or Artifacts?", In *Population and Development Review*, vol. 34, no. 4.
- Orloff, A. S., (1993), "Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States”, *American Sociological Review*, vol. 58, Issue.3, pp.303-328.

- Özbek, M., (2004), "Giriş: Kamusal-Özel Alan, Kültür ve Tecrübe", (iç.) *Kamusal Alan*, ed. Meral Özbek, İstanbul, Hil Yayınları, ss. 443-500.
- Pateman, C., (1993) "Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme", der. John Keane, *Sivil Toplum ve Devlet*, Çev. Aksu Bora, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Pateman, C., (2004) "Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme", *Sivil Toplum ve Devlet Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar*, der. John Keane, Yedi Kıta Yayınları, Ankara, ss.122-134.
- Polat, Y. İ. (2012), "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Yasal, Kurumsal ve Uygulama Kapasitesinin Arttırılması: Yeni Gelişmeler", *İnsan Hakları Standartlarının Etkili Uygulanması Bağlamında Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Bildiriler Kitabı*, İstanbul, Türkiye Adalet Akademisi Yayın Kurulu, ss.559-572.
- Polatnick, M., (1973-4) "Why Men Don't Rear Children: A Power Analysis", *Berkeley Journal of Sociology*, v.18, pp.45-86.
- Rathgeber, E.,M., (1990), "WID, WAD, GAD: Trends in Research and Practice", *The Journal of Developing Areas*, pp.489-502.
- Revillard, A., (2006), " Work/Family Policy in France: From State Familialism to State Feminism?" *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2006, vol. 20, no. 2, Published by Oxford University Press, pp.133-150.
- Rose Marie Lagrave, "Denetimli Bir Özgürleşme", *Kadınların Tarihi*, Çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Cilt. V, İstanbul, 2005, s.419-450.
- Sallan Gül, S., (2003), "Dünyada ve Türkiye'de Feminizm ve Kadın Hareketi", *Çağdaş Kamu Yönetimi I*, Ankara, Nobel Yayınları.
- Sallan Gül, S., (2005), "Türkiye'de Yoksulluğun Kadınsılaşması", *Amme İdaresi Dergisi*, c.38, S.1, ss.25-49.
- Sallan Gül, S., (2006), "Binyıl Hedeflerinde Türkiye'de Eğitim", *Yeniden İmece*, Üç Aylık Eğitim, Bilim Sanat ve Kültür Dergisi, S.10, ss.41-42.
- Sallan Gül, S.,-Alican,A.,-Dinek, A., (2008), "Problematic of Adult Women Education: the Determination of Sultanbeyli's Poor Women for Education", *AİD Todaie's Review of Public Administration*, vol. 2, no.1, pp.73-94.
- Sallan Gül, S.,- Gül, H., (2008), "Türkiye'de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam", *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, der. N. Oktik, İzmir, Yakın Kitabevi, ss.361-396.
- Sallan Gül, S., (2009), "Refah Devletinin Dönüşümünde Kadın Haklarından Annelik Haklarına Geçiş", *İnsan Hakları Yıllığı*, TODAİE, c. 27, ss.49-74.
- Sallan Gül, S., (2012), "Toplumsal Cinsiyet", (iç.) *Sosyolojiye Giriş*, ed. Muammer Tuna, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Sallan Gül, S., (2012), "Türkiye'de Yoksulların Sosyal Hakları Alanında Cinsiyetçi İzler", *Küreselleşme, Yeni Eşitsizlikler ve Yurttaşlık Uluslararası Sempozyum*, 16-17 Mart 2012, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Sallan Gül, S.-Sayın, A.-Vural, D. (2006), "The Importance of Employment Policies in Poverty Reduction and its Reflections on Women Employment in Turkey", *METU Social Policy*.
- Sancar, S., (2011), "Türkiye'de Kadın Hareketinin Politığı: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler, (iç.) *Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Bilanço 1975-2010*, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Savran, G., (2005), "80'li Yılların Kampanyaları ve Özel Alanın Politikası: Sorunlar ve Sorular", der. B. Kum vd., *Özgürlüğü Ararken: Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri*, İstanbul, Amargi Yayınları.
- Sayan-Cengiz, F., (2010), "Bir "Yeni Sosyal Hareket" Olarak Türkiye'de 1980 Sonrası Feminist Hareket: Değerler Değişimi Mi Alternatif Dinamikler Mi?", der. Hülya Durudoğan vd., (iç.) *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar*, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Scott, J. W., (2005), "Kadın İşçi", *Kadınların Tarihi*, c.IV, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sirkis, L., (1994), "Özerk Kadın Hareketi ve Kurumlar: Son On Yıl İçinde Fransa'daki Karşılıklı Etkileşimler", *Kadın Hareketinin Kurumsallaşması (Fırsatlar Ve Rizikolar)*, Çev. Meral Akkent, İstanbul, Metis Yayınları, ss.45-53.
- Sirman, N., (1989), "Feminism in Turkey: A Short History", *New Perspectives on Turkey* vol.3, no.1, ss.1-34.
- Tan, M., (2000), "Eğitimde Kadın Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği", (iç.), *Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş*. İstanbul, TÜSİAD Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1989), *80'lerde Türkiye'de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi*, İstanbul, Birikim, S.3, ss.34-41.
- Tekeli, Ş., (1986), "Emergence of the New Feminist Women in Turkey" in *The New Women's Movement: Feminism and Political Power*, ed: Drude Dahlerup, London, Sage Publications, pp. 179-199.
- Tekeli, Ş., (1995), "1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar", *1980 Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, der. Ş. Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, ss.15-50.
- Tekeli, Ş., (1998), "Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme", (iç.) *75. Yılda Kadınlar ve Erkekler*, ed. Ayşe Berktaş Mirzaoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, ss.337-346.
- Thévenon, O., (2011), "Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis", *Population and Development Review*, vol. 37, no.1, p.57-87.
- Türkaslan, N. (2012) "Aile Sosyolojisi", (iç.) *Sosyolojiye Giriş*, ed. M. Tuna, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Walby, S. (2002) "Feminism in a Global Age", *Economy and Society*, vol. 31, no. 4, pp.533-557.
- Walby, S., (2009), "Kadın ve Ulus", (iç.) *Vatan Millet Kadınlar*, der. A. Gül Altınay, İstanbul, İletişim Yayınları.

Zimmerman, S. L., (1992), "Family Trends: What Implications for Family Policy?",
Source: *Family Relations*, vol: 41, no: 4, Published by: National Council on
Family Relations, pp. 423-429.

TEZLER

Acuner, S. (1999), *Türkiye'de Kadın-Erkek Eşitliği ve Resmi Kurumsallaşma Süreci*,
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi
Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

AKP'nin İstihdam Politikası: Bir Mutsuz Evlilik Hikayesi,
<http://www.sendika.org/2013/04/akpnin-kadin-istihdam-politikasibir-mutsuz-evlilik-hikayesi/>, (6.5.2013).

Arnd Michael Nohl-Fevziye Sayılan, (2004), *Türkiye’de Yetişkinler için Okuma-Yazma Eğitimi, Temel Eğitime Destek Projesi Teknik Raporu* (Milli Eğitim Bakanlığı/Avrupa Komisyonu), Mart 2004.
<http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular/Proj/TEDPBilgilendirme.pdf>. (2.8.2012)

Demirler, D.,-Gümüş, P., 2004, “TCK Değişirken”, *BÜ’de Kadın Gündemi*, S.7,
www.feminisite.net (05.05.2009).

Family Policy in Council of Europe Member States, 2010,
http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/Family_Policy_in_Council_of_Europe_member_states_en.pdf (4.7.2012)

Moralioğlu, A., "80"li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar",
http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1161.pdf, (21.3.2011).

Karal, D., (2012), "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Yasası: Ne Umduk, Ne Bulduk?", USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2012,
<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2618>, (01.05.2012).

Nevin Şenol vd. (2010) “Türkiye’de Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kurumsallaşma”, Kadın Dostu Kentlere Doğru, BM Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı, 2 Temmuz 2009,
http://www.unfpa.org.tr/turkeytr/rapay/kadin_dostu_kentler_2010.pdf, (11.4.2012)

Resmi Gazete, , Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması, Başbakanlık Genelgesi 2010/14, 25 Mayıs 2010 Tarihli Resmi Gazete, Sayı:27591, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100525-12.htm> (23.5.2011).

Resmî Gazete, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111129.htm> (15.3.2012).

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2010 Yılı Birleşik Raporu, <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19092/Izleme-ve-Degerlendirme-Raporlari>, (12.04.2011)

- Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2009 Yılı Birleşik Raporu, <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19092/Izleme-ve-Degerlendirme-Raporlari>, (12.04.2011)
- TBMM, *Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor* 2009, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf, (10.06.2012).
- TBMM, *Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Mevzuattaki Ve Uygulamadaki Noksanlıkların Tespitine İlişkin Rapor* 2009, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/komisyon_raporlari.htm, (10.06.2012).
- TBMM, *Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu 2011*, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor_no_5.pdf, (10.06.2012).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 1.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCE4A2B5A9FE13949B>, (10.01.2011).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC9C34CFA04C7928C4>, (10.01.2011).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC2BD846AC6F288F74>, (10.01.2011).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC0B42818B57DD3287>, (10.01.2011).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC1D20ECF6C1940897>, (10.01.2011).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-)2000), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC511D74F7DFC4C49E>, (10.01.2011).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCD157A140EEA4FF44>, (10.01.2011).
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (2010) *Aile Sorunlarına Bölgesel Düzeyde Bakış*,

<http://www.athgm.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/CALISTAYRAPORU.pdf>, (21.07.2011).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2011 Yılı Birleşik Raporu, <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19092/Izleme-ve-Degerlendirme-Raporlari>, (12.04.2011)

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2010 Yılı Birleşik Raporu, <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19092/Izleme-ve-Degerlendirme-Raporlari>, (12.04.2011)

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2009 Yılı Birleşik Raporu, <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19092/Izleme-ve-Degerlendirme-Raporlari>, (12.04.2011)

UNDP, "Artık Kadınların da Bir Komisyonu Var!", *Yeni Ufuklar UNDP Türkiye Aylık Haber Bülteni*, S.40, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=1910>, (15.04.2012).

UNICEF, *Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*, Türkiye, 2003. <http://www.unicef.org/turkey/pdf/ge21.pdf> (14.5.2012).

Wall, K. vd., "Council of Europe Family Policy Questionnaire - Comparative Analysis Report", *Family Policy in Council of Europe Member States Two Expert Reports Commissioned by the Committee of Experts on Social Policy for Families and Children* 2009, Council of Europe, http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/Family_Policy_in_Council_of_Europe_member_states_en.pdf. (5.9.2012)

WB, World Development Report 2012: Gender Equality and Development Outline, http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2010/11/03/000334955_20101103062028/Rendered/PDF/576270WDR0SecM1e0only1910BOX353773B.pdf (2.1.2013)

Hükümet Programları

Ulusu Hükümeti (44.Hükümet Programı), <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP44.htm>, (03.02.2011)

I. Özal Hükümeti (45. Hükümet Programı), <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP45.htm>, (03.02.2011)

II. Özal Hükümeti (46. Hükümet Programı), <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP46.htm>, (03.02.2011)

Akbulut Hükümeti (47. Hükümet Programı), <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP47.htm> (03.02.2011)

I. Yılmaz Hükümeti (48. Hükümet Programı), <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP48.htm>, (03.02.2011)

VII. Demirel Hükümeti (49. Hükümet Programı), <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP49.htm>, (03.02.2011)

- I. Çiller Hükümeti (50. Hükümet Programı),
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP50.htm>, (03.02.2011)
- II. Çiller Hükümeti (51. Hükümet Programı),
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP51.htm>, (03.02.2011)
- III. Çiller Hükümeti (52. Hükümet Programı),
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP52.htm>, (03.02.2011)
- II. Yılmaz Hükümeti (53. Hükümet Programı),
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP53.htm>, (03.02.2011)
- Erbakan Hükümeti (54. Hükümet Programı),
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP54.htm>, (03.02.2011)
- III. Yılmaz Hükümeti (55. Hükümet Programı),
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP55.htm>, (03.02.2011)
- IV. Ecevit Hükümeti (56. Hükümet Programı),
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP56.htm>, (03.02.2011)
- Gül Hükümeti (57. Hükümet Programı), <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP57.htm>, (03.02.2011)
- I. Erdoğan Hükümeti (58. Hükümet Programı),
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP58.htm>, (05.06.2012)
- II. Erdoğan Hükümeti (59. Hükümet Programı),
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP59.htm>, (05.06.2012)
- III. Erdoğan Hükümeti (60. Hükümet Programı),
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP60.htm>, (05.06.2012)

EKLER

EK 1: Araştırma Kapsamındaki İl Valiliklerinden Gelen Bilgilendirme Yazıları

T.C
ADANA VALİLİĞİ
Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü

Sayı : B.17.4.ASM.0.01.16.00-400-99/ 14448
Konu : Ayşe ALİCAN

04/11/2012

Sn: Dr. Arş.Gör.Ayşe ALİCAN
Adres:Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
ISPARTA

Akademik çalışma konunuz olan 1980 sonrası kadın ve aile politikalarının kamu yönetimine yansımaları konulu bir çalışma yaptığınızı belirterek konu hakkında Müdürlüğümüzden bilgi istediğiniz görülmüştür. Konu ile ilgili hazırlanan bilgi notu yazımız ekinde sunulmuştur.

Bilgilerinizi arz ederim.

Fazlı DOĞANÇ
İl Müdürü

EK: -Bilgi Notu (1 syf.)

Adana Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü
Döşeme Mah.Yeni Valilik D/Blok 1. Kat Seyhan/ADANA
Tel: 0 (322)4588422-24 Fax: 0 (322) 4588423

Ayrıntılı Bilgi İçin :S.KILIÇ
Elektronik ağı:www.adanaaile.gov.tr
E-posta: adana@aile.gov.tr

T.C.
DİYARBAKIR VALİLİĞİ
Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü

Sayı : B.02.1.ASM.21.00.00/441/11023
Konu: Ayşe ALİCAN' ın bilgi Talebi hk.

12../11/2012

Sayın Ayşe ALİCAN
(Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü)
ISPARTA

Diyarbakır Valiliği ile gerçekleştirilen yazışmalar sonucunda; İl Yazı İşleri Müdürlüğü bünyesinde "Kadının Statüsü Biriminin" kurulmadığı ve bu yönde herhangi bir faaliyetin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Dilekçede bahsi geçen hususlara yönelik ilimizde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü bünyesinde çalışmalar yürütülmektedir. Söz konusu çalışmalara yönelik Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne bağlı 1 Kadın Konukevi bulunmakta olup, 2 kadın konukevi de yerel yönetimlere bağlı olarak hizmet vermektedir. 2011 yılında Müdürlüğümüze bağlı Aile ve Kadın Destek Merkezi kurulmuş olup kadın konukevlerinden kalıp ayrılan kadınlara yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Müdürlüğümüzde kadınlara yönelik 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu' na Bağlı Kadın Konukevleri Yönetmeliği ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Kapsamında işlemler yapılmaktadır.

Gereğini bilgilerinize rica ederim.

Oktay YAŞ
Vali a.
İl Müdür V.

T.C.
MERSİN VALİLİĞİ
Aile Danışma Merkezi Müdürlüğü

Sayı : B.17.4.ASM.0.33.21.00-249- 9333
Konu : Akademik Çalışma İçin Bilgi Talebi

19/10.2012

Sayın: Ayşe ALİCAN
Süleyman DEMİREL Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü Merkez/Isparta

İlgi:17.10.2012 tarih ve 631224 sayılı BİMER başvurunuz.

Kadınlara yönelik iş ve işlemler Mersin Aile Danışma Merkezi Müdürlüğüne bağlı olarak yürütülmektedir. Kadın ve ailelerin müracaatlarına istinaden kuruluşa bağlı ayrı birimlerce rehberlik ve danışmalık, Aile Eğitimleri, Sosyo-ekonomik destek, hukuki rehberlik hizmeti verilmekte olup Kuruluşun hizmet alanına ait istatistiksel bilgiler Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü veya Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığından temin etmeniz mümkündür.

Bilginize ve gereğini rica ederim.

H.Sidar ÇİFTÇİ
Aile Danışma Merkezi Müdürü V.

Adres: Çankaya Mah.4716 Sok.No:16
Telefon : 237 61 07 – 237 61 08
e-posta :

Posta Kodu: 33070
Faks : 237 65 37
Elektronik ağı:

Ayrıntılı bilgi için irtibat :

T.C.
MUĞLA VALİLİĞİ
Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü

SAYI :B.17.4.ASM.0.48.00.00/205/ 8599
KONU :Dilekçe

MUĞLA
30.../10/2010

SAYIN: Dr. Arş. Gör. Ayşe ALİCAN
Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
İSPARTA

İlgi: 16/10/2012 tarihli dilekçeniz

İlgi sayılı dilekçenize konu olan “Kadının Statüsü Birimi” çalışmalarını sonlandırmıştır. Kadın başlığı altında toplanan tüm çalışmalar Müdürlüğümüzce yürütülmektedir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Ali AKKUZU
İl Müdür V.

EK 2: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İle Diğer Kurumlar Arasında Yapılan Protokoller

T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İLE TÜRKİYE BELEDİYELER BİRLİĞİ ARASINDA İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç ve Kapsam

MADDE 1-(1) Bu Protokol ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görevleri arasında yer alan ve belediyeleri ilgilendiren, sosyal hizmet ve yardım veri paylaşımı, aile, kadın, çocuk, genç, özürü ve yaşlılar ile toplumun sosyal yardım, sosyal hizmet ve korunmaya ihtiyaç duyan diğer kesimlerine yönelik hizmet alanlarında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye Belediyeler Birliği arasında yapılacak çalışmalara ilişkin işbirliği koşullarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Dayanak

MADDE 2-(1) Protokolün dayanağı, 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu ve Türkiye Belediyeler Birliği Tüzüğü'dür.

Tanımlar

MADDE 3-(1) Bu Protokolde, "Bakanlık" Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığını, "Birlik" ise, Türkiye Belediyeler Birliğini ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Taraflar ve Sorumluluk

Taraflar

MADDE 4- (1) Bu Protokolün tarafları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye Belediyeler Birliği'dir.

Sorumluluk

MADDE 5-(1) Bu Protokolün yürütülmesinde taraflar eşit derecede yetkili ve sorumludur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tarafların Yükümlülükleri, Ortak Hükümler ve Mali Hükümler

Yükümlülükler

MADDE 6- (1) Tarafların yükümlülükleri şunlardır:

a) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Yükümlülükleri;

1) Gerçekleştirilecek proje, program, etkinlik ve eğitim programlarının kısa, orta ve uzun dönemli planlamasını yapmak,

2)Toplumsal cinsiyet eşitliği ve şiddetle mücadele konuları ile aile, kadın, çocuk, genç, özürü ve yaşlılara ilişkin proje, program, etkinlik ve eğitim programı materyalleri ile eğitici eğitimi materyallerini hazırlayarak Birliğe sunmak,

3)Uygulayıcı kurumlara danışmanlık desteği sağlamak ve gerektiğinde uygulamalara refakat etmek,

4)Yürütülen proje ve eğitim programlarının, etkinliklerin kazanımlarını tespit ederek bunlarla ilgili istatistikî bilgiler tutmak,

5)Proje, program, etkinlik ve eğitim programlarının duyurulmasını sağlayarak bu konuda ilgi ve farkındalığı arttırmak,

6)Proje, program ve etkinliklerde uzman personelin eğitici olarak görevlendirilmesi, projelerin planlanması, hazırlanması ve yürütülmesine ilişkin süreçlerde eğitim konularının belirlenmesi, iyi uygulama örneklerinin gösterilmesi, hazırlanacak materyallerin tasarımı gibi konularda teknik bilgi desteği sağlamak,

7)Sosyal yardım ve hizmetlerle ilgili veri paylaşımını sağlamak,

8)Toplumsal cinsiyet eşitliği, şiddetle mücadele, istismar ve üreme sağlığı konuları ile aile, kadın, çocuk, genç, özürü ve yaşlılara ilişkin toplumsal farkındalık yaratmak ve zihniyet dönüştürmü sağlamak amacıyla politika yapıcılara, karar vericilere, hizmet sunanlara ve kamuoyuna yönelik olarak görsel ve basılı materyalleri hazırlayarak Birliğe sunmak.

b) Türkiye Belediyeler Birliği'nin yükümlülükleri;

1)Bakanlık ile birlikte, uygulanacak proje, program, etkinlik ve eğitim programlarının kısa, orta ve uzun dönemli planlamasını yapmak,

2)Toplumsal cinsiyet eşitliği ve şiddetle mücadele konuları ile aile, kadın, çocuk, genç, özürü ve yaşlılara ilişkin proje, program, etkinlik ve eğitim programlarını gerçekleştirecek belediye başkanlıklarını tespit etmek ve listeyi Bakanlığa iletmek,

3)Belediye Başkanlıkları tarafından gerçekleştirilecek proje, program, etkinlik ve eğitim programlarında görev alacak eğiticileri tespit ederek bunların programı uygulayacak yeterliğe gelmelerini sağlamak,

4)Uygulamaya dönük proje, etkinlik, program, eğitim ve tanıtım materyallerini kurumsal kimlik esaslarına uygun şekilde üretmek ve bunları gerekli görülen sayılarda çoğaltmak,

5)Proje, program, etkinlik ve eğitimleri gerçekleştirecek uygulayıcı kurumlarla (toplumsal cinsiyet eşitliği ve şiddetle mücadele konuları ile aile, kadın, çocuk, genç, özürü ve yaşlılara ilişkin programlar ile aile eğitimi ve evlilik öncesi eğitim programı uygulayacak kurum ve kuruluşlar) koordinasyonu Bakanlıkla birlikte sağlamak,

6)Proje, program, etkinlik ve eğitim programlarının duyurulmasını sağlayarak bu konuda ilgi ve farkındalığı arttırmak,

7)Belediye başkanlıklarındaki personele yönelik olarak düzenlenecek proje, program, etkinlikler ile eğitim programları için dersane, salon, otel gibi uygun mekânların temin edilmesi, sunum ve konuşmalar için sahne düzeni ve teknik donanımların hazırlanmasını sağlamak,

8)Proje, program, etkinlik ve eğitim programlarında kullanılacak bayrak, flama, afiş, pankart, kırtasiye ve benzeri materyallerin hazırlanması ve çoğaltılmasını sağlamak,

9)Proje, program, etkinlik ve eğitim programlarına katılacaklara verilmek üzere katılım belgesi hazırlanmasını sağlamak,

10)Tarafların internet sitelerine yerleştirilmek üzere proje, program, etkinlik ve eğitim programlarına ilişkin gerekli haber, fotoğraf ve dokümanların hazırlanmasını ve materyallerin dağıtımını sağlamak,

11)Şiddete uğrayan ya da uğrama tehlikesi bulunan kadınlara belediyelerce sunulması gereken hizmetlerin (koruma-sığınma evleri, barınma, meslek/iş edindirme, tedavi, güçlendirme, yasal hakları konusunda bilinçlendirme, çocuk/yaşlı bakımı ve rehabilitasyonu vb.) daha etkin verilmesi, yaygınlaştırılması ve ihtiyaca göre güncellenmesi amacıyla hizmet sunumunun her kademesinde yer alan belediye görevlilerine yönelik eğitim programları düzenlemek,

12)Belediyelerce kadın konukevlerinin açılması, 5393 sayılı Belediye Kanununun 75'inci maddesi çerçevesinde kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernek ve vakıflar, meslek odaları ile kadınlara sunulması gereken hizmetler alanında işbirliği yapılması, sivil toplum kuruluşları tarafından kadın konukevi ve kadın danışma merkezi açma ve işletme girişimlerinde yardımcı ve destek olunması konusunda belediye başkanlıklarını bilgilendirmek ve teşvik etmek,

13)Kent planlamasında, sokak ve parkların iyi aydınlatılması, ulaşım hizmetlerinin kadınların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi ve iyileştirilmesi (durak sıklığı, güzergâhların oturma alanlarının tamamını kapsamaması vb.) ve acil telefon hatlarına erişilebilirliğin artırılmasına ilişkin olarak belediye başkanlıklarını teşvik etmek,

14)Belediyelerce yapılan sosyal yardım ve hizmetlere ilişkin verilerin tek bir merkezden paylaşımı için gerekli teknik altyapıyı 633 sayılı KHK'nın geçici 8'inci maddesi doğrultusunda oluşturmak.

Ortak Hükümler

MADDE 7- (1) Hangi tür eğitim programlarının nerede, nasıl ve ne zaman yapılacağı tarafların mutabakatıyla belirlenecektir.

(2) Proje, program, etkinlik ve eğitim programlarında görevlendirilecek konuşmacılar ve eğiticiler, konusunda uzman kişiler arasından taraflarca mutabık kalınarak seçilecektir.

(3) Proje, program, etkinlik ve eğitim programlarında kullanılacak bayrak, flama, afiş, pankart, kırtasiye ve benzeri materyaller, Bakanlık logosu solda, Birlik logosu sağda olmak üzere hazırlanacak ve kullanılacaktır.

(4) Proje, program, etkinlik ve eğitim programlarının katılımcılar için ücretsiz olması esastır. Ücret alınmasını gerektirecek hususlar mutabakatla belirlenecektir.

Mali Hükümler

MADDE 8- (1) "Proje, program, etkinlik ve eğitim programları bedeli "proje, program, etkinlik ve eğitim programlarına katılacaklar, davetliler, konuşmacılar ve eğiticiler ile iki kurum yetkilileri için ödenecek konaklama, ulaşım giderleri, eğiticilerin ders ücretleri, kırtasiye masrafları, katılımcılara verilecek kitap ve diğer doküman giderleri ile flama, bayrak, video ve ses kaydı, çözümleme, basım gibi yapılacak etkinliğe esas olan bütün giderleri kapsar.

(2) Proje, program, etkinlik ve eğitim programları bedelinin ne kadarının hangi kurum tarafından karşılanacağı her program bazında önceden tarafların mutabakatıyla kararlaştırılacaktır.

(3) Proje, program, etkinlik ve eğitim programlarının; araştırma, satın alma ve harcama sürecine ilişkin iş ve işlemler, kurumların tabi olduğu mevzuat hükümlerine göre yürütülecek ve sonuçlandırılacaktır. Her kurum kendi yapmış olduğu araştırma, satın alma ve harcama sürecinden sorumlu olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Çeşitli Hükümler

Değişiklik

MADDE 9-(1) Taraflardan biri Protokolde değişiklik yapmak istediği takdirde, bu önerisini yazılı olarak karşı tarafa bildirir. Protokol değişiklikleri tarafların müşterek kararı ile gerçekleşir.

Protokolün Süresi

MADDE 10- (1) Protokol herhangi bir süre ile sınırlanmamıştır. Taraflardan birinin en az bir ay öncesinden diğer tarafa gerekçelerini yazılı olarak bildirmesi suretiyle ya da yazılı mutabakat sağlanması durumunda protokol sona erer.

Uyuşmazlıkların Çözümü

MADDE 11-(1) Bu Protokol hükümlerinin uygulanmasından dolayı taraflar arasında oluşabilecek uyuşmazlıklar karşılıklı görüşme yoluyla çözülür.

Yürürlük

MADDE 12-(1) İmza tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan işbu Protokol, iki (2) nüsha halinde düzenlenmiş ve 01/09/2012 tarihinde imzalanmıştır.

Dr. Kadir TOPBAŞ
Türkiye Belediyeler Birliği Başkanı

Fatma ŞAHİN
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı

**TC
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
AİLE VE TOPLUM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
İLE
ANKARA HUKUK VE HAYAT DERNEĞİ
ARASINDA
İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ**

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Tanımlar, Dayanak ve Sorumluluk

Amaç

Madde 1- (1) Bu protokolün amacı, aile içi iletişim ve ilişki sorunları yaşayan ailelere, hukuki yardım ve psiko-sosyal desteğin temini için tarafların ortak hareket ederek işbirliği içinde çalışmasını sağlamaktır.

Kapsam

Madde 2- (1) Bu protokol, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Hukuk ve Hayat Derneği tarafından aile içi iletişim sorunları yaşayan ailelere yönelik hizmetlerin kurumsal kapasitesinin artırılması ve buna ilişkin işbirliği esaslarını kapsar.

Tanımlar

Madde 3- (1) Bu protokolde geçen "Genel Müdürlük" deyimi, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğünü, "Dernek" deyimi Hukuk ve Hayat Derneğini, "Merkez" deyimi ise Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı, Ankara ili sınırları içerisindeki Aile Danışma Merkezleri, Sosyal Hizmet Merkezleri ve Toplum Merkezlerini ifade eder.

Yasal Dayanak

Madde 4- (1) Bu Protokol 633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Ankara Hukuk ve Hayat Derneği Tüzüğüne dayanılarak hazırlanmıştır.

Sorumluluk

Madde 5- (1) Bu protokolün yürütülmesinde taraflar eşit derecede yetkili ve sorumludur.

07

AK

İKİNCİ BÖLÜM

Taraflar, Tebligat Adresleri

Taraflar

Madde 6- (1) Bu protokolün tarafları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Hukuk ve Hayat Derneği'dir.

Tebligat Adresleri

Madde 7- (1) Tarafların kanuni yerleşim yerleri aşağıdaki gibidir:

a) Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi
2177. Sokak No:10/A Çankaya/Ankara

b) Hukuk ve Hayat Derneği: GMK Bulvarı Gülseren Sokak No: 6/5-6-7
Maltepe/Ankara

Taraflar yukarıda belirtilen tebligat adreslerinde bir değişiklik olması durumunda bu değişikliği diğer tarafa 15 gün içerisinde bildirmek zorundadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tarafların Yükümlülükleri

Yükümlülükler

Madde 8- (1) Bu protokole bulunan tarafların yükümlülükleri aşağıda belirtilmiştir.

a) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Yükümlülükleri;

1- Dernek tarafından Genel Müdürlüğe bağlı merkezlerden hizmet alması amacıyla yönlendirilen ailelerle ilgili ilçe değerlendirmelerin yapılarak ilgili en yakın merkeze yönlendirilmesini sağlamak.

2- Aile içi iletişim, ekonomik ve benzeri sorunlar nedeni ile boşanma noktasına gelmiş ve Dernek tarafından Genel Müdürlüğe bağlı en yakın merkeze yönlendirilen çiftlerin ilk görüşmelerinin yapılmasını ve gerekli hizmetin merkez tarafından verilmesini sağlamak veya başka bir hizmete ihtiyacı olduğu düşünülen ailelerin ilgili kamu kurum veya kuruluşuna yönlendirilmesini sağlamak.

3- Dernek üyesi avukatlara protokol çerçevesinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından sunulan hizmet modelleri konusunda gerekli bilgilendirmeleri yapmak.

b) Ankara Hukuk ve Hayat Derneği'nin yükümlülükleri;

1- Dernek üyesi avukatlara aile içi iletişim sorunları nedeni ile hukuki yardım amacı ile başvuran ve yapılan görüşmeler sonucu aile danışmanlığı alması veya farklı bir sosyal hizmet modeline yönlendirilmesi durumunda sorunlarının çözülebileceği düşünülen ailelerin uygun hizmet modeline ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla Genel Müdürlüğe bağlı merkezlere yönlendirmek.

2- İhtiyaç halinde Genel Müdürlüğe bağlı hizmet veren merkezler ve Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ilgili subelerinde görev yapan meslek elemanlarına Aile Hukuku konusunda gerekli bilgilendirmeleri yapmak.

87

AK

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Çeşitli Hükümler

Değişiklik

Madde 9- (1) Taraflardan biri protokolde değişiklik yapmak istediği takdirde, bu önerisini yazılı olarak karşı tarafa bildirir. Protokol değişiklikleri, tarafların müşterek kararı ile gerçekleştirilir.

Protokolün Süresi

Madde 10- (1) Protokol herhangi bir süre ile sınırlandırılmamıştır. Taraflardan birinin en az bir ay öncesinden diğer tarafa gerekçelerini de içerecek şekilde yazılı olarak bildirmesi suretiyle ya da yazılı mutabakat sağlanması durumunda protokol sona erer.

Uyumsuzlukların Çözümü

Madde 11- (1) Bu protokol hükümlerinin uygulanmasından dolayı taraflar arasında çıkabilecek uyumsuzluklar karşılıklı görüşme yoluyla çözülür.

Yürürlük

Madde 12- (1) İmza tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan işbu protokol, iki nüsha halinde düzenlenmiş ve 14/02/2012 tarihinde imzalanmıştır.

Ömer BOZOĞLU
Bakan a.

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürü

Mehmet K. S. P.
Hakuk ve Hayal Derneği
Başkanı

EK: Ankara'da ki Aile Danışma ve Toplum Merkezlerinin iletişim bilgileri.

AİLE VE TOPLUM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ANKARA TOPLUM MERKEZİ MÜDÜRLÜKLERİ

	KURULUŞ MÜDÜRÜ	TEL-FAX	ADRES	MAIL
Altındağ	Demet ÖZGÜN	0 312 316 50 11 Fax: 316 50 49	Altındağ Cad. No:89	atoplummrk@hotmail.com
Gölbasi	Yasemin HAŞEMOĞLU	0 312 485 13 46 Fax: 485 13 46	Karşıyaka Mah. 510 sok. No:14 Yunus Emre Kültür Mrk. Kat: 2	enkaragolbasi@alle.gov.tr
Mamak	Nurgül ARGUNHAN	0 312 389 51 13 FAX: 389 29 49	Tıp Fakültesi Cad. No: 243 Tuzluca yolu	memaktoplummerkezi@gmail.com
Sincan	A. Murtalip SADİOĞLU	0 312 276 31 51 Fax: 270 70 60	Tandoğan Mah. Barbaros Cad. 155/26	Sincan toplummerkezi@alle.gov.tr
Çubuk	Saniye KORKMAZ	0312 838 13 01 Fax: 837 13 71	Atatürk Mah. Minarışhan Sok. No: 30	subuktoplummerkezi@alle.gov.tr

AİLE DANIŞMA MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ

Çankaya	Ahmet Cemil ÖLÇER	0 312 427 18 95 Fax: 427 18 95	Gıyvanlık Cad. Meneviş sok. 64/1 Ayranlı	acoller@myinet.com
---------	----------------------	-----------------------------------	---	--------------------

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
ile
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ve
TELEVİZYON VE SİNEMA FİLMİ YAPIMCILARI DERNEĞİ (TESİYAP)
ARASINDA İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ

BİRİNCİ BÖLÜM

Kapsam, Amaç, Dayanak, Taraflar ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1 –(1) Bu protokolün amacı, Türk ailesinin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını, kent ve kır yaşamı içinde ele alan, değişimlerini, çelişkilerini ve sorunlarını irdeleyen, insan sevgisini, yaşama sevincini, çevre duyarlılığını, toplumsal dayanışma bilincini geliştiren, üretken, dinamik bir toplum amacı çerçevesinde, aile, kadın, çocuk, genç, yaşlı ve engelli gibi konularda kısa ve uzun metrajlı film yarışmaları düzenlemek, ulusal ve uluslararası film festivalleri organize etmektir.

Kapsam

MADDE 2 –(1) Bu Protokolün kapsamı; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Televizyon ve Sinema Film Yapımcıları Derneği arasında ve Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliği ve eşgüdümünde gerçekleştirilecek olan çalışmaların çerçevesinin, koşullarının ve tarafların yükümlülüklerinin belirlenmesidir.

Dayanak

MADDE 3 –(1) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında imzalanan 26.03.2012 tarihli protokol ile Televizyon ve Sinema Film Yapımcıları Derneği'nin 06 Ocak 2012 tarih ve 34-180/159 sayılı tüzüğü doğrultusunda hazırlanmıştır.

Taraflar

MADDE 4 –(1) Bu Protokolün tarafları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Televizyon ve Sinema Film Yapımcıları Derneğidir.

Tanımlar

MADDE 5 – (1) Bu Protokolde geçen;

Bakanlık	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığını,
TESİYAP	: Televizyon ve Sinema Filmi Yapımcıları Derneği,
Hedef Kitle	: Sinema ve Televizyon İzleyicilerini, Üniversite Öğrencilerini, Genç Sinemacıları, Aileyi ve Toplumu,
Sinemacılar	: Günümüz Sinema ve Televizyon Endüstrisi, Yaratıcı Elemanlarını ve Sektör Yönlendiricilerini
Genç Sinemacılar	: Sinema ve Televizyon Eğitimini almakta olan Üniversite Öğrencilerini, Sektörde yeni olan Sinema ve Televizyon Mezunlarını ve Genç Yetenekleri

ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

İşbirliği Konuları ve Tarafların Yükümlülükleri

İşbirliği Konuları

MADDE 6 – (1) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve TESİYAP aşağıda belirtilen hususlarda işbirliği yaparlar:

1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kuruluş amaçları çerçevesinde, Türk aile yapısına uygun, gelenek, görenek, inançlar, uygulamalar konularında toplumun sosyo-kültürel seviyesinin gelişmesine katkıda bulunacak aile, kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı ve engelli gibi konularda kısa ve uzun metrajlı film ve senaryo yarışmaları düzenlemek, ulusal ve uluslararası film festivalleri organize etmek.

Tarafların yükümlülükleri

MADDE 7 - (1)

a) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Yükümlülükleri:

1. TESİYAP'ın desteğiyle genç sinemacılar tarafından geliştirilen; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kuruluş amaçları çerçevesinde konuları işleyen sinema filmlerine Bakanlık, uzman, bilgi desteği ile afiş, broşür, kitap, DVD ve benzeri destekleri sağlar.

b) TESİYAP'ın Yükümlülükleri

1. TESİYAP, işbirliği kapsamında uluslararası bir film festivali düzenleyecektir. Festivalin özgün adı tarafların ortak görüşü ile kararlaştırılacaktır.

  2

2. Festivalin Amacı: Türkiye Sinemasına, özgün ve özgünlüğünün özellikleri ile dünya sinemasında kendinden söz ettirecek yapımlara destek verecek, üretim öncesi gençlerin önünü açacak platformu oluşturmak.
3. TESİYAP, festivalin çalışma prensiplerini ve tüzüğünü Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığının işbirliği ile hazırlayacak ve organizasyonu düzenleyecektir.
4. TESİYAP, festival proje dosyasını hazırlayacak ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığının onayına sunacaktır.
5. TESİYAP, tüm çalışmalarını Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile koordineli; ülke koşullarını ve Bakanlık amaçları çerçevesinde sinemanın yarınını düşünerek sürdürecektir.
6. TESİYAP, Festival çalışmalarını kendi kaynakları, sponsorlar ve konuya ilişkin Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nca uygun görülen destekler ile yürütecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Diğer hükümler

MADDE 8- (1) Yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen veriler ancak protokolün tüm taraflarının uygun görmesi halinde yazılı (makale, tez vb.) ve görsel yayın yoluyla kamuoyu ile paylaşılabilir.

Fesih ve süre

MADDE – 9 (1) Bu Protokol, imzalandığı tarihten itibaren beş yıl süre ile geçerlidir. İş birliği konularına ilişkin sürenin bitiminden bir ay önce taraflardan birinin Protokolün feshine ilişkin bir talepte bulunmaması halinde Protokol aynı koşullarda beş yıl daha yenilenmiş sayılır.

(2) Tarafların karşılıklı mutabakatı ile bu Protokolde değişiklik veya ek yapılabilir.

(3) Taraflardan biri protokolde belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmez ise diğer taraf protokolü tek tarafı olarak feshe yetkilidir.

3

Yürürlük

MADDE 10- (1) Üç nüsha olarak hazırlanan bu Protokol taraflarca imzalandığı .../.../2012 tarihinde yürürlüğe girer.

Erdal TUŞUNEL
Televizyon ve Sinema Filmi
Yapımcıları Derneği Başkanı

Fatma ŞAHİN
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı

Ertuğrul GÜNAY
Kültür ve Turizm Bakanı

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
AİLE VE TOPLUM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ İLE
DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI EĞİTİM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ARASINDA İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ

Amaç ve Kapsam

Madde 1

Bu işbirliği protokolü ile özellikle toplumda kadınların eğitilmesi yoluyla koruyucu ve önleyici sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması; ayrıca aile, kadın, çocuk, genç, yaşlı ve engelli bireylerin bilinçlendirilmesi ve sosyal destek sistemlerinin güçlendirilerek problemlerin çözümüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Bu Protokol, belirtilen amaçlar doğrultusunda; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü arasındaki işbirliği esaslarını kapsamaktadır.

Tanımlar

Madde 2

Protokolde geçen;

“Bakanlık” Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığını,

“Başkanlık” Diyanet İşleri Başkanlığını,

“Bakanlık Genel Müdürlüğü” Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğünü,

“Başkanlık Genel Müdürlüğü” Diyanet İşleri Başkanlığı, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğünü ifade eder.

Sorumluluk

Madde 3

Bu protokolün yürütülmesinde taraflar eşit derecede yetkili ve sorumludur.

Dayanak

Madde 4

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan 26.10.2011 tarihli işbirliği Protokolü hükümleridir.

İşbirliği Konuları

Madde 5

Bakanlık Genel Müdürlüğü ile Başkanlık Genel Müdürlüğü aşağıda belirtilen hususlarda işbirliği yapar:

Bakanlık Genel Müdürlüğü Tarafından Yapılacak İş ve İşlemler

- a) Ailelerin parçalanmasına yol açan boşanma, aile içi ihmal ve istismar, aile içi iletişim problemleri, ekonomik güçlükler, sağlık vb. gibi nedenlerin aile fertleri ve özellikle çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak veya en aza indirmek, fertlerin toplumunda sağlıklı ve başarılı bireyler olarak var olabilmelerini sağlamak amacıyla; Başkanlığın Eğitim Merkezlerindeki kursiyerlerine, Kur'an kursu öğretmenlerine, camilerde Kur'an öğretiminden sorumlu personeline ve Başkanlığın eğitim faaliyetlerinden yararlanan kursiyerlerine eğitim programları hazırlamak ve seminerler düzenlemek.

- b) Söz konusu personeli psikolojik, sosyolojik, ekonomik, hukuki ve kültürel konularda bilgilendirmek.
- c) Başkanlık personeline planlanan aile eğitimlerini verecek eğiticileri tespit etmek, eğitim programları yapmak, uygulamak ve gerekli materyalleri hazırlamak.
- d) Aile Eğitim Programı materyallerinin Başkanlık tarafından çoğaltım ve kullanım iznini vermek.
- e) Yapılacak eğitim programlarının, Bakanlık ile Başkanlık logolarını da içeren, afişlerini hazırlayıp basmak.

Başkanlık Genel Müdürlüğü Tarafından Yapılacak İş ve İşlemler

- a) Bakanlık Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen AEP (Aile Eğitim Programı) yayınları ve eğitim materyallerinin imkânlar ölçüsünde çoğaltılıp, Başkanlığa bağlı ilgili birimlere, kursiyerlere ve özellikle il/ilçe müftülüklerine ücretsiz olarak dağıtılmasını sağlamak.
- b) Bakanlık Genel Müdürlüğünce eğitim verilecek Başkanlık personeli tespit etmek, eğitimin yapılacağı yeri belirleyerek eğitime hazır hale getirmek, personeli eğitime çağırarak ve gerekli tebligatı yapmak.
- c) Aile Eğitim Programının (AEP) kursiyerlere ulaştırılmasını sağlamak.
- d) Protokolün tanıtılması amacıyla Diyanet TV'de Bakanlık yetkililerince Aile Eğitim Programlarının tanıtımının yapılmasına yardımcı olmak.
- e) Diyanet web sitesi ve il/ilçe müftülüklerinin web sitelerinde AEP (Aile Eğitim Programı) www.aep.gov.tr linkinin verilmesini sağlamak.
- f) Aile eğitime yönelik sosyokültürel içerikli kampanyalar, konferans, panel, sempozyum, seminer vb. toplantıların düzenlenmesine yönelik ortak çalışma yürütmek.

Uygulama

Madde 6

- a) Başkanlık personeli, Bakanlığın eğitici personeli tarafından verilecek eğitim sonunda kendilerine verilecek sertifikayla eğitici olarak bu konuda yapılacak eğitimlerde görev alır.
- b) Başkanlık, Kur'an kurslarındaki kursiyerlerin ihtiyaçlarına yönelik uygun zaman ve mekanlarda eğitici; panel, seminer, sempozyum düzenler. Gerekli görülürse söz konusu etkinlikleri sosyal etkinlik ve rehberlik dersti aracılığıyla yapar.

Personelin Görevlendirilmesi

Madde 7

Bakanlık Genel Müdürlüğü, planlanan eğitimleri gerçekleştirmek için eğitici personel görevlendirip eğitimleri gerçekleştirir. Başkanlık Genel Müdürlüğü ise eğitime alınacak personelin tespiti, eğitim yerini ve eğitime alınacak personele gerekli tebligatı yapar.

Değişiklik

Madde 8

Taraflardan biri protokolda değişiklik yapmak istediği takdirde, bu önerisini yazılı olarak karşı tarafa bildirir. Protokol değişiklikleri, Bakanlık Genel Müdürlüğü ile Başkanlık Genel Müdürlüğünün müşterek kararı ile gerçekleştirilir.

Protokolün Takibi ve Süresi

Madde 9

- a) İşbirliği konularının takibi için her ilden bir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdür yardımcısının ismi ile bir İl Müftü yardımcısı veya şube müdürünün isimleri karşılıklı olarak bildirilecek.
- b) Başkanlık Genel Müdürlüğü, eğitim ve işbirliği konularının 2'şer aylık dönemlerde takibini yapar. Dönem sonlarında sayısal veriler ile raporlar, Bakanlık Genel Müdürlüğü ve Başkanlık Genel Müdürlüğü arasında paylaşıp bir sonraki dönemle ilgili program planlanır.
- c) Protokol herhangi bir süre ile sınırlandırılmamıştır. Taraflardan birinin en az bir ay öncesinden diğer tarafa gerekçelerini de içerecek şekilde yazılı olarak bildirmesi suretiyle ya da yazılı mutabakat sağlanması durumunda protokol sona erer.

Uyumsuzluk Çözümü

Madde 10

Bu protokol hükümlerinin uygulanmasından dolayı taraflar arasında oluşacak uyumsuzluklar karşılıklı görüşme yoluyla çözümlenir.

Yürürlük

Madde 11

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında akdedilen 26/10/2011 tarihli işbirliği Protokolü hükümleri geçerlidir.

İmza tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olup, bununla birlikte ana protokolde yer almayan bazı hususlar ile eğitim ve yayın boyutu ağırlıklı olan hususlara muhtevi iş bu protokol, iki nüsha halinde düzenlenmiş ve 27.10.2013 tarihinde imzalanmıştır.

Prof. Dr. Ali ERBAŞ
Eğitim Hizmetleri Genel Müdürü

Ömer BOZOĞLU
Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürü

**AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İLE
ANNE ÇOCUK EĞİTİM YAKTI ARASINDA
İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ**

TARAF LAR

Maddesi 1- Bu Protokolün tarafları; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Anne Çocuk Eğitim Vakfıdır.

AMAC

Maddesi 2- Bu Protokolün amacı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Anne Çocuk Eğitim Vakfı arasında yapılacak işbirliği çerçevesinde; Vakıf tarafından geliştirilmiş olan Anne Destek ve Baba Destek Programlarını Bakanlık tarafından açılacak Sosyal Hizmet Merkezlerindeki meslek elemanları tarafından uygulanması esasları ve yükümlülüklerini belirlemek, Bakanlık meslek elemanlarının toplumsal cinsiyet aile içi şiddet, çocuk koruma konularından oluşan 16 günlük kurslarda ve kapasite geliştirme eğitimlerinin uygulanması ve bu eğitimlerin ilim Bakanlık merkezleri içinde yaygınlaştırılması sağlamak üzere Bakanlık bünyesinden, personel, eğitim materyali, yetiştirilmesi esaslarını ve yükümlülüklerini belirlemek. Çocukların korunması alanında "önlenebilir" boyutunda yapılacak çalışmalarda karşılıklı işbirliği sağlanması amacıyla tarafların yollarını belirlemek.

KAPSAM

Maddesi 3- Bu Protokol; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Anne Çocuk Eğitim Vakfı arasında gerçekleştirilecek anne-baba eğitimleri, toplumsal cinsiyet, aile içi şiddet ve çocuk koruma konularında eğitim çalışmaları hususunda işbirliği esaslarını kapsar.

YASAL DAYANAK

Maddesi 4- Protokolün dayanağı; 633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilatı ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (b), (c) ve (g) bendleri ile 22 nci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendidir.

SORUMLULUK

Maddesi 5- Bu Protokolün yürütülmesinde taraflar eşit derecede yetkili ve sorumludur.

TANIMLAR

Maddesi 6- Bu Protokolde geçen;
Bakanlık: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıdır.
Vakıf: Anne Çocuk Eğitim Vakfıdır.
Genel Müdürlük: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğüdür.
Anne Eğitim Programları: AÇEV tarafından 0-3 ve 7-14 yaşları için geliştirilmiş olan "Anne Destek Programı", "Baba Destek Programı" ile ilgili ve materyallerini, eğitim materyallerini, Anne Destek Programı ve Baba Destek Programı eğitimci el kitabı, rehberci el kitabı.

Deneyim: Kurslarda Anne Çocuk Eğitim Vakfı adına düzenli gözlem görevini yapan kişiler,
Farkındalık Eğitimleri: Toplumsal cinsiyet, aile içi şiddet ve çocuk koruma konularında meslek elemanlarına yönelik üç günlük farkındalık eğitimlerini,
Formatör: Bakanlık içerisinde farkındalık eğitimlerini yapacak uzman eğitimcileri yetiştirecek, yine uzman eğitimciler arasından seçilecek eğitimcileri,
Meslek Elemanı: Bakanlık bünyesinde çalışan sosyal hizmet çalışanları, psikologlar, çocuk gelişim uzmanları ve diğerleri,

YÜKÜMLÜLÜKLER

Madde 7- Bu Protokole bulunan tarafların yükümlülükleri aşağıda belirtilmiştir.

a) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Yükümlülükleri

- 1- Bakanlık Protokol kapsamında Vakıf ile işbirliğinde gerçekleştirilecek eğitimleri, Hizmet içi eğitim çalışanları olarak kabul eder.
- 2- Vakıf işbirliği ile eğitim çalışmalarının yapılacağı il ve ilçeleri belirlemek.
- 3- İşbu Protokol ekinde içeriği tanımlanan Anne Destek Programı ve Baba Destek Programı'nı uygulayabilecek meslek elemanlarını eğitici eğitimine katılmaları ve Bakanlık hizmet birimlerinde başka açılı kurs açmaları için görevlendirmek, destek olmak ve yer tahsisinde bulunmak.
- 4- Anne Destek Programı ve Baba Destek Programlarının uygulanmasına yönelik talimat ve emirleri hazırlamak, bunların gerekli birimlere dağıtımını ve uygulamaya geçirilmesini sağlamak.
- 5- Uygun olan teşkilatlarında eğitim ve eğitici eğitimleri için mekân ve ulaşım desteği sağlamak.
- 6- Düzenlenecek Eğitici Yetiştirme Seminerleri için yer belirlenmesi ve düzenleme çalışmalarında AÇEV ile işbirliği yapmak, il düzeyindeki teşkilatların (Sosyal Hizmet Merkezleri) işbirliği yapmasını sağlamak.
- 7- İşbu Protokol ekinde tanımlanan Aile içi Şiddet, Toplumsal Cinsiyet ve Çocuk Koruma konularında meslek elemanlarına yönelik 3 günlük farkındalık eğitimlerine katılacak il ve meslek elemanlarını belirlemek.
- 8- Farkındalık eğitimlerinin Bakanlık bünyesinde yaygınlaştırılabilmesi için, bu eğitimi alması kişiler arasından seçilecek meslek elemanlarının formatör eğitimini AÇEV ile işbirliği içerisinde gerçekleştirmek.
- 9- İşbu Protokol kapsamında yer alan faaliyetlerini basın ve yayın kuruluşları yoluyla tanıtmak, bu tanımlarda AÇEV ile işbirliğinden söz etmek.
- 10- Yukarıda bahsedilen eğitim çalışmalarına katılacak meslek elemanlarının yol ve harca haraları Bakanlık tarafından karşılanmak.

11- Genel Müdürlük, yapılacak çalışmaları İl Müdürlük aracılığı ile izleyecektir.

b) Anne Çocuk Eğitim Vakfı'nın Yükümlülükleri

- 1- Anne Destek Programı ve Baba Destek Programlarını uygulayacak eğitimcileri, Eğitici Yetiştirme Seminerleri düzenleyerek eğitmek.
- 2- Eğitici eğitimlerini başarıyla tamamlayan meslek elemanlarına Milli Eğitim Bakanlığı onaylı "eğitimci belgesi" vermek.
- 3- Bu programların kurs uygulamalarını takip edecek danışmanları yetiştirmek ve kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında Bakanlık ile işbirliği yaparak kurs ziyaretleri yaparak gözlem yapmak ve danışmanlık vermek.
- 4- Anne Destek Programı ve Baba Destek Programlarının kurs uygulamalarında kullanılacak eğitim materyallerini temin etmek.
- 5- Anne Destek Programı ve Baba Destek Programlarından mezun olan katılımcılara "Katılım Belgesi" vermek.
- 6- Aile içi şiddet, toplumsal cinsiyet ve çocuk koruma konularında meslek elemanlarına yönelik üç günlük farkındalık eğitimlerine katılacak meslek elemanlarını Bakanlık işbirliğinde belirlemek, eğitimleri gerçekleştirmek.
- 7- Farkındalık eğitimlerinin Bakanlık bünyesinde yaygınlaştırılabilmesi için bu eğitimi almış Bakanlık meslek elemanları arasından Bakanlıkça seçilecekleri formatör eğitimi vermek.
- 8- Vakıf, çalışmaları yaygınlaştırmak için kaynak yaratma çalışmaları yürütmek, bunların sonuçlarını Bakanlık ile paylaşmak.
- 9- İşbu protokol kapsamında yer alan faaliyetlerini basın ve yayın kuruluşları yoluyla tanıtımını yapmak. Bu tanıtımlarda Bakanlık ile işbirliğinden söz etmek.
- 10- 2012 yılında yapılacak eğitim çalışmalarına katılacak uzmanların konaklama ve eğitim merkezi giderleri Vakıf tarafından karşılanır.
- 11- Vakıf bu çalışmaların gerçekleşmesi için kaynak yaratma çalışmaları yürütecektir.

Faaliyet Planlaması ve Değerlendirme

Madde 8- Taraflar her yılın sonunda bir araya gelerek uygulama döneminin değerlendirilmesi ve bir sonraki dönemin faaliyet planlaması ile ilgili toplantı düzenlerler. 2012 yılı için yetiştirilmesi düşünülen eğitimci hedef sayıları ve zaman planı Ek 2'deki gibidir.

Anne Destek Programı ve Baba Destek Programı kurs uygulamaları ücretsiz uygulanır. Programlarla ilgili uygulamaya yönelik bilgiler Ek 1'deki gibidir.

Vakıf, söz konusu Program uygulamalarını farklı kurumlarla ve biçimlerde yapma hakkını saklı tutar.

Protokolde yer almayan hususlarla ilgili işlemler Bakanlık ve Vakıf işbirliği ile alınan kararlar doğrultusunda yönlendirilir.

Telif Hakkı

Madde 9- Anne Destek Programı ve Baba Destek Programları ile Farkındalık Eğitimi malzemelerinin telif hakları Vakfa aittir. Vakfın uygun görüşü alınmadan program üzerinde değişiklik yapılamaz.

Değişiklik

Madde 10- Taraflardan biri protokolda değişiklik yapmak istediği takdirde, bu önerisini yazılı olarak karşı tarafa bildirir. Protokol değişiklikleri, tarafların müşterek kararı ile gerçekleştirilir.

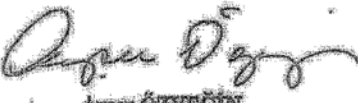
Protokolün Süresi ve Sona Ermesi

Madde 11- Bu Protokol imzalandığı tarihten itibaren iki yıl süre ile geçerlidir. Taraflardan birinin en az bir ay öncesinden diğer tarafa gerekçelerini de içerecek şekilde yazılı olarak bildirmesi suretiyle ya da yazılı mutabakat sağlanması durumunda protokol sona erer.

Yürürlük

Madde 12- İmza tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan işbu Protokol, iki nüsha halinde düzenlenmiş ve 16.02/2012 tarihinde imzalanmıştır.

Fatma ŞAHİN
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı

Ayşe ÖZYERİN
Anne Çocuk Eğitim Vakfı Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

1. Adı Soyadı : Ayşe ALİCAN

2. Doğum Tarihi : 15.04.1978

3. Unvanı :Araş.Gör

İş Tel. : (0-246) –211-4296

E-mail: aysealican@gmail.com

4. Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Sosyoloji	Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi	2002
Y. Lisans	Sosyoloji	Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi	2007
Doktora Devam ediyor	Kamu Yönetimi	Süleyman Demirel Üniversitesi	2007 ...

5. Akademik Unvanlar

Görevler:

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Araş. Gör.	Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü	2004- Devam Ediyor

Yayın Listesi

1. Kitaplar

1. Sallan Gül, Songül ve Alican, Ayşe, 2011, Kadına Yönelik Aileiçi Şiddetle Mücadelede Sığınmaevlerine Yönelik Toplumsal Cinsiyet Eğitim Rehberi (Kadınlar, Yöneticiler ve Paydaşlar için), Cantekin Matbaacılık, Ankara.

2. Alanında Yurtiçinde Yayınlanan Kitapta Bölüm ve Ünite Yazarlığı

1. Hüseyin Gül ve Ayşe Alican, 2007, "Kamu Yönetiminde Yöneticilik ve Liderlik", içinde Kamu Yönetiminin Yapısal ve İşlevsel Sorunları, s. 447-502, (der.) M. Akif Çukurçayır ve Gülise Gökçe, Çizgi Kitapevi, Konya.

2. Sallan Gül, Songül ve Ayşe Alican, "Eğitime Erişimde Cinsiyetin Belirleyiciliği ve Türkiye’de Kadın Eğitimi”, **Eğitimde Reform ve Finans Sorunu Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (der.) Songül Sallan Gül ve Hüseyin Gül, Süleyman Demirel Üniversitesi Köy Enstitüleri Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayınları, Yayın No 1, Isparta, s. 131-141, 2007.

3. Alanında, Yurtdışında Yayımlanan Kitapta Bölüm ve Ünite Yazarlığı

1. Bülent Şen, Fatih kahraman ve Ayşe Alican, The Relationship between Reproducing New Urban Economic Profits and Urban Poverty: Is it the Poverty of Renewal? Is it the renewal of urban poverty, "The Logics of Change: Poverty, Place, Identity and Social Transformation Mechanisms", (Eds.) Elisabeth Kapferer, Andreas Koch, Clemens Sedmak, Cambridge Scholars Publishing, UK, pp.296-317.

2. Alican, Ayşe, Sallan Gül Songül, Kaya, H. Eylem & Gümüsoğlu, Firdevs, 2013, Gender And Family Policies In Turkey After The 1980s, (in.) Turkey in the New Millenium: A Critique of Political, Social and Economic Transformations, (Ed.) İ. Kamalak, H. Gül, Lambert Academic Publishing, Germany, pp.107-130.

4. SCI, SSCI ve AHCI Tarafından Taranan Dergilerde Yayımlanan Teknik Not, Editöre Mektup, Tartışma, Vaka Takdimi ve Özet Türünden Yayınlar Dışındaki Makale

1. Sallan Gül, Songül, Alican, Ayşe and Dinek, Aysun, "Problematic of Adult Women Education: the Determination of Sultanbeyli's Poor Women for Education", AİD Todaie's Review of Public Administration, Volume 2, No 1, March 2008.

2. Gül, Hüseyin, Sallan Gül, Songül, Kaya, Eylem and Alican, Ayşe, "Main Trends in the World of Higher Education, Internalization and Industrial Autonomy", Procedia Social and Behavioral Sciences”, Vol.9, 2010, pp.1878-1884. (Elsevier ve Sceince Direct’de taranmakta)

6. Uluslararası Toplantıda Sunularak Tam Metin Olarak Yayımlanan Bildiri

1. Hüseyin Gül and Ayşe Alican, 2007, "Leadership and Organizational Culture in a Changing Environment: A Generic Approach", 3rd International Strategic Management Conference, Beykent University, Gebze Institute of Technology and Çanakkale Onsekiz Mart University, Antalya, 21-23 June.

2. Sallan Gül, Songül, Gül, Hüseyin and Alican, Ayşe, "A Critical Assessment of Women Shelters in Turkey: Do They Help Stop Violence and Discrimination Against Women?" Repositioning Europe in An Era of Global Transformation, 8. European Urban & Regional Studies Conference, University of Durham, Vien. 15 -17 September 2010.

3. Sallan Gül, Songül; Hande Özdamar Tıgılı; Ayşe Alican (2009), "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kadın Sığınmaevleri ve Yaşam Stratejileri", Sakarya University International Interdisciplinary Women Studies Congress, March 05th-07th, s.352-361.

4. Songül Sallan Gül ve Ayşe Alican, Türkiye'de Aile İçi Şiddetle Mücadelede Kadın Sığınmaevleri ve Kadın Sığınmaevinin Unutulan Yüzü: Çocuklar, Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri Kitabı, Mutlu Çocuk Derneği Yayınları Cilt II, SS.630-642.

7. Uluslararası Toplantıda Sunularak Özet Metin Olarak Yayımlanan Bildiri

1. Songül Sallan Gül, Hande Özdamar Tıgılı ve Ayşe Alican , (2009) "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kadın Sığınma Evleri ve Yaşam Stratejileri", 5-7 Mart 2009 Uluslararası Disiplinler Arası Kadın Çalışmaları Kongresi, Sakarya.
2. Ayşe Alican, Songül Sallan Gül ve Deniz Yılmaz (2010), "Sokak Çalgıcılarının Mekansal Özgürlüğü:İstanbul Taksim Sokak Çalgıcıları Örneği" Sanatta Kimlik ve Etkileşim Uluslararası Sempozyumu, 10-13 Mayıs 2010, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Sanatı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
3. Ayşe Alican,Bülent Şen (2011), "During the Globalization Process Where Social Rights are Being Liquidated, Woman at Labor Union Regarded by the Trade Unionist Woman: From Reel Organization to Symbolic Organization", International Conference of Political Economy (ICOPEC),Labor Markets&Employment, (15-17 September), Kocaeli.
4. Bülent Şen, Fatih Kahraman, Ayşe Alican, (2011) "Immigration and Urban Poverty in Historical City Center: Istanbul Suleymaniye District 'Bachelor Rooms'",5th Annual International Conference on Sociology 2011 (Athens Institute for Education and Research), 9-10 March 2011, Atina (Tam metin olarak bildiri kitabında basılmak üzere kabul edilmiş bildiri).

8. Uluslararası Toplantıda Poster, Sözlü Sunum İle Gösterimleri

1. Songül Sallan Gül, Ayşe Alican and Hüseyin Gül "A Critical Assessment of Women Shelters in Turkey: Do They Help Stop Violence and Discrimination against Women?" Repositioning of Europe in an Era of Global Transformation, 8th European Urban & Regional Studies Conference, 15th - 17th September, Vienna (2010).
2. Şen, Bülent, Fatih Kahraman, Ayşe Alican, (2011), The Relationship of Reproducing New Urban Economic Profits and Urban Poverty: Is It the Poverty of Urban Regeneration? Is It the Regeneration of Poverty?, The Logics of Change – Poverty, Place, Identity and Social Transformation Mechanisms, November 24 – 25, 2011 - ifz Salzburg/Avusturya
3. Bülent Şen, Ayşe Alican (2012) Uluslararası Göç Kavşağında İstanbul: Süleymaniye Üzerine Gözlemler, Uluslararası Göç ve Türkiye Çalıştayı, 22 Haziran 2012, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Isparta, Türkiye (Tam metin olarak basılmak üzere kabul edilmiş bildiri).
4. Ayşe Alican (2013)"Metropol Problemleri: İstanbul Örneğinde Göç, Yoksulluk ve Segregasyon", Göç ve Yoksulluk Paneli, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Felsefe- Sosyoloji ve Hukuk Enstitüsü, Mart-2013, Bakü-Azerbaycan.

9. Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler

1. Songül Sallan Gül, Ayşe Alican, 2012, "Türkiye'de Aile İçi Şiddetle Mücadelede Sığınmaevleri ve Güvenlik Sorunu", Aile İçi Şiddet ve Polis Sempozyumu, 9 Nisan 2012, Ankara.
2. Songül Sallan Gül, Murat Ali Dulupçu, Hüseyin Gül, Cem Ergun, Hakan M. Kiriş ve Ayşe Alican, 2005, "Yerelleşme ve Piyasalaşma Kent Yoksulluğuna Çare mi? İki Kent Temelinde Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, DPT ve Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 13-16 Haziran.
3. Songül Sallan Gül, Cevdet Yılmaz, Cem Ergun, Ayşe Alican, "Bir İkon Olarak Gül: Kentsel Kimliğin Üretilmesinin Sembolik Anlamları", Gül Kültürü Üzerine İncelemeler, I. Ulusal Gül Sempozyumu, Isparta Belediyesi, 2-3 Haziran 2005, Isparta, (Gül Kitabı: s. 219-230), 2005.
4. Songül Sallan Gül, Ayşe Alican, Yonca Altındal, (2012), "Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı: SDÜ Örneği", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Kamusal Eğitim Sempozyumu 4-6 Ekim 2012, Ankara (Tam metin olarak basılmak üzere kabul edilmiş bildirisi)

10. Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan/ Bildiri Özetleri Yayınlanmış Bildiriler

1. Ayşe Alican ve Songül Sallan Gül, "İnsan Hakları Bağlamında Sendikalarda Camtavan", İnsan Hakları ve Yurttaşlık Konferansı, TODAİE, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Aralık, Ankara, 2006.
2. Sallan Gül, Songül, Ayşe Alican ve Aysun Dinek, "Sultan Beylinin Yoksul Kadınları Örneğinde Eğitim ve Yoksulluk", V. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Türkiye'de Güncel Toplumsal Sorunlar, 19-23 Eylül 2006, İnönü Üniversitesi, Sosyoloji Derneği, Malatya, 2006.
3. Alican, Ayşe " Türkiye'de Sendikalarda Çalışan Kadınlar Cam Tavanı Aşabilirler Mi? (TİSK Örneği), V.Ulusal Sosyoloji Kongresi, Türkiye'de Güncel Toplumsal Sorunlar, Sosyoloji Derneği, İnönü Üniversitesi, Malatya, 19-23 Eylül 2006.
4. Alican Ayşe, "Sendikalarda Çalışan Kadınlar", XI. Sosyoloji Öğrencileri Kongresi, Konya, 8-9-10 Nisan 2005.
5. Alican, Ayşe (2009), "Türkiye'de ve Dünyada Kadına Yönelik Şiddetin Yansımaları", Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 9-11 Aralık 2009, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

11. Ulusal Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler

1. Alican, Ayşe ve Sallan Gül, Songül, "İnsan Hakları Bağlamında Sendikalarda Cam Tavan", İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 26, 2008, s.59-77.

12. Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler

1. Sallan Gül, Songül, Yılmaz, Cevdet, Ergun, Cem ve Alican, Ayşe, "Bir İkon Olarak Gül: Kentsel Kimliğin Üretilmesinin Sembolik Anlamları", Gül Kitabı Gül Kültürü Üzerine İncelemeler, I. Ulusal Gül Sempozyumu, Isparta Belediyesi, 2-3 Haziran 2005, Isparta, s:219-230.

13. Bilimsel Dergilerde Yayınlanan Çalışmalar

1. Alican Ayşe, Boybeyi, Songül, “Köy Enstitülerinin 66. Kuruluş Yıldönümü Coşkuyla Kutlandı 15–17 Nisan 2006 Isparta Gönen” **Yeniden İmece**, sayı: 11, Mayıs 2006, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir 2006.
2. Sallan Gül, Songül, Ayşe Alican, “Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Sorunu: Fırsat Eşitliği Yeterli mi?”, **Yeniden İmece**, Üç Aylık Eğitim, Bilim Sanat ve Kültür Dergisi, Sayı 14, Haziran 2006.
3. Sallan Gül, Songül ve Alican, Ayşe, "25 Kasımın Düşündürdükleri ve Dışlanma Sosyolojisi Olarak Eğitimde Şiddet", **Yeniden İmece**, Üç Aylık Eğitim, Bilim Sanat ve Kültür Dergisi, Kasım-Aralık 2008.

14. Tanıtım ve Tahlil Yazıları:

1. Alican, Ayşe ve Sallan Gül, Songül, "İnsan Hakları Bağlamında Sendikalarda Cam Tavan", *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 26, 2008, s:59-77.
2. Alican, Ayşe, “Cinsiyetler Siyaseti” İnceleme ve Eleştiriler, **Toplum ve Demokrasi**, Seçimler, Demokrasi ve Siyasal Partiler, Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Eylül-Aralık, 2007, s.176-179.
3. Alican, Ayşe, "Bilimsel Araştırmanın Temel İlkeleri", İnceleme ve Eleştiriler, **Toplum ve Demokrasi**, Geçmişten Geleceğe Sosyal Demokrasi, Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 2, Sayı 2, Ocak-Nisan, 2008, s.248-250.
4. Alican, Ayşe, (2008) (Kitap İncelemesi) Sallan Gül, Hüseyin Gül (Der). 2007, "Eğitimde Reform ve Finans Sorunu Sempozyumu Bildiriler Kitabı", SDÜ Yayınları, Isparta. **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, Sayı: 3, Mayıs-Ağustos 2008.
5. Ayşe Alican, (2008) "Arkasına Bakmayan Bir Sosyolog: Mübeccel Belik Kıray", **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, Feminizm, Demokrasi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Yıl:2, Sayı:4

15. Projeler

Uluslararası Kuruluşlarca Desteklenen Projede Görev Alma

1. 1 Ekim 2007’de başlayan **Avrupa Birliği** tarafından desteklenen ARI hareketi ve KAGİDER ortaklığında “Kadına Yönelik Şiddet ve Ayrımcılıkla Mücadele Etmek İçin Nesiller Arası Köprüler Kurma Projesi”nde Araştırmacı, Uluslararası Proje.
2. **UNDP ve T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü** tarafından desteklenen, 1–24 Şubat 2006 tarihleri arasında alan araştırması yapılan (Kocaeli, Mersin ve Denizli illerinde yürütülen) ve Ağustos 2006’da teslim edilen “Sosyal Yardımlar ve Çalışma Durumu: Yoksulluk Yardımları ve İşgücüne Katılım İlişkisi (Poverty Assistance And Employment Study: Relations Between Social Assistance And Labor Force Participation)” adlı Uluslar arası Proje’de Araştırmacı, 2006.
3. **AB Eğitim ve Gençlik Programları Eylem 1.2** Gençlik Girişimleri Çerçevesinde Desteklenen “Gökyüzünün Yarıısı” Projesinde Eğitimci ve Koordinatör, 2012.

Ulusal kuruluşlarca desteklenen projede görev alma

1. Seçmen Eğilimleri Araştırması 2007 Genel Seçimleri, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, Yönetim Araştırmaları (YÖN-ARA) Merkezi Projesi, Mart-Temmuz, Ulusal Proje, Anketör, 2007.

2. Süleyman Demirel Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Fonu tarafından 2004–2006 tarihleri arasında yürütülen 1010-YL-05 nolu **BAP projesi**, “Kamu Sendikalarında Çalışan Yönetici Kadınlar” adlı Ayşe Alican’ın YL Tez Projesi, Ulusal Proje, 2006
3. **TÜBİTAK, SOBAG** 1001, 108K529, Türkiye’de Kadın Sığınma Evleri: Destek, Güvenlik, Paydaş Ve Yaşam Stratejilerinin Araştırılması Projesi. 1 Şubat 2009- 1 Şubat 2011.
4. **TÜBİTAK, SOBAG** 3501, 111K145 Nolu, Tarihi Kent Merkezinde Göç, Kentsel Yoksulluk ve Enformel Sektör: İstanbul Süleymaniye Bölgesi ‘Bekâr Odaları’ TÜBİTAK Projesinde Bursiyer (Devam Ediyor)
5. Süleyman Demirel Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Fonu tarafından 2010-2012 tarihleri arasında yürütülen 2129-D-10 nolu **BAP projesi**, “Türkiye’de 1980 Sonrası Kadın ve Aile Politikalarının Kamu Yönetimine Yansıması: Aktörler, Paydaşlar, Paradokslar” adlı projede araştırmacı, Ulusal Proje, 2010
6. Süleyman Demirel Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Fonu tarafından 2011-2012 tarihleri arasında yürütülen 2607-M-10 nolu **BAP projesi**, “Cumhuriyet’in Eğitim Öncüleri: Gönen Köy Enstitülülere”, adlı projede araştırmacı, ulusal proje, 2010
7. Süleyman Demirel Üniversitesi, **Bilimsel Araştırma Projeleri** Fonu tarafından 2011-2013 yılları arasında finanse edilen 2545-M-10 Nolu Kamu Arsa Arazilerinde Özelleştirme ve Mekansal Etkileri: Doğu Antalya Örneği isimli projede araştırmacı

16. Konferans, Sempozyum, Panel ve Seminerler

1. **Katılımcı**, Kadın Emeği ve İstihdamı Toplantısı, Bilgi Üniversitesi, Dolapdere Kampüsü, İstanbul, 24 Şubat 2007.
2. **Katılımcı**, 1.Ulusal Isparta Gül Sempozyumu, Isparta Belediyesi, 2-3 Haziran 2005.
3. **Katılımcı**, II. Türk Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, Süleyman Demirel Üniversitesi Kültür Merkezi, 30-31 Ekim 2006.
4. **Katılımcı**, “Türkiye’de Güncel ve Toplumsal Sorunlar” Konulu Sosyoloji Kongresi, İnönü Üniversitesi Malatya, 19-21 Eylül 2006.
5. **Katılımcı**: The Jarl Hjalmarson Foundation and The ARI Movement Congratulates, The Second Conference on Empowerment of Women in Politics İstanbul,Turkey, December 6-7, 2007.
6. **Düzenleme Kurulu Üyesi** (Rektör Prof. Dr. Metin Lütfi Baydar ile birlikte), Eğitimde Reform ve Finans Sorunu Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Gönen, Isparta, 16–17 Nisan, 2007.
7. **Düzenleme Kurulu Üyesi ve Katılımcı** , “Siyasette ve Toplumda Kadın”, **Atölye Çalışması**, SDÜ KASAUM, Kültür Merkezi, 5 Aralık 2006.
8. **Düzenleme Kurulu Başkanı ve Katılımcı**, “Kadına Yönelik Şiddet” Konulu **Atölye Çalışması**, SDÜ KASAUM, Kültür Merkezi, 8 Mart 2007
9. **Panel, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Paneli**, Sendikalaşma Süreci ve Sendikalarda Kadınların Durumu” konulu sunum, Eğitim Sen Isparta Şubesi, 11 Mart 2007.
10. **Panel**, “5 Aralık Türkiye’de Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verilmesin 73. Yıldönümü”, “Siyasette Kadın” Konulu sunum, SDÜ KASAUM, 5 Aralık 2007.

11. Atölye Çalışması (Workshop), 5 Aralık 2006. Siyasette ve Çalışma Yaşamında Kadın, SDÜ KASAUM, Kültür Merkezi, Isparta, “Tarihsel Süreç İçerisinde Sendikalarda Kadınlara Yönelik Dirençler” konulu sunum.

12. Atölye Çalışması (Workshop), 8 Mart 2007. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Etkinlikleri, SDÜ KASAUM, Kültür Merkezi, Isparta, “Kadına Yönelik Şiddet” konulu sunum.

13. **Seminer**, “Eşitlik İçin Nesiller Arası Köprüler Projesi”, Konulu seminerde Toplumsal Cinsiyet Eğitmenliği, Süleyman Demirel Üniversitesi, 26 mart 2008

14. Konferans, "Ailede Kadının Yeri", 13 Mart 2010, Yalvaç Belediyesi ve Yalvaç Gücsüzlere Yardım Sağlık ve Eğitim Vakfı tarafından düzenlenen Etkinlik.

15. Konferans, "Toplumda ve Ailede Kadının Rolü", 8 Mart 2013 Yalvaç Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu.

17. Ödüller

1. TÜBİTAK Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik Programı, 2009, Sayı : B.O2.1.TBT.5.04.78.00/UBYT-583, Sallan Gül, Songül, Ayşe Alican ve Aysun Dinek, "Yetişkin Kadın Eğitimi Sorunsalı: Sultanbeyli'nin Yoksul Kadınlarının Eğitim Azmi".Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 41, No: 1, s.73-94, Ek: Mart, 2008.

18. Editörlük ve Hakemlikler

1. Toplum ve Demokrasi Dergisi "Feminizm, Demokrasi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylül-Aralık 2008 Sayısı (Konuk Editör)

19. Kamu ve Özel Kurum ve Kuruluşlarda Görev ya da Katkı

1. Toplum ve Demokrasi Dergisi Yayın Kurulu Üyeliği

2. **T.C. Sosyal Politikalar Bakanlığı** Isparta Aile Eğitim Programı **Eğitici Eğitmeni**